

DISCIBOLUL

REVISTĂ DE CULTURĂ

Apare sub egida Uniunii Scriitorilor din România

Înființată în anul 1990
Alba Iulia

Serie nouă, Anul XXIII
Nr. 265-266-267
ianuarie-februarie-martie
2020

Redacția:

Redactor-șef: Aurel PANTEA,
Redactori: Ion BUZAȘI, Gabriela CHICIUDEAN, Ioana
CISTELECAN, Cornel NISTEA, Mircea STÂNCEL,
Adriana TEODORESCU
Culegere computerizată: Petronela PAȘCA

Redacția:

Str. București, Nr. 2A

Alba Iulia

Telefon: 0258-813803

www.usr-alba.ro

E-mail:

revista.discobolul@yahoo.com

aurelpantea2000@yahoo.fr

cornelnistea@yahoo.com

stancelmircea@yahoo.fr

gabrielachiciudean@gmail.com

REDACTORI FONDATORI:

Aurel PANTEA

Eugen CURTA

Cornel NISTEA

Mircea STÂNCEL

Nicolae DRĂGAN

Emil SCRIECIU

Iacob MĂRZA

Administrația:

Biblioteca Județeană „Lucian Blaga” Alba

Str. Trandafirilor nr. 22, Alba Iulia

Responsabil de număr: Aurel PANTEA

Coperta: Ana PANTEA

ISSN: 1453-8881

Notă: Întreaga răspundere revine autorului/autorilor, în cazul nerespectării legislației drepturilor de autor, precum și în exprimarea opiniilor, ideilor și atitudinilor lor, publicate în articolele din acest număr.

CUPRINS:

POEME de Ioan Moldovan / 7

JURNAL DE Gheorghe Grigurcu / 13

FETE PIERDUTE

Al. Cistelecan, *Exuberanțe și smerenii* (Yvonne Rossignon) / 20

SONETE de Traian Ștef / 28

CĂRȚI, CRONICI, AUTORI

Iulian Boldea, *Poezia ca stare de veghe* / 33

Nocolae Oprea, *Istorie, ficțiune și simbolistică* / 42

Ovidiu Pecican, *Schwartziene* / 48

Mircea Popa, *Dorel Vișan, înțeleprul care cucerește* / 56

Cornel Nistea, *Petru Ursache – Istorie, genocid, etnocid* / 62

POEZIA

Virgil Todeasă / 68

Ion Hirghiduș / 72

Liliana Popa / 76

Daniela Ghigeanu / 78

Daniel Marian / 79

Brândușa Palade / 80

Emilia Poenaru Moldovan / 82

Mihaela Farcaș / 86

Carolina Baldea / 88

CRONICI DE ÎNTÎMPINARE

Monica Grosu, *Literatura carcerală - la o nouă contextualizare* / 91

Gabriel Petric, *Multi-versul Brîndușei Palade* / 95

Zenovie Cârlegea, *Eseistica lui Nicolae Suci* / 99

Titu Popescu, *Transdisciplinare* / 110

Rodica-Gabriela Chira, *Lumea de lângă noi* / 112

Ion Tudor Iovian, *„De mine mă ține de mână / Dumnezeu...”* / 117

Daniela Sitar-Tăut, *Daniel Bozga: un poete maudit. Poetica alienării de la des-ființare la aneantizare* / 124

Adina Curta, *Cărți care schimbă vieți sau despre iubire în legi* / 132

Ladislau Daradici, *Fidelitatea față de esențele poeziei* / 137

POEME INEDITE de Nicolae Drăgan / 142

PROZĂ

Constantin Cubleşan, *Terasa Liliacul* / 146

Serafim / 153

Ioan Dan Bălan, *Aerul Dobrăilor* / 161

Gheorghe Jurcă, *Ploaia de la capătul lumii* / 166

HOMO VIATOR

Ion Pop, *Ghecia! Grecia! (V)* / 176

TEME LA ALEGERE

Rodica-Gabriela Chira, *Cu Françoise Héritier, despre noi* / 183

Ioana Cistelecan, *9/11. Între real și imaginar* / 191

Nadia Vesa, Cornel Regman - *Tentația aforismului. „Aforisme vesele și triste”* / 199

PIAȚA CĂRȚILOR de Mircea Stâncel / 211

TEXT CU PRETEXT

Mihai Ardelean, *Când așteptarea în purgatoriul amintirilor nu schimbă decât numărătoarea filelor, de frunze atârinate* / 219

INTERVIURI

Aurel Pantea, *Interviu cu poetul Dumitru Chioaru* / 232

Ruxandra Dragolea, *Despre scriitori, jurnaliști și grafomani.*

Interviu cu Ilie Rad / 238

TRADUTTORE/ TRADITORE

Poeme de Theophile Gautier / 249

Poeme de Michel Bénard / 258

Poeme de Éliane Hurtado / 262

CORRESPONDENȚĂ

Mircea Stâncel, *Scrisori de la pictorul albaiulian Avram Mentzel* / 266

HISTORICA

Mihai-Octavian Groza, *La început a fost cuvântul „Malembach”: 775 de ani de la prima atestare documentară a orașului Sebeș* / 298

MEMORIALE ȘI JURNALE

Cornel Nistea, *Gospodar de omenie* / 303

COMEMORĂRI LITERARE

Ion Buzași, *Poezia religioasă a lui Alexandru Macedonski sau
Poetul pe drumul Damascului* / 309

ARCHAEOLOGICA

Vasile Moga, *Dionysos-liber pater și însoțitorii lor* / 316

VARIA / 319

Poeme de Ioan MOLDOVAN

Pe vremea lui Avraam fost mai întâi Avram

Câte-un stejar cu nume propriu indică hotarul dintre
ținuturi ori dintre țări
Ceremonioși peste poate
și regii și profeții și stăpânii și robii se aruncă la pământ
în fața Celui ce le face bine sau de la care așteaptă un bine
Fecioarele se ocupă cu adusul apei de la cișmeaua modestă
săpată întotdeauna la intrarea/ ieșirea din localitate
Spre seară uite-l pe Isaac ieșit să cugete în taină pe câmp
Ridică ochii și ce să vadă
Vin niște cămile și nu aduc nimic, Doamne
Iar noi săpăm la fântâni într-o veselie și le dăm nume:
Ceartă și Gâlceavă
dar și Lărgime ori Jurământ
Dimineața facem legăminte după ce mâncăm
Cântăm ca niște adolescenți lumești scăpați din
încercuire
Iar dacă voi spune toate astea vreunui amic
acesta va tresări și va șopti speriat: glumești?

lumina galbenă

Noroaie și mașini de război ca-n Pădurea spânzuraților
Lumina galbenă din găoace, lumina galbenă care revine
din 70 în 70 de ani
Ciorile foarte agitate, foarte vitale deasupra
Conservatorului de Arte Muzicale
împroșcând de sus peste pian, peste viori, violoncele și
tube
excrementele lor foarte fierbinți tăind ca mii de mii de
lasere ceața clujeană
Toate-mi bagă mințile-n cap
Toate-mi susură în urechi despre datoria de a pleca
dar nu înainte de a și de a
Toate de sfinții Mihail și Gavril
Eu abia zburând hohotind prin bucătăria inundată de Nil
unde anotimpurile n-au adjective

Aștept și eu să intru-n joc
Mecanismele orbirii zumzăie
La o simplă tuse pilotul automat trădează cauza
La un strănut mi se clatină tabloul de comandă
Uite mi s-a dat prea mare importanță și am murit

aria Dânsei

Vocea fiului cel mare mă anunță că mor
Cu sfială mă anunță

Vocea fiului cel mic mă vestește că mor
Cu sfială mă vestește

Nu mă împotrivesc

Șterg lacrimile mamei lor

Oriunde m-ascund moartea părintește
îmi trimite vorbă să pornesc spre insulă

O insulă pe care niciodată nu am văzut-o
și dacă aș fi văzut-o
tot atât de muzicală va fi aria Dânsei
acoperind toate vocile

înainte de nuntă

S-au adus lemne pentru cuptorul în care mă va închide
Împăratul
Se clădesc cu grijă și repede-repede sub podea
Zgomot securi cuie scoase blocaje rugini fierbințeli
Subțiorile-mi picură precum tavanul Peșterii Urșilor
Îndată-îndată fumul meu va ajunge acasă doldora de
perversiuni
ca bătrânii poeți loviți de puerilitate
Ziua-i caldă noaptea-i caldă dimineața ninge iarăși
Nuntașii-s flămânzi lăutarii surzi mirele dus pe celălalt
mal

o nișă

Mâine în zori vine Ebenistul – iată o propoziție optimistă
pe care doar vorbind-o singur
o simt că există
într-o nișă în care – în ea – crește chistul
unei melancolii inconsistente. În rest, în zadar ziua
cu ornice indolente și orfanii scuturându-se ca într-un
dans african
să scape cumva de capetele lor de abia golite de var de mai
an
Acum îl voi chema pe fiul cel mare – iată o propoziție
promițătoare. Apoi, îl voi chema și pe fiul cel mic și voi
afla poate și eu detaliile
Poate-n grădinile lor suspendate au înflorit în sfârșit
daliile pe fondul muzical
al premiilor de consolare

mă scot din minți

cum dispar lucrurile
o carte o legătură de chei o cămașă un blid
și stai și asudă
și umple-te de praf
să le găsești
și – nu le găsești
de parc-ar fi de genul morbid

și ai nevoie de ele acum și aici
și te consolezi – s-au pierdut

și trece o vreme
și uite-le chiar în fața ta
blestematele

niște mironosițe
cu coronite de urzici
chicotind: pune-ne bine! pune-ne bine!
să nu ne pierzi

și le pui și gata: au dispărut iarăși
kaput!

ehei, cu totul altfel e cu oamenii!
cu dâșii te mai dezmierzi
ei sunt tovarăși
de nădejde

că timpu-n urma lor tot crește!

Dragă

Nu mai există clondir
Nu mai aud nici măcar cuvântul clondir
Ce mi-a venit acum să le pomenesc
să mă mir
de tot ce m-am lăsat

Ce mi-a venit acum să mă leg, să hohotesc
ca la vederea mamei mele mute

Umblu prin târg și nu mă cunoaște nimeni
Iar eu ce mai cunosc?
Poate frunzișul sălciilor preatârzii

Unde să intru să mă fac covrig?
Să nu mai simt nici o mireasmă
Sub ce prelată de pompieri să-mi adun mințile
din posesiunile ceții

Începe să tune să fulgere să cadă ploi
să ningă ninsori

Voi fi și eu curat și nu mă vor lua la Secție agenții

Gheorghe GRIGURCU

„Cuvîntul în competiție cu trăirea”

Interesul față de sine al durerii e mai mare decît al bucuriei, interesul față de sine al păcatului e mai mare decît al virtuții, iată sursa inepuizabilă a creației literare.

*

Un mare autor e contemporan cu sine, nu cu epoca.

*

Viața curentă? Generozitatea Neantului, cea de a-ți oferi ceea ce poți suporta.

*

„Nu-i rău cine se crede, sincer, astfel” (Paul Claudel).

*

„La recitalul susținut de tenorul Rolando Villazòn, la pian Carrie-Ann Matcheson, Ateneul s-a transformat într-o arenă națională de omnivore urlătoare. Nu mi-a fost dat pînă acum să asist, în direct, la un spectacol atît de întristător prin mugetul nestăpînit care te propulsa în altă lume decît cea căreia încă speri că îi aparții. Iar recitalul în sine, nu mai puțin întristător. Doar fantezia și o memorie afectivă cultivată în timp te-ar mai fi putut salva. La bisuri n-am mai putut rezista. Urmărind scala, de mult depășisem cei 100 de decibeli admiși, în direct. Așa că m-am dus acasă... Păcat!” (Dilema veche, 2019).

*

La un spital timișorean, un bolnav către vecinul său de pat: „Principalul nu e să te faci mai bine, ci să te ameliorezi”.

*

Timidul devine îndeobște un bun psiholog, din motivul elementar al defensivei.

*

A.E.: „Tipuri feminine: naiv-capricioasă, vulgar-capricioasă, astuțios-capricioasă”.

*

Dispoziția introspectivă: o complicitate cu misterul lumii. Una nativă.

*

Suprema paradigmă a religiei creștine: asumarea tragică a Răului de către teandricul Isus. „Logic ar fi fost ca moartea lui Socrate-omul să poarte pecetea dezordinei, a sîngelui, a trădării și a turbării; dar nu, a fost cum nu se poate mai senină și mai demnă. A lui Hristos, dimpotrivă, poartă – întreagă – pecetea tragediei, dezgustului și ororii. Socrate moare calm, înconjurat de ucenici fideli și atenți, care-i sorb cuvintele în vreme ce el – imperturbabil și luminos – soarbe otrava nedureroasă oferită cu multă deferență de temnicer. (...) Deosebirea e totală între cele două morți, și tocmai cea divină pare *inferioară*, tulbure. Adevărul este că-i nespus mai umană; cea a lui Socrate, în toată măreția ei, pare – prin contrast – literară, abstractă, supusă regiei, și mai ales nerealistă. Socrate – cu bună credință și izbîndind în bună parte – se ridică de la starea de om la cea de zeu, Hristos coboară nestingherit de scîrnăvii pînă în straturile cele mai de jos ale condiției umane” (N. Steinhardt).

*

Lucrurile foarte dureroase nu le gîndești, pur și simplu le trăiești. Dumnezeu e unul dintre ele.

*

Ideile: noduri strînse pe care prea adesea nu le mai poți desface. Emoțiile: voaluri vapoase, mobile în adierile vîntului.

*

Inima nu răspunde, doar pune întrebări. Candoarea sa incurabilă.

*

„Puritatea extremă poate contempla în egală măsură ceea ce e pur și ceea ce e impur; impuritatea nu e în stare nici de una, nici de alta: ceea ce e pur îi trezește spaima, ceea ce e impur o absoarbe. Îi e necesar un amestec” (Simone Weil).

*

Ce-ar putea însemna realizarea unei iubiri? Iubirea nu e ea însăși suprema sa realizare?

*

Speranțele: umbre invizibile ale ființelor noastre.

*

Visele nocturne devin independente de noi precum o tentativă supremă a lor de-a intra într-o nouă viață, expiatoare. Cu riscurile aferente. Dovadă categorică: coșmarurile.

*

Ochi atît de cufundat în sine, încît nu mai poate percepe imaginile.

*

„În plină civilizație tehnică, miliarde de oameni n-au acces la apă potabilă și instalații sanitare. Astfel: 4,2 miliarde de oameni n-au toaletă, 3 miliarde de oameni nu se pot spăla pe mîini, informează OMS, 2,2 miliarde de oameni n-au acces la apă potabilă, 1,2 miliarde de oameni trebuie să parcurgă un drum de o jumătate de oră, pentru a ajunge la o sursă de apă” (**Formula As**, 2019).

*

„În nici o altă limbă nu s-a strecurat atîta trufie ca în limba engleză. Ar fi bine să poți compara și să știi cum obișnuiau romanii să vorbească după cîteva veacuri de putere; n-o vom afla niciodată. Însă între cele existente astăzi, limba englezilor este trufia însăși. Cuvintele ei se înșiruie parcă de-a lungul unor bețe; nu cad nici prea sus și nici prea jos. Propozițiile pot fi rupte tot ca niște bețe, orișunde; un sentiment generic al siguranței și al superiorității iradiază din fiecare din ele, neavînd nimic de a face cu meritele și însușirile fiecăreia în parte. (...) Felul rece în care englezul face pe distinsul în limba lui este inimitabil; pentru aceasta trebuie să fie toți laolaltă sau în orice caz foarte mulți; și în orice caz trebuie să fi trăit îndelung printre acești mulți pentru a ți-l însuși” (Elias Canetti).

*

A.E.: „Tip de femeie născută pentru bărbați, bărbații dînd impresia a fi născuți pentru asemenea femeie. Irevocabil, are o tactică crudă a evaziunii joculare, dar și o disponibilitate pururi fremătătoare cum un frunziș, un neapărat fariseism fie și dăruitor. Indiferent de vîrstă. Am întîlnit reprezentante demne ale speciei, septuagenare sau octogenare. Trebuie luată ca un fenomen al naturii. N-ar fi ridicol să te superi pe un fenomen al naturii?”

*

Plictisul: revers al stărilor de evadare din ființă, contemplarea, extazul, iluminarea, și nu al interesului activ, al cărui revers e odihna.

*

Scriptor. Fericit pentru că a izbutit să uite unele lucruri pe care le-a fixat în scris.

*

„Nu poți fi toată ziua român; o oră-două pe zi mai merge, în rest ești om ca toți oamenii, nu?” (I.D. Sîrbu).

*

„**Zece negri mititei**, variantă de China: cinci asasini au încercat să paseze o misiune unul către celălalt. Omul de afaceri Tan Youhui a angajat un asasin pentru a-l elimina pe competitorul său, pentru 282.000 de dolari, potrivit unui tribunal. Însă asasinul a angajat alt asasin pentru a rezolva chestiunea, oferind 141.000 de dolari. Al doilea asasin a angajat un al treilea, care a angajat un al patrulea, care a angajat un al cincilea. Pînă la urmă, toți au fost condamnați și victima a rămas în viață” (**Dilema veche**, 2019).

*

Dacă oamenii te resping, există riscul de-a te îndoi de tine însuși, dacă toți te aplaudă, există riscul de a-i disprețui pe cei ce te aplaudă.

*

X păcătuiește pentru a se simți mai tînăr.

*

A.E.: „Autor diversificat în direcțiile prestației sale, dar pînă unde, Doamne? Aidoma unui jucător de șah care ar vrea să fie și acrobat la circ, a unui matematician care ar vrea să fie și actor porno”.

*

A.E.: „O idee pe care, într-un moment propice, o contempli ca pe-o imagine, îi faci favoarea de-a o estetiza”.

*

„Baudelaire a fost un om cu totul pervers și insuportabil; un om cu vocația ingraturității și a nesociabilității, peste măsură de susceptibil și absolut hotărît să întoarcă lucrurile cum e mai rău: cînd avea bani, îi irosea; cînd avea prieteni,

și-i înstrăina; cînd avea noroc, îl disprețuia. Avea mîndria omului care simte că are în el și o mare slăbiciune, și o mare forță. Era un om de geniu, dar, chiar să fi putut, nu avea nici răbdarea, nici înclinarea de a-și înfrînge slăbiciunile; dimpotrivă, exploata asta în scopuri teoretice. Moralitatea unei astfel de comportări poate constitui obiectul unei discuții fără sfîrșit; pentru Baudelaire, era calea de a-și elibera spiritul și de-a ne oferi moștenirea și lecția pe care ni le-a lăsat. El făcea parte dintre cei care au o mare putere, dar numai pentru *a suferi*. Nu putea scăpa de suferință și nici nu o putea depăși, așa că *atrăgea* durerea către el” (T.S. Eliot).

*

Senectute. Dacă erosul activ dispare treptat din ființă, angelitatea cîtă a mai rămas a acesteia continuă a-l privi cu toleranță. Nu-l condamnă, ci îl îngăduie, compasional, alături de sine.

*

Scriptor. Cuvîntul, în competiție cu trăirea. De cîte ori nu cîștigă ultima, însușindu-și cuvîntul prin senzația de impas a acestuia?

*

Momente în care conștiința devine limpede nu pentru că își realizează condiția de înaltă instanță, ci pentru că izbutește a oglindi ființa.

*

Satisfacție subtilă. Să renunți la ceea ce ai izbutit a găsi, pentru a putea căuta din nou.

*

Teroarea originalității. „Nebunie totală! Bobby Cook, de 35 de ani, din Swansea, Țara Galilor, a trebuit să accepte să schimbe rolurile de nuntă cu aleasa sa, Ciara O ‘Donnell, de 28 de ani. Ca să-l ia de bărbat, Ciara i-a cerut viitorului soț să se îmbrace el în mireasă, iar ea să se îmbrace în mire. (...) Mirele a trebuit să accepte de asemenea să ia numele de familie al miresei, fiindcă așa a dorit ea” (Click, 2019).

*

„Nu te pot condamna în mod absolut decît cei care ar fi inocenți la modul absolut” (Camus).

*

Compașiunea disprețuitoare pentru zilele abia trecute. Trecutul cel producător de amintire, mitizant, de regulă nu ia naștere imediat, ci într-o durată care-l validează.

*

A.E.: „Se poate și așa. Subtilitatea, un cinism al simplității funciare a adevărului”.

*

La ce bun aceste tristeți? Oricum, totul *există*.

*

Scriptor. A iubi viața înseamnă a scrie despre viață introducând într-însa sincope care sunt momentele scrisului.

*

Destinul: o aventură obiectivă a ființei.

*

„A devenit erou național în Croația și vedetă în întreaga lume! Jerry, un taur de 650 de kilograme, în vîrstă de un an, a reușit să scape de la moarte sigură. El a evadat de la abatorul din localitatea Kastel Stari, din apropierea orașului Split, și e de negăsit. (...) Nimeni nu-și poate explica cum a putut să sară gardul împrejmuitor, înalt pentru talia sa. Impresionați de vitejia lui, croații au început să-i trimită mesaje de încurajare pe rețelele sociale: «Bravo, Jerry!», «Ține-te bine, Jerry!», «Dreptate pentru Jerry». Ba mai mult, locuitorii din Kastel Stari au ieșit în stradă pentru a manifesta în sprijinul lui. Ei au cerut ca animalul să nu mai fie niciodată sacrificat, după ce va fi prins. Și politicienii au cerut ca Jerry să fie cruțat” (Click, 2019).

*

Soluții dezirabile: a avansa în vis, a te întoarce în amintire.

*

Senectute. Un elogiu, un premiu, mă rog, onorante, dar nu te-ar fi bucurat înzecit în deceniile trecute? Acum te mulțumești cu momentele nu foarte numeroase în care te simți tu însuși, seara, satisfăcut de ceea ce ai scris peste zi.

*

Dimineață tristă. Am privit pe masa la care mîncam o biată insectă strivită pe jumătate, care s-a zbătut multă vreme înainte de – cum să zic? – a-și da duhul.

*

Utilitatea: concentrare. Inutilitatea: relaxare. Lenea: starea de utilitate compensată a ființei.

*

Lubirile, comensurate cu cea mai mare fidelitate prin jertfa lor conținută. Sortite jertfei cum unei redempțiuni.

*

„În iconografia hindusă, cuțitul nu este atribuit decât unor divinități înspăimântătoare, în mâinile cărora apare mai ales ca o armă cruntă. Tot astfel stau lucrurile în gliptica mexicană și maya. În China, cuțitul era o emblema a lunii, mai întâi pentru că era curbat, apoi deoarece era legat de tema știrbirii lunii. În regiunile cele mai diferite, cuțitul are puterea de a îndepărta influențele malefice, fapt ce pare legat de unul din aspectele simbolismului fierului” (Jean Chevalier, Alain Gheerbrant).

*

Mihai Stan are bunăvoința de-a cita, în revista **Litere**, câteva cuvinte mai vechi ale mele: „...fondul moral al lui Paul Goma e o cinste funciară, de-o intensitate puțin obișnuită, o cinste activă, dacă-i pot spune așa. (...) Unora le-am putea reproșa compromisul. Lui Paul Goma i-am putea reproșa... lipsa de compromis. El practică o scrutare inumană, aş zice, a semenilor săi, nedispus a le face nici cea mai mică concesie”.

*

„Femeile n-ar trebui să citească decât ceea ce li se potrivește. Nimic pentru a se instrui dincolo de ceea ce e scris în anatomia ființei lor. Nimic din tot ce le-ar putea face să gândească altfel decât gândesc. Nimic din tot ce le-ar constrânge să simtă altceva decât ceea ce ele simt într-adevăr. În caz contrar, ele se deteriorează. Uite, zeița Venus stă întinsă pe covorul de clorofilă. Un fluture mare zboară și i se așează pe mână. O clipă fluturele strânge aripile, apoi se desface sub ochii ei ca o carte. Zeița încearcă să descifreze semnele de pe aripi. Aceasta e singura ei lectură” (Blaga).

*

Chenoza tuturor actelor noastre „bune”. Chenoza în sine a bunătății.

Al. CISTELECAN

Exuberanțe și smerenii (Yvonne Rossignon)

Cam din fundul sacului o scoate Maria Vaida pe Yvonne Rossignon după o muncă de șase ani la o monografie (*Yvonne Rossignon sau poezia ca destin*, Editura Grinta, Cluj, 2018) și la o ediție integrală a poeziilor ei (căutate peste tot, și-n țară, și-n străinătate) – *Cîntec de lumină frînt*.¹ De unde era aproape complet uitată, Yvonne ar putea deveni de-acum, grație Mariei Vaida, o poetă recunoscută și cunoscută, măcar pe cît era înainte de a pleca definitiv în Italia. Căci, deși nu va fi fost "cea mai reprezentativă voce a liricii feminine interbelice din România"² – pe monografi îi apucă irezistibil entuziasme evaluative –, Yvonne a fost poetă de-a dreptul consacrată înainte de a fi uitată, una din cele două (cealaltă e Olga Caba) "alese grații feminine"³ propuse de Ardeal. Nu numai că e inclusă în Enciclopedia Cugetarea, dar după abia cîteva poeme publicate Ion Chinezu îi remarcă, în cele *Două decenii de viață literară și artistică în Transilvania*, poezia "robită de cucernicie în fața imensității naturii".⁴ Iar antologatorii de poezie ardeleană nu o scapă niciunul din vedere. Octavian Șireagu⁵ o și anunță cu două volume în manuscris – *Cartea de pămînt și Predoslovie de aur*, proiecte rămase însă în aer (cam toți poeții din antologia lui Șireagu

¹ Vom folosi "ediția a II-a revăzută și adăugită, Cuvînt înainte de Mircea Popa, Prefață și ediție îngrijită de Maria Vaida", Editura Grinta, Cluj-Napoca, 2015.

² Maria Vaida, *Poeta florilor de prun*, prefață la: Yvonne Rossignon, *Cîntec de lumină frînt*, p. 28.

³ Perpessicius, *Opere*, IX, *Mențiuni critice*, Editura Minerva, București, /1979/, p. 25.

⁴ Ion Chinezu, *Pagini de critică*, Ediție îngrijită și prefață de I. Negoitescu, București, Editura pentru literatură, 1969, p. 282.

⁵ Octavian Șireagu, *Noua lirică ardeleană*, cu 25 de portrete de Ioan Țințaș și o prefață de Ion Valerian, Editura Transilvania, Cluj, 1935, p.174.

se laudă cu manuscrise inexistente). Iar Emil Giurgiuca⁶ îi însoțește mănunchiul de poezii cu un adevărat portret critic, evidențiindu-i nu doar "puternicul simț fanatic al naturii" și "lirismul tumultuos, revărsat pe albie largă, o vastă simfonie a verii", dar și "versul copt, înflorit de imagini proaspete" și "încărcat ca un fluviu fără sfârșit de toată vegetația de liane și de colburile solare ale unui pământ gras și fecund". Chiar dacă vorbește cam metaforic, Giurgiuca are dreptate și cam pe aici se învîrt toate comentariile ulterioare (nu prea multe, afară de repriza stîrnită de apariția volumului îngrijit de Maria Vaida).

Monica Lovinescu zice că "în ciuda numelui și a originii ei franceze, Yvonne Rossignon era olteancă sadea."⁷ Era ori nu era, fapt e că Yvonne s-a născut la Studina (în 1912; a decedat la Roma, în 2000), în fostul județ Romanați, din tată francez și mamă româncă, și a urmat liceul la "Domnița Ileana" din Sibiu, absolvind apoi literele și filosofia la Cluj. Era o neastîmpărată care o zbughea mereu pe la șatrele de țigani și pe care tatăl o bătea preventiv în fiecare zi de luni, pentru ceea ce urma să facă – îi povestește ea – făcînd invenții, firește - Monicăi Lovinescu.⁸ Cam așa a rămas și ca studentă, "hîtră și poznașă" și pusă pe farse, după cîte-i spune Olga Caba Ligiei Dimitriu (și-a invitat odată colegii la o cofetărie, pretinzînd că-i ziua ei, și apoi a plecat lăsîndu-i baltă).⁹ Maria Vaida presupune o idilă cu Nicu Caranica,¹⁰ în caz că *Marina* acestuia, dedicată Yvonnei, are strat biografic. Era, oricum, remarcabilă, chiar și pe stradă: "Foarte înaltă, cu o coamă blondă ca o torță aprinsă după care o recunoșteai de la o poștă, cu ochi albaștri, avea aerul unui băiețoi" – e

⁶ Emil Giurgiuca, *Poezii tineri ardeleni*. Antologie. Cu 18 măști în lut de Ion Vlasiu, Fundația pentru literatură și artă "Regele Carol II", București, 1940.

⁷ Monica Lovinescu, *Diagonale*, Editura Humanitas, București, 2002, p. 169.

⁸ Ibidem.

⁹ Ligia Dimitriu, *Olga Caba. Monografie*, Editura Limes, Cluj, 2012, p. 39.

¹⁰ Maria Vaida, *op. cit.*, p. 20.

impresia Olgăi Caba.¹¹ Și peste vremuri tot remarcabilă a rămas, cu "înfățișarea ei de statuie" "bine înfiptă în pământ", "masivă cu grație" și "de o vitalitate /.../ nebună".¹² Era și amatoare de gesturi excentrice: și-ar fi depus bijuteriile la picioarele pianistului Arturo Benedetti Michelangeli (pentru că s-a simțit în "paradis" de la primele acorduri)¹³ iar pe stradă nu putea umbla "fără să se sărute cu o seamă de cerșetori".¹⁴ E posibil să fi plecat la Roma ca bursieră (din câte zice Monica Lovinescu; Mircea Popa zice că a lucrat la ambasada noastră pe durata războiului)¹⁵ dar sigur e că s-a măritat acolo "cu un domn Menchinelli, trezindu-se cu trei băieți și o văduvie prematură".¹⁶ În 1956, după "periplul biografic" alcătuit de Maria Vaida, Iosif Constantin Drăgan o angajează redactor-șef la "Pro Azione Cattolica Romena" (revista își încetează apariția în 1970). Publică poezii și articole prin revistele din exil (o listă a lor dă Florin Manolescu, în *Enciclopedia exilului literar românesc*, iar Maria Vaida le inventariază pe toate cele pe care le-a găsit), dar nu prea multe căci a descurajat-o confesorul ei, pentru care poezia era lucrare diavolească.¹⁷ Totuși, în 1943, îi apăruse, la Garzanti, cu prefată de Paolo Toschi, volumul *La Vendemmia di Pan* (care, de-ar fi să ne luăm după Maria Vaida, a fost un adevărat *memento* liric european, căci, zice ea, "limbajul poetic de mare rafinament /.../ așază poezia Yvonnei Rossignon în planul cel mai înalt al poeziei italiene, dar și europene"¹⁸). Firește că poezia italiană nu s-a impresionat deloc; și nici cea europeană). În țară fusese însă

¹¹ Ligia Dimitriu, *op. cit.*, p. 39.

¹² Monica Lovinescu, *op. cit.*, p. 170.

¹³ Monica Lovinescu, *La apa Vavilonului. II, 1960-1980*, Editura Humanitas, București, 2001, p. 34.

¹⁴ Idem, *Diagonale*, p. 170.

¹⁵ Mircea Popa, *Cuvînt înainte. Restituirea poetei Yvonne Rossignon*, la vol.: Yvonne Rossignon, *Cîntec de lumină frînt*, Ediția a II-a.

¹⁶ Monica Lovinescu, *op. cit.*, p. 169.

¹⁷ Ibidem, p. 170.

¹⁸ Maria Vaida, *Yvonne Rossignon sau poezia ca destin*, Editura Grinta, Cluj, 2018, p. 40.

poetă prezentă (inclusiv sub pseudonimul Olga Bălan) prin mai toate revistele ardelen, fiind preferata evidentă a celor de la *Gînd românesc* și *Pagini literare*.

Bătător la ochi din prima e că Yvonne nu profesează deloc în specia erotică, deși derulează mare spectacol de entuziasme și de exaltări panteiste (pentru a trece apoi brusc la smerenii și mătănii). Mă și miră că Marian Popa o apreciază tocmai pentru că "nu-și descalifică sentimentele" și pentru că, la ea, "sentimentalul autentic scapă de kitsch prin familiaritate și tandrețe controlată critic."¹⁹ Practic, Yvonne n-are atît sentimente, cît învolburări și elanuri vitale trăite ca senzații dezlănțuite și ca extaze ale topirii, iar reperele ei sînt mai degrabă cosmice/ naturiste decît erotice. Primele ei poeme reprezintă o fază "păgînă", orgiastică, de pură debordanță vitală transferată imnic; sînt chioate vitale reverberate în peanuri. Pe bună dreptate zice Adrian Popescu, în *Grădina cu statui*,²⁰ că poemele par "o revărsare de energii chtonice", "cu un fior de păgînă exaltare". În beatitudinii naturiste trăiește Yvonne și din beatificări ale elementelor și stihilor își face ea ritmică senzuală: "Așa-s de limpezi în izvor copacii,/ Că m-aș apleca pe prund să-i sorb din pumni,/ De-odat cu duhul tău cîntat sub pietre,/ De-odat cu stelele, de-odat cu macii./ Așa-s de albe coapsele pădurii,/ Pe unde tînguie mesteacăn pric.../ M-aș răspîndi cu umbrele păianjen,/ M-aș împleti cu iedera și murii/ Și-aș rîuri pe trupul tău spre ceruri..." (*Pădure*). E un panteism poate cam prea metodic, dar derulat în ceremonii de contopire și-n invocații de comuniune care ating un registru sacramental și o febră destul de ridicată: "Așa mă văd: îngenunchiat pe prunduri,/ Cu trupul copt în pîrguri de nămiezi/ Crescut în soare, lujer de rotunduri/ De scăldători sburdate către iezi./ Prelins mă văd, cu gusterii în scorburi,/ Și toropit cu cimbrul în mănunchiuri,/ Mă văd în cîmp albastru de-nserare,/ Îngenuncheat la ugere cu izmă" etc.

¹⁹ Marian Popa, *Istoria literaturii române de azi pe mîine*, I, 23 august 1944 - 22 decembrie 1989, Versiune revizuită și augmentată, Editura Semne, București, 2009, p. 576.

²⁰ Editura Școala Ardeleană, Cluj, 2017, p. 152.

(*Întoarcere spre sine*). "Contopire intimă cu peisajul vegetal campestru" profesează, într-adevăr, Yvonne, într-o "gesticulație pasională, exuberantă", dar care "primește treptat o încărcătură religioasă", cum zice Constantin Cubleșan.²¹ În fapt, păgînismul Yvonnei e mai degrabă o problemă de temperament și de temperatură senzuală, căci el e destul de împăcat cu religiozitatea creștină - și de nu chiar împăcat, măcar amestecat. Probabil că emulația blagiană - remarcată de îndată de toată lumea - își stinge vibrațiile cu vremea, deși inițial ea fusese programatică. *Pan-ul* Yvonnei e doar o replică la cel blagian și somnul lui rămîne, ca și la Blaga, un manifest al exultanței naturii: "Naiul era plin de mușchi și de țărînă;/ Buzele lui Pan nu mai știau să cînte./ Iedere-i crescuseră cătuși pe mînă/ Și-i înlănțuiseră picioarele frînte.// Peste umeri toamna-l dăruise, greu, cu struguri/ Albi; strugurii erau pletele lui Pan./ Un măceș îi mai aprinse muguri/ Roșii ca mătânii coapte, de mărgean.// Pan stătea cu fruntea grea în lut./ I se-ngemănau din ochi izvoare;/ Nimfele își alintau în ele coapsele. Tăcut,/ Pan le asculta: credea că-s căprioare" etc. "Descendența gîndiristă" a formulei, evidențiată de Mircea Popa,²² dar remarcată și de ceilalți comentatori, se vede nu atît în creștinarea plaiului, cît în reciclarea unor teme specifice (cum e, bunăoară, nostalgia paradisiacă: "Maică, stinge lumina lujerilor de crin,/ Că-mi aduc aminte de lumina Raiului;/ Și-mi aduc aminte de heruvii care vin/ Pe pămînt să culeagă suflete" etc. - *Boală*) și mai cu seamă în fiorul cu care e percepută coborîrea harului și miracolele vegetale stîrnite de ea: "Și plîngi plecată-n tine, cu umeri grei de soare/ Și greu ceasul slăvii vărsată din pocal/ De ceruri luminoase, cu rugă suitoare/ De ciocîrliei de tină, în focuri de cristal.// Nu știi ce-aștepți cu zorii și soarele-n grădină/ Aștepți s-auzi cum urcă poteci de rozmarin/ Pași vâluriți de plete-mprăstiate de sulfină,/ Cu urmă argintată în preșuri de pelin" etc. (*Dimineața-n grădină*). Un fel de sacramentalizare a peisajului procesează și Yvonne, mutînd detaliile extaziate

²¹ În *Cultura*, nr. 531/2015.

²² Mircea Popa, *op. cit.*, p. 10.

în icoană: "Holdele cu păr de vulpi ling răni de mac./ Ca un fruct se leagănă lumina pe spice, pe crengi, pe finațe,/ În flori, culorile fecundate se desfac -/ Anotimpul e ca o mamă tânără cu pruncul în brațe" etc. (*Solilocvii de vară*, II). Ea însăși e o exultantă și o extatică – înainte de a o copleși amarurile: "Îmi beau din pumni bucuria de-a fi,/ Bucuria de-a nu mă putea prinde./ Mă simt ca o apă care se-ntinde/ Din mare-n mare, plină de zi" etc. (*Răsfrîngere*). O bacantă inocentă, drogată de sevele, culorile și mirosurile naturii – asta e Yvonne în tinerețea ei poetică.

Amarurile vin însă negreșit, îndeosebi în exil, unde versurile Yvonnei, zice Mircea Popa, "sunt pline de imagini sumbre, de lamentații sterile, de căutări zădărnice."²³ Dar spre această confesiune încărcată drumul trece printr-un șir de litanii creștine, prin invocații destul de patetice (dacă nu doar destul de pasionale): "Întoarce-mă la ursita mea, iară,/ că Te-oi sluji credincios, ca o fiară?/.../ Doamne, numai dezleagă-mă din omeneasca ursită -/ și Te-oi duce-n spinare însemnat cu o cruce!/ Pașii noștri frați să apuce/ pe aceeași cărare de hume./ Și să știi și Tu și să știi și eu că-n lume/ toate drumurile urcă spre aceeași Golgotă nedreaptă -/ și că-n cer, pe tron de aur, cineva ne așteaptă" (*Psalm*). Invocațiile au febră devoțională și Yvonne imploră cu patos: "Îngăduie să-ți fiu aproape/ ca lumina de flăcără, ca umbra de picioare,/ ca lacrima de durere, ca privirile de pleoape:/ orbita ta să mă absoarbă și să mă-nconjoare." etc. (alt *Psalm*). Nu în zadar însă; rugăciunile ei o duc într-un fel de intimitate argheziană cu Dumnezeu, dar într-una copleșită de fiorul apropierii: "Dac-aș întinde mîna, m-aș izbi/ de trupul Tău, făcut din grîu de zi./ Și ochii de-aș deschide te-aș vedea/ cum Te reverși în toată ființa mea,/ ca un izvor în văgăuna oarbă/ a vremii mele, care-ar vrea să-l soarbă" (*Vecinătate*). Yvonne n-are însă tupeul arghezian al familiarității cu Dumnezeu și rămîne pe pragul smereniei: "Doamne, înflorește-mi căința, primește-o./ E tot ce mai am din inima de copil" (*Dar*). Psaltica devine tot mai consistentă și invocațiile tot mai stăruitoare, așa că se poate admite că "o

²³ Ibidem, p. 15.

coordonată fundamentală a poeziei Yvonnei Rossignon o reprezintă tema filosofico-religioasă²⁴, cu rezerva că Yvonne nu problematizează și nu face reflecții, ci doar recită pe rozariu.

E ciudat cât de repede și-a încropit - și publicat! - Yvonne *La Vendemmia* (în românește ar suna cam prea regionalist - "surechiul" lui Pan!) *di Pan*, pe care Maria Vaida l-a tradus și încorporat integral în ediția de care ne folosim. E un volum mai aerisit tematic - sau mai dezinvolt - în care persistă și ceva din panteismul pre-italian și ceva din fioarele religioase și ceva din peisagistica răsfățată de soare. Peisajele sînt însă acum mai austere (tocmai cele italiene! care-ar fi fost bun prilej de beatificări!), descripțiile sînt mai amenințate de angoase (sînt și ecouri de război, desigur) și desenele pastelate de acasă devin acum gravuri apăsate: "Doar/ vîrfuri ascuțite de tufe/ de oțel ca semn/ al unor armate îngropate. Și țipătul/ în zbor al nisipului/ cenușiu sub lună ca/ stolul rațelor sălbatice/ migrînd spre apus" (*Peisaj*). Exultanțele s-au transformat în incizii elegiace: "Din armura de argint/ a livezilor de măslini/ se scurge asfințitul obosit ca o inimă./ Teama serii/ umple golurile dintre spații./ Uite, o mîină/ lasă să cadă pe cîmpie/ profilul unui chiparos/ pe jumătate/ plin de întuneric..." (*Seară toscană*). E parcă un peisaj menit să se acorde cu peisajul interior și să-l reverbereze numai pe acesta: "Se scurge viața mea/ prizonieră se scurge/ în așteptare; o lentă, nesfîrșită/ agonie; toate orele gri, // toate egale, tăcute" etc. (*Cîntec*). "Ore gri" deapănă Yvonne în bună parte din *Vendemmia*, dar mai ales în poemele de după ea. Dar nu fără popasuri la icoane.

P.S.

Cu cîțiva ani înainte de a se naște Yvonne, sub o semnătură ciudat de "identică" - I. Rossignon - a apărut (la Editura Minerva, în 1908) un volumaș intitulat *În livadă. Sfaturi pentru cultura pomilor*. Va fi fost ori ba tatăl lui Yvonne (care administra moșiile brătene și n-ar fi fost mirare să se priceapă la pomicultură) ori cel care-i

²⁴ Maria Vaida, *op. cit.*, p. 60.

transmitea Liei Mirea, prin telefon, un madrigal (reprodus de aceasta în *Strofele umoristice* din 1940) ori altcineva care schimba în vacanțe priviri galeșe cu vecina Duduia Elena, fapt e că manualul e îmbibat cu lirism de livadă: „De parte de zgomotul și frământarea vieții de oraș, acolo unde soarele tânăr de primăvară trimite raze aurii prin bolțile albe de floare ale pomilor, acolo unde vântul adie lin, cu miros de primăvară în cântecul paserilor nenumărate, acolo te chiamă prietene scrisorile mele”. Dacă nu e niciunul din cei trei, rămîne, cît de cît, o ciudățenie editorială.

P.P.S.

M-am înșelat, firește, în ipotezele de mai sus. Dar m-am dumirit răsfoind masivul *Dicționar al personalităților fălțicenene* (Editura TipoMoldova, Iași, 2015, pp. 618-619) al lui Eugen Dimitriu. Cu siguranță e vorba de doctorul (inclusiv, o vreme, pentru plasa Dolhasca) Ioan Rossignon care, la bătrînețe, și-ar fi adus un grădinar austriac și ar fi înființat o mică grădină botanică în preajma spitalului din Fălțiceni și o livadă. Mai multe despre el, în pomenitul *Dicționar*.

Sonete de Traian ȘTEF

În margini

În margini, colțurat cu ferăstrăul,

Să aibă loc și pasărea să treacă,
Așa de mare, ori mai mic oleacă,
E locul până unde-ajunge ochiul

Să vadă cine vine, cine pleacă,
Și cine mai rămâne cu ilăul,
Și cine mai aude tot ecoul
Unei bății închise într-o teacă.

Filosofia toată e zig-zagul
Din semnele frumos meșteșugite.
Se vede, totuși, unul trece pragul

Spre altă formă, joc minor, sprintar
Cu toate simțurile răsucite.
E însuși preafrumosul sedentar.

E însuși preafrumosul

E însuși preafrumosul sedentar,
Natură fără cuie la încheietură,
Doar îmbinări, firească lipitură
Ca unghiul drept de strânsă, în chenar,

Sau ca-nsușirea peste o făptură,
Ca numărul impar lângă cel par,
Ca verbul și adverbu-n fermoar
Ca buzele sorbind o băătură.

E preafrumos și fără de pereche
În trebuința lungă și în clipa
De-acum trecută în aceea veche.

În scaunul scrijelit din băătură
Își odihnește îngerul aripa,
Cu brazi și roți, dar și o știrbitură.

Cu brazi

Cu brazi și roți, dar și o știrbitură

E-acest tablou. Nu vezi în el culoare,
Dar poți vedea ceva ce nu apare,
Măsura care nu e cu măsură.

Ce rime, vai, ca apa stătătoare,
Ce oglindire, ca într-o spărtură,
Finețuri așteptând lângă bordură,
Un fâlfâit dezordonat, o boare

Să vină ca exodul din pustiuri
Spre colțul unde mai sunt fluturi albi
Luându-și iute zborul dintre daruri.

E-un loc prin care nu mai intră gerul -
Dar surd se mai aud cântări de robi -
Pe unde s-ar vedea aproape cerul.

Pe unde s-ar vedea

Pe unde s-ar vedea aproape cerul...

O dimineață limpede m-așteaptă,
Cu prietenii intrați în altă faptă,
Piramidală. Ducă ei tot greul.

Eu vreau la criș, pe o terasă-naltă
Că azi, de ziua lui, e-aici poetul
Vestit. Se vede bine cum poemul
Din cheie face salturi, ca din baltă,

Trecându-i printre degete, prin piele,
Scăldându-se-n paharul lui cu vodcă
Și înălțarea cutezând, la stele.

În plasa mea e visul de captură
Ce poate nu e de scăpat pe copcă,
De-ai sta-n genunchi, cu mâna pe scriptură.

De-ai sta-n genunchi

De-ai sta-n genunchi, cu mâna pe scriptură

Și gândul să nu-ți fie-n cerul gurii.

Un luminiș în mijlocul pădurii,

Sau o lumină într-o scobitură,

Sau partea roșietică a murii,

Sau marea ce se-ntinde peste zgură

Sau mintea de apoi, învățătură,

Să fie gândul ce desparte norii.

I-ai cere, poate, celui ce se naște

Cu fiecare naștere în lume

O grijă mai puțin, că tot ne paște

Vițeaua surdă și cam cătrănită.

Ne lasă pentru-o vreme, ea, anume,

Un scaun de lemn. Stau singur la o masă.

Iulian BOLDEA

Poezia ca stare de veghe

Apariția cărții *Integrala poemelor* (Editura Humanitas, 2019) este cu adevărat un eveniment literar de anvergură, ce înregistrează traseul lirismului Anei Blandiana, de la *Persoana întâia plural* (1964), la *Variațiuni pe o temă dată* (2018), trecând prin *Călcâiul vulnerabil*, *A treia taină*, *Cincizeci de poeme*, *Octombrie, noiembrie, decembrie*, *Poezii*, *Somnul din somn*, *Ochiul de greier*, cele patru poeme disidente din revista „Amfiteatru”, *Stea de pradă*, *Arhitectura valurilor*, *Soarele de apoi*, *Refluxul sensurilor*, *Patria mea A4* și *Orologiul fără ore*. Primul volum, *Persoana întâia plural* (1964), cu titlul său simbolic, pune în ecuație dorința de autodefinire și de afirmare a personalității proprii, cu liminară spontaneitate, într-un univers ce se deschide cu generozitate simțurilor. Sinceritatea domină aceste versuri care transcriu trăiri marcate de plenitudine și patos, dar din care patetismul e absent. Frenezia trăirii, luxurianța formelor, culorilor și sunetelor conduc la un fel de supradimensionare a ființei, care percepe lumea cu intensitate maximă, într-un fel de energetism vital, în care comuniunea cu elementele, cu stihiiile este exprimată în regimul spontaneității și sincerității. *Persoana întâia plural* ilustrează trăiri jubilative, extatice, necenzurate de intelect, ce validează un univers armonios, neproblematic, în care ființa lirică consună cu ritmurile cosmice. Centrul de greutate al poemelor este *eul*, ce se descoperă pe sine cu jubilație, fixând miracolul propriei deveniri și euforia autocontemplării. Viziunile lirice au anvergură subiectivă dominantă, norma poetică e dată de senzorialitate, impactul empatic cu elementaritatea, cu lumea, într-o frenezie a trăirii imediate. Odată cu volumul *Călcâiul vulnerabil* (1966), exultanța, uimirea în fața existenței și a miracolului propriei alcătuirii se transformă într-un vector al interogației și mefienței, harul poetic e resimțit ca

un *dar* blestemat, prin care existența nu mai e înregistrată în transparența ei aurorală, simplă, proaspătă, ci prin grila mediatore a cuvintelor, simulacre de realitate ce înlocuiesc freamătul lucrurilor cu unilateralitatea abstractă a literei. Între lumea propriu-zisă și lumea cuvintelor e bănuیت un hiatus amenințător din care decurge starea de alienare a poetei în fața unei realități camuflete în verb, căpătând culoarea fonemelor, exprimându-se pe sine doar prin expunerea în relief verbului, ce nu mai are, ca la romantici, vocație demiurgică, ci are valențe demistificatoare, fiind lipsit de conținut ontologic *tare*. Se observă, în acest volum, predominanța unei atitudini dubitative, interogative și reflexive. Cuvântul, topos privilegiat, efigie a lumii și a celui care îl rostește, simulacru de real și impostură ficțională care trădează contururile lucrurilor, e purtător lacunar de sens și de mesaj, conferind lumii o imagine aparentă, lipsită de conținut autentic, după cum rostirea poetică este, la rândul ei, un fel de blestem ce prefăce lucrurile în cuvinte, în silabe inconstante, obiectul concret preluând aspectul unei măști, ce îi atenuează autenticitatea.

O temă recurentă este cea a *candorii*, cu modulații și forme inedite. În volumul de debut, candoarea e stare privilegiată, e frenezie senzorială în fața frumuseții lumii și în fața propriului sine ce repudiază urâtul, macularea, ignobilul. Există aici un lirism al purității și fragilității ființei, prin care se detașează, în semitonuri și nuanțe perceptive, o poetică a deschiderii uimite spre lume, într-o alură discretă a versului, cu desen limpede și muzicalitate surdinizată, dar și cu o antinomie între exultanța senzorială și forma vagă, delicată a imaginilor, transparența fragedă a versului. Existența nu mai pare un elan vitalist tulburător, ci presimțire a unei traume nedesluite, figurare metaforică a vinovăției și impurității. Presimțirea unui univers supus maculării și degradării e însoțită de o acută conștiință a limitelor proprii, de o continuă indecizie, tradusă în imposibilitatea de a alege între pur și impur, între „cirezi” și „lotuși”. De la senzualitate și candoare până la interogația

problematizantă, poezia Anei Blandiana parcurge distanța dintre utopiile adolescenței, cu trăirea frustră a lumii, la reflecție și problematizare. Reveria inocentă și conștiința răului existențial sunt dimensiunile din care ia naștere latura gravă a poeziei Anei Blandiana, transpusă în cod metafizic, subliminal sau aparent încifrat, redutabilă în poemele de maturitate.

Volumul *A treia taină* din 1969 este o „întoarcere la starea de puritate a copilăriei” (Eugen Simion), dar și o evoluție în ordinea cunoașterii. Începând cu această carte, Ana Blandiana abandonează fragmentarismul, extazele solipsiste prezente în primele volume, favorizând o cunoaștere de aspect holistic. Eul liric e congener cu fețele universului, caută analogii și corespondențe, ca să ia cunoștință de sine, tinde spre recuperarea relațiilor tainice cu esențele universului, un univers ce poartă amprenta apăsată a propriului ei chip și în care prezența misterioasă a elementelor confirmă propria prezență în lume, într-o trăire empatică, profundă a lumii. Ana Blandiana întreprinde aici un fel de cunoaștere-trăire prin empatie, văzând, pretutindeni, propriul ei chip și, invers, proiectându-și propriul suflet în proteismul universului. O astfel de atitudine găsim în *Cântec*, meditație melancolică pe tema trecerii („Lasă-mi, toamnă, pomii verzi, / Uite, ochii mei ți-i dau. / Ieri spre seară-n vântul galben / Arborii-n genunchi plângeau. // Lasă-mi, toamnă, cerul lin. / Fulgeră-mi pe frunte mie. / Astă noapte zarea-n iarbă / Încerca să se sfâșie”). O altă temă predilectă a poeziei Anei Blandiana e cea a bucolicului, topos configurat în imagini de o extremă transparență, în care grația scriiturii se învecinează cu ponderea teluricului, a spațiului transcris în tușe ușoare; nu e vorba, aici, atât de un desen pregnant, cu linii decise și precise și cu contururi nete, desăvârșite, cât, mai curând, de o poetică a sugestiei, de tentă impresionistă, în care preeminența aparține vagului, nuanței și semitonului, conjugate cu o percepție a infinitezimalului încorporat cu subtilitate în pânzele freatice ale poemului. E un bucolism cu totul aparte, în care senzația ori percepția traduse liric au o incontestabilă

aură meditativă, întorcându-se cu o inefabilă foame de claritate și transparență asupra lor înseși, vădind, în acest fel, certe dispoziții autoreflexive. Culoarele, formele, aromele și sunetele ce dau contur acestor peisaje bucolice au aromele timpului ori accentele fluide ale gândului ce se rostește pe sine rostuind spațiul și timpul evocate cu melancolică ferveare: „Lasă, toamnă,-n aer păsări, / Pașii mei alungă-mi-i. / Dimineața bolta scurse / Urlete de ciocârliei. // Lasă-mi, toamnă, iarba, lasă-mi / Fructele și lasă / Urșii neadormiți, berzele neduse, / Ora luminoasă. // Lasă-mi, toamnă, ziua, nu mai / Plânge-n soare fum. / Înserează-mă pe mine, / Mă-nserez oricum”. Alteori, în desenul fragil al peisajului, adesea având acuratețea și simplitatea austeră a stampelor japoneze, se regăsește aceeași obsesie a vieții și a morții, indisolubile stări ale unui univers impalpabil în esențele lui, un univers în care aparențele nu au alt rost decât acela de a învălui / dezvălui un înțeles obscur, pe care ființa caută zadarnic să-l descifreze. Taina vieții și a morții, a tristeții premonitorii și a jubilației vitaliste sunt gravate în peniță delicată, dar nu mai puțin decisă, în cele mai multe aspecte ale realului, în care rămân camuflate marile întrebări ale existenței, o dialectică a contrariilor ineluctabile.

În volumele de mai târziu poezia Anei Blandiana transcende senzorialitatea și arhitectura exultantă, retrăgându-se, în regim meditativ și elegiac, în spațiul alcătuirii proprii, într-o reverie reflexivă asupra locului ce revine ființei himerice într-un univers labirintic în care concretețea se transformă în iluzie, iar visul are aparențele realului, fiind un generator de lumi *posibile*, de ființe visate într-o arhitectură a oniricului, o încercare de regăsire a unui paradis atemporal și a-cosmic, în care increatul are forma unui joc de oglinzi, fantomatic și spectral. Ușile realului se deschid spre universul halucinatoriu al visului, ce favorizează metamorfozele ființelor cu trupul aburos al himerei și cu imponderabilul impresiei fugitive, inconstantă și iregulară. Reflecția asupra condiției comunică astfel cu întoarcerea inițiată asupra aventurii scripturale, asupra modului în care

cuvântul reușește să-și înfrângă limitele și inhibițiile pentru a trasa chipul unei lumi polimorfe. Întârziind în extazele *rostirii*, poeta resimte „cerneala” ca semn malefic, ca vină, ea fiind incapabilă să transcrie subteranele sufletului, subtextul realului, resemnându-se a înregistra figura „textului”, simplele aparențe. Un alt topos predilect, bucolicul, configurat în imagini ale transparenței și ale grației e redat în grilă a sugestiei, cu reprezentări ale vagului, nuanței și semitonului, conjugate cu o percepție a infinitezimalului încorporat cu subtilitate în pânzele freactice ale poemului.

În aceste poeme senzația are aură meditativă, claritate și transparență, existând însă și o predispoziție autoreflexivă, căci, în desenul fragil al peisajului se regăsește obsesia vieții și a morții, aporii ale unui univers impalpabil, în care aparențele încifrează înțelesuri obscure, enigmatice. Taina vieții și a morții, a tristeții și a jubilației vieții sunt gravate în peniță delicată, în cele mai multe aspecte ale realului, în care sunt camuflate interogațiile și contrariile ineluctabile. Volumul *Arhitectura valurilor* este, cum arată poeta într-o însemnare preliminară, „oginda unei stări de spirit în care exasperarea și umilința, mânia și disperarea, rușinea și revolta se topeau în sentimentul iminenței sfârșitului ca unică alternativă a tot atât de improbabilei salvări”. În versurile din această carte intransigența morală e forma de agregare viziunile lirice, atmosfera poemelor este apocaliptică, redând o senzație de surpare a lumilor, de aneantizare a ființei și de alienare a conștiinței ce nu mai întrevede nicio speranță în prezent ori în viitor. Sentimentul abrutizării reiese din viziunea grotescă a „zeului rozător”, a aceluși „Apolo al gunoaielor” sau a „viermilor călători”, paradigme ale unei lumi agonice, ale unei Istории declinante și delirante, în care statuile sunt „minciuni”, iar împărații domnesc doar o clipă.

Tema responsabilității morale subiacente a creației este recurentă în lirica Anei Blandiana, poeta resimțind mereu nevoia de a discerne limitele binelui și ale răului, decantând valoarea de nonvaloare, denunțând extremele

morale, în versuri melancolic-austere, ce redau intransigența gnoseologică și ontologică a poetei, dar și o concepție a culorilor nete, a formelor lipsite de echivoc, a valorilor inviolabile și ferme. Dinamica imaginilor poetice derivă din tensiunea antinomică dintre cognoscibil și incognoscibil, dintre gând și cuvânt, dintre increat și creat, opoziții exprimând nevoia de clarificare etică. Timpul, revărsarea clipelor și desfigurarea pe care acestea o provoacă asupra ființei – reprezintă un alt topos figurat în poemele Ana Blandiana ce exprimă modul în care timpul își așază amprenta asupra conștiinței, alterând personalitatea umană și instaurând un joc inconstant între identitate și nonidentitate. Trecutul modifică prezentul, ființa e incapabilă să-și regăsească rădăcinile, să recupereze „urmele” trecerii sale prin lume. Universul, existența, trecutul seamănă cu un „alfabet” cu semne greu descifrabile ale căror sensuri s-au pierdut pentru totdeauna. În fața timpului, omul pare incapabil să găsească răspunsuri, mărturisindu-și neputința unei „lecturi” autentice a semnelor tainice, ascunse ale unui univers supus metamorfozelor perpetue și degradării. Sub presiunea unui astfel de scepticism, vraja realului se transformă în des-vrăjire, mirajul eșuează în deziluzie, căpătând un rol tot mai important interogația și pasiunea lucidă, reculul în incertitudine. Absența comuniunii cu elementele e resimțită ca o culpă a subiectului liric ce a pierdut „cheia” înțeleșurilor enigmatice ale cosmosului, existența nemaifiind percepută ca un tot organic, armonios, stabil. Luciditatea, capacitatea alienantă a gândirii, replierea disolutivă a afectelor în interogații fără răspuns – sunt factorii care generează conștiința păcatului, a vinii pierderii legăturilor cu lumea, a „solidarității” cu stihialul. Trăirile poetei se volatilizează acum tot mai mult, pasiunile își estompează conturul, dinamismul afectiv capătă un fel de lentoare, clipele fugitive sunt transcrise într-un fel de ralenti ce le mărește intensitatea, încremenindu-le eleat în atemporalitate, sugerându-se *somnolența*, ca stare de regresie *ad uterum*, de întoarcere în domeniul virtual al increatului, în

care substanța nu primise încă formă, nu-și făurise un desen deplin conturat. Agresivitatea obiectelor plasate în plină anomie conduce spre căutarea somnului, a „nenașterii”, spre retransarea într-o interioritate ce se dovedește o identitate cu cosmosul. Disoluția eului conduce însă la o criză – de comunicare, ca și de înțelegere, dar și la o încercare de regăsire a rădăcinilor propriei ființe, printr-un soi de anamneză a figurii, oarecum arhetipale, mitice, a Tatălui.

Starea ființei are alura unui „panerotism molcom” (Octavian Soviany), oscilând între fluiditatea acvaticului și stabilitatea agrestă a teluricului, între voința de fixare a unei fizionomii și identități proprii și neputința de a-și alege propria viață, propriul chip, în condițiile într-un univers supus determinismului implacabil. Imposibilitatea opțiunii se regăsește în poemul *Martorii*, spectacol al aporiilor morale, al metamorfozelor continue, lipsite de înțeles și de logică, al încarcerării ființei într-o formă *dată*, predestinată de un hazard orb, necruțător, într-un univers neliniștitor, multiform și nediferențiat, al ștergerii contururilor personalizante. *Ochiul* devine, instrumentul privilegiat al cunoașterii apolinice, însetată de forma armonioasă, încheiată în sine, dar și o „fereastră” spre polimorfismul universului, în care se conciliază elementaritatea exterioară și dinamica fragilă a interiorității. În opoziție cu spasmele fiziologice ale corporalității, cu feroarea instinctuală a trupului, *ochiul* ipostaziază universul, e generatorul unor viziuni dominate de echilibru și statornicie, ce determină forma lucrurilor cu strictă acuratețe și infinite nuanțări, degajând suprafețe și contururi din multitudinea de înfățișări ale universului. Vederea însăși primește accente morale: „Mai vinovați decât cei priviți/ Sunt doar cei ce privesc,/ Martorul care nu împiedică crima,/ Atent s-o descrie,/ Scuzându-se «Nu pot să fac/ Două lucruri în același timp»/ Sau «Portretul victimei, îngeresc,/ E mai important decât viața ei/ Pământească»”.

Poetica Anei Blandiana e o conciliere a senzorialității cu regimul meditativ și elegiac, redefinind identitatea ființei himerice într-un univers labirintic, în care concretețea și iluzia se reunesc, iar visul are aparențele

realului, constituindu-se într-un generator de lumi *posibile*, încercare de regăsire a unui paradis atemporal și a-cosmic, în care încreatul e un joc de oglinzi fantomatic și spectral, evanescent și inefabil. Ușile realului se deschid spre universul halucinatoriu al unui vis perpetuu schimbător, ce favorizează metamorfozele ființelor, ce se preschimbă în himeric și imponderabil. În multe poeme, lumea pare plămădită din substanța efemeră a visului de către un demiurg somnolent și capricios, ce extrage din virtualitate, din „caierul” de lumi posibile, forme instabile, hipnotice, astfel încât imaginile adormirii, ale somnului sau ale curgerii, ale „somnului din somn”, sunt recurente. Visul, reveria, somnul, expresiile trecerii dintr-o lume într-alta conduc la reconfigurarea unui univers „de-realizat”, în care visul și palpabilul se regăsesc sub auspiciile aceleiași nevoi imperioase de trecere a „vămile”, într-o luminozitate difuză, într-un orizont înfiorat de sentimentul extincției. Între vizionarism, senzorialitate și interogația morală, sau tonusul livresc, versurile Anei Blandiana pun în cumpănă reflexivitatea și autoreferențialitate, cerneala – asimilată „vânătorului noroi” – atrăgând după sine alte și alte imagini ale hăului, ale neantului în care ființa se afundă, ca într-un coșmar alcătuit dintr-o arhitectură infernală, cu reprezentări contorsionate oniric.

Toposul *numelui* e legat de tema identității, a căutării neîncetate, neobosite de sine, reluate în numeroase variante, modulații și ipostaze, căci într-o lume supusă relativizărilor și convulsiilor, într-un univers ce-și schimbă înfățișările într-un ritm frenetic, fervoarea căutării propriului eu are o decisă turnură etică și vizionară. Numele închide ființa într-un contur utopic, atipic și procustian, făcând-o de neînțeles și reducându-i inițiativele la minimum, provocând o criză de cunoaștere, rezolvată prin pătrunderea în imperiul volatil și misterios al somniei, în spațiul *visului*, în ținutul paradisiac al arhetipurilor, singurul în care întâlnirea ființei cu propria ei esență este posibilă și, în același timp, benefică. Dramatismul căutării își găsește împăcarea în periplul inițiativ printre aparențele lumii, în care un efect de halou

domină arhitectura viziunii poetice. Martorii devin astfel adevărații vinovați: „Vinovați nu pot să fie/ Doar unul, doar doi sau doar trei,/ Când armate de martori privesc/ Și așteaptă să se sfârșească,/ De bătrânețe să moară călăul,/ Și victima a doua oară, de uitare,/ Să se sfârșească de la sine răul/ Cum se sfârșește pur și simplu un tunel.../ Stăm spulberați/ De propria-ne-ntrebare/ ca de-o spânzurătoare/ Un drapel”. Sentimentul abrutizării reiese din viziunea grotescă a „zeului rozător”, a celui „Apolo al gunoaielor” sau a „viermilor călători”, paradigme ale unei lumi agonice, ale unei Istории declinante și delirante, în care statuile sunt „minciuni”, iar împărații domnesc doar o clipă, o lume a vinovației colective, a martorilor muți și deci mincinoși („«În van, răspunde timpul, așteptați:/ La judecata marilor coșmare/ Și martorii sunt vinovați»”). Nu lipsesc, din aceste versuri care desemnează o lume cu palori agonice, cu dimensiuni apocaliptice care trezesc disperarea, nici unele imagini care sugerează sentimentul încrederii în salvare, în valorile morale ale libertății și demnității umane, când lumea își va redobândi chipul ei autentic și legitim.

În ansamblul ei, creația Anei Blandiana, prezentă în *Integrala poemelor*, carte de referință și de căpătâi a literaturii române contemporane, este, cu fervorile și neliniștile ei ireductibile, un exercițiu al lucidității și exigenței morale, prin care poeta își reevaluează mereu propriul destin situat în orizontul misterului, dar și convulsiile istoriei delirante și aporiile timpului declinant. Scrisul, meditația asupra scrisului, cotidianul, ritualul rostirii transcriu o morală subtextuală, din care fac parte simbolurile antinomice ale treziei și somnului, bucolicul încadrat de fior metafizic, semnele trecerii și ale timpului devastator, expresionismul discret, învăluitoarea și melancolicul contur meditativ, fantasticul de extracție onirică și simbolistica transparentă. Omul și opera sunt de nedisociați; intransigența etică și acuitatea observației se nasc dintr-o disponibilitate extremă la frumusețile și contradicțiile socialului ori ale universului, sub zodia unei moralități exemplare, ireproșabile.

Nicolae OPREA

Istorie, ficțiune și simbolistică

Poetul laureat al Premiului Național „Mihai Eminescu” pe 2016 înclină, în ultima vreme, balanța exprimării artistice spre proză. În anii mileniului al treilea ai existenței noastre efemere, Gabriel Chifu a publicat, în ritm susținut, șase romane compacte, unele cu turnură eseistică: *Cartograful puterii* (2000), *Povestirile lui Cesar Leofu*, *Visul copilului care pășește pe zăpadă fără să lase urme sau Invizibilul*, *Relatare despre moartea mea sau Eseu despre singurătate*, *Fragmente din năstrușnica istorie a lumii de gabriel chifu trăită și tot de el povestită*, *Punct și de la capăt și Ploaia de trei sute de zile* (2017). Harnic și imprevizibil, romancierul se manifestă în fiecare experiență epică ca un căutător asiduu al sensurilor existențiale ascunse sau misterioase. Așa se arată și în recentul roman, *În drum spre Ikaria* (Editura Art, 2019), elaborat în mai puțin de doi ani - după datarea autorului: 12 decembrie 2017 – 2 mai 2019 –, unde relatează evenimente din aceeași perioadă. Protagonistul acțiunii este și de această dată un intelectual, dar unul surprins la începutul formării, în faza ce presupune procesul de inițiere, stabilindu-și orizontul de cunoaștere la nivel european.

Tânărul Andrei Gotea, cu dublă cetățenie, română și canadiană (al cărui bunic este din Pitești!), cu biografia împărțită, cum spune, „în două spații atât de diferite”, s-a hotărât să revină *acasă*, în România contemporană, de unde emigrase în copilărie, despărțindu-se de părinții cu principii diferite, convins de adevărul definiției lui Heidegger: „Limba este casa ființei”. El și-a deschis între timp propria afacere, un blog turistic, denumit sugestiv *Liber și hoinar prin lume*, dar nu pentru câștig îmbelșugat, ci sub impulsul „obsesiei binelui”; care devine un laitmotiv de-a lungul narațiunii („mă voiesc mereu lipit de bine”). Are o iubită norvegiană, Norna Jorgensen, o studioasă la nivel internațional și „nomadă prin vocație”, de care se înstrăinase în ultimul timp. În prezent, pornește într-o călătorie prin Grecia, spre a se întâlni cu ea pe

o insulă renumită pentru clima și izvoarele ei curative, Ikaria: „... locuitorii ei nu știu ce e aceea boală, și dacă cineva suferind vine aici, se vindecă miraculos; oricum ikarienii trăiesc neobișnuit de mult. În mod frecvent, întâlnești oameni trecuți de o sută de ani care sunt în putere și se impusesse ca slogan de promovare a insulei, o formulă puternică și epatantă: «Ikaria, insula în care oamenii uită să moară!»

Toate aceste detalii, la prima vedere fastidioase, le aflăm din confesiunea protagonistului, ca într-un jurnal de călătorie, din primele capitole ale romanului cu acțiune trenantă, pigmentată cu o scenă erotică. Dar această scenă reprezintă semnul păcatului premonitoriu săvârșit de Andrei, care îl îndeamnă să apeleze la *Noul Testament* – invocarea textelor biblice fiind o constantă a discursului românesc –, judecând despre ciocnirea dintre bine și rău descrisă de Apostolul Pavel în *Epistola către romani*. Personajul lui Gabriel Chifu ajunge să îndeplinească, tacit, și rolul naratorului implicat al romanului. Mărturisind, în acest sens, că după absolvirea unei facultăți de economie și a unui masterat de literatură a fost tentat să pășească pe „teritoriul scrisului literar.” Pe măsură ce își dezvoltă blogul de turism, completat cu acte de binefacere, recunoaște că și-a exersat și înclinația „pentru scrisul ficțional.” Sunt detalii care par menite să justifice funcția naratorială a eroului, al cărui destin va fi marcat tragic de călătoria ratată spre Ikaria. Funcția fiindu-i acordată, în ipostaza de *alter ego*, de un autor ascuns, unicul care știe sfârșitul poveștii. Ceea ce îl determină pe Nicolae Manolescu să afirme în textul de prezentare de pe copertă, vorbind despre *realismul magic* al ultimelor două romane: „Suspansul e perfect întreținut, iar finalul survine absolut neprevăzut.” Deocamdată, drumul personajului spre insula misterioasă este întrerupt de avariarea vasului – cu nume la fel de sugestiv: *Nostos*, însemnând în grecește „întoarcerea acasă” –, astfel că turiștii sunt nevoiți să poposească câteva zile pe o insulă mai mică și fără denumire. De aici încolo personajul-narator intră în pielea ucenicului fascinat de personalitatea căpitanului Stavros, care îi mărturisește că aceasta este „adevărata Ikaria”, insula cu climă unică și puteri tămăduitoare, botezată de el Ombilicos,

ca centru al lumii sale. Misteriosul Stavros (deși arată tânăr, împlinea curând un secol de viață) îl atrage cu istoria insulei sale și îl convinge pe tânărul de 30 de ani să rămână aici, în *Noima* (cum o denumește simbolic naratorul) pentru a-i cunoaște toate secretele.

Nereușind să afle „spațiul privilegiat”, în urma vizitelor din interiorul insulei, și specificul locului, din care ar decurge „forța magică regeneratoare”, tânărul român începe să se îndoiască de spusele grecului centenar, exprimându-și îndoiala într-un prelungit monolog interior: „Dar dacă totul nu este decât o invenție a lui, dacă am de-a face cu un ficționar incurabil, cu o persoană care confecționează deștept o realitate paralelă cu realitatea?” Își schimbă, însă, radical părerea când enigmaticul Stavros îl conduce în partea nelocuită a insulei, din vârful muntelui, unde se construise o Casă de Sănătate unică în lume, fondată de localnici cu ajutorul Bisericii Ortodoxe: „Când s-a hotărât ridicarea Casei de Sănătate aici, sigur, s-au luat în calcul însușirile curative deosebite ale insulei. E o instituție spitalicească, dar, mai degrabă, e un spațiu de odihnă și de recreere, unde se folosește terapia fizică, se mizează enorm pe efectul curativ pe care liniștea sufletească îl are asupra corpului, asupra betșugurilor trupesti. Cert este că sunt aduse în acest loc cazuri disperate din întreaga Europă ortodoxă. Nu știu amănunte despre cum se face selecția bolnavilor. Există și un Pavilion Românesc.” Iar sub influența de hipnotizator a acestuia, protagonistul acceptă să lucreze în cadrul Pavilionului Românesc, conștient că se implică, de-acum, „în poveste, acceptând să fie personaj în ea.”

Acesta este momentul de răscruce din existența deopotrivă reală și ficțională a personajului central și resimte ca atare atragerea sa într-un joc al destinului, ca probă de viață și conștiință: „Simțeam că intru într-o narațiune pasionantă, plină de răspântii neașteptate și răsturnări de situație, pe care cu nici un chip nu se cuvenea s-o refuz. Ajunsesem – întâmplător, straniu, norocos sau după un plan? – pe o în sulă numită de mine *Noima* și astfel mi se oferea ocazia, era tot mai evident, să particip la un mare joc, să devin personaj în acest joc.” În loc să se încheie, povestea călătoriei tânărului

atras de necunoscut primește o altă turnură, transformându-l din observator obiectiv și ușor pedant al peisajului natural și uman într-un „personaj auxiliar” și finalmente, în pacient al utopiceii case de sănătate. În manieră originală, prozatorul suprapune geografia imaginară a narațiunii peste geografia reală din viața personajelor ajunse în clinică (București, Craiova, Constanța, localități ardelene etc.) ca mod inventiv de atestare a veridicității faptelor relatate. Până și insula Ikaria, destinația utopică a personajului central cu acțiune terapeutică apare pe harta Greciei ca o insulă cu surse radio-active din nord-estul Mării Egee.

Prin ingenioasa strategie epică, romancierul reunește în pavilionul românesc al bolnavilor cu/ fără speranțe categorii umane diferite, dar ilustrative pentru condiția lor: un profesor ratat, dar scriitor ambițios, cu o concepție artistică bine conturată; un medic exilat în Germania; un jurnalist de succes; un profesor ce a încercat să-și ispășească un păcat lumesc prin automutilare; o persoană publică altădată cu renume de binefăcător; o țărancă simplă care a participat la luptele de rezistență anti-comunistă din munți imediat după război. Într-un lot separat, se adaugă acestora reprezentanții protipendadei de corupți din perioada post-comunistă: o funcționară guvernamentală imorală, un procuror pseudo-justiciar, complice la ilegalități pentru puternicii statului și un lider de partid care ilustrează generic tipul politicianului corupt și fără scrupule în guvernare. Inventivitatea narativă este condusă mai departe prin prezentarea acestora în fața unei Comisii medicale alcătuită din doi experți ce alcătuiesc un cuplu comic prin nume și înfățișare: Maxim și Mic. În ton cu prezentarea clinicii de sănătate ca spațiu iluzoriu, examinatorii aplică o modalitate inedită de „terapie prin reamintire și prin poveste”, cerându-le pacienților să-și rememoreze viața într-un gen de autobiografii denumite *eseuri*. Eseul prezentat în fața comisiei ia forma unei spovedanii în fața unei instanțe supreme. La sfârșitul examinării, orientată spre dialog, comisia selectează doi pacienți pentru a fi trimiși la „centrul” caselor de sănătate (bătrâna țărancă și omul mutilat) și, paradoxal, pe Andrei Gotea, căruia i s-a descoperit o malformație congenitală la

inimă. Finalul propriu-zis al romanului contrage realul în miraculos, într-un capitol denumit expresiv de prozator *Vedenia. Transfigurarea. Nălucire sau adevăr?* - după principiul operei deschise. Refugiat pe plaja mării după șocul verdictului necruțător, protagonistul vede aievea cum profesorii Maxim și Mic, miraculos întineriți, iau înfățișarea unor îngeri care zboară spre cer: „Acum își luaseră chipul lor real, acum își «dădeau la iveală adevărata lor condiție, adevărata lor origine; ei nu sunt arătări pământești, ci aparțin tagmei cerești. Ei nu sunt medici obișnuiți, ci medici suprafirești, care ne măsoară viețile și hotărăsc dacă avem dreptul doar la o durată pământească ori și la una supraumană. Discuțiile cu ei au fost un fel de judecată finală, la care sunt aleși dreptii și lăsați deoparte cei căzuți sub apăsarea propriilor greșeli și păcate»”. Judecata absolută este primită de erou, pe asemenea fond religios, fără să-și îngăduie a se întreba dacă merită „osânda” sau „înălțarea”: „Eram pe moarte și am fost supus și eu la aceeași probă. Am fost cântărit cu faptele mele din viața prea scurtă ce mi-a fost dată. Am fost judecat și mi-am primit verdictul, îngăduința de a păși în altă lume, cea din slăvi, să fiu «ca un măslin verde în casa lui Dumnezeu»”.

În „eseul” său autobiografic, scriitorul Cristian Lazăr, proiectat după câteva indicii ca dublură disimulată a autorului (a se vedea elementele biografice și admirația față de marele critic, titularul cronicii literare „în cea mai importantă revistă literară din București”), își recunoaște prozatorii preferați: Dostoievski, Tolstoi, Thomas Mann, Kafka, Borges, Caragiale și Roth. Cert este că în ultimele două romane, Gabriel Chifu își dezvăluie preferințele prin raportare, voalată sau directă, la două paradigme literare exemplare. În *Ploaia de trei sute de zile* paradigma o constituie romanul lui Gabriel Garcia Marquez *Un veac de singurătate*, iar în *În drum spre Ikaria*, romanul lui Thomas Mann *Muntele vrăjit*. Meritul romancierului contemporan este cu atât mai mare cu cât reușește să se delimiteze de modele prin noi strategii epice și finaluri deturnate în manieră personală. Trimiterea livrescă la capodopera lui Thomas Mann este marcată în romanul recent printr-o întrebare-laitmotiv pe care și-o pune protagonistul în momentele de nesiguranță: „O Casă de

Sănătate pe vârful muntelui!... Ce e aici, un fel de *Muntele vrăjit* redivivus, un fel de sanatoriu al disperaților, într-o altă versiune ca o rescriere?!..” (p. 114); „Ce înseamnă asta, m-am întrebat alarmat, stând aici am devenit și eu un bolnav, ca toți ceilalți, pe urmele lui Hans Castorp?!” După instalarea în Casa de Sănătate, el a recitat romanul în cauză, cum recunoaște, comparativ: „M-am întins în pat și am citit: împrumutasem de la mica bibliotecă a Pavilionului, unde existau cărți în greacă – bineînțeles, în engleză, dar și unele în română, *Muntele vrăjit*: voiam să verific cât de mult seamănă povestea noastră aici, pe versantul izolat al muntelui de pe mica insulă grecească fără nume sau cu mai multe nume”. Printr-o simplă privire comparativă, sunt de găsit câteva similitudini între cele două romane despărțite de aproape un secol. Hans Castorp vine la sanatoriul din Davos ca vizitator și sfârșește ca pacient. Aproape la fel, personajul din *În drum...se transformă din angajat al clinicii într-un bolnav incurabil. În plus, universul închis al bolnavilor de pe muntele magic din Elveția devine în viziunea lui Mann simbolul Europei bolnave din preajma războiului mondial. Iar la Chifu, Pavilionul Românesc de pe muntele insulei Noima/ Ombilicos ar fi simbolul României bolnave dinainte de '89 și din postcomunism. Desigur, alta este logica interioară a narațiunii și semnificația evenimentelor din *În drum spre Ikaria*. Precum și finalul, așezat simbolic sub acolada Judecății de Apoi.*

Cum se vede și din acest roman, Gabriel Chifu este un prozator cu mize mari, confiscat de problematica existențială și ordinea morală a lumii post-moderne (între viață și moarte), proiectate ficțional pe fundalul istoriei contemporane, dar nutrite din mituri eterne și dileme religioase. Sunt altoite într-un discurs epic captivant congruente motive mitologice, biblice, dar orientate înspre simboluri cu pregnanță ontologică. În ultima parte, a rezultat un conglomerat narativ întemeiat pe biografii exemplare suprapuse în formula convențională a eseului prezentat de personaje viu configurate. Cred că mai multe dintre aceste biografii concentrate reprezintă nucleul viitoarelor istorii ale neliniștitului prozator.

Ovidiu PECICAN

Schwartziene

1. Privire din zbor

De decenii bune, la Arad, în vestul României, trăiește și scrie un prozator important al literaturii contemporane: Gheorghe Schwartz (născut la Lugoj, în 16 septembrie 1945). Practic, el și-a publicat toate cărțile în calitate de rezident la Arad, drept pentru care literatura locului îl revendică în calitatea sa de creator original definitiv statornicit acolo. Schwartz este emblematic, de altfel pentru Banat și zona Mureșului inferior, caracterizate în întreaga lor modernitate ca regiuni cu un profil multicultural fără sincope, generatoare de mari talente și fertile, coerente și prospere arealuri de generoasă creativitate.

În monografia lui *Schwartz contra Schwartz*, criticul literar Gheoghe Mocuța nu ezită să dea verdictul că „Gheorghe Schwartz este un mare scriitor, unul dintre cei mai importanți ai generației sale și ai zonei de vest [a României – n. O.P.]” (Arad, Ed. Mirador, 2017, p. 12). Astfel, el îl plasează pe prozator într-o geografie literară românească, într-o cronologie literară – cea a așa-zisei generații 70 – și într-o axiologie superioară. După același autor, „Gheorghe Schwartz, scriitor interesat în toată opera sa, de ficțiune, parabolă și utopie” (*ibidem*, p. 7). Într-adevăr, toată literatura lui beletristică – fiindcă, în calitate de universitar și de specialist în domeniul psihologiei a publicat și lucrări de relevanță științifică – se desfășoară în convenția ficționalului care iese din paradigma realismului pur și simplu, manifestând o predilecție pentru parabolic și pentru utopic.

S-a spus despre opera abundentă a lui Gheorghe Schwartz că ar cuprinde mai multe cicluri, deși este vorba doar despre romanele din ciclul Lugojului: *Pietrele* (1978), *A treia zi* (1980), *Spitalul* (1981), *Om și lege* (1987). Cât

despre *Cei o sută* (11 volume, 1988 – 2013), acesta este un megaroman.

Pe lângă acestea sunt însă de amintit celelalte romane, de sine stătătoare, fără ambiția de a se asambla în structuri mai vaste, dar nepierzând prin aceasta din interes: *Martorul* (1972); *Efectul P.* (1983), *Cochilia* (1992), *Sirene*, (antologie de autor în colaborare, Berlin, 1992); *Procesul. O dramă evreiască* (1996); *Autiștii cărților* (roman hibrid, 2013); *Insula Zu* (2016).

Schwartz este însă și un redutabil și inepuizabil autor de proză scurtă: *Ucenicul vrăjitor* (1976), *Maximele minimele* (1984), *Castelul albastru* (1986), *Poolouri adică Paranoia Schwartz* (1999), *Enigmele infinite. Vocalize, I* (2014), *Hotarele istorice. Vocalize în Re minor, II* (2015), *Justiția suverană, Vocalize în Mi minor, III* (2016), *Hârțile oficiale, Vocalize în Fa Major, IV* (2017), *Jocurile trecerii, Vocalize în Sol Major, V* (2018). Acest fapt, care îl apropie ca tip de scriitor de Franz Kafka, maestru al romanului, dar și al prozei scurte, îl detașează de toți confrății evrei, români și străini care strălucesc doar într-una dintre speciile de proză menționate (Isaac Babel sau Daniil Harms în proza scrută, Amos Oz în roman). Unele dintre aceste volume de texte scurte au suferit metamorfoze, *Maximele minimele* devenind ulterior, la reeditare, așa-numita *Poolouri adică Paranoia Schwartz*. Câteva dintre prozele din *Ucenicul vrăjitor* și din *Castelul albastru* au fost plasate în anexele unora dintre volumele megaromanului *Cei o sută*, fapt care arată legătura inextricabilă pe care o vedere autorul între textele sale mai puțin întinse și construcția lui romanească vastă. Această fluiditate a formei, acest proces de reelaborare – care dovedește că o carte nu este niciodată definitivă până la dispariția autorului – particularizează scrisul lui Gheorghe Schwartz printr-o viziune cosmic-literară, planetele sale textuale fiind prinse într-o dinamică ce le menține pe orbita unui soare interior sistemului (probabil *Cei o sută*).

Carierea lui scriitoricească include și un eseu de adâncă semnificație pe tema condiției evreiești: *Problema* (2019), precum și o culegere în care sunt adunate principalele

interviuri pe care le-a acordat până în prezent: *Ce am spus, ce am scris* (2019).

Gheorghe Schwartz a publicat și două volume de literatură dramatică – *Teatru* (scris în colaborare, 2000; ca unic autor, un al doilea, în 2019), niciuna dintre piese nefiindu-i însă, deocamdată, jucată pe nicio scenă, de nicio trupă teatrală. A colaborat și la volumul colectiv de reportaje *Orele orașului Arad* (1978), prinos locului unde a ales să își ducă existența.

Scriitor care cultivă cu plăcere savori umoristice în stilul avangardelor literare – aici apropierea de Daniil Harms este de rigoare –, dar și enigmaticul, esotericul, având o receptivitate atât față de realismul obiectiv întemeiat pe doctrina aristotelică a mimesisului în sensul interpretării ei de către prozatorii central-europeni ai primei părți de secol al XX-lea, dar și constructor de macrohimerice dublete ale istoriei multiseclare, mânat de un duh borgesian ce amestecă imaginația, erudiția și grija față de verosimilitatea detaliului, Gheorghe Schwartz este unul dintre scriitorii semnificativi configurați de literatura din România în ultimele decenii. Abundența creației lui, diversitatea și varietatea abordărilor, popularea literaturii scrise în limba română cu un vast continent beletristic și, nu în ultimul rând, ilustrarea creativității evreiești din România la cote de forță, alături de Norman Manea – cel mai cunoscut congener al său afirmat în România – îl recomandă pe scriitor atenției publicului amator de valoare în creația literară.

Tocmai datorită acestui fapt rămâne surprinzător că, exceptând două traduceri în germană – o antologie de autor și primul volum din romanul de ample dimensiuni *Cei o sută* –, autorul arădean rămâne necunoscut peste hotarele țării sale. Până în prezent nu există nici în ivrit vreo traducere din fastuoasa și efervescenta lui creație.

Adaug la toate acestea cărțile sale din domeniul teoriei jurnalismului (*Politica și presa*, 2000 și *Editorialul*, 2009) și pe cele ținând de domeniul specialității sale universitare (*Filosofia limbajului în spiritul psihologiei transversale*, 2004; *Limbajul individului, om liber și sănătos*, 2005;

Psihologia copilului, 2006, *Fundamentele psihologiei speciale*, 2009, *Fundamentele psihologiei speciale*, 2014).

În aceste condiții, Gheorghe Schwartz și raftul său consistent de cărți rămân o întreagă lume de descoperit; o lume a cărei emergență continuă cu o energie debordantă.

2. Ciclurile de opere

Până în prezent – în august 2019 – creația în proză a lui Gheorghe Schwartz etalează trei mari galaxii și câțiva sateliți (asta nemaipunând la socoteală cărțile aparținând altor genuri: teatru, confesiuni, eseu, interviu etc.). Cele trei „galaxii” sunt ciclurile de proze care îi structurează contribuția la dezvoltarea actuală a genului epic în România contemporană: ciclul romanesc al Lugojuului (spațiu matricial și lume ficțională originară), mega-romanul *Cei o sută* (traversarea în timp și în spațiu a lumii de o sută de bărbați din aceeași spiță) și ciclul *Vocalizelor* (șase volume de proză scurtă concepute și ordonate conforma aceluiași principiu muzical).

Aceste configurări de opere gravitând în jurul câte unei intenții artistice unitare sunt o caracteristică majoră a operei lui Gheorghe Schwartz și dezvăluie gândirea lui arhitectonică într-un ansamblu al operei a tuturor textelor sale. Tendința de a-și organiza „cărămizile” epice în structuri mai ample, gravitând în jurul câte unei semnificații majore este evidențiată și de reelaborările unora dintre ciclurile sale de povestiri (*Castelul albastru* a oferit materialul de bază reconstrucției din romanul *Autiștii cărților*).

Întâiul ciclu – cel lugojean – a însumat patru cărți, mega-romanul *Cei o sută*, unsprezece volume, iar ciclul *Vocalizelor* – deocamdată șase volume (dar se anunță deja și al șaptelea). De notat și postarea pe facebook, sâmbătă de sâmbătă, a *Prozei de sâmbătă*, una dintre cele mai longevive inițiative în materie de creație literară pe care o înregistrează, în rândul autorilor români, acest caz de *social media*.

Astfel, opera literară a lui Gheorghe Schwartz, protejată în parte de distanța pe care viața în provincie o presupune

în raport cu craterele eruptive ale vieții literare din capitală, dar și rămasă din acest motiv înafara unei atenții susținute a criticii (și nu numai¹), crește nestingherită, urmându-și liniile de forță și conturând, pas cu pas, arhitectura secretă pe care i-o rezervă demiurgul său.

Concepția asupra literaturii proprii gândită în mari cicluri nu mai poate fi întâlnită în literatura autorilor evrei din România. Nici Mihail Sebastian, nici I. Peltz, nici Norman Manea nu au lucrat în asemenea cicluri ample, cu atâta consecvență. Cât despre autorii români, Petru Dumitriu a elaborat două cicluri românești: *Cronica de familie* (1957) și *Colecție de biografii, autobiografii și memorii contemporane* (1959 – 1960; apărută integral: 2004). La fel și Nicolae Breban, în ciclul *Amfitrion* (3 vol., 1994) și în ciclul *Ziua și noaptea* (4 romane: *Ziua și noaptea*, 1998; *Voința de putere*, 2001; *Puterea nevăzută*, 2004 și *Jiquid*, 2007). Într-un ciclu de cinci romane publicate între 2006 și 2018, Eugen Uricariu trece, și el, în revistă jumătatea de secol parcursă de România sub comunism. Toate aceste elanuri creatoare de amplă deschidere rămân – cu excepția parțială a *Colecției de biografii...* a lui Petru Dumitriu care, din rațiuni ținând de doctrina internaționalismului proletar și a istoriei comunismului, includ și racursiuri europene (Spania, Franța, Basarabia) – legate de o istorie particulară, modernă sau contemporană: cea a României. În cazul *Celor o sută* perspectiva se lărgeste la scara întregii istorii și lumi, într-o manieră universală.

Se poate constata, pe urma acestei simple treceri în revistă, că Gheorghe Schwartz este cel mai consecvent autor român contemporan cu ideea de a construi, pe lângă structurile proprii fiecăruia dintre romanele și volumele sale de povestiri, și câte un ansamblu care să îi organizeze într-o constelație și, mai apoi, într-o dispunere de constelații succesive, opera. Faptul că nu este singurul care intenționează și realizează așa ceva face din opera lui

¹ Rămâne greu de ținut ritmul în mod consecvent cu capacitatea redutabilă de elaborare a scriitorului.

un semn al prezentei epoci de dezvoltare a literaturii române. Împreună cu ceilalți deja menționați, el dă o configurație particulară acestei etape literare, făcând – și prin acest efort – din ultimele șapte decenii cea mai dezvoltată vârstă a acestei literaturi originale. Faptul că bilanțurile de etapă nu evidențiază suficient acest salt impetuos și plin de promisiuni sau circumstanța că nu se investește nici pe departe cât s-ar cuveni în traducerea acestor opere românești pentru a li se reliefa valoarea universală mai pregnant, în contact cu un alt public, cel internațional, nu reduce cu nimic semnificația majoră a efortului creator al autorului arădean și al celorlalți colegi ai săi împreună cu care conturează, alături de atâția alții, ceea ce se poate numi „literatura română vie” de astăzi.

În orice caz, asemenea construcții de mare anvergură și amploare semnaleză apetența epopeică a autorilor lor, convingerea că o creație în proză se cuvine să aspire la totalitate, să contureze lumi ficționale, nu doar fragmente, să cuprindă cât mai mult din varietatea și bogăția vieții.

3. Întâmplare și destin

Referirile autobiografice ale lui Gheorghe Schwartz sunt paradoxale, eliptice, incomplete și, în orice caz, menite să intrige. „Am ajuns la Arad pentru că port mustață. Dar asta este o altă poveste...”² Relația dintre mustața autorului și angajarea lui pe un post didactic în orașul Arad rămâne insolită și evocă parcă atmosfera – de fapt imaginarul auctorial – al lui Gogol din *Povestiri petersburgheze*. Unul dintre exegeții săi observa că scriitorul „Combină ironia jucăușă a destinului cu neliniștea individului marcat de istorie”³. Remarca o confirmă scriitorul însuși. „Viața mea este un amestec ciudat între ficțiune și realitate și, de multe ori, nu știu

² Iolanda Malamen, „Românii trăiesc acum doar pentru prezent”, în *Ziua*, 3-4 octombrie 2010 și „Omul s-a schimbat prea puțin în cei două mii cinci sute de ani” în *Viața românească*, nr. 6-7, 2009.

³ Gh. Mocuța, *Schwartz contra Schwartz*, Arad, Ed. Mirador, 2017, p. 12.

unde începe una și unde cealaltă. Zilele trecute, după ce am scris o povestire, am avut impresia că o mai citisem undeva. Fiind vorba despre o crimă dintr-un tren, am recitat *Pivnițele Vaticanului*, spre a putea răsufla ușurat: nu acel lucru l-am rescris eu”⁴.

Întrebat de cineva cum este acest oraș de adopție care a constituit și constituie în continuare, de vreo jumătate de secol, locul în care își duce existența, prozatorul răspunde fără nicio legătură cu realitatea imediată – în care, de altfel, a fost mereu cât se poate de prezent și de angajat în proiecte: „Ce fel de oraș este Aradul? Pentru mine el constituie una dintre scenele pe care am jucat *Cei o sută*”⁵. Realitatea ficțiunii absoarbe realitatea imediată și amintirea ei. Ficțiunea, imaginarul oferă referința fundamentală, părând că inversează raporturile în detrimentul realității și favorizând ficționalul.

Atitudinea lui în materie este grăitor exprimată în mărturisirea că „Încerc, pe cât îmi stă în puteri, să despart trăirile mele de literatura mea”⁶. Acest neamestec al trăirilor personale în zona creației literare, a profesiei, este mai mult decât masca placidă a orientalului sau cea flegmatică a britanicului ce urmează o etică a disimulării autodisciplinante a vieții emoționale personale. Nimic din ceea ce îl amuză sau necăjește pe scriitor nu are ce căuta, ca atare, în operă, după Gheorghe Schwartz. Emoțiile, trăirile, sentimentele, atitudinile capătă drept de acces în scrierile sale doar mediate de convenții și limbaje artistice, de limbajul specializat al artei. Pe prozator – și pe dramaturg – nu îl interesează consemnarea brută a faptelor, căreia îi rezervă un loc neechivoc în publicistica și în dezbaterile sa eseistică. Linia de demarcație între domenii este tranșantă și ce este dincoace de ea nu poate trece ca atare dincolo, netransfigurat.

⁴ „Ancheta „Instituția cetitului de cărți la românii de astăzi. Opiniile unui grafoman”, în *Familia*, nr. 1, 2007.

⁵ Ibidem.

⁶ Lucia Negoită, în *Acolada*, 9 septembrie 2016.

De aceea, poate părea interesant faptul că nimic din viața de cenaclu – întinsă pe mai multe decenii, susținută în prezența săptămânală la ședințele Cenaclului Scriitorilor din Arad –, în emisiunile televizate pe care le-a realizat la un post local sau în alte manifestări mediatice nu a transpus în opera lui ficțională într-o manieră imediat recunoscutibilă.

Reperele pe care le urmează scriitorul par mai curând de factură spirituală, kabbalistică, nu neapărat legate de întâmplările și cazuistica vieții rutiniere. Aici trebuie căutată, probabil, afilierea lui la spiritualitatea iudaică, de profunzimile tradiției căreia Gheorghe Schwartz se dovedește, la o privire atentă, chiar mai atașat de aceasta decât s-ar putea crede urmărindu-i declarațiile de presă. „... Eu cred foarte tare în cifra opt: numele meu are opt litere, prenumele meu are opt litere și toate cărțile mele (literatura beletristică) au titlurile compuse din opt sau de două ori opt litere. Tot ce am încercat să public (roman, proză scurtă, teatru) fără să respect acest imperativ (care mi-a fost predestinat) nu s-a materializat”⁷.

Nu este de mirare, de aceea, că un critic emite părerea că „... nimic nu e întâmplător în cărțile lui Gheorghe Schwartz”⁸. Desigur, se poate spune că în nicio lucrare scrisă de vreun profesionist al literaturii – cu excepția experimentalistilor avangardiști, care urmează poetici ale aleatorului – nu conține elemente parazitare. Dar înțelesul care se poate da observației citate pare să trebuiască să fie altul: acela că în cărțile prozatorului toate ingredientele, toate elementele au o importanță determinată de valoarea lor destinală, existențială.

⁷ Horia Gârbea, „Gheorghe Schwartz: «Îmi folosesc tot timpul liber pentru scris»”, în *Ramuri*, nr. 5-6, 2009.

⁸ Gh. Mocuța, *Schwartz contra Schwartz*, Arad, Ed. Mirador, 2017, p. 7.

Mircea POPA

Dorel Vișan – înțeleptul care cucerește

Alături de bucureșteanul Dan Puric, actorul clujean Dorel Vișan joacă de multă vreme un rol salutar în societatea noastră de astăzi, tot mai dezabuzată și tot mai mult cu steagul coborât în bernă. Glasul lui probozitor vine de undeva departe din lumea evangheliilor și a vieților sfinților răsunând ca o toacă la vecernia stingerii universale. E rolul lui Cato cel Bătrân, rolul propovăduitor și anatemizator pentru urechi afundate cu ceară și suflete robite de patima banului, de surparea celui alt, de silință fără pocăință. Descifrând mersul zodiilor și a căderilor în păcat, el ne oferă o oază de lumină și de îndreptare, de reflexie și reculegere, de reîntoarcere la virtuțile simple și la bucuriile ascetismului. Poezia lui Dorel Vișan se hrănește dintr-un asemenea humus mușcat în sudoarea păcatelor și în făgăduința izbăvirii. Când joc cerebral și candoare metapoetică, când psalm și căință de menestrel căzând în jovialitate și exultanță, poezia sa zveltă și unduitoare ne dezvăluie când concretețea și pregnanța plastică a fabulei, când răsucirea interioară a spiralelor metafizice a unui moralist travestit în călugăr. Gravitatea patetică lasă loc unei retorici a insinuării prin virtuți formal-euforice de izbucniri ironice, într-o partitură de roluri variate aprinse de imaginația unei naivități transparente sau de nebulozitatea sagace a unui spirit sceptic, iluminat de marile mistere ale credinței. Formula lui lirică se bazează pe incipituri derutante : „Eu bat în tine ca-ntr-o poartă”, „Doamne viața mă strânge/Ca pe-o jivină căzută-n capcană”; „Ce gol neașteptat se naște-n mine”; „Doamne mă îngrozesc de semnele Cerului”, pe simetrii fabuloase între cuvântul psalmistului și realitatea opacă, pe afișarea unei trăiri la marginea tragicului etc. Prin propoziții simple dar încărcate de miez se naște un dialog permanent și fertil cu divinitatea sub semnul îndoielilor și a relelor care ne invadează existența,

preferând recitirea și rescrierea psalmilor sub semnul unei re-poziționări a contrariilor, a unei speranțe de dominare a spațiilor terifiantului. Multe din texte sunt în fond ingenioase fabule sau scenete dialogate, pline de o ironie hâtră și de o ingeniozitate pigmentată cu replici inteligente și abil integrate unei viziuni melioriste a lumii, cu raporturi definitorii între iad și rai, între demența contemporană și trecutul strămoșesc plin de demnitate. Ceea ce e demn de relevat în această poezie a mărturisirilor sub patrafir e sinceritatea discursului, credibilitatea afirmațiilor, având tăria de a reîncepe și a spera mereu în ciuda neajunsurilor și vicisitudinilor: „Prin dragoste urcând Golgota/ Ce mi-i pusă.../ Și prin credință să-mi astâmpăr dorul/ Ca doar odată-n trecătoarea clipă/ Să calc pe coama valului năpraznic/ Așa precum termpesta urgisită/ O stăpânea călcând Mântuitorul” (*Când cărțile vieții le întorci*). Etica unei vieți așezată sub semnul cumpănirii și religiozității se conturează sub zăriștea depășirii efemerului și derizoriului spre a trece în postura superioară a unei conduite umane jinduite : „Exiști ca om cât ești în omenie/ Iar bucuria nu-i ce-ai strâns hulpareț,/ Ci-n jertfă și-n iubire o găsești/ Că ești atât de mare și avut,/ Cât n-ai, dar poți mereu să dăruiești ” (*Azi noapte glasul m-a strigat din nou*). Psalmii săi sunt psalmii restriștii și ai căutării de adevăr. Fiecare dintre texte pleacă de la o idee foarte limpede conturată, de la o sintagmă biblică sau de la o postură biblică binecunoscută. Poetul nu face altceva decât îmbracă într-o haină nouă cât mai expresivă adevărul parabolei pe care ni-l dezvăluie într-o textură lirică nouă, bine strunită în finalitatea ei ademenitoare. Poezia sa se citește ca o rugăciune, ca un cântec de toacă la vecernie, ca o psalmodie venită de la altarul cunoașterii, unde preotul, mesagerul iubirii, al adevărului și al vieții ni se destăinuie. Aspirația spre iertare este esența rugăciunilor lui, a celui care e condamnat să descopere singur și filosofia vieții și cea a morții. Ruga are un înțeles sacru, iar rostirea devine sinceritate, spovedanie pentru timpul izbăvirii: „Doamne, mi-ai dat un copac și o stea,/ Mai rabdă-mi steaua în

ceruri trează/ Și rabdă-mi copacul la margini de drum, /Plăpânde roade – lumină nestinsă să arză.”(176). Poezia religioasă i se potrivește din plin spiritului iscoditor al artistului, iar ea îl duce mai departe în largul cunoașterii, responsabilității și moralei colective. Prin poezia sa Dorel Vișan devine o voce profetică, al cărui timbru inconfundabil, cu glas de clopot sau de toacă, se pliază perfect peste angoasele zilei de azi înseninându-le cu speranța bucuriei întru Cristos.

Mai nou rolul artistului respectat și iubit a căpătat o nouă dimensiune prin ridicarea operei eminesciene la rol de îndreptător național. Recitalurile pe care Dorel Vișan le-a făcut și le face pe întreg teritoriul țării echivalează cu adevărate slujbe de educație națională, oficiate cu artă și înțelepciune care impresionează. Eminescu este pentru el profetul și înțeleptul care a intuit cu geniul său indelebil mersul neamului românesc și a trasat liniile directoare urmașilor. A te abate de la aceste coordonate, a încălca normele și procedeele pe care le-a formulat este în concepția artistului o adevărată blasfemie, o greșeală și o sfidare a trecutului nostru ingrat, o nesocotință față de urmași. Eminescu este pentru el îndreptarul neamului, omul dăruit de dumnezeire cu calitatea de a fi un sfătuitor și îndrumător al neamului. În această ecuație, el, Dorel Vișan e doar un comunicator, un trimis al Domnului, precum Ioan Botezătorul, care să vestească relele, apocalipsa, că suntem tot mai amenințați de necuratul, ascuns în cele mai felurite modalități de supraviețuire. Pentru a ne comunica cele 10 porunci ale lui Dumnezeu, Dorel a găsit modalitatea cea mai firească de a ne transmite nevoia de schimbare prin parabole sau mici povestiri luate din cărți, din auzite și din cele văzute și trăite, iar școala vieții pe care o aplică și o slujește este implicată o adevărată conștiință de viață, o „chartă a sufletului” chemat să stea cu umilință și cu smerenie în fața celor care i-au dat viața.

Dorel Vișan este înainte de toate „Om”. El are oroare de a ține lecții și de a oferi prelegeri, dar simte că neamului i-a ajuns din nou cuțitul la os, și că este evident

că acele comunități țărănești de tipul obștilor, care trăiau și respirau aerul tradiției rurale de secole, știind prea bine ce se cuvine și ce nu, ce trebuie și când trebuie făcut după un calendar propriu al omului de la țară, nu mai funcționează cum se cuvine, că între lumea „carului și a căruței” și modernul autoturism ieșit din fabricile occidentului s-a interpus o distanță de un veac. Acești 30 de ani de după decembrie 1989, când mulțimea a răbufnit cerând libertate, a adus societatea noastră într-un punct mort, încât atâtea rele s-au abătut asupra celor de la țară, încât acest țăran care înainte era talpa neamului, nu mai știe ce să facă cu ea. Încât omul acesta care se scula în zori și se culca în noapte, obișnuit să smulgă pământului roada pentru traiul său și al altora, s-a simțit părăsit și uitat încât să ocrotească pe individ, și să-i asigure credința în mai bine, trebuie părăsit, spune un filosof indian, ceea ce ar justifica exodul peste hotare al românilor. Dotat cu o memorie prodigioasă, cu o sete de lectură care uimește chiar și pe specialist, prin diversitatea și prin importanța subiectelor, Dorel Vișan știe să pună degetul pe rană, selectând temele cele mai nevralgice, iar dialogul cu el poate servi fiecăruia dintre noi pentru a ieși din criză și a traversa cu bine angoasele și neliniștile. Abordările sale sunt asemenea unor clipe petrecute la duhovnic, iar parabolele și istorioarele au darul de a stabili punți de legătură cu divinitatea, cu sinele nostru torturat. Îndemnul lui repetat vine de la îndemnul cartezian „Cunoaște-te pe tine însuși!” și de la reîntoarcerea sub semnul religiozității. Multe din titluri au la bază proverbe și zicători, expresii consacrate, vădind un grad ridicat de referiri la conduita umană: „Ce-i în gușă, și-n căpușă”, „Ce-i îngăduit lui Jupiter nu-i îngăduit boului”, „Nu părul alb face omul înțelept”, „Să rămâi viu până la moarte”, „Dar cu calul ce-ai avut?” etc. Sunt scoase la iveală aici numeroase metehne umane, păcate, încălcări de principii, politici greșite, curente de gândire deviante, provenite uneori din mari greșeli de tactică la nivel mondial, din așa-zisa globalizare, din anarhismul produs de aplicarea greșită a

principiilor libertății, din aplicarea greșită a unor principii privind educația copiilor, din închistarea socială sau, dimpotrivă, din educația greșită a tineretului, din tarele unei lumi care a părăsit moștenirea bună a trecutului spre a se deda exceselor, excepțiilor, aventurii spiritului. Rezultă ca atare o stare crepusculară a omenirii, în care mor multe din obiceiurile bune ale părinților.

Multe din măsurile luate la scară globală au consecințe nefaste asupra stărilor din țară, iar oamenii au fost infectați de un virus al minciunii, foarte contaminant și persistent, afectând puternic conduita umană. Sistemul caritabil propus de autor are la bază o vastă experiență umană, și învățați din toate domeniile și din toate țările pământului sunt convocați și citați de autor, cu sfaturi și opinii valabile spre a determina schimbări și reparații psihologice. Autorul a avut ocazia să cunoască mai de aproape experiența budistă, indiană și chineză, iar stilul de viață promovat poate ajuta omul spre a-și purifica trupul și gândirea. Dincolo de aceasta, cea mai des invocată experiență este cea a țaranului român din Transilvania, recte a familiei sale, iar povestirile luate din viața celor dintâi ani ai copilăriei și adolescenței trimit la o zonă de rigori și precepte definitorii pentru comunitatea țărănească tradițională, care știa să-și conserve valorile. Tinerii ascultau de cei bătrâni, vegheau la bunul mers al gospodăriei, participau la viața comună a satului. Adolescenții se întâlneau seara la Podul Mare (un fel de Poiană a lui locan locală) unde puneau la cale treburile tineretului sătesc, în timp ce acasă dormeau în fânul din șură, păstrau respectul pentru cei mari și învățau de la ei ce era de învățat. Experiența satului e comparată adesea cu viața din stupii albinelor, autorul însuși vădind o adevărată pasiune pentru apicultură, pentru tot ceea ce e viu, natural, peren. Nimic nu-l face mai critic decât schimbările pricinuite de legile proaste, de goana după înavuțire, de siluirea moravurilor și lipsa de învățătură și educație, minciuna generalizată. Omul prost și mărginit, cel ahtiat după nemuncă, cel gheșeftar și fanariot devine calul de bătaie al multor tablete, al unor fleșuri incisive.

Bunul simț, omenia, morala, respectul pentru legi pentru credință și Dumnezeu este ținta principală a acestor incursiuni, scene de viață, scenarii, imagini vorbite. Cartea lui Dorel Vișan *Cine-i păzește pe paznici?* (Cluj-Napoca, Școala Ardeleană, 2020) cu subtitlul de „Gânduri de zi și de noapte” are alura unei cărți de învățătură a unui dialog întrerupt despre viață și moarte, despre traiul între oameni și cu oameni. Ca altădată Cilibi Moise sau Anton Pann, el strecoară câte o vorbă de duh, se lasă cutreierat de vechi figuri de dascăli și de sfinți, se lasă îndumnezeit de religiozitate, se lasă cucerit de vorba frumoasă, solemnă, grea de duh și de istețime stilistică, de cuvântul armonios, și oralitatea frapantă ; „virtutea românului e desculță pe uliți”; „aceste valori nu numai că rămân niște poame verzi, dar nici nu se vor coace niciodată”; „Societatea umană pe măsură ce se echilibrează este tot mai dezechilibrată”; „Cel care din sărac devine peste noapte bogat nu face decât să schimbe o mizerie cu alta”; „dușmanul necontestat al românului este munca”; „Sufletul fără învățătură este asemenea pământului bun necultivat”; „în zilele noastre se minte de „stă soarele-n loc”. Mint diplomații, mint președinții, mint angajații, înșală proprietarii, mint politicienii și mințiți și sunteți înșelați, domniile voastre” etc. Dorel Vișan e un maestru al cuvântului bine rostit, un cuvântător și un degustător de frumos. Secțiunile cărții, în număr de trei, dispuse în *Meditații, Admirații, Confesiuni* adună și cuvinte de laudă și apreciere pentru o seamă de colegi actori, artiști, prieteni, scriitori, oameni de cuvânt care i-au încrustat inima cu modul lor de a fi, pătrunși de strădania pentru mai bine și mai omenos, cu respect pentru profesie și neam. În acest sector găsim câteva frumoase evocări, medalioane, necroloage pentru oameni admirabili ca Mitru Fărcaș, George Stanca, Melania Ursu, Adrian Păunescu, sau a unor creatori precum Dinu Săraru, Cornel Udrea, Draga Olteanu Matei. Cartea lui Doru Vișan merită a fi pusă sub pernă la căpătâi și cinstită cum se cuvine în ceasurile de singurătate în care ne veghează doar îngerii și ne stau alături atunci când convorbim în gând cu Dumnezeu.

Cornel NISTEA

Petru Ursache – Istorie, genocid, etnocid

Am primit încă din septembrie anul trecut cartea de 582 de pagini „Istorie, genocid, etnocid”, editura EIKON, 2019, a regretatului Petru Ursache, o „ediție integrală” îngrijită de Magda Ursache, care și-a dăruit o mare parte din energia ființei spre a da tiparului „adevărul” pentru care a luptat cu forțe inegale și s-a jertfit soțul ei, o carte-testament despre tragismul existenței românești, temă sugerată clar de titlul volumului. Așadar, o viață dedicată martiriului neamului, care are dreptul să cunoască realitățile românești în esența lor, să descopere potențialii autori care au atentat la distrugerea etniei românești cu extrem de numeroase victime, mai apoi falsificând datele istoriei noastre naționale. Și Petru Ursache o face în cartea sa invocând „drepturile omului” care „implică necesar și logic drepturile neamului, adică adevărul general uman, același pentru toți, împotriva comunismului distrugător de lume și istorie”. Și spune mai departe pe coperta a patra a acestei cărți Petru Ursache: „Pagubele provocate de asuprirea comunistă încă așteaptă să fie scoase la iveală. Mascarada rapoartelor «finale»sau încercările nesăbuite de a arunca moloz în ograda celuiilalt, cum se zoresc s-o facă slujitorii puterii postdecembriste, e cazul să înceteze”.

Cartea, structurată în două părți a câte 4 și 6 capitole, prefată de Magda Ursache, cu o postfață de Theodor Codreanu, aduce în paginile ei tema martiriului care „l-a obsedat pe Petru Ursache încă din copilăria de țăranuș orfan de tată, educat de preotul și învățătorul satului să creadă în eroi, în jertfa lor de sânge, uriașă. Și a crezut. În curaj și în abnegație. Le-a avut”, scrie Magda Ursache în prefața la ediția a doua a cărții. O abnegație de sorginte molipsitoare a contaminat-o și pe soția regretatului dispărut, spre lauda ei și admirația noastră pentru eforturile sale de a edita și reedita cărțile soțului ei, dar și

de a scrie zeci, dacă nu cumva sute de articole și studii pe teme atât de sensibile și necesare întru aflarea și punerea în circulație a adevărului istoric al națiunii din care face parte, prin emoționantele ei dezvăluiri. Dar Magda Ursache ne dezvăluie în prefața sa și „istoria” acestei cărți din primele însemnări despre martirii culturii neamului românesc din timpul dictaturii comuniste, când „a scrie un poem însemna condamnarea la moarte” (vezi cazul Radu Gyr). Ea evocă perioada în care Petru Ursache citea cu înfrigurare din cărțile foștilor deținuți politici, subliniate cu creionul, ca mai apoi să-și extragă citate și să le comenteze. Magda Ursache, în prefața sa, face un excelent rechizitoriu crimelor din perioada groazei, enumerând evenimente la care face referire soțul său în cartea sa, după un efort psihic greu de imaginat pentru că Petru Ursache a re trăit dramatic lecturile la care face referire și le-a analizat în toată complexitatea lor, începând cu drama elitei politice și continuând cu dezastrul intelectualității românești, a preoțimii, parte însemnată a națiunii care, în opinia stalinismului, trebuia să dispară, cum să dispară și plămada tradiției satului românesc sau așa-ziii ei moșieri odată cu marii proprietari ai industriei românești, reactualizând practic „istoria” antiromânească până în zilele noastre.

Primul capitol „Documentele destăinuie cu lacrimi de sânge” se deschide cu un amplu citat din „Aiud însângerat” de Grigore Caraza: „Acolo au fost osândiți cei mai mari oameni ai neamului românesc, profesori universitari, savanți, foști miniștri, oameni de cultură, politicieni și tot acolo au murit 34 de generali vestiți, eroi din ultimul război mondial. Nici nu bănuiam atunci că în Aiud voi executa 18 ani de temniță grea, din care 8 ani numai în această zarcă”, după care Petru Ursache trage o primă concluzie, aceea a nevoii imperioase ca „documentul istoric să-și recapete credibilitatea în înfățișarea corectă și în slujba adevărului vrednic de memorie privind destinul postbelic al românilor”, actul din august 1944 fiind declarat de autor „crimă istorică”, act ce pregătea „aruncarea la arhivă ori pe foc a cuvintelor

religie, naționalitate, patrie, țară, de proveniență burgheză”. Și o face într-o etapizare istorică a evenimentelor, simbolizate atât de sugestiv prin sintagmele „Pumnul lui Vișinski și hohotele de râs ale lui Brucan”. Petru Ursache aduce sub ochii și lupa cititorului avizat șirul dezastrelor ființei noastre naționale, nu doar uimindu-ne, dar mai ales făcându-ne să ne întrebăm de ce, cum a fost posibilă instituirea în România a acestui gulag și cine sunt autorii genocidului românesc, lăsând deschisă calea cunoașterii adevărului, memorialistica penitenciară constituind o lecție de istorie ce trebuie cu necesitate mereu repetată, în profunzimea detaliilor, cel mai adesea cutremurătoare.

Capitolul al II-lea intitulat „Reeducare: terorism și asasinat” debutează tot cu un citat din memoriile lui Grigore Caraza, sintetizat în cuvintele: „Muream în fiecare zi, muream în fiecare ceas, muream în fiecare clipă”. Este vorba în aceste cuvinte de exterminarea deținuților politici, cu detalii emoționate ale ororilor greu de imaginat. „Floarea țării era în lanțuri”. Ce speranțe mai puteau avea românii și totuși au fost destui care, pătimind cumplit, nu și-au pierdut credința și speranța, fie în închisorile comuniste, fie în teribilele lagăre de muncă forțată ca acela de la Lătești sau canalul Dunăre-Marea Neagră. Un spațiu aparte este destinat „monștrilor” pușcăriilor comuniste într-o demascare detaliată, fiind atât de necesară cunoașterea psihologiilor acestui fel de canalii fără credință în Dumnezeu, culminând cu fenomenul Pitești”, analizat în capitolul al III-lea al cărții, cu cutremurătoare constatare că „religia avea prioritate în desfășurătorul lui Țurcanu, cu fixație la pătimirile Mântuitorului, la cultul Sfintei Fecioare și al Sfintei Treimi”, iar a-i obliga mai ales pe tinerii cu educație religioasă la blasfemie constituia una din oribilele teme ce provoca urgia, ceea ce a dus la „masacrarea studențimii române”.

Capitolul al IV-lea al cărții intitulat „La schit și la gherlă” stă sub impresia ce i-o lasă cititorului un citat din memoriile lui Ioan Ianolide din cartea sa „Întoarcerea lui

Hristos”, Editura „Christiana”, București, 2006, p. 118: „Nici iadul n-a fost imaginat atât de bestial și crud cum a fost reeducarea din Pitești. Literatura lumii trebuie să ia act de o pagină nouă în analele alienării umane”. Și Petru Ursache citează poezia lui Radu Gyr „Iisus în celulă”, minunea arătării Mântuitorului în celula ororii continuând miraculoasa speranță a mântuirii, credința în Dumnezeu transformându-se în cea mai elevată formă de libertate a celui care poartă crucea căci: „Nu eu, ci Hristos este prigonit și urât în mine”, spune în memoriile sale Ioan Ianolide.

Demascarea crimelor dictaturii comuniste în România continuă în partea a doua a cărții începând cu acel „act criminal” din 24 august 1944 din capitolul I, intitulat „Tribunalul poporului la lucru”, în toată anormalitatea ce avea să urmeze după instaurarea dictaturii comuniste în România. Mai întâi este expusă drama celor 34 de generali în frunte cu Ion Antonescu, care avea să pătimească pentru că au luptat împotriva Uniunii Sovietice și deci a comunismului, astfel că până în 1961 n-a rămas în viață nici unul dintre ei. Și Petru Ursache citează numele acestor martiri, cu istoriile lor, dezvăluind perversitățile promisiunilor lui Stalin față de cei care se vor înrola în diviziile antihitleriste, cum că odată reveniți în țară la sfârșitul războiului vor avea deplină libertate. Minciună teribilă căci majoritatea comandanților diviziei Tudor Vladimirescu aveau să sfârșească în pușcăriile comuniste, destin hotărât de cei „străini de neam”. Mărturiile impresionante ale celor care au pătimit sunt citate sugestiv de Cicerone Ionițoiu în „Victimele terorii comuniste”, Grigore Dumitrescu în „Demascarea”, Grigore Fonea, vezi „Drumul crucii”.

O atenție aparte acordă Petru Ursache în cartea sa așa-ziselor „loturi” destinate distrugerii, începând cu românii de cea mai înaltă clasă intelectuală din diverse sectoare ale țării denumite „lotul mării trădări naționale”, „lotul mării finanțe”, „lotul Noica-Pillat”, „lotul Rugului Aprins”, „lotul Pătrășcanu”, „lotul juridic”, ale căror drame sunt regăsite în memorialistica penitenciară în mii de pagini, fapte care

pot provoca cititorului mai degrabă delirul. Teroarea comunistă face victime și atunci când lauzi datinile și limba română, fapt care l-a transformat în martir pe omul de știință basarabean Petre V. Ștefănuță.

Cutremurătoare mărturii ale terorii dintre care, din când în când, ies în față, precum arătări sacre, emblematice, cele mai reprezentative chipuri de martiri ai neamului precum Mircea Vulcănescu, Anton Golopenția, Radu Gyr, Nichifor Crainic, preotul Gheorghe Calciu, Grigore Caraza, Ioan Ianolide, Marcel Petrișor, Ion Gavrilă Ogoranu, Constantin Noica, Nichifor Crainic, Dinu Pillat, Nicolae Steinhardt și mulți alții, al căror destin tragic națiunea trebuie negreșit să-l cunoască și să-l rememoreze, să-l transmită mai departe urmașilor, cu mândria ca nația română să fi avut asemenea eroi, memorialistica penitenciară din timpul dictaturii comuniste constituind o mare carte de istorie a neamului românesc, sintetizată de Petru Ursache în cele aproape 600 de pagini ale cărții sale.

Imagini ale asasinatelor bestiale ale rezistenței din munți și ale bestiilor ucigașilor care au provocat calvarul miilor de români din pușcării și din coloniile de muncă forțată capătă chip mai ales prin detaliul care constituie partea cea mai relevantă a degradării ființei criminalilor în raport cu umanitatea martirizaților, în zarca Aiudului sau în Fortul Casimcea de la Jilava.

Este meritul lui Petru Ursache de-a fi realizat o sinteză a calvarului românesc imaginat ca un nou „drum al crucii”, nu puțini dintre martiri urmând pilda Mântuitorului într-o substituție salvatoare prin credință, mereu biruitoare, a umanității superioare din iadul pușcăriilor comuniste, fapte pilduitoare pentru generațiile viitoare. Cartea însă nu ne sufocă prin detalierea nenorocirilor, ci mai degrabă ne invită la o reînviere, cum frumos spune Petru Ursache în subcapitolul „Întâlnirea cu trecutul – ca o regăsire cu noi înșine”, pentru că „numai adevărul ne va face liberi”.

În carte descoperim idei memorabile, cum este „*A treia forță: România profundă*”, lansată de Ovidiu Hurdzuzeu și

Mircea Platon, o Românie formată dintr-o plămadă aleasă, alcătuită din țărani, preoți, elite profesionale, oameni cu caracter”, pe care dictatura comunistă își propusese s-o distrugă, misiune care a continuat și după 1989 prin „reintegrarea monstrului”, prin „noua stângă”, prin cultivarea urii față de martirii patriei, vina lor uriașă fiind aceea de a-și fi slujit națiunea, patria-mamă, credința, datinile și obiceiurile, vatra strămoșească.

Cartea se încheie cu câteva concluzii pilduitoare precum „Puterea cătușelor versus puterea credinței”, „Nașterea și Învierea în celulă”, „De ce nu sanctificăm eroii anticomuniști”, care relevă biruința spiritului, a credinței în lupta inegală cu ideologia bestială atee, prin vizionarismul renașterii, prin nevoia cunoașterii adevărului până la capăt, oricât de dramatic și tragic ar fi fost, pentru că adevărul reprezintă calea neamului spre izbăvire și mântuire.

„Istorie, genocid, etnocid” de Petru Ursache este o carte valoroasă, deosebit de relevantă, care sintetizează drama existenței românești în timpul dictaturii comuniste și care ar fi bine să nu lipsească din bibliotecile noastre, dar mai ales din bibliotecile instituțiilor din învățământul de toate gradele.

Virgil TODEASĂ

Cuvântul

(despre poemele mele concise)

despre gaura neagră
care absoarbe cuvintele
din toate limbile pământului
(cu literele lor cu tot)

printr-o reducere galopantă
acestea vor ajunge la jumătatea lor

la timpul potrivit
mașina care înghite totul se va opri

între dinții ei megalitici
este un singur cuvânt – acela sfânt

și Cuvântul se află la Tine, Doamne!

Pescar

gândurile se află într-o groapă tulbure
de unde se pescuiesc noaptea,
nefericitule

de pe malul ei strâmb
repetă mișcarea rotundă pe ghem,

aruncă undița,
ascunde-te, privește
cum pe firul întins urcă bivoli negri, numără-i

pune mesaje în plicuri pe coarnele lor ascuțite
strigă apelul negru (pentru bivoli pierduți),

părăsește liftul de suprafață și aleargă, aleargă
ca un dezertor îngrozit din lagărul nopții flămânde

Noapte

palmele umede,
obrazul pe patul puștii, degetul strâmb
glonțul-poștaş ca fumul din capătul lumii
din ochiul meu picură lacrima sintetică
(doar una singură)

pe strada ca o linie frântă
trec gloanțele disperării, sacadat

*

ca o defulare – florile, produs al degradării,
mirosul nopții ce vine

Ziua

nimic nu știam până la ivirea zorilor
când s-a deschis poarta

s-a făcut liniște peste tot
îl așteptam pe cel de dincolo de poartă

se făcuse seară
și noi tot cu bocceluța gata de drum

liniștea devenise mare, mare
tocmai când s-au închis toate porțile

Terra

regulă :
îndoaie genunchii ca să poți merge

acum pleacă și adu pace pe pământ

vezi,
pământul este crud
în pungi de plastic verde

alo, stai...
(mai sunt niște reguli...)

Vultur

sub plapoma frunzelor
melcii lipsesc timbre poștale

scrisorile cu reguli stricte
ajung mai târziu când ai aflat deja

*

pierdut cap rezonabil, recompensă -
părul meu precum crengile pomilor toamna

*

de ești frunză poți ateriza pe unde vrei

de ești avion de aur încrustat pe cer
alții te vor coborî la sol

de ești pasăre...eu pasăre sunt

Nucul

la noi s-a pus hotar
pe care toți îl respectam

când a prins rădăcini a devenit
falnicul nuc din fundul grădinii

el dormea acolo, mă aștepta
începuse să-i cadă nucile, îmbătrânise

acum în palmele mele sub formă de rugă
stau sâmburi ca un creier de om pățimaș

*

în mintea mea orice depărtare aduce iarnă

Mărfarul timpului

privesc cum se descarcă calupuri palide-tern
din vagoane imense așezate pe șine de fier
(doar pe pânza lor scrie : ETERN)

afișul mare cât casa spune : primim marfă

stați la rând, la rând, vă rog -
marfa aceasta se distribuie la toți
până la ultima clipă

Ion HIRGHIDUȘ

În Cartea Poemelor Shijing

Râdea în Cartea Poemelor Shijing

dragostea – chiparosul
în care ea a intrat până-n cer

de marmură – îi străluceau picioarele tinere
și sângele ei năvalnic ca fluviul He
alungă moartea

e o floare roșie la mine-n piept
grăbită să lumineze poarta de la Miazăzi
- eu caut întunericul nopții din nord
unde se stinge verdele

când luntrea de cedru va luneca peste râul Qi
și trupul meu din Nord va trece
prin poarta Sudică
o prea frumoasă floare roșie
va răsări

STRIVIT SUNT ÎNTRE PAGINILE CĂRȚII.

Poetul este cenușă a semnelor

Peste arbori se lasă lumina
înălțată din Nume:
trandafir înghimpând mâinile și țărâna

ca steaua ce luminează neîndurată
Fluviul Sângelui –
îngere – tu – strălucitor de nădejde
coborând din obârșii făcându-ți dovadă

simțirea clocotitoare și casa ale cărei ferestre
dau spre Însingurări

ascultă: acest foșnet al umbrei
ca apa peste Fire alunecă atunci când
zgomotul morții intră în munți

înălțimile focului ca orele sunt
sărbători de cuvinte

peste vuietul mării ninge
viața aceasta de fluture
unde trandafirii simt
că poetul nu este decât cenușă a semnelor.

Marină

O secretă-ndoială iese din cutele hainelor
dacă nu ar fi moartea
în fiecare clipă ar intra în valiză
debandada scoicilor și busolelor

viscere de trandafir burice nocturne ale degetelor
și mare ca un zeu
măsurându-mă

orologiu bătând deschide un alt ochi
o altă ușă în spatele căreia
se văd retine-nșelate
care strigă: „suntem moarte de somn”

pielea ecoului a devenit fragilă în fiecare zâmbet
tăcerea măsurată în oglinda așteptărilor
valul de diamant care trece peste lume.

Aruncarea monedei

Moneda divină nu are fețe
doar înăuntru este ceva: lipsa de sens
un cântec se naște mimând orice faptură
cu ordinea dintâi rămasă în sine

ce-a fost dat să fie e al gândului
vreau ca soarele să imagineze limba poezilor
cărțile accidentate de umbra copacilor
sunt frunze de hârtie în templul zilei

din noapte intimă zdrențele visului
arlechinul refuză destinul dimineții
cu picioarele goale în roua lumii

un surâs pur tulbură florile
șovăitorul vând de bronz peste știuta
primejdie a degetului divin.

Starea ta fără margini

Când se luminează sângele
și scriu un poem despre poem
gura e strivită de medalia Ființei

lângă munți însușirile focului
înalte ca pantele oarbe ale dimineții
așteaptă să adoarmă în limba cea mai frumoasă

când vei lovi cu flăcările singurătatea
mișcarea simplă și echilibrul drumurilor
în suflet uitată
starea ta fără margini va fi văz

această carte este orgia limbilor
pentru că de unde vin lucrurile
sfioase ca îngerii

mai adânc decât Moartea, străluminat
lucește viermele poeziei.

O amintire străveche

Când au căzut toate în noapte au rămas doar umbrele
stînse
felinare legănate de vânt pe potecile dintre cer și pământ
un gust de realitate concavă cu sânge subțire

și tu erai înaltă acolo printre formele de nimic
respirai doar notele muzicale ale cerului
o umbră de meteorit
o umbră de stea care a ars până la epuizare

în acest an al Domnului oricare ar fi el
se trage o linie peste orizont
și se adună sărbătorile

doar sufletele-pereche au un început
receptacole care ascultă Universul
cutia de rezonanță a amintirilor străvechi

și vin din cedrii Libanului
frumoasele care și-au pierdut dorul peste mări
ele sunt cutiile de rezonanță în care sângele crește.

Liliana POPA**sigiliul nemărturisit**

în fiecare zi vreau să te scot din inima mea
dar regăsesc mereu acolo
sigiliul nemărturisit
absențe, reveniri cu
sclipiri de lup
fereastra se deschide singură dimineața
atunci Mediterana are ochii tăi
iar eu nu mai știu
ce culoare
au ochii mei

dacă mi-ai mângâia glezna

aș trece Bosforul în Levant
acolo visele mele se ascund după copaci
hăitași altor himere
ce nu pot trăi fără iubire
dacă mi-ai săruta glezna
aș amesteca culorile
din ochii tăi
ce se dedublau cu fiecare amurg
în nenumărate eu-ri,
și ți-aș picta sărutul
dar visele mele se întorc
pe drumul dintre două lumi
și le găsesc
ghemuite cu zorii la ușă
dimineața

L'héritage

întinde o mână
și mă voi îmbăta cu soapte
cu un pahar de interzise trăiri

aiurea încercați a-mi hotărî
vrerea și clipa
arderea și moartea

iar după ce își vor face efectul
voi adormi o vreme
e somnul meu cu vise sarde
trece pe lângă mine un tren de fum
cu gânduri abandonate
silenzio stampa

Daniela GHIGEANU

Nostalgie

E o zi de decembrie, cu păsări negre
Cârâind pe alei.
Nostalgia m-a cuprins în menghina ei amară,
Iar liniștea pătrunde până la os.
Liniștea iernii, liniștea tăcerii,
Liniștea morții ce stă să vină
Undeva, la cineva.
Nostalgia s-a gătit ca o doamnă nebună,
Cu dantele negre atârând într-o parte,
Cu pălăria găurită de molii,
Nefirească și inutilă.
Stau și ascult cum cârâie păsările negre.
Aștept ninsoarea ce nu mai vine.
E târziu, ceața se tot adună
Și dă ocol casei mele.
Un câine străin latră furios
La lună.

Daniel MARIAN

observații dintr-un sâmbure încă neexplodat (II)

pene solzi țepi blană coajă crustă membrană și piele
așa arată un tablou realist deci indecent făcut
într-un abator al sărăciei materiei vii
după epurarea de organe nesimțitoare
nefolositoare decât la respirat de pomană iluzorie
e mai importantă atingerea decât oricare lucru
mai importantă pentru că doar astfel se poate
naște viața și tot așa se poate și sfârși
până nu se atinge amănunt de amănunt
nu am făcut nimic decât să ne reculegem
într-o memorie expirată

Brîndușa PALADE

Amores

de fapt materia mea
te frige pe buze
pe pupile dau roade
cerceii ai vocea stinsă
aud cheia clipocind se
duce și apa

miroase a tine planeta
pe care mor de plictiseală
viața mea mestecă o
mămăligă în aer liber
oamenii îi zic soare
dar asta-i din alt film
oare tot paradisul pierdut
fierbe

Șeriful din batista norilor

În unica zi însorită din noiembrie
Quinoa era o pisică cu multe fețe
ce veghea de pe-o capotă albăstruie
la lumea tot mai gri răsucea atent
capul după un ins ponosit ce planta
reclame la sex shop pe mașini și mă
gândeam ce lume-i asta unde sexul
e-un panaceu pentru noiembrie și
mașini ruinate

ne dădeam chipeși importam
gunoaie de lux pe banii de buzunar
ai copiilor deci pluteam ca nomazii
între jupiter și neptun râdeam înfundat
în nori din bormașină ieșea un polițai
smead arunca ocheade în aurora

stradală nu se zărea helios voiam
să mă cheme Quinoa să mai fi rămas
pe lume-o sticlire-n privirea mea
de zi.

Indiana Stones

Pe tărâmul de piatră mă micșoram în canion
târguiam cămila de gheață a soarelui o omletă
cu mandibule ude peste mile uscate-o vioară
descânta un (b)loc neumblat pasăre neagră pasăre
galbenă sari în piatră seacă dar toate se opinteau
mai presus grădina aeriană plângea în stele profeții
locuiau zâmbind valea fredona un vânt apoi
împăduream harta înviau fărâme de praf cosmic.

Elegie pentru un continent stins

Thoraya nu vezi că o treime din lume aleargă în picaj
rugându-se să scadă pârjolul cangurii-au traversat
un pustiu cu tăciuni în marsupiu amicul Rashid
trăiește cu capul în zori turuind despre ma-sacru
nu-l doare poza cu vâlvătăi prelinse-n cascade
printre barcazuri țestoasa caută luna în clocot
șeriful găsește lacrimi penale orbite de fum
mai e un dragon seara înghite prescura din poala
pământului chinuit tu nu vrei asta Thoraya ce continent
e acela privit din spațiu în fân se bălbâie rugul nestins.

Emilia POENARU MOLDOVAN

Dealul uriaș

Toate lucrurile din copilărie au devenit mai mici,
după ce ai părăsit agitația tinereții
iar ochiul visător al morții a clipit spre tine,
de parcă ești într-o nacelă deasupra pământului
și precum Enkidu vedea marea ca un jgheab,
dealul uriaș pe care aluneca trupul tău de copil lipit de
sanie
nu e mai abrupt decît o scară de bloc
dintr-un oraș în miniatură unde clădirile
sunt cuburi cu vopseala plesnită la colțuri
iar străzile - viermi albi, decupați din hîrtie.

O curte rămasă din copilărie

Am o curte rămasă din copilărie în care
încăpeau odată satul tatălui și satul mamei,
cu toți ai lor bunici și părinți,
frați buni și frați vitregi certați
pentru răzoare și pășuni,
cu mormintele lor cu tot
unde fiecare a dus cît pămînt a putut.

Curtea e acum o inimă împrăștiată,
cu unghere unde s-au pitit amintirile
laolaltă cu păianjenii și moliile mătăsoase,
pe care le conturb uneori,
cînd sar coarda sau mă avînt în scrînciobul
legănat de osia Carului Mare.

Waterproof

Tata avea ceas de aur la mână, pînă și limbile ce se plimbau peste ore și minute erau aurii.
Mîndri de o asemenea comoară, îi ceream să ni-l pună și nouă la încheietură
dar ne ajungea deasupra cotului.
Era singurul ceas din casă și aveam un sentiment foarte plăcut de bogătași
mai ales că ne-a promis și un televizor, să vedem primul pas al omului pe lună.
Ei, atunci chiar și Onasis va fi mic copil pe lîngă noi, ne asigura tata.

Vara, cînd se muta toată familia și toată strada la Mureș, noi, copiii, făceam un vacarm asurzitor în mijlocul apei și greu auzeam
strigătele de pe mal - e vremea de plecare, adunarea, îmbrăcarea!
O singură fată tînă rămas în valurile înșelătoare ale râului
și a început să strige ajutooor! mă înec, ajutoooooor!
Doar tata a sărit îmbrăcat cum era și cu ceasul la mână s-o salveze pe tînăra domnișoară, părinții ei nu prea erau speriați,
i-au mulțumit tatei pentru actul lui de curaj doar cu jumătate de gură.

Mama știa că ceasul de aur al tatei nu e de aur și nici rezistent la apă
dar tot i-a părut rău pentru el, am auzit-o spunîndu-i cu voce scăzută:
dacă eram eu în mijlocul apei, am fi avut și acum ceasul bun.

Colț de țară minunat

Colț de țară minunat era versul
din primară căruia îi dibuisem locul
chiar în curtea mea sub tufele de bujori,
la capătul unui strat de morcovi
unde cu palme de grâu
ademeneam confreriile de hulubi
din podul dezafectat al casei.

Veneau și cântau din gușa plină
imnuri pentru mica mea patrie,
plină de domnișori și cârciumărese
zorele, dalii și caprifoi,
hortensii și crizanteme, numai bune
de dus duminica pe deal
când îl vizitam pe tata
în colțul lui de țară din pământ,
deși toată lumea în jurul meu
spunea că e plecat la cer.

Gerula

Sandalele rămâneau strălucind la prima treaptă a scării,
urca desculț și cu ochii închiși în pod și-apoi pe acoperiș,
sprinten și ușor ca un copil cu o mantie de vînt fluturînd
pe umeri și o plapumă cu față de mătase în brațe.
Se ducea noaptea să coase o hartă de nasturi cerești,
pregătea tăietorilor de sare din oraș vise împletite
cu raze de lună, fir de mătase, sclipiri din undele râului
și miresme de caprifoi săgetate de țipătul cucuvelei.

Roua îl gonia de pe acoperișul devenit deodată ostil,
sandalele lui deveneau grele ca pietrele de pe columnă,
cușma de dac îi dezvelea ochii de copil trezit din somn.

Uite-l pe Gerula, strigau oamenii împovărați
cu semnele zilei, cu tîrnăcoapele de pe umeri

și neputința de a păstra visele țesute peste noapte,
uite-l pe lunaticul ce coase plăpumi pe acoperișuri.

Arpegii

Am umbra ta îngropată
la temelia casei mele și de aceea
nu se mai surpă niciun gând.
Parcă ar fi pierit blestemul.
Se mai pornesc uneori zidurile
să suspine în arpegii nocturne,
semn că pe umerii tăi
stă, de plumb, singurătatea mea.

Mihaela FARCAȘ

Monolit

refuz să mă-ncred în abandonatii
care au inventat violenta și limbajul
închisi în cusca lor de beton armat
în timp ce deasupra capetelor noastre
planează războiul nuclear
ca un nor de uraniu.
pădurile spinoase ard în cuptorul sudului
& reciful se îneacă în propriul calciu.
am stopat delirul de siguranță,
toti pleacă, nimeni nu revine.
prin licheni nu mai circulă lumina-
paralizăm biomecanic-
în copilărie îmi număram bătăile inimii
ca un cardiac
& credeam că visele nu au capacitatea
de a exploda pe cerul arctic
prin pielea scuamoasă.
acum corpul doar există
ca o ventuză pe un perete.
mi se reproșează că poemele astea nu sunt
suficient de sensibile.
gresesc. sunt o bestie sensibilă
pentru că aleg să mă trezesc
în dimineți mai mizerabile decât degetele lui Bukowski
după ce își stergea fruntea
& performez ca o marionetă corporatistă
în monoliții de sticlă vie.

Matrioșka

duminică după-amiaza mă uit
la filmul despre Beksinski
& albul băilor din Varșovia.
animalul se zbate între tâmpile mele

ca o pasăre amputată emoțional.
frica nu mai are obiect,
nici măcar inima transparentă
& vidată nu mai face față
loviturilor precise în punctele cele mai vulnerabile.
orice mângâiere scobește măduva
& secționează nervii,
orice atingere se leagă de sinapse
ca un cheag nedizolvat.
omul deconstruit în teama primitivă-
doar un urlat- descărcarea unei puști.
am văzut primul transplant de rinichi mecanic,
prima corneă artificială.
ne printăm gândurile
dar nu suntem în stare să le prindem într-o hologramă.

trăiesc ca un animal-pradă
& ce e mai presus de mine
respiră în spatele meu.
torsul se topește-
trebuie să funcționez
ca un mecanism precis
& cuminte care nu are voie
să se agațe de nimic.

Carolina BALDEA

A fost un vis...?

Oare-am visat, când degete febrile
Prin părul meu își căutau cărarea,
Și-n ochii ce și-au ridicat privirea
Se împleteau dorința și mirarea...?

Un vis a fost, când buzele flămânde
Pe ceafa caldă înfloreau fiori,
Și-n piept apoi, atingerea fierbinte
Se risipea-n explozie de culori...?

A fost un vis când m-ai luat în brațe
Și-am renăscut murind, iubind durut,
Și-n țipăt de izbândă, rândunici gingașe,
În cuibul ființei mele s-au zbatut...?

A fost un vis când limbi de flăcări roșii
Dansau frenetic pe zăpezi sihastru,
Iar ochii tăi ce s-au deschis în mine
Au răscolit întinderile-albastre...?

Nu, n-a fost vis, s-a întâmplat aievea
Dar nu acum, ci într-un veac trecut,
Când noi ne căutam prin răsărituri
Mult mai-nainte de-a ne fi născut...!

Să nu m-atingi

Să nu m-atingi, c-ai să trezești femeia
Care de veacuri doarme-n mine,
Căci palma ta, care miroase-a viață,
Mă înfioară și mă arde-n vine!

Să nu m-atingi, că-n cercuri sângerânde
Reverberează-n trup trăiri ascunse,
Ce brusc atâta focul ce mocnește
Sub prefăcute liniști nepătrunse!

Să nu m-atingi, c-ai să topești ghețare
În care inima mi-e-ncătușată,
Și-am să mă scurg apoi nestăvilită
În trupul tău, și-un fluviu voi fi toată!

Să nu-mi atingi cu palma nici chiar umbra,
Căci și ea se-nfioară când te simte,
Rămâi în fața mea, doar mă privește
Oricum te am mereu, în trup și-n minte!

Talpă întinată

M-am pierdut de mine, Doamne,
Umbră-ncet și ea îmi piere,
Bat din aripi dar n-am cerul,
Sorb din zori, noaptea mă cere...

Nici nu știu dacă vreodată
M-am născut sau sunt părere...
Trup de colb ce vântu-l duce
Și în patru zări îl piere!

Mai am chip și mai am nume,
Ziua asta-mi este dată...?
Ochiul meu mai poate face
Inima-n culori să bată...?

Pânză de păiajen, podul,
Talpa întinată-o ține...
Ochi închiși, cărare oarbă,
Eu trec apa, sau ea pe mine...?

Mă adună Doamne-n palme
De trup umbra iar mi-o leagă,
Rugăciunea de genunche
Și din mine mă dezleagă!

Monica GROSU

Literatura carcerală – la o nouă contextualizare

Noul volum al Ioanei Cistelecan, *Staze și metastaze carcerale* (Editura Charmides, Bistrița, 2019), reia și aprofundează tema universului concentraționar cu toată literatura ce a derivat din exercițiul suferinței, repetat paroxistic până spre extremele suportabilității și chiar dincolo de ele. După alte două proiecte editoriale anterioare – *Poezia carcerală* (2000) și *Antologia poeziei carcerale* (2006) –, acest subiect își găsește o nouă formă, se extinde, omogenizând analize și teoretizări, clasificări tipologice, arhitecturale, conceptuale. Amprenta unei cercetări reluate și îndelungate se resimte la nivel documentar și bibliografic, iar la nivel stilistic, discursul își menține forța mărturisitoare, chiar dacă vorbim aici de un text hermeneutic.

Fundalul științific și teoretizant este secondat de câteva mărturii personalizate ce fac referire la poezia și memorialistica semnate de Nichifor Crainic, Radu Gyr, Andrei Ciurunga, Ioan Andrei și Ioan Victor Pica, cinci nume asupra cărora se oprește atenția autoarei în mod deosebit, chiar dacă paleta referințelor este mult mai largă și înglobează și un Contrapunct – Cazul Paul Goma. Autoarea înțelege mai bine decât oricine complexitatea subiectului și dimensiunile sale vaste, însă mărturisește că „s-a lecut de iluzia exhaustivității: fiecare autor ce se apleacă asupra unei tematici își asumă, fără doar și poate, limitele și paradigma propriei viziuni. Discursurile argumentative multiple sunt menite să se compenseze, să se completeze, să coabiteze. Așa o văd eu pe Cenușăreasa mea carcerală. E a treia mea declarație de dragoste față de ea și da, e ultima.”.

Așa cum se arată în studiul Ioanei Cistelecan, literatura carcerală este dominată de câteva figuri, cea a *damnatului*, dar și cea a *străinului*, în ipostaza sa cea mai josnică, anume cea a călăului (anchetator, tortionar, gardian).

Relația, adeseori psihanalizată, dintre călău și victimă reiese parcă mai clar ca niciodată din mărturiile așezate sub cupola moralei creștine și a rugii pentru aproape. Foștii deținuți continuă să caute, chiar și după eliberare, sensurile adânci ale situațiilor întâmpinate. Demersul acestor căutări interioare se concretizează adeseori în mărturii scrise, vibrante prin emoție, sinceritate, nevoie eliberatoare, conștiință istorică. Celor două ipostaze menționate, autoarea mai adaugă și pe cea a *tovarășului*, toate voci ale infernului opresiv care interferează și se completează în acest „joc hazardat și ingrat al istoriei.”

Literatura traumei, cum a fost numită, se naște, firesc, într-un timp post-carceral, în condițiile unei memorii exersate îndelung de anii opresiunii (recluziunii). Damnatul prelungește viața celei în pagini memorialistice – adevărate radiografii ale mecanismului torturii ce deformează condiția umană până la anihilare. „Vocile personalizate ale *damnatului*, *străinului* și respectiv: *tovarășului* s-au completat într-o armonie textuală și con-textuală utopică, posibilă exclusiv pe foaia de hârtie, total opusă, contrazicând net realitatea regimului totalitar comunist.” Înțelegem astfel că memorialistica de închisoare este, cel mai adesea, nu una a jelaniei și răzbunării, ci una a mărturiei delicate, mergând până la discreție, una a sensibilității și a iertării îndeosebi. Sursa majoră de lumină o constituie, evident, credința neștrămutată în Dumnezeu, în puterea milei sale. O spune Radu Gyr în poemele lui, dar o spun și alții, de fiecare dată când au prilejul, adevărind că Iisus a fost pentru deținuți martorul imuabil, privitorul blând din celula rece și întunecată.

Experimentând nefericita condiție a *damnatului*, acești scriitori imprimă creațiilor literare sensibilitatea și forța generate de suferință, acceptare, credință. Se relevă și prin aceste texte nota de interes și empatie a lecturii de acest tip, jocul corespondențelor și caracterul profund religios al confesiunii. În cele mai multe cazuri, întâlnirea cu închisoarea echivalează cu apropierea de Dumnezeu, de sensul spiritual al jertfei de sine. Este momentul în care se

naște noul statut de creator, cu o nouă identitate și o puternică rezonanță. Referitor la poezia lui Nichifor Crainic, poet religios prin excelență, Ioana Cistelean notează: „Autorul își asumă realitatea detenției drept univers unic posibil, ce suspendă temporalul, sustrăgându-se oricărei eventualități a substituirii sale cu o stază de normalitate, confirmând efemerul ca amprentă a sa, în aceeași proporție a unicității sale infernale.” Versurile citate confirmă estetic și armonios ideea: „Aici pământul s-a-ngustat de-o șchioapă/ Iar timpul scos din lume, e pustiu./ Eu sunt cel care s-a trezit în groapă/ Și nu-și aduce aminte c-a fost viu” (Nichifor Crainic, *Limită*).

Prin poezie sau memorialistică, fiecare dintre cele cinci mărturii amintite (și comentariile aferente) adaugă o perspectivă proprie traumei îndurate: poezia lui Radu Gyr are „forța anduranței dată celorlalți damnați”, Nichifor Crainic se definește prin memorialistica diaristică, la fel ca și prin poezia marcată de orientarea tradiționalistă, Andrei Ciurunga își configurează toposul închisorii printr-un „tratament al autopersiflării”. Pe de altă parte, Ioan Ploscaru, episcop al Bisericii greco-catolice, rămâne mărturisitorul pios și iertător (sub pseudonimul literar: Ioan Andrei), în timp ce Ioan Victor Pica își propune să dea glas adevărului, exorcizându-și suferința și radiografiind ferm, „aproape tăios”, mecanismul opresiv. Dincolo de aceste cazuri particulare, volumul Ioanei Cistelean deschide, într-o abordare sintetică, evantaiul tematicii carcerale, amintind și alte lecții creștine ale închisorii (Nicolae Steinhardt, Valeriu Anania, Iuliu Hossu ș.a.), fără a omite nici numele unor torționari celebri, spre care mărturiile foștilor deținuți fac repetate trimiteri, sau pe al unor gardieni care pactizau tacit cu cei oprimați.

Staze și metastaze carcerale este un studiu reprezentativ, prin rezonanța analizei și argumentație, iar concluzia pe care o vom cita este gestul nostru de considerație a demersului încheiat de Ioana Cistelean după ani de muncă și cercetare: „În consecință, literatura post-carcerală se comportă ca un generator, ca unic mecanism care nu permite instalarea uitării în sinele

oprimat colectivizat prin suferință, dar nici în rândurile mulțimii nepăsătoare, insensibilizate și desensibilizate, exterioare acestui *noi* decimat, în închisori și lagăre. Memorialistica foștilor damnați pulsează și invadează mentalul celuilalt, al lectorului, provocându-i gradual reacții viscerale, empatice sau doar lucide, toate în sfera autenticului absolutizat: ea îl oripilează, îl conștientizează, îl trezește, îl agresează, îl șochează, infestându-l cu propriile-i coșmaruri și reziduuri, sugerându-i soluții salvatoare în vremuri de criză identitară, sistematizată diabolic.“.

Gabriel PETRIC

Multi-versul Brîndușei Palade

Cel mai recent volum de poeme scrise de Brîndușa Palade (*Enceliada*, Cluj-Napoca, Limes, 2018) e doar un popas al gândului poetic în tipăritură. Altminteri, autoarea viețuiește într-un *perpetuum mobile* al imaginarului poetic pe care îl respiră cu naturalețe, în pofida supra-realității pe care o descrie cu tenacitate și subtilitate. Așa cum observă Dorin Ștefănescu în rândurile de pe coperta IV, „sărbătoarea rostirii” nu e molcomă, are o „dinamică”, o „energie” care ține laolaltă expresivitatea voluntară.

Suntem în aria suprarerealismului, în zona întâlnirii neașteptate dintre o mașină de cusut și o umbrelă pe o masă de disecție (Lautréamont). Principiile enunțate de André Breton par valabile pentru genetica textelor: automatism psihic, fără control rațional, estetic sau moral; atotputernicia visului; jocul ca experiență universală a analogiei; cultivarea insolitului. În acest univers oniric „murmură portocale” (așa cum la oniricii români – Țepeneag, de pildă – „ninge cu portocale”), „tangoul” e „lichid”, ca și „lâna” și „orașul”; în „strâmtoarea cu gorile timpurii” „saxofonul cântă la vioara întâi”, „jim morrison” e „agățat de o chelneriță cu studii teologice”, iar „semizeii” au „zacuscă în sânge”. Fantezia e fără opreliști, sacrul și profanul irump din analogii con-lucrative, iar insolitul e *modus vivendi*. Într-o atare viziune, devine transparent ceea ce filosoful Marius Iosif numea „coincidența disjunctelor”, analogiile trec în juxtapunere, iar lumea se reface într-o „spumă a zilelor” și a „lucrurilor”.

Mai jos, transcriem un poem reprezentativ al volumului:
Parisul simultan

*Din acordeon țâșnesc flori galbene
în grădină statui parfumate jazz
poticnit la un colț de stradă turiști*

călare pe poduri rugăciuni
furtive
japonezi filmează
perpetuu
respirația tramvaiul coboară în baia publică
la metrou vitrinele navighează
ocazional
pe Sena solidă plouă cu sare pe fața nocturnă
a lumii se deschide pădurea de pământuf doamna
de Pompadour citește un roman cu pene din braț îi
crește un trapez sare
atletic
corsetul ei sfâșiat patul de fier dansează cabaret
bat ritmic tinichele fierbinți din scheletul veșnic
dimineața șoptește legea naturii euforia tace doar
într-o joi pe strada exactă

Oricât de bizar-onirice se configurează imaginile, substanța poetică nu e urmare a unei *poietici dadaiste*. De altfel, chiar Breton a revenit asupra definițiilor primare ale supraréalismului, adăugând că acesta trebuie completat cu un *supraraționalism*. Lirismul oniric al Brîndușei Palade e bine strunit, controlat mai ales la nivel prozodic. Poemele sunt destinate, primordial, ochiului, nu auzului. Această stilistică vizionară are la origine câteva procedee specifice. Pe de o parte, sunt jocurile de cuvinte, de la cele subtile, ca expresia „și așa mai aproape” (deraiere lexicală de la „și așa mai departe”), până la evidențierea unor părți din cuvinte sau exerciții paronimice: „na(t)ivitate”, „(pu)trezirea”, „(t)eroare”, „CatifEA”, „comp(l)oturi”, „alb-astre”, „paji-stea”, „tă-cere” ș.a. Pe de altă parte, apar organizări de tip glossă, ca în poemul *Plafonul lui pachelbel*, ce poate fi citit, cu efect, și de la cap la coadă:

ieri am purtat o mască
argintie în sezonul înclinat mai
degrabă spre plumb
seara am atins sfârșitul
închisorii delfinii
mușcau gardul din obișnuință lumea

*nu avea obiecții peste
tot răfuieli știri despre crime
băteam cu furie clape încovoiate
nașterea părea la fel de odihnită
ca moartea în ceruri a rămas
aceeași nemurire rotundă
ca și cum viața dintr-o dată
a fost*

Dar virtuozitatea creatorului o găsim mai ales în *topologia sintactică* organizată în jurul ingambamentului. Acest procedeu stilistic, reprezentând dislocarea sintactică a versului, e mănuit cu iscusință, sub toate formele sale (ingambament, contra-ingambament, rejet, contre-rejet). Dacă prima premisă estetică a autoarei este „Poetry has no borders”, a doua se află în ultimul poem al cărții:

*indiferent ce începe
ceva se încheie neterminat*

Și chiar avem poeme ce se „termină” cu o prepoziție (ingambament eliptic). Toate aceste figuri retorice sau prozodice conferă volumului *Enceliada* un ritm aparte, o muzică a sferelor prozodice care se aude până la satelitul planetei Saturn, *Enceladus*, unde „nadirul latent” al vieții armonizează uni-versul cunoscut. Am remarcat în cele de mai sus, succint, niște procedee ce țin de meșteșugul poetului. Important e că toate aceste mijloace ale expresivității lirice ne oferă un desen viabil al unirii insolitului cu firescul, într-o străvedere a realului suprarățional.

Enumerarea unor procedee literare ce dau specificitate discursului liric ar putea lăsa impresia că strategiile textuale sunt doar o formă de exprimare a lui *homo ludens*. Gratuitatea jucăușă a poetului, bine temperată, are însă și o miză ontologică ce ar trebui evidențiată. Avem aici în vedere textele Brîndușei Palade, dar ce vom spune în continuare e valabil pentru o bună parte din creațiile avangardiste/postmoderniste. „Realul” și „realitatea” au fost întotdeauna, în filosofie, teme controversate. Iar ideea de „ficțiune” n-a făcut decât să încurce și mai mult

lucrurile. Teoriile asupra referinței și semioticele ficționale (destul de recente) aplicate în cadrul literaturii sau al artei (e drept, mai degrabă la narațiuni literare sau cinematografice, deoarece lirismul subiectiv și „nonsensul” poetic sunt greu digerabile de perspectiva logică bazată pe valori de adevăr; altfel spus, inorogii și elfii dau în continuare bătaie de cap filosofilor) aruncă noi lumini asupra rolului ficțiunii în context uman. Pärticica de multivers a Brîndușei Palade ar fi o bună ilustrare a „realismului modal” proiectat de David Lewis ca orizont al „lumilor posibile” sau a „ontologiei pluraliste” pe care Françoise Lavocat o descrie ca heterogenitate a „faptului” și a „ficțiunii”. Sau cum ar zice un alt cercetător al ficțiunii și al „lumilor posibile”, Toma Pavel: „lumea existentă nu are ultimul cuvânt”.

Poeemele *Enceliadei* sunt, într-adevăr, dintr-o altă lume, o lume „non-actuală”, posibilă, contradictorie și incompletă, care vibrează cu lumea „actuală”. Suprarealul devorează realul pentru ca, în final, multiversul să-și arate una din virtualități și, prin forța emoției și a imaginației, să „prindă viață”. E o altă lume, cu drept de existență/subzistență, conferit de realitatea închipuirii.

Delectarea pe care o produce citirea (ele nu se pot recita, fiind caligrame non-figurative) poemelor din volum se intensifică pe măsură ce „lumea posibilă” ivită prin efort creativ își găsește propria stare de agregare, dimensiunile spațiotemporale se transformă în „locuire poetică” (Heidegger). Aspectul ludic, discret livresc, prozodia eliptic fracturată, și plăsmuirea unei „lumi posibile”, aflate la distanță considerabilă de lumea „actuală”, fără, totuși, a-i eluda elementele – toate acestea generează un act artistic-spi(ritual) autentic, cinematic, de transgresiune ontologică.

Zenovie CÂRLUGEA

„Un prozator de har al Ardealului de azi”

Eseistica lui Nicolae Suciu

În documentarea mea privind „Oamenii din viața lui Lucian Blaga” - o amplă cronografie (peste 300 de personaje) menită a reevalua epoca și lumea cu care poetul a venit în contact (vol. I, 2017; II, 2018) -, am întâlnit un personaj mai puțin cunoscut, menționat de Ion Bălu în *Viața lui Lucian Blaga* (vol. IV, iulie 1947 – mai 1961, Ed. Libra, București, 1999).

Este vorba de profesoara de limba franceză *Livia Popa* din Dumbrăveni de Sibiu, fostă studentă a lui Blaga în vremea când Universitatea din Cluj se afla, în urma Diktatului de la Viena, la Sibiu (1940-1944). Poetul, care se simțea în vizorul Securității și pe picior de a fi arestat după scoaterea de la Universitate și din Academie, i-a încredințat profesoarei Livia Popa, la 14 aprilie 1951, un dosar cu poezii dactilografiate, așa după cum făcuse și cu alte creații depuse la nepotul său Liciniu Blaga din Sibiu, la verișoara Vichi Bena-Medean (asistentă la Facultatea de Chimie din Cluj la Elena Daniello, soția medicului academician Leon Daniello și prietena sa de mai bine de un deceniu... Era o măsură de siguranță privind salvarea operei sale lirice create în anii interdicției, când istoria țării se derula după Scriptura stalinistă și regimul opresiv trecuse la arestări masive. Despre starea aceasta de nesiguranță cu insomnii teribile, trăind mereu cu teama de a fi arestat în miez de noapte (frica de „canal”, cum menționează într-o scrisoare către fiica sa, din 1954), poetul a lăsat mărturii foarte clare în romanul publicat postum sub titlul „Luntrea lui Caron” (1991), operă scrisă în secret care, dacă ar fi căzut în mâna poliției politice, i-ar fi atras poetului ani grei de închisoare...

Câtă încredere a avut poetul în fosta lui studentă Livia Ungureanu (6 mai 1921 – 24 martie 1984) - căsătorită cu dr. Horia Popa din Dumbrăveni (1893-1968) -, putem lesne înțelege în acel moment de urmărire securistică și hăituire

socială. Aflăm, de asemenea, că fostul elev al acesteia de la secția umanistă a Liceului Teoretic din Dumbrăveni și viitor coleg de cancelarie, dl. NICOLAE SUCIU, a rămas profund impresionat de felul în care diriginta le vorbea cu deosebită căldură și prețuire despre Lucian Blaga...

Dl. Nicolae Suci (n. 16 dec. 1951 în localitatea Vișoara-Mureș), absolvent al liceului „Timotei Cipariu” din Dumbrăveni (1970) și licențiat al Filologiei de la Universitatea din București (1976), a predat disciplinele limba română și limba latină la liceul absolvit, fiind la ora de față un tânăr pensionar. A publicat poezie, proză, teatru, studii de didactică și eseuri, numele său fiind întâlnit în câteva publicații (*Echinox*, *Perspective*, *Acasă*, *Astra Blăjeană*, *Lyceum*, *Vatra Veche*, *Euphorion*, *Viața Românească*, *Pro Saeculum*, *Mișcarea literară*”, *Hyperion*, *Portal-Măiastra* ș.a.).

A debutat editorial cu proză scurtă, în 2011 (*Ziguratul iubirii*, Casa Cărții de Știință, Cluj), anul următor apărându-i la Editura Fundației Alfa romanul *Avatarii valetului de pică*, urmat la o distanță de câțiva ani de volumul de proză scurtă *Povestind vei dobândi* (2018). În 2019 îi apare al treilea volum de proză scurtă, *Un selfie pentru U.E.* (Editura Vatra Veche), dovedindu-se „harnic și în ritm cu epoca” și știind „ca puțini alții, să convertească realitatea prezentă în literatură, dându-i durată, încercând-o de semnificații”, dovedind totodată „priceperea de a se detașa, judecând cu mare abilitate clipa”, după cum observa Nicolae Băciuț în prefața intitulată „Febra scrisului”. Ne-au plăcut și nouă aceste proze scurte, percutante, pline de observație socială pe latura caracterologiei și scrise cu un umor de autentică pastă comportamentală, prozatorul – ironist fin – având darul creației epice, al limbajului caracterizant într-o paletă bogată de tipuri și mentalități.

Dotat cu abilități dramatice, dl. Nicolae Suci a publicat și două cărți de teatru: *De-a teatrul sau imaginează-ți că trăiești* (2015) și *O lume cu raita-n sus*, ediție bilingvă, româno-franceză (2018).

„Scriitor până în măduva oaselor” (Ion Brad), dl. Nicolae Suciu a abordat cu aceeași dăruire și genul eseistic, propunând unele „puncte de vedere critice deschise, supuse completării și perfecționării” (*Obsesia arhetipului*, Alfa, Cluj-Napoca, 2012, 184 p.). Deopotrivă studii și eseuri, supravegheate de faste bibliografii, abordările dlui. Nicolae Suciu frizează un tip de interdisciplinaritate, convocând elemente de estetică literară și filosofie într-un demers hermeneutic centrat pe această obsesie a imaginarului sondând primordiile, originarul, onto-poetica, un fel de critică arhetipală realizată cu instrumentar modern. Bunăoară, la Tudor Arghezi criticul observă deopotrivă „criza limbajului și neliniștea metafizică”, iar în privința psalmilor o pendulare între ispita „tăcerii” și „voluptatea cuvântului”. La Lucian Blaga, eseistul stabilește o lirică a *profundului* „dincolo de strigătul expresionist”, în general o poezie „a tainei”. Un eseu izbutit este cel dedicat lui Nichita Stănescu în poezia căruia hermeneutul nostru intuiește „legea și mitul ca exaltare a întâmplării”.

A doua secțiune, dedicată naratologiei (autorul fiind un prozator autentic de suculentă observație), cuprinde eseu *Narațiunea și căutarea nemuririi*, cu trimiteri la noua critică, la estetică și teorie literară, filosofie, istoria religiilor etc. Mai pe larg, comentatorul se referă, din aceeași perspectivă a arhetipalului, la proza lui Ion Brad (*Familia unui roman și proza lui Ion Brad*), precum și la *Șoaptele cărții și proza lui Varujan Vosganian*, relevând „frumusețea limbii și ineditul stilului”. Alt eseu component al secțiunii este cel intitulat *Anton Cosma și o sinteză a romanului românesc contemporan*, relevându-se „rigurozitatea eseistică” ca modalitate de definire atât a criticii ca *metaliteratură*, dar și a termenului de *sinteză*.

A treia secțiune privește *lumea teatrului*, în care însuși dl. Nicolae Suciu se încercase. Eseistul scrie de astă dată cu o pasiune aproape vizionară despre *Iona* lui Marin Sorescu, considerând-o „empireul parodiei” și punctând anumite forme și procedee ale realizării artistice (singurătatea și solipsismul, lirismul și parodia, ironia ca

soluție a ieșirii din absurd etc.). Cele trei eseuri dedicate „tragediei” soresciene dovedesc o bună orientare în estetica teatrului absurdului, autorul făcând dovada unei înțelegeri nuanțate, de profunzime, a unei subtile meditații hermeneutice (*Iona și empireul parodiei, Tinerețea fără bătrânețe a lui Iona, Evoluția lui Iona și auzul de tip special*).

*

Recenta carte de cronici și eseuri literare, *De la Pânăde la Zăpadia și înapoi* (Editura Buna-Vestire, Blaj, 2019, 164 p.) cuprinde texte scrise „pe parcursul celor 8 ani și publicate în revistele Acasă, Astra Blăjeană și Vatra Veche” și „vine din dorința locuitorilor orașului de Pe Târnava Mare, Dumbrăveni, de a fi în pas cu «micuțul Blaj», adică cu satul în care s-au desfășurat oameni de frunte ai Micii Rome, între care cel dintâi a fost Timotei Cipariu”. În calitate de președinte al Despărțământului ASTRA „Timotei Cipariu” din localitate, profesorul N. Suciu nu a precupețit niciun efort de a ține legături cu locuitorii satului Pânăde”, în cadrul *Colocviilor Cipariu*, de aici, devenite tradiționale.

Două sunt personalitățile de excepție pornite în cultura națională din rândul pânăzenilor, Timotei Cipariu și Ion Brad, cărora li se adaugă poezii Alexandru Brad, Ion Rațiu, Maria-Daniela Pânăzan, filologul universitar Vasile Frățilă, rapsodul și taragotistul Sergiu Cipariu și alții. Satul de pe plaiurile Târnavei Mici, în apropiere de Blaj și Jidvei, cu lumea lui inconfundabilă va fi transfigurat până la arhetip în *Romanul de familie*, de „stăpânul omnipotent al Zăpadiei”, care nu este altul decât polivalentul scriitor Ion Brad. Eseistul procedează oarecum ritualistic, evocând, mai întâi, în manieră rebreniană, drumul de țară care se desparte din șoseaua ce duce spre Sâncel și Blaj, trecând râul Târnava Mică spre a se îndrepta, dincolo de Unghet, spre poalele Șipotului, „dealul «galben, rupt ca din lună, unde fusese cândva casa Ciparilor, devenite, deal și casă, doar o lumină din povești», cum îi plăcea scriitorului Ion Brad să spună.” Urmează o descriere amănunțită a ulițelor, în general a satului cu instituțiile și pitorescul

specific, inclusiv a casei natale a fraților Ion, Romul și Alexandru Brad, cunoscuți în varii împrejurări și rămași în memoria eseistului ca niște pânăzeni de mare ispravă. Căldura prieteniei de care s-a bucurat, îndeosebi din partea scriitorului-ambasador, ca și cărțile cu dedicații speciale, „pot spune că au rămas în mine, ca niște prelungiri ale mâinilor mentorului meu, ca niște prelungiri ale bățăilor inimii acestuia. Au rămas ca niște prelungiri ale poftei de lectură a autorului *Întoarcerilor la arhivele personale*. Ca niște prelungiri ale ambiției de a spune ceea ce gândesc și a îndrăznirii a fi român până în măduva oaselor./ Simt că numai așa, păstrându-i memoria neștirbită și somnul lin, pot exclama din nou, liniștit: «Și eu am fost în Zăpadia!»./ Dumnezeu să vă odihnească în pace, domnule ambasador!/ Dumbrăveni, la 22 februarie 2019”.

Acesta este ecoul de-a dreptul livresc și miraculos, de origine ciceroniană, al descinderii în legendarul Pănade, păstrat constant în eseurile și cronicile cărții *De la Pănade la Zăpadia și înapoi*. Încărcătura „mitică” a satului transilvănean, de regăsit cu toposul și lumea lui în romanele lui Ion Brad, amestec de contingent și imagine arhetipală, îl determină pe eseistul N. Suciu să amintească procedeul celebrului Gabriel Garcia Marquez care în „Toamna Patriarhului” dăduse un alt nume orașului Barranquilla, la sfatul mentorului său. Procedeul urmat și de Ion Brad în *Romanul de familie*, unde Pănade devine *Zăpadia*, toponim de consistență arhetipală, al recuperării în spirit a unei întregi tradiții și a neamului Borceștilor, după cum intuia destul de potrivit bătrânul Artimon, un personaj emblematic.

Deplasările eseistului la Pănade, în mai multe rânduri, precum și legăturile din ultimul deceniu cu scriitorii Ion și Alexandru Brad au drept ecou scrierea unor articole despre personalitățile amintite, îndeosebi despre Timotei Cipariu și Ion Brad, nume eponime ale mirabilului topos.

Primele 50 de pagini ale cărții sunt dedicate lui Timotei Cipariu, personalitate renașcentistă înaintemergătoare de la nașterea căruia se împlinesc, iată, 210 ani, și a căruia

statuie „cu privirea scrutătoare, de decenii” veghează autoritar soarta pănăzenilor. Canonicul autodidact Timotei Cipariu, vicar mitropolitan, poliglot, editor și bibliofil „a fost unul din ctitorii lingvisticii românești și director de liceu în Mica Romă”. Cel ce învățase cu ușurință limba arabă își permisesese să-i „corecteze” pe poeții arabi ai secolului al XVII-lea, fiind el însuși un poet. Într-o serie de articole sub genericul interogativ *De ce trebuie citit Timotei Cipariu?* (I-IV), autorul subliniază sânguinta benedictină a cărturarului blăjean, spiritul său enciclopedist, cultura sa de nivel european și de întindere renașcentistă. Ca poet, sonetele cipariene (*violon d'images*) par de o modernitate surprinzătoare, fiind comentate în strânsă legătură cu idei și stări poetice din lirica eminesciană, argheziană și blagiană, Cipariu „prefigurând” în literatura noastră intuiții profunde ale marilor lirici amintiți (*ea sunt*: meditația înaltă asupra destinului uman, opțiunea cunoașterii desăvârșite, combustia sufletească, spiritul psaltic, transfigurarea suferinței, sentimentul soteriologic, al redempțiunii). Cipariu este considerat astfel, grație culturii sale clasice și iubirii de clasicități greco-latine, îndeosebi al „Arcădiei italiene”, „un Petrarca al Blajului”. De asemenea, canonicul blăjean mai trebuie citit și pentru „lumea literaturii de călătorii” – e vorba de *Jurnalul*, *Scrisorile* și *Memoriile* sale, rod al „itinerariului său bipolar, Orient - Occident”, în care ni se dezvăluie o altă fațetă a cărturarului, latura umană exprimând, vorba lui Odobescu, o „figură originală și simpatică, energică și măreață”. Cu această probă epistolar-confesivă, portretul omului Cipariu este întregit cu prisosință. Călătoriile sale la Sibiu, Brașov, Câmpina, București, dar și cele la Pesta-Viena (1845), ori cele din Germania, Italia ori la Constantinopol, sporindu-i zestrea de cultură și înțelegere nuanțată, minuțioasă a lumii, contribuind deopotrivă în năzuința iluministă la desăvârșirea sa spirituală. De asemenea, *Memoriile* respiră un aer nostalgic, nu jucăuș-poznaș ca la Creangă, ci „mai grav, solemn”, după cum aprecia criticul Ion Buzași. Într-un subcapitol final, dl. N.

Suciu face considerații interesante și juste privind „limba și stilul” *Jurnalului, Scrisorilor și Memoriilor* cipariene, în ideea de a deschide eventualului cititor „apetitul pentru operele științifice care l-au consacrat pe Timotei Cipariu, ca pe unii dintre cei mai mari cărturari ai noștri.” Iată „de ce trebuie citit Timotei Cipariu”, conchide eseistul, pentru toate aceste idei și calități premergătoare în literatura noastră, fie că este vorba de poezie sau de scrierile memorialistice.

A doua ilustră personalitate pănăzană abordată eseistic este scriitorul proteic și plurivalent Ion Brad, căruia îi sunt dedicate aproape o sută de pagini. Comentată prin aceeași grilă hermeneutică axată pe radiografierea arhetipală a operei în ansamblu, dl. Nicolae Suciu constată că poezia lui Ion Brad este engramată de obsesii fundamentale, de metafore obsedante structurate pe arhetipuri esențiale. Aceste „obsesii revelatoare ale eului poetic” se raportează la un „Pănade arhetipal”, la un topos cu „fotografii-metafore”, *illo tempore*, în care se pot identifica elemente ale unei lumi reale, efemere, dar și ale uneia a arhetipurilor, ca în volumul *Fotografii de familie: „Revelarea aceluia «rai pierdut» reprezintă însăși chintesența acestui tip de lirism (...)* La polul opus miticului și arhetipului se află, ca punct de referință sau ca un «univers compensativ», observația critică, demnă de satira eminesciană și de poezia chtonică a lui Aron Cotruș.” (*Transcendentul „fotografiilor” și lirica d-lui Ion Brad*). Un volum mai recent al poetului, *Cocoarele în ultimul lor zbor* (2015), despre care am scris și noi, îi prilejuiește eseistului observația că „nefiind una exterioară, poezia lui Ion Brad tinde, de la un volum la altul, să se definească și aici, ca o prelungire a «spiritului abisal» blagian, cum îl numește Nicolae Balotă (...), Ion Brad situându-se, încă de la debut, tot timpul în imediata apropiere a liricii poetului din Lancrăm”. Este, desigur, vorba de o lirică din perioada senectuții, de o autumnalitate reflexivă, în care regăsim, la modul „chintesențial” și apoftegmat, obsesii imagistice și ideatice ce trimit la satul natal, la iubire și prietenie, la

crezul artistic și alodiul devenirii sale poetice, la mai larga și integratoarea tradiție transilvană, la lumea valorilor, la meditații crepusculare transfigurând de-a dreptul sentențial existența într-o împăcare de sine, nelipsind din aceste condensate reflecții referirile critice și ironic-caustice la adresa unor moravuri și tipologii postrevoluționare dar și la adresa unor optici justițiabile care l-au mâhnit, prin atitudini injuste față de propria-i devenire umană și scriitoricească. (*Ultimul zbor al „cocoarelor” în lirica lui Ion Brad*).

La rândul ei, proza lui Ion Brad este structurată pe „glasul arhetipului familiei”, sondând abisalitatea psihomentalității țaranului român și punând în evidență constanțele unui suflet adânc, îndelung macerat de o tradiție robustă, coagulând într-o etnosofie chtonică cu deschideri către o ritualistică de creștinism cosmic. (*Familia unui roman și proza d-lui Ion Brad*).

Într-un subcapitol intitulat *Personajele catastifului ciudat*, dl. N. Suciu comentează volumul documentar din 2018, *Un catastif ciudat și personajele sale*, un jurnal de redacție/ registru de prezență al revistei „Almanahul Literar” de la Cluj din anii 1950-1952, din redacția căruia făcea parte și tânărul poet Ion Brad. Valorificarea acestuia, cu ajutorul împătimitului bibliofil George Corbu-Junior, ne oferă posibilitatea de a cunoaște de la sursă mentalități scriitoricești - „viitori stâlpi de nădejde ai literaturii române”, precum Miron Radu Paraschivescu, Geo Dumitrescu, A.E. Baconsky, George Munteanu, Al. Căprariu, Victor Felea, Mircea Zăciu, Aurel Martin, Dumitru Micu ș.a. Interesantă este și partea a doua valorificând *Convorbiri, evocări, portrete*, documente literare și scrisori ce ne ajută să înțelegem mai ușor și nuanțat pe scriitorii respectivi și epoca în care au trăit și scris, una a cenzurii ideologice comuniste. Într-un dialog purtat cu George Corbu-Senior și George Corbu-Junior, poetul se arată detașat de epoca respectivă, în care s-a format de fapt, judecând la rece oameni și fapte, lăsându-ne pe noi a înțelege dacă „implicarea” sa în anumite jocuri literare a dăunat vreunui interes personal sau interesului

cultural mai general. Nu rezultă de nicăieri că scriitorul Ion Brad, viitorul ambasador la Atena (1973-1982) și mai apoi director al Teatrului Nottara (1984-1990) ar fi nedreptățit pe cineva, deși în comentariul la „catastiful ciudat” face unele caracterizări „la obiect”: Geo Dumitrescu „trimis să-l supravegheze ideologic pe M.R.P.” făcea imagine de „cenzor activ și vigilent, rigid, sever, antipatic”, iar George Munteanu manifesta o „vigilență exagerată, demagogică” etc.

Trebuie amintită în acest sens al valorificărilor documentare și lucrarea *Comorile unui prieten tânăr: George Corbu-Junior*, apărută la editura Muzeului Literaturii Române în 2016, „impresionând prin arta narativă și prin modalitatea în care imortalizează «oameni care au fost»”, pornind de la natura „dedicațiilor” sau, dimpotrivă, venind de la oamenii respectivi spre dedicațiile care de care mai sugestive și pline de tâlc.

O altă fațetă a scriitorului Ion Brad este aceea de comentator de cărți, un *arbiter elegantiarum*, îndeosebi ale prietenilor săi (*Cărțile prietenilor mei*, 2014; *Alte cărți ale prietenilor mei*, 2016; *Oameni și cărți*, I-II, 2017; *Lecturi particulare*, 2018), izvorâte dintr-o „bucurie a lecturii” („dragoste de lectură și scris”), care îl făcea pe scriitor la senectute „să birui bolile și bătrânețea, cu ultime energii”... Autorul comenta, în această „carte-living”, o paletă largă de scriitori, de la clasici la contemporani, evidențiind conținutul tematic și de idei, stăruind asupra unor aspecte și dovedind, astfel, interes dar și politețe amicală, căldură prietenească, dorință de a se face auzit cu păreri și idei destul de interesante. Într-un mod *sui generis*, într-o secțiune din „Oameni și cărți”, intitulată *Prietenii despre cărțile mele* (secțiune de regăsit în toate cele trei cărți), scriitorul cu suflet blajin reproduce cronicile, recenziile și comentariile dedicate cărților sale, ușurând în acest fel munca viitorului cercetător și exeget al operei sale. Unul dintre aceștia este, de departe, dl. Nicolae Suci, care deja a marcat domeniul interpretării eseistice prin lucrarea de față și care-l consideră pe

polivalentul scriitor „erudit” Ion Brad drept „un scriitor total”, nu numai prin spectrul larg al genurilor abordate dar și prin mesajul de profunzime al operei.

Scriind un elogiu cu prilejul celei de-a 85-a aniversare a poetului (2014) - care va deceda în 2019, la aproape 90 de ani -, dl. Nicolae Suciu își amintește cum prin 2010 i-a încredințat spre lectură scriitorului Ion Brad câteva manuscrise, primind nu după mult timp un răspuns afirmativ, atât telefonic cât și epistolar, ceea ce a constituit „prefigurarea debutului meu literar”, anul 2011 urmând a fi „anul debutului în volum a prozelor scurte adunate în timp: *Ziguratul iubirii*. Cartea a fost salutată cu multă încredere de Ion Brad în revista „Acașă”, prin „însușirile organice” (spirit critic, textura eseului, ironia și autoironia, care se vor regăsi din plin și în volumul de proză scurtă din 2019), considerându-l pe debutant „printre prozatorii de har ai Ardealului de azi”. Iată de ce Ion Brad este pentru Nicolae Suciu „nașul de botez literar”, care, împreună cu universitarul clujean Octavian Șchiau, l-au scufundat pe „neofit” în „cristelnița” unui ales destin literar, în lumina cea nouă a „cuvântului înaripat”.

În alte două articole de final, dl. N. Suciu scrie despre alți doi vrednici de amintire scriitori din Pănade (*Sinceritatea liricii lui Ion Rațiu, Alexandru Brad – in memoriam*), primul un „diafan poet”, celălalt frate al poetului, unul dintre „cei mai inimoși scriitori și publiciști”, trecut în lumea dreptilor la doar trei săptămâni de la moartea lui Ion Brad (martie 2019) și redat pământului din Pănade.

I-am cunoscut și eu pe frații Ion și Alexandru Brad, schimbând cărți și păreri cu prilejul unor succesive ediții ale Festivalului Internațional „Lucian Blaga” de la Sebeș-Alba (2002-2018). Am fost, prin 2003, cu un grup de scriitori, venind de la Blaj, în casa părintească din Pănade, unde am fost cinstiți cu slană, pită, ceapă și vin. Am ținut legătura cu Ion Brad, care mi-a trimis cărți de comentarii literare, de proză și volumele de poezii din ultimii ani, despre care am scris, cronicile din revista „Portal-MĂIASTRA” fiind preluate de scriitor în volumele sale. Ba

mai mult, m-am pomenit cu un citat dintr-o cronică pus pe coperta a patra a volumului *Oameni și cărți*, dovadă destul de grăitoare despre prețuirea ce ne-o mărturiseam reciproc în îndelungi convorbiri telefonice. I-am solicitat lui Ion Brad materiale pentru revistă (realizând pagini întregi de poezie) și despre poziția ce-l privea în dicționarele monografice dedicate „Oamenilor din viața” lui Lucian Blaga și Tudor Arghezi (despre acesta din urmă mi-a trimis, prin decembrie 2018, un amplu articol cu inedite documente literare ce avea să intre în cartea apărută în 2019, dar pe care nu a mai trăit s-o vadă). Prin ianuarie 2019, la solicitarea sa, am trimis doamnei Mariana Sorescu, ca și altădată, materiale pentru revista „Acasă”, ce urma să fie adusă în mod obișnuit de fratele său la Festivalul Blaga de la Sebeș, dar moartea fraților Brad, în februarie și martie același an, a dat totul peste cap...

Cunosc, cu alte cuvinte, foarte bine opera poetului și prozatorului Ion Brad și vorbesc în deplină cunoștință de cauză, de aceea, citind cu atenție eseurile dlui. Nicolae Suciu, le găsesc nu numai inspirate și juste, ci și animate de o hermeneutică a citirii în profunzime și, deopotrivă, de acel spirit mitologic și clasicist (grație dascălului de limbă latină), care conferă un indicibil spor valoric și reală distincție abordărilor respective.

Da, putem afirma cu toată încrederea reluând afirmația mentorului său literar Ion Brad: dl. Nicolae Suciu este un „scriitor până în măduva oaselor”, a cărui primire în breasla noastră scriitoricească va constitui, desigur, o cinste și un câștig pe măsură...

Titu POPESCU

Transdisciplinare

După ce a scris o carte extrem de bine documentată despre Ștefan Aug. Doinaș (*Ipostaze ale operei: evocări, proză, teatru, aforisme*, Ed. Junimea, 2015, despre care Virgil Nemoianu scria că "stilul ei critic este complex, modern, în rînd cu idiomurile critice din zilele noastre", iar eu opinam că autoarea înclină spre complementaritatea măștilor care reprezintă ipostaze ale poetului), Maria Chețan este prezentă în librării cu o nouă carte, *Transdisciplinare* (Ed. Vatra Veche, 2019), care vine să fructifice sugestii din "teoremele poetice" ale lui Basarab Nicolescu, anume perspectiva transdisciplinară, care asigură unitatea tratării temelor. Astfel, se argumentează legăturile spirituale dintre Silviu Oravitzan și Basarab Nicolescu, bazate pe elementul unificator al *vibrației*. Ceea ce simte Basarab Nicolescu în fața tablourilor lui Oravitzan este capacitatea acestora de a "înmagazina o cantitate uriașă de lumină și de a o elibera" dacă sunt potrivit privite.

Autoarea este sensibilă la *intersecțiile* care au loc între universuri ficționale, care fac loc trecerii *luminii* de la un artist la altul ("se remarcă o *acutizare a simțurilor*, o sporire a capacității de receptare /.../, căreia îi urmează o *liniștire a gîndurilor*, o așezare a rațiunii la locul ei, între celelalte facultăți umane"). La Basarab Nicolescu, "momentul privilegiat trăit în apropierea catedralei din Paris are urmări în planul comunicării și al creației /.../ Urmează *subtila transformare interioară a privitorului*", încît se conturează etapele parcurse: "*prezența sau acțiunea luminii exterioare, intensificarea percepției, temperarea și echilibrarea rațiunii*, acestea precedînd *manifestarea luminii organice și emergența noii inteligențe*". Se remarcă "adevărata provocare transdisciplinară" care este albumul de artă semnat de Silviu Oravitzan.

În poeziile sale, Vintilă Horia face o punte între regnuri, prin subtila *comuniune a tot ce există*, încît "ideea *coincidenței contrariilor* are drept corolar sugestia *eului consubstanțial întregului univers*, infinitul mic și infinitul mare întîlnindu-se în fragila făptură umană". Se ajunge la concluzia că "Vintilă Horia a dorit să arate încă o dată că doar din conjugarea tuturor domeniilor cunoașterii și din subsumarea acestora unicului scop al revelării adevărului se va putea ivi adevăratul om de mîine".

Valențele pluraliste sunt căutate și în proza lui L.M. Arcade: "Perspectiva narativă adoptată inițial în *Poveste cu țigani* este cea plurală, povestitorul vorbind în numele sătenilor, al unei colectivități ce respectă reguli nescrise", depinzîndu-i însușirile artistice de "aspectul poliedric, multifatetat" al prozei.

Mai vechea pasiune a autoarei pentru Ștefan Aug. Doinaș se verifică și în cartea de față, în sensul titular, adică transdisciplinar: "Drumul inițiatîc parcurs de subiectul liric poate fi considerat o călătorie spre o altă realitate, înspre o sublimare a existenței /.../ Iar lectorul baladei rămîne în minte cu aceeași imagine a *căii deschise* și a dorinței fragmentului de a regăsi întregul". La Eta Boeriu "lumina este recunoscută ca mediator, element aflat deopotrivă pe două niveluri de realitate, factor constitutiv al universului, dăinuind și păstrînd memoria a tot ce ființează", iar la Valentin Marica identifică "cuvîntul izvoditor de taine. Luminile gîndului sunt creație și vibrație".

În această carte, autoarea se arată îndrăgostită de literatură și prin faptul că a ales un unghi deosebit de abordare, aici *transdisciplinaritatea*, pornind de la "fabuloasele cugetări poetice" ale lui Basarab Nicolescu din *Teoreme poetice*. Dar pasiunea autoarei nu este nouă, fiindcă textele din carte au fost publicate, de-a lungul anilor, în diverse reviste, din care se vede egalitatea cu sine metodologic.

Rodica Gabriela CHIRA

Lumea de lângă noi

Universul e mereu cu noi... Se întâmplă ca unele cărți să ajungă la tine în momentul cel mai potrivit. Când ești trist ori nemulțumit, o carte ca aceasta poate fi de mare ajutor. Se numește *La Théo des fleuves*, iar autorul ei, Jean Marc Turine¹, a fost recompensat cu Prix des cinq continents de la Francophonie 2018. E o carte dureroasă și o carte balsam în același timp, divin scrisă, aș spune, de o poezie ce-ți merge la suflet. Ea caută drumul proverbului chinez ce constituie, alături de alte două citate, un fel de motto al cărții: „Adâncul inimii e mai departe decât capătul lumii.”

Romanul e dedicat unei țigănci maghiare, Frederika Krasznai, supraviețuitoare a lagărelor naziste, pe care autorul a întâlnit-o la Strasbourg în 2002. Nu avem nume de țări în acest roman. Doar fragmente de trăiri ce revin și iar revin în mintea celei care, reîntoarsă între ai săi, ar vrea să le transmită experiențe de viață. Numai că, precum se întâmplă de regulă, destui din propriul clan nu o înțeleg. Nevăzătoare de acum, într-un scaun cu rotile prăpădit, e ajutată de un adolescent care o scoate la plimbare și de o fetiță pripășită pe acolo nu se știe de pe unde, căreia îi va purta de grijă.

Cartea e atât de discretă încât se mulțumește doar cu Dunărea pentru localizare, fluviul având și rolul de purtător al poveștii, poveste fărâmițată precum viața Théodorei. Apa și muzica acordeonului lui Aladin, țiganul pe care-l iubește de tânără, dar care nu devine soțul ei pentru că tatăl îl alege pe altul, Vassili, pe care Théo nu-l iubește și care o va repudia după puțină vreme pe motiv că, în lipsa lui, a făcut un copil cu altul. Théodora învață să citească de tânără și, când îi arată mamei sale caietul cu ce a scris, aceasta, analfabetă, aprinzând o țigară

¹ Jean Marc Turine, *La Théo des fleuves*, Esperluète Editions, 2017

artizanală, îi spune: „Eu am o singură carte, cea pe care mi-a dat-o mama la naștere și pe care am dat-o copiilor mei când s-au născut, viața. Pământul pe care calc traversând anotimpurile a făcut-o fertilă. Pământul mă hrănește cu roadele sale și-mi oferă plante cu care să îngrijesc trupurile noastre, pământul îi primește pe morții noștri. Cartea mea se umple de apa râului în care mă scald și unde prind pești, de apa cascadelor în care se joacă pruncii noștri goi vara și de apa izvoarelor care ne astâmpără setea. Apa care înghite umbra celui ce se oglindește în ea. Apa amestecată cu noaptea, cânta bunicăta, e o veche melancolie care nu-și îngăduie să adoarmă. Cartea mea se scrie în aerul pe care-l respir, aerul ce ne soțește de-a lungul drumurilor noastre de libertate și a neacceptărilor ce ne înnegresc pielea, aerul ce poartă păsările dincolo de fluvii, mări și oceane, dincolo de munți și păduri. Cartea mea urmează vântul ce-și râde de granițe. Cartea mea o citesc în cântecele și legendele ce se nasc și se recompun în jurul focului ce ne încălzește iarna, în muncile femeilor când focul fierbe mâncarea de toate zilele. Cartea mea se luminează pe lună plină, descifrează mesajele stelelor, se umflă cu norii de apă ori de zăpadă. Cartea mea admiră galopul cailor, se minunează în fața noilor flori primăvara, își împrăștie filele în vijelii toamna, se înfrumusețează când vântul ne umflă fustele. Cartea mea vibrează la contactul cu copacii care ne aduc umbra sub soarele amiezii. Cartea mea spune că țiganul nici nu părăsește ceva nici nu merge undeva, țiganul doar trece prin locuința sa, pământul pe care-l traversează. Pasul țiganului nu se oprește niciodată. [...] Cartea mea spune cuvintele ce dorm în trupul viorii, ascultă râsetele ce se înalță sub pielea tobei, se desăvârșește în dorințele ce se nasc în pântecul chitarei. Din paginile cărții mele izvorăsc pasiuni, iar venele mele, fizice, instinctive, se lasă purtate cu transparența cristalului între noaptea lumii și abisul iubirii. Cartea bunicii, cartea mamei și a mea ne învață să le vorbim plantelor, animalelor pădurii. Cartea mea crește la întâlnirea cu lipsa de măsură și cu nebunia lumii ce izbucnesc și se topec în întuneric și în strălucirea

dorințelor apusului, cartea mea se hrănește cu apele pântecelui meu și cu laptele sânilor, cu sexul și gura bărbatului meu. Altă carte nu am” (p. 41-42).

Iar Théodora răspunde: „Mi-ai dat o carte unică, dar această carte se va transforma, se va dezvolta la întâlnirea cu cele pe care le voi citi” (p. 42).

Într-adevăr, Théodorei îi va fi dat să citească o mulțime de cărți, fiecare cu un anumit grad de importanță în existența sa. Cele ale iubirii necondiționate pentru Aladin, apoi pentru Joseph sau pentru amândoi în același timp, cele scurte și nesemnificative ale unor relații trecătoare, din nevoia de a supraviețui. Cea a iubirii necondiționate pentru Carmen, copila din trupul ei ce se va prăpădi în lagăr de inaniție, lăsându-i-o doar pe cea a lui Nahum, copilul fără memoria trecutului, pripășit din întâmplare în preajma lor. Capitele despre atâția alții care i-au fost aproape când se credea la sfârșit de drum. Théodora, cea după al cărei nume va fi rebotezat vaporul care a purtat zeci de ani pe mări un grup de oameni de prin toate colțurile lumii ce nu-și puteau găsi libertatea decât în mijlocul apelor, *La Théo des Fleuves*. Théodora însăși, a cărei carte se va închide cu trupul gol așezat pe un strat de pământ și piatră într-un sicriu din lemn de pin aruncat în apele Dunării, acolo unde fluviul întâlnește marea.

Dezastre, suferințe, crime de neiertat ce curmă viața unor oameni nevinovați. Nahum, autodidactul cu lacrimi de sânge care devine clown și care, împreună cu Aladin și acordeonul său cutreieră lumea, cântă și dansează, aduc bucurie în locurile unde copiii au uitat să zâmbească. Éleuthère, pasionatul de limbi străine, care-și oferă averea întregă grupului de pe vapor, grup cu care va trăi în armonie până când va alege să-și încheie propria carte odată cu cea a lui Joseph, măcinat de un cancer pe care nu vrea să-l ducă prin spitale și cu a lui Babadag, pianistul ale cărui mâini încep să nu-l mai asculte din pricina mutilărilor la care fusese supus cândva de tortionari și care nu ar mai putea aduce armonie în *Salonul liniștii* de pe vas.

Totul în curgerea fluviului: „Din vânturile de deasupra fluviilor emană o savoare incomparabilă. [...] O savoare ca o promisiune.” spune Théodora, iar Yacoub, marinarul, adaugă „Ori ca o revelație. Timpul fluviilor se manifestă cu mai puțină asprime decât timpul oceanelor. Cu o strălucire reținută. Și fluviul trebuie să se îmblânzească, iar asta cere multă atenție și respect” (p. 193-194). Totul în curgerea fluviului ori în valurile mărilor, în colbul drumurilor și al căutărilor răbdătoare de ani, de zeci de ani, numărați în anotimpuri: „Cincizeci și șase de anotimpuri mai târziu, Théodora va citi într-un ziar relatarea despre naufragiul unui vas recent rebotezat *La Théo des fleuves*” (p. 183). Totul este curgere, coincidențe așteptate zeci de anotimpuri, dar niciodată în zadar, premoniții, culoare, multă culoare, ca și cum doar nuanțele cele mai fine și mai vii ar putea îmblânzi durerea, suferința. Floarea Egiptului, cum o numește Théodora pe fetița care-o însoțește în ultimele luni ale existenței sale, va purta pe ambarcațiunea ce înaintează pe Dunăre cu trupul neînsuflețit al bătrânei țigănci, va purta așadar, haine colorate: „Are pe cap o căciuliță galben pai. Poartă un palton verde vânător deasupra unui pulover verde câmp și a unei perechi de pantaloni din catifea albastră. E încălțată cu ghetе din piele neagră. Și-a pus mănușile și fularul roșu alături, pe banchetă” (p. 207). Bătrânul care asistă la ineditele funeralii, va spune „La nord se întinde Negrul, Sudul cheamă albul, roșul se alătură Vestului, pe când Estul e încântat de galben” (p. 209). Culoarele fetei le vor întâlni pe cele ale punctelor cardinale când, goală, se va arunca și ea în ape, fără drum de întoarcere, curenții atrăgând-o de îndată spre adâncuri.

Citești și plângi, plângi, cu iubire, cu durere, înveți compasiunea și te pătrunzi de o lume căreia prea puțină importanță i-ai acordat până acum. Te întrebi, precum cărțile-trup care ar vrea o lume mai bună: De ce? Oare de ce? „Din ce pricină cerurile și fluviile sunt dezgolite și goale, dintotdeauna dezgolite și goale?” (p. 216), „De ce firul de sânge sfâșie petala obrazului tău?” (p. 213) Pentru că, potrivit proverbului țigănesc, „Mânânc, beau, trăiesc, mor

– *ce rost are să stăpânesc?*” (p. 219) Într-adevăr, personajele acestea nu stăpânesc mai nimic. Precum călugării rătăcitori, Théodora nu va lua niciodată cu ea mai mult de o bocceluță, iar, înainte de a părăsi lumea, toate podoabele ei de țigancă vor fi lăsate în odaie.

Cu compasiune și talent, cu experiența sa de jurnalist, regăsită și în structura cărții, belgianul Jean Marc Turine vine spre noi cu o lecție de viață.

Ion Tudor IOVIAN

**„pe mine mă ține de mână /Dumnezeu/ ca să
nu mă împiedic/ în hățișurile întunecate/ ale
Frumuseții.../”**

Ion P. Iacob e unul dintre poeții care evoluează cu împliniri substanțiale prin transpunerea în estetic a principiilor neomodernismului românesc în varianta ironic-iconoclastă a optzecismului. A debutat relativ târziu, pe la 40 de ani, deși, judecând după siguranța discursului liric din multe poeme, după reinterpretarea unor motive și teme frecventate în ultimul deceniu al secolului XX, după rafinamentul unor structuri, e mai mult decât sigur că s-a lăsat invadat de opiumul poeziei mai demult. Cu volumul *Spitalul Filantropia*, apărut la Editura Panteon din Piatra Neamț, în 1994, poetul își creează o promițătoare vizibilitate în viața poeziei românești.

Intr-un poem intitulat *Oglinda*, din volumul *Patria ireală*, din 2016, apărut la Ed. Călăuza din Deva, volum de care ne ocupăm acum, Ion P. Iacob mărturisește că „Poezia se hrănește/ cu firimiturile zilei// poezia se hrănește cu mine” (s.n.), iar în *Inocența cuantică*, din aceeași carte, afirmă că: „Poezia este o rană deschisă (s.n.)/ în cântecele noastre de fier/ și poemele proaspăt spălate/ sunt catarge încremenite de ger/ semințe ingenue de mirare/ încolțesc întrebări în eden/ cine mărește și înflorește lumina/ și cine suntem noi/ cei care nu o vedem”. Asemenea încercări de a defini poezia sau de a se autodefini în spirit neomodernist există și în celelalte două plachete *Spitalul Filantropia* (1994), amintită deja, și *Curentul turbionar* (2013). Iată două exemple: „ay! îngerul/ ger// până la inimă/ m-a străpuns/ cu parafa de fier// și iată dovada:/ taina și/ spaima în care exist”, *Spitalul Filantropia*; „pe mine mă ține de mână /Dumnezeu/ ca să nu mă împiedic/ în hățișurile întunecate/ ale Frumuseții...”, *Curentul turbionar*.

Ion P. Iacob nu pare altfel, *un autre*, cum se spune, nici la 40 de ani, nici la 60. Evoluția lui este legată de adâncirea, prin reluare și rafinare pe alte paliere de înțelegere a raporturilor eului cu lumea, a unor motive, teme, mijloace de expresie, structuri poetice. Nu și-a schimbat vizibil identitatea lirică, nici nu a trădat crezul poetic al generației căreia și biologic, și poetic îi aparține. A experimentat și el, însă cu un curaj temperat, și alte formule poetice de exprimare, care vin în atingere cu postmodernismul ori cu lirica minimalistă actuală, însă entuziasmul schimbării nu l-a cotropit. Pentru el poezia și frumusețea adâncă a lumii par să fie sinonime. Fără ele, lumea n-are sens.

Poezia lui Ion P. Iacob este relativ liniștită, egală cu sine de la volum la volum. Totuși, sub suprafața asta ușor glacială, se simte lucrând în răspăr un „curent turbionar” din adâncuri. Un curent care neagă realități pasagere, cutume care întrețin anchiloze. Poetul caută în acest fel să identifice surse noi de energie poetică. Așa se explică apariția răscolitoare a fel de fel de întrebări puse în altă cheie și din perspective inedite despre om, lume, poezie, libertate, moarte, supraviețuire... Revolta lui, câtă este, nu este împotriva unei anume realități, cum a fost cea din funestul ceaușism, ținta ironiei și sarcasmului optzecist, ci e una împotriva oricărui tip de realitate în care poetul se simte marginalizat, de prisos, eventual exclus, sau împins să se autoexcludă prin tăierea brutală a mijloacelor de exprimare și comunicare. Poetul se simte, din câte se poate deduce din textele lui Ion P. Iacob, dezgustat de această realitate imperfectă, coruptibilă, în care frumusețea (poezia) ca triumf și splendoare a divinului în noi nu e nici măcar recunoscută ca existând între valorile esențiale ale umanului. Nu poate admite ca poezia (frumusețea) să fie o cenușăreasă tolerată, de care te poți oricând dispensa fără ca să se producă vreun deficit de valoare în lume, o sângereare și denaturare a ADN-ului uman. Nu poate admite nici ca una sau alta să fie silite să se prostitueze pentru a exista... De aceea își inventează

sau, mai bine spus, își recuperează pe căi oculte o filiație dintre cele mai nobile într-o *Patrie ireală*.

Exersează „într-o duminică fără păcat” „arta de a muri”, dar și „arta de a trăi ” până la capătul lumii și mai departe”, într-un spațiu diferit de al lumii obișnuite, anume acela care desparte viața de moarte, un fel de *no'man's land*, într-un timp sustras din timpul steril al morții. Ca poet se extrage, prin esențializare, din timpul și spațiul profan al păcatului și derizoriului și aruncă mereu punți fragile înspre *Patria ireală a Poeziei*.

El se vrea „Locuitorul din umbră/ al unei țări însorite/”, deși se simte „vinovat de un mare păcat / - cu Borges mă asemănăm - / și eu crescusem în Banda Oriental/ într-un ținut cu parfum de santal/ cu personaje secrete și ruperi de inimă/.../”, *Strada Luminii*.

Mai pot fi amintiți aici, prezenți fie prin sugestie poetică, fie prin citarea unor vocabule sau structuri din opera acestora, Dante Alighieri, Sylvia Plath, Mihai Eminescu, George Bacovia, Lucian Blaga, Ion Barbu, Nichita Stănescu. Iată câteva ecouri destul de limpezi din lirica lui Nichita Stănescu, Ion Barbu, Bacovia într-un singur poem „*Modificări genetice*”: „eu sunt în cutia candorii/ lângă oul sferic și cu o lupă măresc fanta (ironie? n.n.) prin care/ lumina se strecoară ca o scrisoare în vechiul cuib unde repar/ un alter ego rece și barbar”.

Relația specială cu Jorge Luis Borges este dezvoltată într-un lung poem cu nucleu narativ, care amintește de *Biblioteca Babel* a argentinianului, dar și de *Numele Trandafirului*, romanul lui Umberto Eco. Poemul are un titlu care nu lasă loc niciunui dubiu: *Bibliotecarul din Cartierul Almagro*. Întâlnirea cu celebrul bibliotecar imaginată de Ion P. Iacob echivalează cu întâlnirea cu destinul, cu poezia, cu Biblioteca-Eden și ea ține de domeniul miracolului, dar reiterarea ei pare imposibilă. Rămâne doar o cumplită/ dulce nostalgie care istovește resursele vieții poetului: cu un coupe-papier încrustat cu hieroglife ciudate „...tăiam și citeam (file de cărți în biblioteca infinită, n.n.)/ erau voci din vremuri uitate: /.../ și cât îmi doream și cât îmi doresc/ să-l reîntâlnesc pe

bibliotecarul celest/ acum când am tot ce-am visat/ o bibliotecă-spital cu un singur pat/ aici în scythia major/ filantropic gândesc în paragină fiind/ toate poemele sunt răni nevindecate/ pentru cel care le străbate cu viteza durerii/ îți spun ție unicul meu cititor/ ca un om serios/ ferește-te de mine/ vreau să-ți fiu de folos”, *Bibliotecarul din Cartierul Almagro*. Ultimele patru versuri introduc un ce sibilinic, prin care se urmărește, blagian, sporirea misterului, nu elucidarea lui, deși o pistă de înțelegere e dată de asocierea dintre spațiul infinit al bibliotecii cu spitalul în care poetul zace pentru că suferă, tânjește de boala sacră, „rana nevindecată”, care este pe veci poezia. E de făcut însă și observația că multe poeme, chiar și după relectură, nu-și dezvăluie sensurile. Obscuritatea în poezie, necesară în proporții bine dozate, despre care vorbea G. Călinescu, când e în exces, dăunează. Poate trăda vacuitatea, lăsând vederii un mecanism care macină în gol...

Un poem bun e *Pentru totdeauna și încă o zi*, de la pagina 14, dedicat tot lui Jorge Luis Borges, pe tema naturii imprevizibile a poeziei, dar și pe tema dorinței mistuitoare a omului de a-i prinde pentru totdeauna infinitul într-o magică formulă. E reiterată întâlnirea mirabilă a poetului cu făptura imaterială a poeziei, întâlnire care ar trebui să dea măreție și noblețe vieții și să o justifice. De aceea poetul forțează barierele realului din ce în ce mai haotic, dinamitează structurile anchilozante, viețuirea fără orizont metafizic, fără fior existențial; poetul e „un spărgător” a „o mie și una de încuietori” de la o mie și una de porți de la o realitate ternă, care și-a pierdut orice sens. Și face toate aceste acte de terorism estetic în fiecare noapte „ca să te pot vedea mică sălbăticiune/ care ai invadat câmpul/ liniștea și cântecul nostru// printre copaci uriași/ din lumina de var și nesomn/ te zăresc// ești o aureolă în micul Eden/ și mă cutremur pentru o clipă/ că sunt viu/ că suntem”. Imaginea invaziei de-o clipă a frumuseții în lume amintește de poezia *Morgenstimmung* a lui Arghezi. Sigur, ideea nu e nouă, cum nu este nici asocierea poeziei cu „o mică sălbăticiune” (o întâlnim la

Nichita Stănescu în *Leoaică tânără, iubirea*). Semnificativ ar fi faptul sugerat de poet că, odată ce a invadat realul, poezia îl preschimbă într-un mic Eden și ne revelează ideea că doar prin ea existăm cu adevărat... De ce însă asocierea cu „mica sălbătăciune”? Pentru că, înțelegem, poezia în esența ei, ar fi în afara efortului civilizator al omului! Fiindcă spiritul civilizator, raționalist izgonește poetul din cetate, disciplinează cazon, alungă din viața noastră misterul, ne „îmblânzește” depozitându-ne de lirism, ne înstrăinează, ne rupe de natură, ne falsifică printr-un pretins rafinament, ne ocultează și ne viciază trăirea *nemediată*, singura reală, cu absolutul, sub orice formă ni s-ar arăta el.

În poemul *Vârsta de aur*, de la pag. 12, poetul ne sugerează faptul că trăiește „sub o cupolă de fier”, unde viața nu mai e posibilă, cerul nu se vede, fiindcă nu există poezie. În sângele lui sunt celule albe și roșii, dar și negre, căci moartea e o prezență atroce în toți și în toate. Poezia, crede Ion P. Iacob, și nu e singurul de vreo sută de ani încoace, e într-o criză teribilă ca și poetul: „pe un pat de spital se chinuie/ în durerile facerii”, zice el. Poetul e aruncat din poem în poem de un diabolic „forceps de gheață” dar e mereu pe/în drum în căutarea frumuseții. Poetul e convins că în momentele faste, fatal puține, „când poezia își deschide sufletul viu” și i se dăruiește, e mereu pândit de criticul trufaș, al cărui zeu e rațiunea, de cel care nu se lasă sedus de frumusețe, care nu crede că frumusețea chiar există, că ea există pentru el, pentru „mon frère” „frater frère fratello hermano”. Omul pentru care poezia pare să nu existe, „nu-l vede” pe poet îngenunchiat sacrificial, chiar în poem. Acest om e opac pentru poezie, e un paznic inutil, un custode al unei frumuseți care i se refuză, pentru că nu o înțelege, și nu o înțelege pentru că „nu știe” de existența ei.

În poemul *Omul vizibil*, avem de-a face cu viziunea ciudată a transparentizării umane: devenit brusc transparent, omul se arată golit de consistență, nu are niciun mister, e doar un contur al nimicului. Ce mai poate fi omul într-o lume care-și distruge misterele, esențele,

care se leapădă de sacralitate, de ADN-ul său stelar? Iată ce: „atât de previzibil/ cu toate oasele expuse impudic la vedere/ și firișoare de sânge ca niște izvoare/ prin transparenta haină de piele/ cu irizări dezvelite din calota polară/ mai gol decât regele din poveste/ dezbrăcat de pielea de șarpe...”. Fără orizont metafizic, fără aureola de făptură care „fatal îl concurează pe Dumnezeu în imaginarea de lumi ideale”, omul își semnează actul de deces, se pierde printre ființe și lucruri, se reifică: „geniul e un om oarecare/ se naște și moare”. Să se observe că poetul pare a zice că, dacă între naștere și moarte nu există creație, omul nu există ca om; genialitatea, în afara umanului, e un nonsens. De aceea, fără umanitatea elementară, geniul „e un om oarecare/ se naște și moare”.

În poemul *Curentul crepuscular*, dăm peste imaginea unui poet cotropit de o umoare neagră care crede, ca și Bacovia, că se află „într-o țară tristă plină de humor”, că i s-a dat ca blestem să se cheltuie inutil „într-o țară temperat continentală” aflată într-un crepuscul etern, într-o agonie fără măreție, fără fior, o țară unde „tristețea e monedă universală/ și viața se scurge pic cu pic” nu se știe unde și pentru ce. Se poate, totuși, bănuî că există, heideggerian, „curgere spre moarte” nesfârșită; e o țară care nu mai are vlagă, căreia i s-au epuizat resursele vitale, care și-a pierdut și bucuria de a fi, dar și tragismul: „aici unde timpul e egal cu nimic”... Bacovianul vers din *Lacustră*: „pe-aceleași vremuri mă găsesc”, cu sugestia *anulării/ suspendării devenirii, a bălțirii într-un proiect fără niciun viitor*, e pus în efigie și de Ion P. Iacob.

Ideea ieșirii din *patria visată*, esențializată, „cu munți stilizați, dealuri cromate câmpii/ pline de rune/ printre făpturi dintr-o lume cu o limbă/ din foc de vestală”, pentru a intra într-una a nimicului, a tristeții sterilizante în care este distrusă adevărata viață *pic cu pic*, produce tonalitatea elegiacă a unor texte în care, zice poetul, „dezlocuiam sintaxa crudă a unui poem din oceanul amniotic”. Mărturisește că face asta pentru că vrea să salveze frumusețea care e pe cale de a dispărea într-un nefast „Curent crepuscular”. Salvarea dintr-un astfel de sfârșit ar

fi într-o fabuloasă *patrie ireală*, atinsă totuși și ea, de *pierderea de consistență, de curgere spre moarte nesfârșită*, cum afirmam mai sus.

Volumul se încheie cu un scurt poem numit, ironic, *Aporia*: „e furtună în apele dinlăuntru/ o pasăre se lovește/ de pereții din sânge/ căutându-și fereastra/ e furtună în apele dinlăuntru/ o pasăre oarbă/ nu-și mai găsește pământul.”. E ceva care neliniștește aici. Este imaginea unei furtuni lăuntrice - ițită nu se știe de ce și de către cine, furtună care poate distruge ori poate proba rezistența interioară a țevăriei ființei. Dintr-o dată apele sunt înlocuite de sânge, sângele are pereți de închisoare între care se zbate o pasăre. Pasărea dorește ilimitatul, se lovește de pereții de sânge atrasă fiind de mirajul de dincolo de o ipotetică fereastră. Fereastra închide un spațiu, o furtună, o pasăre, dar e și promisiunea unei libertăți care trebuie cucerită. Ciudat e că pasărea e oarbă. Poate să fie eul însuși într-o căutare disperată a unei *patrii ireale* care i s-a revelat cândva, dar care i se refuză. Ca orice aporie lirică, poemul acesta este un rezultat al încercării de a rezolva metafizic o problemă filosofică.

Poetul Ion P. Iacob nu mai este doar o promisiune, ci o certitudine în lirica noastră de azi.

Daniela SITAR-TĂUT

Daniel Bozga: un poète maudit. Poetica alienării de la des-ființare la aneantizare

Rareori întâlnim o îmbinare fericită, în aceeași persoană, dintre un artist plastic și un poet. Este cazul, însă, al lui Daniel Bozga, scriitor cu alură adolescentină, căruia-ți vine să-i ceri cartea de identitate într-un pub, neconsiderându-l ajuns încă la vârsta maioratului legal. Constituția angelică, efebică, pare doar un camuflaj care protejează o interioritate profundă, turmentată de angoase seismice a unui sine ce nu-și pare a găsi locul printre semenii. Daniel Bozga pare a fi (re)descoperit un teritoriu liric ce-i vine ca o mânășă: cel al poezilor *maudits*, Charles Baudelaire, Stéphane Mallarmé, Paul Verlaine și Arthur Rimbaud. Deși se declară congener lui Bacovia, prin atitudinea reclusivă în fața lumii, fascinația vidului și a thanaticului, acesta nu împărtășește economia lexicală a predecesorului, exprimându-se fecund, prin valuri torentice de vocabule care-i traduc patmosul sufletesc. Sensibilitatea de extracție pașoptistă este dublată de o vădită atracție pentru radiografia interiorității, într-o tentativă de redobândire a normalității. Alteritatea, insurgentă, se opune unui eu care, știindu-se altfel, caută în van să-și afle loc printre condeieri. Ceea ce-i putem reproșa lui Daniel Bozga este abundența verbalizării, care merită a fi cristalizată în texte de pondere mai redusă, dar care să fructifice esența. Deși, deraniantă, poate, la lectură, invazia neologismelor, între care se distanta net duetul *afolat-afolent* în volumul anterior, *Proverbele cenusii mele* (care, cine știe, va face cândva istorie, ca brand indiscutabil al autorului?), textele au o densitate simbolică ridicată, ce relevă, fără echivoc, bagajul cultural al insului ce se hrănește, simultan, de la două mame: literatura și artele plastice.

Există note recurente ale universului liric al lui Daniel Bozga, ce par decupate deopotrivă din inventarul

bacovian, așa cum am relevat deja, cât și din haloul funambulesc al lui Francesco de Goya, în gravurile reunite sub titlul *Dezastrele războiului*. Și acestea ar fi: alienarea, păcatul, uitarea, iubirea, injustiția, suferința, moartea, teroarea, toate subsumate motivului tutelar al acestui volum, *Friqul*. Apărut în anul precedent, 2019, în două tomuri, *Dincolo de zidul friqului/ Not (urgent)* și *Les yeux clos (Ochii de friq închisi)*, la Editura Grinta din Cluj-Napoca, sub îngrijirea soției, Stefania Bogza, căreia, de altfel, reverent și cavaleresc îi sunt și închinat textele, *Perdelele de friq* sunt acompaniate de cealaltă fațetă a autorului, cea de artist, fiind ilustrate grafic cu reproduceri după propriile creații. De altfel, recunoașterea lui Daniel Bozga în plan literar a început să fie deja apreciată, primul tom liric, tot în două volume – fiind premiat la ediția din 2017 a Festivalului Internațional de Poezie de la Sighetu Marmăției, secțiunea „Manuscris”. Titlul însuși al volumului – fericită metaforă! – relevă o poetică a reclusiunii, a *en cachet*-ului benefic, în care eul auctorial se adăpostește cetaceic, cultivând o atitudine defensivă în fața realului. Feței hâde a concretului, el îi atașează, protector, „perdeaua”, mantia glacialului, care ajută să camufleze eschiva din Realia, dar și să amplifice daimonul poetic.

Simbiotica îmbinare dintre poet și artist, conferă tomului o lectură duală: sensibilitatea cataclismică a scriitorului este bine secundată de transpunerea plastică a universului liric penelat. Dispuse după textele-mamă, imaginile recutate se convertesc într-o concluzie retenabilă, al cărei mesaj se inculcă involuntar reținei prin transcriere plastică. Textul-prag, *Departa, în zidul trupului de frig*, axat pe o metaforă de extracție oximoronică este construit prin antiteza dintre trupul ce ar trebui să degaje căldura ființială și frig, simbol al împietririi, glacialității, al conservării dincolo de alteritate. Se poate facil remarca o dramă a *inaccompli*-ului: femeii depresive, ființe malefice care erodează starea de bine. Glacializarea este redată prin gradația ascendentă: „trup de frig”, „ochi de frig”. Dubletele, dispuse maniheic, glacial-ignic, traduc o

combustie interioară flamboiantă. Detașarea de organele care par să se emancipeze și-și trăiesc propria viață pare un revers și o primă treaptă a alienării: „Răvășită de singurătate/ și în Frig inima-mi e departe/ în mine/ Un corp uzat de mulțime în frig/ departe în inimă e/ cenușă în timp/ Și ochii tăi sunt frig.” Asistăm la îngemănări paradoxale, care reușesc însă să cuprindă elementele primordiale, apă, vânt foc. Pentru a sublinia fenomenul, Daniel Bozga își augmentează basmic efectele. Dubla asasinare a eului conduce înspre atrofieri funambulești ale ambientului: „păduri submarine”, „nori fără apă”, „pomi fără rod”. Vidul, nimicnicia par a cotropi întregul, iar distilarea temporală („Azi ca și Ieri”, Doar Ieri ca și/ Azi,”) are ca revers omogenizarea duratei. Ființele se metamorfozează kafkian, ajungând concepte. Ura devine frontiera dintre mulțime și ceilalți: „Cei din Mulțime au ajuns Ură/ Departe de Zidul Trecutului de Frig/ suntem noi Ceilalți”. Daniel Bozga, bine crescut la școala verticalității, se erijează în corijor, care re-centrează eticitatea. Astfel, „Cei ce ne aduc Ura au/ ajuns toți o grămadă/ de cenușă în neantul zgurii. Peste ei vor curge râuri / suprapuse cu jocul furiei mele./ Nu fac altceva decât să distrugă sufletul/ însingurat/. Am fost salvat...”

În *Apoteoza Frigului*, imaginile apocaliptice sugerează o eră a des-ființării. Re-compunerea insului se poate realiza doar printr-o tehnică a palimpsestului, în care se brodează cu acribie o poetică a alterității și glacialității în care individul este amputat în urma pierderii erosului: „Gânduri suprapuse/ colabate și monstroase văruiesc totul/ cu varul incipient al Urii/ ghicesc minciuni/ pentru a uide adevărul din mine./ Am căutat zadarnic în mine./ Omul din mine a fost uitat/ în zidul de piatră din tine”.

Acolo vei fi! (În Memoria Frigului) propune criogenia ca mijloc de salvagardare. Definiția femeii pare de extracție baudelaire-iană, o *femme-géante* cu alură angelică, ce-l poate smulge din „Întunericul Alienării”, o entitate diriguitoare care-l învață menuetul iubirii, învățându-l să creeze și întrețină templul afectiv. Definițiile ei sunt divinatorii, de sorginte biblică: „Tu ești Lumina, Speranța/

din Întunericul Alienării.” Criticul Gilles Marcotte, în *Notes pour moi-même. Carnets 2002-2012* (Montréal, Boréal, coll. « Papiers collés », 2017), reia constant problema a ceea ce numește *l'étrangeté de la poésie*. Acelasi sindrom îl întâlnim și în textele lui Daniel Bozga. Limbajul poetic, ca necesitate și derefulare a *soi-mêmelui* denunță conștiința unui sine autentic care încearcă din plin să scape de sindromul înstrăinării, perceput deseori ca o formă de exil, alienare sau reclusiune. În *Zgomotul Trecutului strigă* suntem părtașii unei emancipări a senzorialului în care Trecutul, ca o caracatiță, se inoculează insidios în concret, în prezent. Iubirea roade din sine, canibalic, într-un oximoronic „Infern al Speranței”. Suita de exclamații amplifică suspansul liric și dramatismul confesiunii, în care jocurile de cuvinte sunt grefate pe asonanțe: „Tu/ mă ridici îmi salvezi trupul neformat/ malformat”; „Doar Tu/ acum / mă poți ridica din Frig!/ Tu ești salvarea mea”. Sentimentul eroic e asumat plinar, epidermiologic. Aprehensiunea Trecutului, laitmotiv al textului, își întinde tentaculele asupra cuplului, într-o încartiruire funestă, provocatoare: „Trecutul vine/ e un călău tăcut al Fericirii/ nu răspunde/ decât supus voinței din noi”. Păcatul capătă înțelesul unei virtuți unificatoare, o cărare ce duce spre complinirea carnală. *Lupt și mă ridic dincolo de Zidul uitării* traduce golgota erotică. Autorul își croiește stendhalian templul afectiv. „Cristalizarea” preconizată pare o goană donquijotescă în imperiul oniricului: „Voi fi acolo. Să lupt/ Să mă ridic încercând să ajung un vis/ Sunt doar la jumătate de drum”. *Cântul Neputinței în nebunia momentului* dezvăluie trecerea într-o altă stare, în care simbioza dintre melodic, artistic și ființial este deplină. Poate fi remarcată o voluptate, cumva masochistă, a des-ființării, a discreditării voluntare a unui sine care nu suportă aria, astringentă, a uniformității: „Nu sunt nimic – Nimeni pentru toți./ Nimic pentru nimeni...”

Există, la Daniel Bozga, numeroase texte programatice, cu valoare de arte poetice, încercând să circumscrie propriul univers poetic, nu doar în plan lexematic ci și,

ceea ce se întâmplă rar în literatura română postbelică, în plan etic. Deși estetica pare a fi de extracție romantică, autorul izbește printr-o sinceritate nefardată, o franchețe dublată de hipersensibilitate. Lui Daniel Bozga îi repugnă impostura, fariseismul, spiritul de turmă, servilismul. Tentația reflectării, a diagnosticării sinelui este vizibilă în *Autoportret în Întunericul Alienării*, poezie dedicată tatălui dispărut prematur. Strânsoarea vesmintelor trimite spre simboluri mitologice, către Nessus. Veninul este inculcat însă în suferință și alienare. Amintirea părintelui prea devreme plecat amplifică senzația de vacuum sufletesc. Catacombele interiorității suscită glisări mnemotehnice, benefice. Singurul analgezic rămas fiului este conștiința că a fost iubit. Comunicarea filială nu se poate realiza decât prin intermediul sinelui germinat, prin re-descoperirea, în sine, a genelor artistice ale tatălui. „Îmi aduce aminte:/ M-a iubit!/ S-a sfârșit./ Ce a mai rămas?/ Închis în autoportretul din mine.” Traducerea plastică a portretului patern sugerează proliferarea arheului, recognoscibil într-un lanț de succesori.

Același vădit orgoliu al creatorului ce riscă să fie amendat răzbate și în poezia *Dezechilibru în Timp – Timpul în accepțiunea poetului*. Imaginile autumnale se dezghioacă într-un semnificativ plâns al materiei. Cele cinetice, seismice, se află în raport de interdependență cu zbuciumul sufletesc: „Am rătăcit./ Mi-au mai rămas doar visurile,/ un dezechilibru în timp/ în care m-am regăsit doar într-o pictură dea mea/ un poet singuratic, pustiu. Mantra solitudinii face din Daniel Bozga poetul un ermit care nu-și află tovarăș și ecou decât în dublul fraternal, Daniel Bozga, artistul plastic. Nici creatorul nu poate îmbrăca un singur vestmânt, căutându-și modalitățile de expresie plastică fără încetare: pictură în ulei și pe lemn, acuarelă, acrilic, pastel, sculptura în piatră, modelaj în lut, gravură (xilografură, linografură, gravură cu acul), pictura pe calculator, *land art* și *art performance*.

Deși intitulată *Catrenele Alienării* (*Talentul favorizează o minte pregătită*), nici numărul secvențelor strofice, nici versurile nu trimit spre structuri catrenice. Autorul își

apropiază termenul, dându-i alte conotații, sacrificiale, pentru a releva, arghezian, efortul creator: „Un catren scris sub forma plăsmuită de mine/ fără rimă – doar sângele cald în forma ce o las/ amestecat cu/ esența catrenului născut dintr-o minte pregătită/ unde soarele nu mai poate apune spre răsărit/ căci în moarte nu se mai aminteste de nimeni și de nimic.”

Volumul secund, *Les yeux clos (Ochii de frig închisi)*, trimite, în planul sugestiei la celebra *Sculptură pentru orbi* din anul 1920 a lui Constantin Brâncuși. Cecitatea voluntară este redată prin gestul simbolic al închiderii pleoapelor, ceea ce conduce, firesc, la exacerbarăa celorlalte simțuri. Deși agentul generator al închiderii ochilor este frigul, asistăm la un refuz al exteriorității și retragerea, salvagardantă, în propriul eu. Bolgiile lui Daniel Bozga sunt terifiante, dominate de coșmaresc, alienare. Poetul crede însă în valoarea purificatoare a artei, care se naște în momente de grație tocmai în craterul alienării, facilitând re-construirea Trecutului: „dincolo de Tărâmul Frigului”. Poate mai pregnant decât în prima parte a *Perdelor de frig*, cea de-a doua devine o odă perpetuă închinată erosului și efectelor lui curative. Ca un voyageur vernian, Daniel Bozga urmărește asiduu, în patria erosului, rețete de permanentizare ale duratei, afectului: „Acest adevăr al iubirii (A fost revelat) ”, „Luptând pentru iubirea ce ne leagă (Regăsire dinainte de miezul nopții)”, „Călătorind în templul Trecutului (Salvând iubirea noastră)”, „Lângă iubirea din tine”, „În iubirea ta adorm!”, „Zidită în iubire”, „Ne întoarcem în iubire”, „Patimele iubirii I-V”, „Revelația iubirii”, „Festivalul Iubirii”). Coborârea în coșmaresc comportă riscuri pentru neinițiați. Daniel Bozga este însă un maratonist al stărilor interioare, textele sale constituind un veritabil jurnal al descinderii în infern. Alienarea însă este agentul propensativ al artei, iar istoria culturii reflectă vecinătăți onorante: G. Bacovia, Gr. Alexandrescu, M. Eminescu, I. Barbu, Hölderlin, E.A. Poe, Fr. Nietzsche. Accentele infern-ale ale autorului sunt cu atât mai pregnante cu cât ele sunt însoțite și de translații plastice, alcătuiind un

halou terifiant, expresionist. Poet citadin prin excelență, Daniel Bozga mai glisează uneori înspre vârsta infantilă. *Copilărie rememorată* actualizează, explicativ, trecutul, filtrat însă prin sensibilitatea insului matur. Chiar și acest univers este contaminat, nefiind unul apolinic. Copilul se maturizează subit în contact cu Răul, cu durerea și sentimentul de culpă: „Oroarea de rău revăzută într-un corp deschis cu Sferanță/ deși Lumea zace în grăul înnegrit de noapte./ Nu mai aparțin copilăriei acum.”

Coșmarul alienării conduce la crearea unui topos damnat, o *Cour des Miracles* în care artistul își împărățește interioritatea. Arhitectul alienării redimensionează ficțional ambientul, creându-și o urbe personală, ce poartă pecetea Alienării. *Molima – curtea interioară la Rue Vingt-Neuf*. Disjunctia Lumea mea interioară – Lumea exterioară, subliniată în dialogul amantilor, reflectă, în pofida angoaselor și hăurilor existențiale, guvernate de păcat, Lume, Alienare, un univers exterior cenușiu, juisanța cuplului care se abstrage concretului. Artistul încearcă să-și facă partenera părtașa universului ostil, receptat ca o capcană strangulatoare, tenebroasă: „Negrul este peste tot în curtea interioară la nr. 29./ Ziduri imense mă închid cuprinzându-mă în îmbrățișarea lor eternă/ dincolo de sciziuni ce se rup etern unde ferestrele par/ posibile răni în mine/ acum acoperite cu lumina blândă, pală a Alienării/ un oraș născut în zgura uitării.” *Ecofobia – urmărirea în mine* reflectă teama morbidă de solitudine, deoarece aceasta ar putea activa fantezmele unui trecut malefic, erodant. Lipsa femeii iubite generează im-potențe afective și acționale, inculcând o abulie fără leac. Singurul panaceu însă este Ea: „Nimic nu mă poate vindeca/ decât iubirea ce-o aveam din pântecul tău cald,/ născut în mine pentru mine./ Aud din depărtări ce par aproape/ din urma mea la picioarele a ceea ce eram atunci în noapte/ în boala ce eram în interior/ M-ai redat cu credința că într-o zi voi fi al tău.” Aceeași aprehensiune de singurătate răzbate și din textul *Bizarus*, alt text programatic care circumscrie sinele. Momentele de meditație („Îmi aștern gândurile.../ Doar astfel pot gândi”) nu fac decât să certifice bucuria de

a trăi în cuplu. Femeia capătă, romantic, apologetic, atribute de muză, hermeneut al erosului și devoalator al sensului vieții: „Iubirea ta îmi este ghid iar/ Tu, ca întreg mă electrizezi / Sunt acum în tine sperând să nu mă expulzezi în vidul/ întunericului Alienării./ Nu vreau să ajung în Singurătate!/ Te rog, dă-mi sensul!”

Daniel Bozga este, fără îndoială, o voce lirică ce începe să se facă auzită în peisajul autohton. Și un artist plastic consacrat, care vrea să-și asume, plenar, autenticist, orice experiență. Aducând un suflu nou, puternic, ieșit din cămașa baudelaire-iană a acelor *poètes maudits* din veacul al XIX-lea, acesta își focalizează discursul pe triada alienare-eros-coșmaresc, aducând o viziune aproape escatologică a ambientalului. Poezia lui nu este una conjuncturală. Scriitor de vocație – are deja publicate peste 1000 de pagini de texte lirice și 400 de pagini de roman – Daniel Bozga scrie sub imperiul dicteului interior, al inspirației. Nu se cenzurează. Nu vrea să „facă frumos”, să placă. Este dezarmant de sincer, iar acest aspect vivifică textele sale. Poezia lui este dură, penetrantă, tenebroasă, cu senzații și sentimente duse la extrem, creând un tablou coșmaresc al vieții. Universul interior și cel exterior sunt bolgii astringente, ce pot fi însă ignorate prin iubire.

Adina CURTA

Cărți care schimbă vieți sau despre iubire în legi

*Cele patruzeci de legi ale iubirii*¹ nu este neapărat o carte care îți schimbă viața. Este o carte despre o carte care a schimbat (radical) cel puțin o viață.

Cunoscută cititorilor români (și) prin traduceri ale Adei Tănasă publicate la Polirom, Elif Shafak vine în lumea literelor cu o strategie - nu neapărat originală - care se potrivește modului său de a construi partea și tipul de lume pe care le împărtășește, respectiv pendularea între spații și timpuri pe care le leagă ceva. În cazul de față, lectura în salturi operează pe două segmente temporale decupate la o distanță de peste șapte secole (de la 1244 - 1260 la 2008 - 2009) cărora le corespund, în spațiu, două orașe, Konya (Turcia) și Northampton (Anglia) , din două continente: Asia și Europa. Distanțe foarte mari, atât în spațiu cât și în timp. Și totuși, relative...Distanțe care pot fi anulate, absorbite într-o lectură acaparatoare. Lectura acaparatoare fiind aceea care nu-ți mai dă drumul, care te vrea doar pentru sine, te leagă cu nod de cartea care te-a prins. Actorii celor ce se întâmplă acolo și atunci sunt Ella - care performează într-un context familial obișnuit: soț și trei copii - pentru secolul XXI, și care este proaspătă angajată a unei agenții literare, având ca primă sarcină citirea unui manuscris și întocmirea unui referat; Rumi (învățatul și poetul mahomedan) și Shams („un derviş rătăcitor cu metode neconvenționale și convingeri eretice”) care-și trăiesc destinele împletite în secolul al XIII-lea în contextul tulbure al unor „conflicte religioase, dispute politice și nesfârșite lupte pentru putere”, personaje ale romanului de care tocmai se ocupă Ella; în sfârșit, cel care așază și trece puntea între cele două lumi și vremi, A. Z. Zahara, devenit pe parcurs Aziz, autorul

¹ Elif Shafak, *Cele patruzeci de legi ale iubirii*, ed. POLIROM, 2014, traducere din limba engleză și note de Ada Tanasă.

romanului *Dulce blasfemie* (romanul din roman), călător neostenit, veșnic în mișcare, nelegat de niciun fel de domiciliu stabil (care ar exista totuși, undeva în Olanda), sufit itinerant care-și sfredelește soarta și pare să-și regăsească rădăcinile în personajul său cu care mai că se identifică, Shams din Tabriz. Altfel spus, un roman din secolul XXI despre un roman plasat în secolul XIII. O punere în abis care, tehnic vorbind, astăzi nu mai surprinde pe nimeni. Doar că, în acest caz, strategia narativă servește unor scopuri care se află dincolo de dimensiunea formală a textului. Mizele construcției trebuie căutate într-o credință a autoarei, credință pe care, chiar dacă nu o mărturisește răspicat, o putem întrezări în subtextul discursului lui Aziz, personajul scriitor, un fel de pendant al lui Elif Shafak.

Cartea despre care urmează să scrie o surprinde pe Ella de la bun început printr-o frază care parcă-i este direct adresată, dându-i impresia că „o forță misterioasă din univers [...] o spiona”. O frază care intervine într-o discuție pe care tocmai o avusese cu fiica ei cea mare punând-o pe Ella în situația de a se îndoi de ceea ce susținuse. O carte vie, vasăzică. O carte care-i va schimba viața. „Nici nu bănuia măcar că n-avea să fie o carte oarecare, ci cartea care urma să-i schimbe întreaga viață. În timp ce o citea, viața ei avea să fie rescrisă.” Suntem chiar la început, iar autoarea n-are nicio intenție de-a miza pe suspans. Ceea ce are de povestit este mult prea important și preferă să-și pună cititorul în gradă: romanul (pe care-l oferă spre lectură) este rescrierea unei vieți. Viața unuia dintre personajele principale care se rescrie prin lectura unui alt roman, cel „din abis”. Totul, pe toate planurile, se învâрте în jurul nevoii de iubire. Toate personajele acuză această nevoie, fiecare manifestând-o în felul său, în funcție de contextul de viață personal. Fundalul general, pentru toți participanții la epic, este orientarea spre inimă în detrimentul minții care „îți joacă renghiuri”. Eterna dispută dintre rațiune și simțire. Nimic nou. În economia romanului, explicitarea fenomenului are loc prin enumerarea și comentarea celor patruzeci de legi

ale iubirii, prezentate de personajul Shams, în romanul din roman. Acesta vorbește despre o serie de încercări prin care a trecut, care l-au adus în situația de a întocmi un fel de culegere. „Trecând prin toate aceste încercări, am început să întocmesc o culegere care nu e înscrisă în nicio carte, ci doar săpată în sufletul meu. Culegerea aceasta a mea am numit-o Învățăturile de Temelie ale Misticilor Rătăcitori ai Islamului. Pentru mine, ele erau la fel de obștești, demne de încredere și neschimbătoare ca legile firii. Laolaltă alcătuiau cele Patruzeci de Legi ale Religiei Iubirii, care puteau fi atinse numai și numai prin iubire.” În *Dulce blasfemie*, romanul recenzat de Ella, cele patruzeci de legi ale iubirii sunt aduse în discuție de personajul Shams Tabrîz ori de câte ori un eveniment, o întâmplare, o împrejurare sau un incident dramatic se produc și se cer fie explicate, fie înțelese și asumate.

Shams știe că întocmirea acestor legi a fost scopul vieții sale, al acestei existențe, drept care apropierea sfârșitului nu-l sperie. „Mi-au trebuit ani întregi ca să isprăvesc de șlefuit aceste legi. Toate patruzeci. Iar acum, că erau gata, știam că mă apropii de sorocul timpului meu în această lume.” Fiecare cu misiunea lui. Când aceasta este una foarte importantă – cazul lui Shams Tabrîz – restul vieții pare să nu mai conteze. Restul, adică continuarea. Așa că este pregătit să plece...de tot, împăcat și reconciliat cu sine.

Legile iubirii, așa cum sunt ele prezentate de Shams din Tabrîz, reglementează ordinea vieții, orice încălcare a lor însemnând rătăcire de la calea adevărată. Toate cele au rostul lor, „îndărătul tuturor vitregiilor se afla o urzeală mai mare”. Căutarea lui Dumnezeu / Allah, care este sădită în inimile tuturor, fără excepție, nu este altceva decât căutarea iubirii. Shams o știe și o afirmă. „Căutarea lui Allah e sădită în inimile tuturor, fie că e vorba de o târfă sau de un sfânt. Iubirea sălășluiește înlăuntrul fiecăruia dintre noi din clipa în care ne naștem și de atunci așteaptă să fie descoperită.” Boala de care suferă toți este o boală obișnuită: despărțirea de cel Unic. Aflarea

iubirii este sinonimă cu întoarcerea acasă, la Casa de unde am plecat, la Cel cu care suntem una / unul.

Pe măsură ce citește romanul lui Aziz și pe măsură ce descoperă (în acesta) legile lui Shams, Ella reflectează tot mai mult la viața ei. Este călăuzită în acest sens și de schimbul de mesaje cu Aziz, autorul romanului, de care se îndrăgostește. Ajunge să se roage – ea care nu mai are de mult acest obicei – lui Dumnezeu să-i dea o iubire „care să-i înghită întreaga ființă”, întrucât devine tot mai conștientă de lipsa acesteia din viața ei. Absența iubirii nu mai poate fi suplinită de rutina vieții de familie. Așa cum Rumi, în romanul din roman, caută și găsește iubirea care-i va schimba viața, la fel Ella știe că viața ei trebuie să se schimbe. Pe de altă parte, un sentiment de vinovăție apare și subminează noua ordine care încearcă să se instaureze. Complicat. Dar Aziz este prezent, o susține, o îndrumă, o ajută să se înțeleagă și să se ierte. Mesajele lui sunt pline de compasiune și de iubire. Ella capătă putere și curaj. Cuvintele lui Aziz o însuflețesc. Acesta își cheamă în ajutor personajul pe care-l citează: „Știi că Shams spune că lumea-i un cazan uriaș și că în el se gătește ceva mare? Nu știm încă ce anume. Tot ceea ce facem, simțim sau gândim e un ingredient în acel amestec. Trebuie să ne întrebăm pe noi înșine ce adăugăm în cazan. Adăugăm resentimente, animozități, furie și violență? Sau adăugăm iubire și armonie? Dar tu, dragă Ella? Ce ingrediente crezi că adaugi în tocănița colectivă a umanității?” În aceste fel romanul și romanul din roman se amestecă, se încrucișează, se îmbină și-și unesc forțele pentru ca iubirea să iasă la liman. Toată lumea o caută, și cei din secolul XIII, și cei din secolul XXI, toți. O vor găsi.

Raiul și iadul sunt direct legate de iubire, deoarece de fiecare dată când ne îndrăgostim, „ne înălțăm în rai” și de fiecare dată când „urâm, pizmuim sau ne înfruntăm cu cineva, ne rostogolim drept în flăcările iadului.”

O relație de iubire aparte este cea dintre Rumi și Shams, personajele principale ale romanului lui Aziz, *Dulce blasfemie*. O relație de oglindire necesară, în scopul autocunoașterii. „Găsește-l pe cel ce va fi oglinda ta!”

spune Rumi. Nu trebuie să fie neapărat o iubită, poate fi un prieten, un îndrumător spiritual, un copil de care trebuie să ai grijă. El va fi cel care, asemenea unei oglinzi, îți va arăta golul din sufletul tău, acela pe care n-ai vrut să-l vezi. Va fi cel care te va face să îți dai seama de tot ce ai pierdut până în acel moment. Sufletul lui îl va întregi pe al tău. El te va sili să privești „în spărturile adânci” ale sufletului tău, punându-te în situația de a înfrunta adevărul. Adevărul lui Rumi, oglindit de Shams din Tabriz, este unul dureros: „oricât de încununat de izbânzi și înfloritor eram pe dinafară, înlăuntrul meu eram însingurat și neîmplinit”. Rezultatul întâlnirii în iubire dintre cei doi este că Rumi se va descoperi pe sine ca poet, „unul dintre cei mai minunați poeți pe care îi va cunoaște lumea vreodată”, după cum îi spune Shams. Rumi însuși este uimit de această descoperire, cu atât mai mult cu cât are sentimentul că poeziile – stihuri care se revarsă fără oprire și fără voie din gura lui – nu sunt ale lui. „Sunt doar un purtător al vorbelor care-mi sunt puse în gură. Ca o pană ce așterne pe un pergament cuvintele pe care i s-a poruncit să le scrie ori ca un caval ce scoate trilarile suflate în el, și eu îmi împlinesc doar menirea”. Menirea pe care iubirea i-a dezvăluit-o. Care, grație iubirii, se poate împlini.

Iubire găsește și Ella, o iubire despre care înțelege că nu trebuie căutată în afară, ea aflându-se înlăuntrul nostru, al tuturor, așteptând doar să fie găsită. Trebuie, cu alte cuvinte, doar să înlăturăm piedicile lăuntrice care ne țin departe de ea. Grele și complicate piedici în cazul Ellei, dar nu de netrecut.

Cum toate au un preț, întâlnirea cu Iubirea îl are pe al ei. Moartea va fi prețul cu care cei ce aduc iubirea vor achita darul pe care-l fac. Aziz și Shams, personajul său, doi eroi ale căror destine paralele se dovedesc a fi similare...Creatorul și personajul său, tot un creator, își găsesc sfârșitul după ce și-au împlinit, fiecare, misiunea. Ce rămâne în urma lor? Cele Patruzeci de Legi ale Iubirii, în afara oricărui timp și a oricărui spațiu, pentru toate timpurile și toate locurile în care căutarea se face fără preget.

Ladislau DARADICI

Fidelitatea față de esențele poeziei

Oricât de radicale și novatoare s-ar pretinde noile generații de poeți, poezia nu se va putea dezice nicicând de originile ei. A-i suprima izvoarele și devenirea ar fi ca și cum ai lăsa un mesteacăn fără trunchi și rădăcini. Dincolo de orice curente și tendințe literare, poezia înaintașilor respiră prin scrisul nostru și descoperim, în versurile a numeroși poeți contemporani, teme, motive, cadențe ale folclorului literar, elemente de esență care au înnobilit lirica poezilor dintotdeauna.

Cărțile Elisabetei Bogătan vin ca o mărturie în acest sens, volumul *Idile* (Editura Timpul, Iași, 2017) reprezentând un omagiu adus atât poeziei pure, fidele semnificației, sincerității trăirii și frumuseții expresiei, cât și acelor care au cântat de-a lungul vremii, cu dăruire și har, marile teme ale liricii universale.

Prin definiție, *idila* e o specie lirică din sfera bucolică în care se prezintă, în formă optimistă sau idealizată, viața și dragostea într-un cadru campestru și pastoral. Reînviind atmosfera acestei specii, Elisabeta Bogătan izbuteste o revigorare și esențializare a temelor și motivelor fundamentale ale folclorului literar și mitologiei populare, adaptate ingenios la spiritualitatea contemporană. Desigur, dincolo de economia de mijloace, de simplitatea și armonia rostirii, semnificațiile sunt infinit mai complexe decât în cazul idilei scrise în urmă cu un secol sau chiar mai mult, rezultând o poezie înaltă și curată din care nu lipsește nimic și care nu are nimic în plus, într-o desăvârșită cristalizare a rostirii, o corespondență de invidiat între trăire, expresie și gând.

Patru poeme (din cele aproximativ cincizeci) au ca titluri structuri, sintagme (*Luceafărul de seară*, *Crai nou*,

Semnul de întrebare, Semnul de mirare), toate celelalte titluri fiind formate dintr-un singur lexem, numind o temă (*Timpul, Cuvântul, Visul, Cântecul, Poemul* etc.) sau un motiv literar, precum unele elemente ale universului terestru (*Râul, Bradul, Izvorul, Podul, Drumul* etc.) ori cosmic (*Soarele, Norul, Vântul*), existând și titluri ce fac referire la acțiuni, gesturi, sentimente umane: *Strigătul, Zâmbetul, Regretul*.

Această alegere a titlurilor, subordonată tematicii, ideii generale a volumului, fac din cartea Elisabetei Bogătan o lucrare completă, unitară (de altfel, toate volumele poetei se înscriu sub semnul unei idei, dar și al unei tehnici poetice personalizate, dovadă a unei personalități creatoare inconfundabile și a unei cunoașteri de invidiat a liricii noastre populare și culte).

În majoritatea poemelor, monologul liric e adresativ, poeta invocând *timpul, vântul* sau *somnul, podul, frigul* sau *izvorul*, inefabilitatea trăirii relevându-se pe tiparul versului de doină sau baladă, pe un impresionant fond cultural. Asistăm, de fapt, la raportarea omului la aceste elemente, impactul lor pe parcursul vieții asupra trupului, minții și sufletului. Poate nu întâmplător, *lutul* devine motiv central, reprezentând componenta fizică, palpabilă a alcătuirii noastre, ca în acest monolog adresat *Somnului*: "doar putere/ vreau să-mi dai/ câtă vrei ori câtă ai/ pentru mers/ pentru cărat/ lutul greu/ de căpătat/ și-oi uita/ târziu/ cândva/ lutu-mi când s-o sfârâma/ și o fi bătut de vânt/ doar prin cânt/ și prin cuvânt".

Nota iucăusă inspiră inocență și o dimensiune optimistă idilelor Elisabetei Bogătan, chiar dacă, adesea, semnificațiile sunt dintre cele mai grave. Căci dacă *timpul* ne frânge oasele, iar *vântul* ne strânge carnea "de trecători" prin această lume, *frigul* transformă râsul în plâns, iar îmbrățișarea *lutului* aminteste de moarte.

Astfel, ca și în lirica populară, majoritatea elementelor naturii *strânge* și *frânge* la tot pasul: *drumul* ne strânge în brate, *vântul* ne saltă de subțiori, *lutul* ne frânge carnea, iar *frigul* visele, *zidul* ne tine strâns, zidindu-ne. Chiar și *vârjelul* ne învăluie, adunându-ne de pe drum: "și mă-

nvălui strâns/ si ametitor/ de numai stiu/ care e pulberea ta/ si care e pulberea mea// de nu mai știu/ ce sunt eu/ înafară de ea”.

Există, desigur, si exceptii, cum ar fi *soarele*, ca în aceste versuri de o simplitate si frumusetate aparte: ”ies la portită/ ploaia a stat// mă-nvăluie/ soarele/ ușor mirat// de umbrele ce mă bântuie/ tu soare/ mă mântuie// lumina-ti prelungă/ pân’la oase/ mi-ajungă/ răcoarea/ mi-o spulbere/ pe drumuri/ de pulbere// si-n trupu-mi/ de lut/ pună leac de durut// să pot sta senină/ sub ploi de lumină” (*Soarele*).

Simbolistica elementelor este din cale afară de complexă, filosofică, mitică adesea. Rareori poeta folosește o temă, un motiv pentru un element concret, particularizat. Despre oricare din aceste elemente ar fi vorba – *drumul*, *lutul*, *norul* sau *bradul* – semnificația devine generică, tinzând spre universalitate. Iată, de pildă, poemul *Podul*, cu o încărcătură de sens ce depășește statutul său concret, palpabil, vizând un nivel superior, o nouă perspectivă posibilă, oricare ar fi aceasta: ”ești aici/ pod/ de trecut/ spre alte izvoare/ din alt țărm de lut// să mă ispitești/ cu povești/ arzând/ dincolo de vis/ dincolo de gând// să mă-nseninezi/ cu-nțelesul blând/ că dincolo-s toate/ mereu/ așteptând”.

Astfel, poeta fixează un simbol, esențializându-l, ridicându-l în același timp la nivel de generalitate, cu o largă deschidere culturală (mi-am amintit, citind acest poem de nici cincizeci de cuvinte, de *Podul* lui Mircea Eliade, de *Bătrânul de lângă pod* al lui Ernest Hemingway, de *Un pod pe Drina*, de Ivo Andronic, de *Podul de lut* al lui Markus Zusak și lista ar putea, desigur, continua).

Ideea este că Elisabeta Bogătan concentrează, în substanța poemelor sale, o zestre spirituală imensă, oricare dintre *motivele* poemelor fiind o deschidere spre alte creații, și nu doar literare. În asta se află cheia valorică a liricii poetei, în complexitatea și profunzimea bagajului cultural pe care se clădește, adresându-se însă simplu, nesofisticat, fiecare cititor receptând semnificația poemelor în funcție de cunoștințele sale și de încărcătura

emoțională a sufletului său. Poemele devin astfel oglinzi adânci în care ne regăsim, într-o imagine clară, desăvârșită ca expresie, dar deosebit de pertinentă, alcătuită de carne, suflet și gând ce suntem, *trecători* în această lume, cum ne amintește poeta iar și iar, fiindte supuse influențelor timpului și locului prin care ne perindăm, raportat la perenitatea naturii, la nemărginirea și eternitatea universului (unele *idile* amintesc de poeziile de inspirație folclorică ale lui Mihai Eminescu, precum *Revedere* sau *La mijloc de codru*, de unele doine populare ori pasaje lirice ale baladelor, transformându-se în impresionante elegii).

Accesibilitatea receptării idilelor Elisabetei Bogătan este dată de stil. Nota e voit ludică, chiar dacă semnificațiile sunt infinit mai grave decât par, ca în această strofă adresată timpului: "râd și-mi place/ să m-alungi/ timpule/ cu plete lungi/ râd și-mi place/ să m-ajungi/ să mă prinzi/ și să mă strângi/ mai-mai oasele să-mi frângi" (*Timpul*).

Adesea, perspectiva e mitologică, în poemul *Zidul* poeta identificându-se cu Ana, soața meșterului Manole, *zidul-reazăm* devenind, în cele din urmă, *zid-mormânt*: "cât de mult/ te-am căutat/ zid înalt/ de rezemat// zid răspuns/ la întrebări/ risipite/ pe cărări// zid în juru-mi/ cercuit// nici nu mi-aș fi închipuit/ să-mi fii loc/ de locuit// să-i fii loc de răs/ de plâns// zidule/ mă ții prea strâns/ și începe să mă doară/ pleoapa-mi grea/ pleoapa-mi amară".

Dintre culori, predomină albul și albastrul. Și dacă albul e locul de pe hârtie unde se naște poemul sau neaua proaspăt așternută pe o cărare "ca o lungă așteptare" (*Albul*), albastrul e locul pe care îl căutam pe necuprinsul cerului sau luciul râvnit al izvoarelor (*Albastru*).

Dintre elementele care definesc universul uman, *strigătul* apare ca o salvare din impasul existențial: "fără tine ce făceam/ fără tine ce mă fac/ când nici nu mai pot vorbi/ când nici nu mai pot/ să tac// oh tu strigăte cum știi/ mie însămi să mă dai/ haida-hai/ te lași îmbiat să vii" (*Strigătul*), iar *răspunsul* ("mai frumos/ decât un vis") este cheia tuturor problemelor nerezolvate, apogeu al

căutărilor, adevărul, în cele din urmă, chiar cu gust *amar*:
”ești răspunsul/ meu/ promis/ de lung drum/ bolovănit//
iată-te-n sfârșit/ aici/ te cuprind/ înfiorată/ să te simt
aevea/ toată// și puțin câte puțin/ să învăț/ mireasma-ți
tare/ de pelin” (*Răspunsul*).

O mirare și o încântare continuă aceste poeme, atât ca expresie, cât și frumusețe și complexitate a ideii. Versuri pure, șlefuite cu migală, într-un perfect echilibru, mărturisind despre inefabilul trăirilor noastre, despre vulnerabilitatea, dar și unicitatea ființei umane, temeri, nedumeriri existențiale, resemnări, venind din partea unui poet filolog, cunoscător desăvârșit al folclorului literar și al mitologiei populare românești. Volumul Elisabetei Bogățan este un omagiu adus ideii de frumusețe a imaginației poetice, dar și tuturor creatorilor anonimi de basme, doine și balade din timpuri apuse. În acest sens, titlul volumului ar putea deruta cititorul, ideea de *idilă* fiind doar un pretext pentru poetă în a dezvolta, într-o cadență accesibilă, populară, marile teme ale literaturii populare, dar și ale filosofiei și culturii românești din secolul XX, reprezentate de Lucian Blaga, Mircea Eliade, Constantin Noica, Emil Cioran și alții. Ne întrebăm, desigur, oare care va fi contribuția noastră, a epigonilor, la această uriașă și inegalabilă moștenire culturală?

Îndrăznesc să cred că *idilele* Elisabetei Bogățan sunt un răspuns la această întrebare.

Poeme inedite de Nicolae DRĂGAN

Coloane fără moarte

Sunt gata să răspundă tăcerile de-acum
chemărilor înnoptate prin tuburi vegetale,
acolo unde, nevăzuți, cu vietăți șezum
cutreierați pe rând de spaime ancestrale.

Veneau dinadins miresme – în fața lor, ciudată,
te visam spintecând arbori ce se vor prăbuși
cuvinte amare nu rosteai niciodată
și nu deslușeai granița dintre mine și-a fi...

Suna un singur clopot, mă cufundam în cuvinte
atât de dragi, de zvelte – coloane fără moarte –
fără deznădejde trupul mai pâlâpâia cuminte
precum un astru tânăr brusc înfrunzit departe.

Incendiu

Atât mai rămânea - arșă frunză foșnind,
în amintirea pietrelor zvâcnind altă durere
când soarele își trimitea privirea nemiloasă
și clopotele amiezii musteau de tăcere.

Cât un gând vuind în prag de mănăstire
arșița istovea coaja acelor arbori singuri,
doar flăcări nemiloase, prăpăd neînduplecat,
silabe întunecate în răsculate triburi.

Atât mai rămânea - sunet ursuz urcând
pe ziduri năruite, stins vaier ce se descoase,
hambarele scrumite și spulberat norocul,
când grăul șuiera în poduri vechi de case.

Fără spectacol

Mereu tulburat și palid, poate singur rămas
printre lumini terorizând ferestre,
noaptea glorifică nopți – enormul popas
continuu sfidează suprema poveste.

Ore se clatină. Porțile strigă acum,
cuvinte îmbătrânite mai vor să audă
numele celor cu steaua pe umăr – oricum
îngenunchiați sub veghea ei profundă

Ora – mal, ora – destin, ora – miză,
despre cântec vorbesc în somn păsări și crezi
în cel ce sporește singur nocturna criză
a crinilor – ostatici pe care vrei să-i salvezi

Nu provocând un surâs unanim și nici aplauze stranii
se năruie gândul palid și atât de retras,
fără spectacol, fără suspin, fără litanii
aștepți amiaza, medalia râvnitului ceas.

Amiaza cuvintelor

Închinare profesorului meu, Ștefan Munteanu,
la cei 88 de ani ai Domniei Sale

Trup istovit, febra nu scade,
gestul ocrotitor e absent;
Amiaza cuvintelor – frunzișul arde,
licăr mărunț, evanescent.

Fluturi răzleți – dans enigmatic –
proba focului pe vechiul altar,
magnifică existență, magnifică plutire –
între tine și lucruri tumult oracular.

Zodii țepoase. Jaf declanșat curând
împotriva orei ce nu ne mai știe;
psalmodiere tandră, sacru descânt,
arborii lumii îi vindecă de trufie.

Smocuri de iarbă – fără o altă veste,
fără false orgolii se uită la cer;
limpede să vadă ce este, ce nu este
supus ochiului atâta de sever.

Îți spui: există starea de grație,
stranii procesiuni, mirifice erori;
există stagnarea-înaintare și există
triumful rostirii pe care nu-l ignori.

Acel grai ce refuză căderea

Lucruri abandonate în strâmte încăperi,
același frig bătrân în verbele strivite,
același duh batjocorit amarnic până ieri
înaintează – sumbru despot – ține minte

disprețul și sfidarea nu dăinuie chiar dacă,
amiaza le întetește smârcurile reci.
Urmează povârnișul, cu zodia lui săracă
și pâcle fără nume nu-ngăduie să treci.

Întoarce-te și, singur, dezleagă din privire
cuvintele ce zac pe creste de bazalt;
doar risipind ocară, ți se va da de știre
cum să înfrunți tăcerea ultimului salt.

Constantin CUBLEȘAN

Terasa „Liliacul”

Trecuse vreun deceniu și mai bine de la încheierea războiului, așa încât orașul nostru, care fusese doar parțial atins de câteva bombe, aruncate din greșeală sau nu tocmai, asupra cartierului gării, începuse a lua un avânt industrial, amenințând astfel să schimbe, să modifice vizibil, atmosfera intelectuală, aristocrată mai bine zis, a acestuia, așa cum fusese cunoscută în perioada interbelică. Se păstrau, în zona centrală, locanțele pitorești, căutând a-și reface clientela de odinioară, atâta câtă mai rămăsese, dar și stimulând tineretul în a le frecventa după un anumit... tipic tradițional, să zicem.

Axa centrală a orașului o constituia bulevardul Muncii, fost Levente, în perioada anilor cât Ardealul de Nord fusese cedat Ungariei, fost Regal, fost Național, fost Dumnezeu mai știe câte denumiri avusese de-a lungul istoriei, mereu schimbându-se în funcție de vremelniciile acesteia. Lung de aproape un kilometru, el unea cele două mari piețe centrale, cea din sud dominată de silueta Catedralei Ortodoxe, cea din nord de, în totul laică, impunătoarea clădire a Hotelului-Resaurant „Continental”, cu arhitectura sa cvasi-barocă, în care se puseseră la cale, în ani diferiți, multe proiecte politice și culturale, dintre care puține se și înfăptuiseră. Ei bine, de jur-împrejurul acestor spații, numai bune pentru promenada tineretului care ieșea la *șpațir* seara, înainte de a se retrage te miri unde, într-o intimitate oarecum bahică, ființau numeroase locanțe, cu profiluri dintre cele mai apetisante, variind ca prețuri, de la cele populare la cele elitiste. Între acestea, **Terasa „Liliacul”** se bucura de o bună reputație, fiind una dintre cele mai moderate la prețuri, în ciuda faptului că păstrase o anume eleganță în interior, mobilierul comandat, cine știe de către cine și când, la Viena, cu mese rotunde, nu mari, intime, cum se zice, care aveau tăblia din marmură veritabilă (suspectă pentru o epocă proletară, ce se anunța agresivă), cu largi canapele acoperite cu piele

cam jerpelită în timp, cu scaune de culoarea castanei, având speteze din lemn curbat, foarte comode, în care te puteai rezema cu încredere. Terasa, ieșită pe trotuarul lat în acea parte a pieței, funcționa de primăvara până toamna, în toate zilele senine, apoi, când vremea se strica, activitatea se retrăgea în interior, într-un salon larg, ca o sală de așteptare din gările mai acătării, unde fusese instalat, în premieră pentru oraș, un tonomat la care putea fi comandată atât muzică populară cât și muzică ușoară (lejeră), dar și muzică de operă, mai puțin solicitată însă de... consumatorii obișnuiți.

Între cei ce frecventau în mod curent locanta, era și avocatul Vasile Mantaroșie, un bărbat chipeș, cu vârsta indecisă între patruzeci și cincizeci de ani, întotdeauna având o ținută elegantă, costum tras la trei ace, părând chiar demodat cu papionul legat strâns sub bărbie, etalând maniere de comportament ceremonios, ce avea darul să-i impresioneze (în orice caz, să-i țină la respect) pe clienții cu care purta discuții îndelungate, legate de diversele procese în care se angaja, pe bani nu puțini. Prefera să discute totul... la vedere, sub privirile publicului, la asemenea *ședințe* cerând pentru sine o cafea mare (schwarz vienez) lângă care mergea, fără excepții, un coniac de bună calitate și un pahar cu sifon, de la gheață. Atâta tot, făcând astfel buna impresie de a nu fi lacom, precum alții... confraterni din oraș. Avea masa lui, reținută în bună înțelegere cu *șeful de unitate*, domnul (tovarășul, pentru alții) Trifan, om jovial de altfel, ce râsufla greoi din pricina unei burți enorme revărsată peste cureaua pantalonilor, îngreunându-i mersul.

Avocatul venea cam de două-trei ori pe săptămână, în zilele de lucru, dar nesmintit duminică de duminică, punctual la ora zece, însoțit de câinele său, de rasă, care se tolănea docil la picioarele mesei, rămânând acolo, fără să facă fașoane, pe durata celor două ore cât își petrecea Vasile Mantaroșie timpul, citind adâncit dintr-o – mereu aceeași – carte groasă, cu pereții cam scorjiți, fără să poată cineva să-și dea seama dacă era un roman sau un tratat juridic, dacă era în limba română sau în vreo altă limbă, străină. De altfel, nici nu interesa pe nimeni acest amănunt. Important era că

domnul avocat se așeza la masă, cu cinci minute, fix, înainte de ora zece, în fiecare duminică, comandând chelneriței aceeași cafea (schwarz), același coniac și același pahar cu sifon (de la gheață) la care se adăuga și o savarină, pe care i-o oferea lui Popon, câinele, ce-și savura delicatetea cu lăcomie, după care punându-și botul pe labe dormita două ore, nemișcat, de parcă ar fi fost împăiat.

La ora douăsprezece, cu mici abateri de timp, sosea și Liudmila, soția sa, tot așa de bine îmbrăcată, elegantă, având o ținută sportivă căci era profesoară de educație fizică la unul din importante licee ale orașului. De obicei nu se așeza la masă alături de soțul care, cu puțin timp înainte, achitase nota aflându-se pe punctul de plecare. Ieșeau în stradă la braț, două siluete ce nu puteau să nu atragă privirile tuturor celor aflați în trecere pe-acolo, și o luau la pas lent, de promenadă, în lungul trotuarului, pe bulevard, până în pragul Restaurantului „Continental”. Se-nțelege, avocatul își ducea câinele în lesă, acela călcând mereu cu un pas înaintea lui, semn că animalul cunoștea foarte bine traseele stăpânului. Erau așteptați la intrare de un piccolo care îi conducea la masa din salon, reținută din timp, pentru a-și servi amiaza în maniera vremurilor trecute, aristocrate. Popon era condus, și el, cu grijă, într-o sală mică, laterală, un separeu de serviciu, destinat anume unor asemenea doleanțe ale celor care veneau la ora prânzului ori seara, însoțiți de asemenea patrupeze. Până când cei doi consultau meniul zilei, Popon era deja servit cu o substanțială porție de oase, puse de-o parte din bună vreme, de altfel totul intra în programul obișnuit al zilei, pe care îl urma acel cuplu, apărut parcă dintr-o altă realitate, demn de toată invidia.

Vasile Mantaroșie se născuse la Rădăuți, dintr-o familie de intelectuali veniți în România după Marea Unire, pe la sfârșitul primului război, așa că junele basarabean studiasse Dreptul la Iași unde o cunoscuse pe Liudmila, și aceasta refugiată, cu familia, de pe meleagurile de dincolo de Prut. Veniseră în Transilvania în pragul celui de al doilea război, când Basarabia fusese încorporată Uniunii Sovietice, stabilindu-se în orașul de sub Munții de Apus ai țării, alegând să fie astfel cât mai departe de *răsăritul*

luminos și cât mai aproape de orizonturile Europei. S-au integrat destul de ușor în viața orașului, el intrând în barou, ea aflându-și loc în învățământul liceal. Pentru că între ei era o diferență de vârstă apreciabilă, au preferat să nu aibă copii, ducând o viață lejeră, de societate, cum s-ar zice: mondenă. Acasă duceau un menaj modest, Vasile nici nu-i pretindea cine știe ce treburi gospodărești, ea alegând să-și petreacă timpul liber mai mult pe stadioane ori în sălile de sport, unde era cunoscută ca o susținătoare înfocată a echipei feminine de volei, a Universității, în stafful tehnic al căreia fusese cooptată. El avea treburi zilnice prin sălile tribunalului, uneori cu procese chiar în alte orașe, așa că se vedeau destul de puțin și comunicau parcă și mai puțin. Dar, oricum, erau mulțumiți cu modul lor de viață și aveau chiar plăcerea de a lăsa în oraș impresia unui cuplu fericit, a unei perechi ideale. Se evidenția o clară monotonie în ritmul lor de viață, o monotonie chiar și în modul prezenței lor publice, ca să nu mai vorbim de monotonia conjugală, despre care însă nimeni nu știa mai nimic.

Zilele se scurgeau astfel aproape identice pentru acest cuplu insolit, care devenise curând, prin prezența sa pitorească, un soi de reper, de... mascotă a urbei. Oamenii din preajmă se obișnuiseră să-i vadă mereu acolo, să-i știe mereu la locul lor, ca un semn de garanție a normalității existențiale.

Mă incita însă acea lectură oarecum ritualică a cărții celei vechi, de către distinsul avocat și eram dispus să plătesc oricât oricui pentru a-mi desluși taina ei. În câteva rânduri îl abordasem pe Trifan, care nu-mi putuse furniza însă nici un fel de lămurire, întrucât pe el nu-l preocupau câtuși de puțin cărțile și îi era absolut indiferent dacă Vasile Mantaroșie citea cu adevărat din paginile volumului, pe care îl așeza tacticos înaintea sa pe masă, ori numai, pur și simplu, o ține acolo ca un soi de obiect decorativ. De vreo două ori am încercat să-l abordez pe avocat în șederile sale de duminică pe terasă dar de fiecare dată îmi refuzase cu eleganță prezența, ceea ce nu s-a întâmplat niciodată în celelalte zile când îmi oferise,

de fiecare dată, cu gentilețe un loc alături, dezvoltând împreună discuții pe teme dintre cele mai diferite, evitând parcă anume strategic să se refere la lecturile sale duminicale. În cele din urmă m-am consolată zicându-mi că, la drept vorbind, nu era treaba mea să fac pe detectivul intelectual, așa că am lăsat totul să se dezlege după voia întâmplări. Întâmplare venită, în cele din urmă, pe neașteptate și la modul cel mai enigmatic, ca să nu spun d-a dreptul straniu.

A fost să fie așa că într-o duminică la prânz doamna Liudmila n-a mai apărut la terasă, pentru a merge împreună cu soțul să ia masa la restaurantul „Continental”. Vasile Mantaroșie a așteptat ce a așteptat apoi a cerut îngăduința lui Trifan să dea telefon, de la el din birou, acasă pentru a verifica dacă nu cumva Liudmille i se întâmplase ceva. Surpriză neplăcută, la capătul firului nu ridicase nimeni receptorul. Ceea ce însemna că Liudmila nu era acasă. Poate era pe drum, așa că avocatul a decis să o mai aștepte. Neliniștit totuși, pentru că presupunea că acesteia i s-ar fi putut întâmpla ceva pe stradă. Să o fi călcat vreo mașină? Aproape exclus întrucât în oraș circulau puține mașini în acei ani de după război. Să i se fi făcut rău și să fi ajuns la vreun spital de urgență?! Să o fi atacat vreun răufăcător?! Erau destule întrebări la care Vasile Mantaroșie nu putea răspunde în acele momente. Totul s-a lămurit – s-a lămurit e un fel de a zice – când, ajungând acasă a constatat că distinsa consoartă dispăruse într-adevăr, fără urme. Avocatul și-a pus numaidecât în aplicare toate mijloacele lui de investigare, pentru a afla ce se petrecuse cu Liudmila, care nu-i mai făcuse niciodată până atunci surpriza de a lipsi, fără să-l avertizeze din timp.

Toată lumea, toți cunoscuții deveniseră curioși să afle deznodământul.

În ce mă privește, aveam să-l aflu mult mai târziu, după aproape vreo doi ani, timp în care trebuise să lipsesc din oraș, trimis cu treburi de serviciu pe șantierul unei mari hidrocentrale a cărei construcții demarase tocmai în acele zile.

Imediat după revenirea mea în oraș am ținut să merg la **Terasa „Liliacul”**, căutând a-mi relua firul tabieturilor de odinioară, întrerupt atât de intempestiv. Atmosfera nu mai era însă aceeași. Locanta era populată cu o altfel de clientelă și ceea ce îmi lipsea cel mai mult se dovedea a fi tocmai prezența acolo a avocatului Mantaroșie. L-am abordat, firește, pe Trifan care, părând plictisit să dea explicații, mi-a servit, totuși, o... poveste... una din poveștile reale care se puteau consuma acolo atunci sau oriunde în lume, până la un punct al ei.

Vasile Mantaroșie o luase metodic în căutarea soției. Mai întâi pe la bazele sportive din oraș, apoi pe la spitalele de urgență, pe la prietenii care îi puteau furniza vreo informație, pe la rudele de nu știu pe unde și în cele din urmă la miliție care, conform practicilor uzuale, au dat cazul în urmărire. Așa s-a aflat, după câteva săptămâni, că frumoasa Liudmila se afla, bine-mersi, la Brașov în compania unuia dintre fotbaliștii de mare cotă ai echipei studentești din oraș, care tocmai se transferase la clubul de fotbal din orașul de sub poalele Tâmpiei. „- Un fotbalist?, am fost mirat să aflu. Adică un fel de terchea-berchea, pe lângă avocatul Vasile Mantaroșie”. Trifan a zâmbit cu subînțeles: „- Pitu Magearu nu e deloc un terchea-berchea. E o vedetă în țară; are popularitatea pe care avocatul tău nu o are. Și-apoi, unde mai pui că e mult mai tânăr decât Mantaroșie, ca să nu mai spun că e al dracului de... bine dotat...” Într-adevăr, acestea puteau fi argumente de necombătut. Însă hotărârea Liudmilei a venit așa de brusc și fără nici un fel de avertisment prealabil. „- Asta n-am de unde să știu dacă doamna Liudmila nu a lăsat să se-nțealeagă în vreun fel, mai de dinainte, că nu mai era... mulțumită de Vasile... Și-apoi, nu uita că ea s-a învățit tot timpul în lumea sportivilor, așa că au fost destule privilejii ca să-l cunoască mai în intimitate pe Pitu...”

Încercările lui Vasile Mantaroșie de a o face pe Liudmila să se întoarcă la căminul lor conjugal, au fost zadarnice. Mai mult chiar, curând după plecarea din oraș, aceasta a intentat acțiune de divorț. Motivul avea să vină, ca o bombă, în finalul trăgănărilor procesului, pe care

avocatul știa foarte bine ce trebuia și cum să facă, pentru ca el să se tot amâne. Pentru că nu voia să divorțeze, în ruptul capului. Dar, în cele din urmă, capul a căzut și Liudmila a devenit liberă ca păsările cerului.

- De ce ții neapărat să vă despărțiți? a întrebat-o judecătorul de caz, în instanță.

Liudmila, cu un calm dezarmant, a răspuns:

- Pentru că m-am săturat să stau lângă un... iezuit fanatic. În zilele de azi o astfel de atitudine din partea lui e un nonsens. Ba, chiar o sfidare a moralei comuniste...

- Ce vrei să spui?! a întrebat judecătorul, consternat să audă acele vorbe. Cum argumentezi?!

Un moment, Liudmila a părut să ezite, după care și-a expus cauza cu un soi de agresivitate, ce a avut darul de a șoca întregul complet de judecată.

- În fiecare dimineață îngenunchea minute lungi în fața micului iconostas pe care îl are amenajat în camera sa, rostind rugăciuni interminabile. Și, fiindcă nu putea merge duminica la biserică, fără să fie remarcat, ceea ce ar fi adus prejudicii în exersarea profesiei sale laice, mergea la **Terasa „Liliacul”**, punctual, pe ora zece, când în biserică începea liturgia, și stătea acolo citind, în tăcere, **Biblia**, până la ora când estima că trebuia să se termine slujba religioasă, adică la ora douăsprezece când eram obligată să sosesc și eu acolo ca să mergem împreună să luăm masa la „Continental”, o masă ce se desfășura și ea sub semnul rugăciunii... Or, astăzi trăim sub imperativul unor altor deziderate, politice, incompatibile cu un asemenea bigotism... Mi-a devenit insuportabil fariseismul acestui om!...

Asistența din sala de judecată a rămas înmărmurită să asculte o asemenea pledoarie, un asemenea discurs propagandistic de cea mai joasă speță. Cât despre fariseism? Oare cine putea fi fariseul adevărat? Vasile Mantaroșie sau chiar Liudmila însăși? Întrebări la care instanța judecătorească nu era nici chemată și nici în stare să răspundă pe loc. Așa că a decretat desfacerea legală a căsătoriei.

Ce-a urmat?...

Vasile Mantaroșie a fost exclus din barou, plecând, curând, pentru totdeauna din oraș. Trifan mi-a mărturisit că odată, în trecere prin Oradea, a văzut, în parcul din preajma episcopiei catolice, un bărbat ce semăna leit cu Vasile Mantaroșie, plimbând în lesă un splendid exemplar de câine Saint-Bernard. A fost omul aievea sau doar imaginea unei amintiri învăluită de mister? Cine putea ști? Oricum, **Terasa „Liliacul”** nu mai avea nici un farmec pentru mine.

Serafim

Părintele Aștilean era un om de-acum ajuns pe la amiaza vârstei, fiind respectat de toată lumea din parohia în care slujea de peste douăzeci de ani. Când venise, în colțul acela de cartier, era tânăr absolvent, de puțină vreme, a Institutului Teologic. Ajunsese la preoție în oraș cu oarecare recomandări temeinice, altfel ar fi prins cine știe ce parohie sătească de prin Maramureș ori de prin Alba, pe unde erau anunțate posturi vacante. Dar el fusese în studenție un bun organizator al treburilor gospodărești ce-i reveniseră în atribuție, fapt ce i-a adus prețuirea decanul Facultății însuși, cel care l-a și căpătuit, cum se spune, într-o parohie, la oraș, e drept însă într-o margine de cartier cu multe blocuri și deci cu mulți enoriași care însă nu aveau pe-aproape nici o biserică unde să meargă duminicile pentru ascultarea Evangheliilor și pentru a se închina creștinește lui Dumnezeu. Așa că părintele decan îi și dăduse sarcina ridicării acolo a unui locaș vrednic de închinare.

Aleile înguste și sinuoase ale cartierului șerpuiau labirintic printre blocurile înălțate, din beton, pentru muncitorii, în marea lor majoritate lucrători la Combinatul metalurgic, amplasat exact în partea cealaltă a orașului, așa încât, dimineața devreme, autobusele, troleibuzele și tramvaiele, care intrau pe traseu tocmai din capătul aceluiași cartier, erau aglomerate până la refuz, ticsite de oamenii care plecau la muncă și se întorceau pe după-masa, în învălmășeala de întoarcere la casele lor încrucișându-se cu cei care plecau, tot la muncă în combinat, în tura de noapte.

În acel du-te-vino neîntrerupt erau îndeobște antrenați oameni simpli, preocupați de munca lor, de familiile lor, dar nu aveau nici un fel de posibilitate pentru a se cultiva. Adică, în cartier nu exista nici un cinematograf – cel care fusese inaugurat în urmă cu vreo treizeci de ani, fusese abandonat după Revoluție, de autoritățile locale, pretextând că ar fi cazul ca de-acum înainte, în utilizarea lui să se implice vreun particular; nu exista nici vreun așezământ cultural, adică o casă de cultură în care tinerii să-și afle posibilitatea unei destinderi mai elevate, așa că tânărul preot și-a spus că trebuia neapărat să se apuce de treabă și să ridice acolo, pe un teren viran, depistat la capătul unei alei înfundate în liziera pădurii ce înconjura cartierul, o biserică. Proiect îndrăzneț, de lungă durată în realizarea lui, dar merita osteneala. Avea să fie ofranda susținută de enoriași, pe sprijinul cărora miza, în totul. Și așa, încetul cu încetul, biserica s-a înălțat în mai puțin de zece ani, la sfințirea căreia venise însuși episcopul, care îl lăudase în fața mulțimii și, în plus, îi dăduse chiar o decorație, de care nu mulți preoți cu state mai vechi de funcționare, se puteau lăuda că o primiseră din mâna Înaltului. Așa că, în ziua în care fusese chemat în fața Vlădiciei, să dea socoteală pentru o abatere de la cele sfinte, simțise că i se năruie pământul sub picioare. Mai ales că nu se știa vinovat de nici o pricină.

- Să știi, părinte Aștilean, că sunt uimit de ce aud despre faptele domitale, a început Episcopul, scărpinându-se în barbă, după obiceiul său, de fiecare dată când avea o nemulțumire. Mi s-a reclamat că nu păstrezi taina spovedaniei, că dai în vileag păcatele ce ți se mărturisesc sub patrafir, fapt ce se pedepsește fără de milă. Așa că, vreau să aud de la dumneata adevărul și numai adevărul, ca să știu, vezi bine, ce să fac într-o asemenea cauză cu care iată nu m-am întâlnit niciodată de când am îmbrăcat odăjdiiile preoțești. Deci, aștept să văd cum ai putea să te dezvinovățești și m-aș bucura să aflu că totul nu este decât o vorbă rea împotriva dumitale. Și nimic mai mult.

- Așa și este, Înalt Prea-Sfinția Voastră, îngăimă părintele Aștilean, tremurând ca varga, în fața judecății celei cumplite.

- Va să zică, dă-i drumul. Te ascult.

Părintelui Aștilean i s-a iluminat dintr-odată mintea, înțelegând pe dată de unde i se trăgea beleaua, așa că a hotărât să-i înșire Înaltului toate faptele pe care le știa, înțelegând numaidecât și de unde venea reclamația, cu siguranță, zicând în sinea lui: „– Nemernicul! Nu-l credeam în stare și de una ca asta!..”

La început nu l-a prea băgat în seamă pe bărbatul acela, venit de curând între enoriașii săi obișnuiți. Dar, după câteva săptămâni, a primit lămuririle necesare asupra lui, fără să le fi cerut anume, chiar de la contabilul parohiei, care îl recomanda cu insistență pentru a completa, când va să fie cazul, consiliul de administrație.

Era inginer la una din noile întreprinderi private ce-și făcuseră apariția în oraș, dovedindu-se, după cum îi mersese vorba, destoinic și bine plătit în meseria sa. Avea o înfățișare agreabilă, bine îmbrăcat în totdeauna, cu eleganță chiar, afișând un zâmbet deschis care îi ilumina fața acoperită de o barbă ușor grizonată, îngrijită cu pedanterie. Se așeza, de regulă, în marginea primului șir de bănci, din stânga altarului, având în față întregul spațiu ocupat de băncile destinate, tot după rânduiala vechimii, femeilor. Venea respectuos, la sfârșitul slujbei, să primească anafura din chiar mâna Părintelui. Se recomandase la început cu numele de Serafim, apoi obișnuia, de fiecare dată, să nu plece cu cele câteva bucățele de prescură în palmă, fără a-i adresa elogii pentru frumoasele predici, pe care le asculta cu mare interes. Cum își petrecea timpul în rest, nu știa și nici nu-l preocupase. Nu părea să fie dintre aceia care aveau probleme de vreun fel, în care parohul să se implice împăciuitor. De altfel, nici nu știa dacă avea sau nu o familie. Destul numai că după o vreme, să fi trecut câteva luni bune de când devenise o prezență constantă la slujbele de duminică, să afle că se purta ca un soi de Don Juan, cuceritor printre femeile cartierului, mai ales preferându-le pe cele de bună condiție. Nu i-a venit să creadă și de altfel nici nu voia să ia seama la asemenea bârfe ale oamenilor, știut fiind că multe spune... gura târgului, însă nu toate

dovedindu-se adevărate. Și totuși, într-o bună zi, la spovedanie, doamna X. a mărturisit că a păcătuit *de moarte*, înșelându-și soțul cu *domnul acela cuceritor*, Serafim. Era o mărturisire gravă, distonând cu mărturisirile majorității acelor care voiau să ispășească pentru păcate mult mai puțin grave, cu atât mai mult cu cât doamna X. era cunoscută și apreciată ca o femeie la locul ei, sobră, familistă, mamă a doi copii mărișori, pe care îi aducea adesea duminica la biserică pentru împărtășanie. Se mai întâmplă, și-a zis părintele, în cine știe ce împrejurări. I-a dat că citească din Psalmi, să spună rugăciuni și să țin post sever. Apoi, aproape că a uitat de acel moment când, ce să vezi, după vreo alte două luni, o altă persoană feminină, și ea de bună condiție socială, doamna Y., a îngenunchiat cu umilință sub patafir, mărturisindu-și păcatul de neiertat, anume că avusese o legătură nepermisă, erotică, repetată, în afara căminului conjugal, cu un bărbat pe care îl cunoscuse tocmai la biserică: *domnul* Serafim. De data aceasta surpriza a fost și mai mare, luând seama că incestul se repeta, având ca imbold tocmai demersurile cuceritorului enoriaș Serafim. I-a dat și doamnei aceleia să citească din Psalmi, să spună rugăciuni, să țină post și să făgăduiască sub legământ sfânt că n-avea să recidiveze...

Începuse să se neliniștească. Domnul Serafim se vedea a fi un mobil al imoralității în parohie, fapt la care trebuia să reflecteze cu toată seriozitatea... Ce era de făcut?

În timp, cazurile de amor ilicit, în care erau antrenate mai ales femei dintre cele pe care toată lumea le considera cu drept cuvânt cuvioase, pe care nimeni nu le-ar fi putut bănuî de imoralitate, se vedeau a fi victimele certe ale cuceritorului Serafim. Pe rând s-au mărturisit, în același delict, și doamnele Z., și M., și N., și O. și așa mai departe. Când numărul lor a ajuns la alcătuirea unei duzine, e drept în mai bine de doi ani, părintele Aștilean și-a luat inima în dinți și l-a provocat la o discuție de intimitate, simțind că mânia fierbea în sufletul său, de indignare.

- Domnule Serafim, i-a spus cât a putu el mai părintește, aflu despre domnia ta că nu te porți ca un bun creștin în parohia mea.

- În ce sens? s-a mirat acesta.

Părintele Aștilean a hotărât s-o ia de-a dreptul, fără menajamente.

- Aud că ești un corupător al femeilor măritate din parohie, bătându-ți joc de cinstea lor. Or, așa ceva nu poate fi îngăduit.

Domnul Serafim nu a părut surprins de o asemenea învinuire. A zâmbit oarecum enigmatic și în loc de răspuns i s-a adresat părintelui Aștilean, la rândul său, cu o întrebare.

- Ți s-a plâns careva împotriva mea?

Cei drept, nu i se plânsese nici una dintre femeile acelea, iar mărturisirile lor făcute sub patrafir nu puteau fi date în vileag. Se vedea pus astfel la încercare în tocmai menirea sa.

- Ca să-ți spun drept, a continuat părintele, nu pot să fac dovada concretă a unor asemenea nelegiuiri, însă dumneata știi foarte bine despre ce îți vorbesc.

S-au privit câteva momente drept în ochi, de parcă s-ar fi înfruntat doi boxeri înainte de a intra pe ring, după care domnul Serafim l-a înfruntat pe un ton categoric:

- Apoi, numai după bârfe n-ai de ce să te mânii și să te ridici împotriva mea. Iar dacă e vorba de anume dezvăluiri secrete, care ți se fac dumitale ca duhovnic, atunci lucrurile pot să stea altfel. Cât despre cuceririle mele, să știi că ele chiar dacă sunt adevărate, dumneata nu ai nici o cădere să te implicii. Dacă sunt femei măritate, normal ar fi ca soții lor să vină să mă ia de guler. Pe mine sau pe ele, pe soțiile necredincioase. Dar, deocamdată nu există nici o mărturie concretă în acest sens.

Discuția era alunecoasă și părintele Aștilean nu se simțea deloc în largul său. Începu să-i vorbească mai domol, luând pilde din Sfintele Scripturi, pledând pentru curățenia sufletului și a trupului, până ce domnul Serafim păru plictisit, încât îi tăie brusc predica.

- Am să-ți spun ceva care o să te uimească, poate. Să știi că sunt un om bolnav, sufăr de o boală incurabilă, de care a suferit și unul din regii noștri, adică mă aflu în toate momentele gata să posed orice femeie care-mi oferă grațiile sale. E drept că pentru asta mă străduiesc și eu, cum pot, să

le cuceresc, cum se spune. Dar, asta nu mi se pare a fi un păcat. Și-apoi, m-a hărăzit Dumnezeu...

- Poate necuratul, a intervenit scurt părintele.

- ... cu un organ ce nu se întâlnește prea des în dotarea bărbaților. Or, asta este ceva ce place femeilor care, odată ce află bucuria unei acuplări cu un asemenea mădular, cum zicea cronicarul, fac totul după pofta trupească uitând de cele ale conștiinței și moralei propovăduite nu doar în biserică. De asta, cred că ești convins, părinte.

Părintele Aștilean s-a înroșit la față de mânie și indignare.

- Cum îndrăznești să-mi vorbești mie pe tonul acesta, despre toate destrăbălările dumitale!

Domnul Serafim a continuat însă, de parcă nici nu l-ar fi auzit.

- Și mai e ceva despre care e bine să știi, dacă tot ești convins că doamnele astea sunt cu totul evlavioase. Să știi că ele între ele se cunosc foarte bine și nu se sfiesc să-și spună una alteia intimități de felul acesta. Atâta e greu până ce intri pe fir. Apoi recomandările se țin lanț. Doamna X. îi spune prietenei sale, doamna Y., să știe că la mine poate afla o alinare cum nu află la bărbatul ei. Curiozitatea o împinge pe aceasta în păcat, cum spui domnia ta. Mi se oferă ca de la sine apoi, bucuroasă și uimită de aflarea alinării, nu se sfiește să mă recomande prietenei sale, doamna Z., care și ea e nesățioasă. Și tot așa, lanțul se lărgeste și notorietatea mea crește pe bune. Despre asta e vorba, părinte. Ele sunt tot atât de vinovate ca și mine, dacă e la o adică. Încă poate și mai mult, eu nefiind decât un biet executant al poftelor lor.

Părintele Aștilean ascultase înmărmurit toată explicare de sine a bărbatului din fața sa. Nu-i venea să creadă că se poate întâmpla așa ceva în parohia pe care o păstora cu atâta evlavie. Și, intrând oarecum în jocul domnului Serafim, întreabă cu o naivitate paralizantă:

- De ce te iei numai de femei măritate și nu cauți printre domnișoarele nemăritate o consoartă cu care să poți să-ți satisfaci nemăsuratele pofte pe care le ai?

Domnul Serafim a zâmbit cu superioritate.

- Apoi, crezi dumneata că n-am încercat? De două ori m-am căsătorit și de două ori m-au părăsit nevestele, în lacrimi.

N-au rezistat la.. drum lung. Așa că, acum mă dau de celibat și relațiile astea pasagere își au confortul lor.

„Doamne, își zise în sinea lui părintele Aștilean, nebănuite sunt căile ducerii la destrăbălare! Dar, măcar să pot curăța ce se poate curăța în frumoasa mea parohie”. Și, luând o atitudine de împăciuire, i se adresa domnului Serafim aproape rugător:

- Te văd un om fără frica lui Dumnezeu. Nu vreau să cred că nici de frica oamenilor nu-ți pasă. Așa că îți propun o cale prin care să ieșim onorabil din impasul acesta. Fii bun și nu mai veni duminicile în biserica mea... în biserica noastră... Chiar dacă locuiești în cartierul acesta, găsește o altă modalitate de a-ți racola victimele, fără să implici și buna purtare a enoriașilor mei. Și, poate, Dumnezeu te va milui într-un final...

La auzul acestui târg pe care i-l propunea părintele Aștilean, domnul Serafim aproape că izbucni în râs.

- E o ipocrizenie ce-mi propui dumneata, dar făgăduiesc să țin seama de ea. Totuși, să știi că ți-ai încălcat obligațiile sacramentale. Nu aveai voie să dai pe față, chiar și la modul în care ai procedat acum, tainele spovedaniei. Că, să fim serioși, de acolo ai aflat de toate cele necuviincioase. Doar n-o să mă faci să cred că au venit ele la dumneata, pe rând, așa ca într-o discuție de la om la om, înafara bisericii, să-ți spună că și-au înșelat bărbații... Eu n-am să mai calc pragul bisericii în care slujești, dar nu mă poți face să cred că ești atât de cucernic pe cât lași impresia. Așa că, la bună vedere, părinte...

Ce-i drept, după aceea domnul Serafim n-a mai apărut, în nici o duminică, la slujbele liturghiei, așa că părintele Aștilean s-a simțit ușurat luând seama la acest fapt, de parcă i s-ar fi luat o piatră de pe inimă...

Înalt Prea Sfințitul a ascultat, până la capăt, cu mare atenție, toată relatarea părintelui Aștilean apoi, scărpinându-se în barbă, după vechiul său obicei, s-a ridicat din jilț și fără să-i întindă mâna să i-o sărute preotul după datină, i-a spus cu voce aspră:

- Voi lua seama la tot ce mi-ai povestit. O să văd ce vom decide și ți se va comunica. Până atunci, vezi-ți de treburile dumitale în parohie. Dumnezeu să te aibă în paza Lui!

Astfel s-a încheiat discuția, cât va fi fost o discuție, și părintele Aștilean a coborât, ca ostenit după o grea povară dusă, scările episcopale până în stradă.

Era tulburat și nu știa ce să facă. Gândul cel bun l-a îndreptat spre porțile Catedralei, dorind să intre și să îngenuncheze în fața altarului, pentru a rosti o rugăciune de iertare. Numai că, în momentul în care tocmai a pus piciorul pe prima din multele trepte ce duc la intrarea în Catedrală, a tresărit văzându-l în capătul de sus al acestora pe domnul Serafim, care discuta cu jovialitate, cel puțin așa i s-a părut, cu o doamnă ce părea cu totul afectată de întâlnirea aceea. Și-a retras instinctiv pasul, dar fusese deja remarcat și domnul Serafim, care și-a ridicat ceremonios pălăria, salutându-l. Era galant? Era ironic? Părintele Aștilean s-a prefăcut că nu l-a văzut dar în sinea sa a intuit dintr-odată scenariul pe care distinsul inginer avea să-l urmeze, frecventând liturgiile duminică la Catedrală. Și, o înfiorare nouă îi trecu prin șira spinării: acolo veneau mult mai multe femei decât la micuța sa biserică din cartier. Erau pe ales. Iar în clipa următoare își refuză un zâmbet insinuat pe buzele-i crispate. Ei, acum să vedem, își zise, parcă mulțumit de revelația gândului său, ce are să facă Înaltul când va afla, peste o vreme, pentru că în timp tot se va afla, de ce era în stare să-i facă domnul Serafim. Și pe când dădea să întoarcă spatele și să ia drumul în altă parte, domnul Serafin i-a aruncat în treacăt:

- Mă bucur să ne revedem și aici, părinte. Fiecare cu rosturile lui...

Ce va fi vrut să spună prin *rosturile lui*, nu voia să se gândească mai mult în acel moment. Grăbit și-a făcut o cruce în barbă, rostind înfundat, numai pentru sine: *Multe și necunoscute sunt căile Necuratului, pentru a-și atinge scopul...*

Apoi, o luă agale la pas, înconjurând masivul edificiu al Catedralei.

Ioan Dan BĂLAN

Aerul Dobrăilor

Puiul de urs, fâtat cu ceva timp mai devreme, care încă nu știa să vâneze, a sărit de joacă în fața iepei, lângă stâncăriile legate cu soc și corn, cu tufani de măceș și mălaiul-cucului. Era seara cireșarului care privea cu ochi de lumină caldă prin pădurea amestecată, unde molizii argintii și brazii albi primeau între ei fagi și larici. Se auzeau de sus, dinspre poienile unde animalele se adunau pentru ultima mulsoare a zilei, câini care lătrau de bucurie lângă mâncarea din troacă, chiuituri ale tinerilor care se chemau sub vâlul nopții.

Puiul de urs a sărit în joacă, dar cine să știe asta ?

Iapa a ridicat brusc picioarele din față, apoi s-a rotit în două salturi, s-a cabrat nechezând înfricoșată, a lovit ursul cu copitele din spate și, în același timp, și-a aruncat stăpâna în prăpastie. Marioara, care retrăia cu zâmbet bucuros cele trăite lângă bărbatul iubit, aruncată fără veste din șa, a căzut greu și urât, un colț ascuțit a pătruns-o în burta care adăpostea sarcina avansată...

A țipat la iapă să plece la stână, trebuia s-o vadă Ghiță.

Ciobanul a venit cât a putut de repede, îngrozit. A găsit-o cu ochii uscați, desfigurată nu de durere fizică, ci de faptul că lepădase doi gemeni, doi pui de om morți înainte de a se naște. Când i-a văzut ochii deveniți vineți și brațul sprijinit pe jungher, femeia a urlat de s-a cutremurat pădurea:

- Nu-mi ucide iapa, Ghiță, eu sunt vinovată, retrăiam cu ochii deschiși plăcerile avute cu tine, Ghiță, a fost ursul, mai bine omoară-mă pe mine, eu sunt vinovată, eu, eu...

Din pădure s-a auzit, lângă țipătul ursoaicei care-și căuta puiul, zgomotul unei rupturi; ceva s-a rupt atunci între bărbat și femeie, ori s-a pierdut împreună cu viețile netrăite ale gemenilor lepădați. Femeia a scăpat cu viața

înjumătătită, după cum singură mai apoi își repeta... adică trăia mai mult pentru Ghiță.

Atunci bărbatul și-a rupt hainele de pe el și a legat-o strâns cu toate pânzele și țesăturile aflate pe el, pe ea, la îndemână. A dus-o pe Marioara la felcerul din Taia Petrilei, când dinspre Muntele Negru năvăleau vălătuci de ploaie grea și pădurea căpăta culoare pierdută: era în ziua de Schimbare la Față...

Marioara a sângerat până cei pricepuți au adunat și tocat plante de leac, dar răul cel mare a rămas: nu mai putea face copii !...

E drept, soțul o căuta mereu, dar îmbrățișările lor se terminau, pentru el, cu lacrimi ascunse în saramură.

Femeia a înțeles și după o vreme i-a spus cu căldură în glas, stăpânindu-l în priviri cinstite, curate:

- Ghiță, te macină că n-avem cui lăsa averea? Nu trebuie să răspunzi, puterea și darurile tale nu le au mulți în sat, în lumea momârlanilor, găsește-ți pe una care să-ți facă moștenitor de sânge, Dumnezeu mi-e martor că l-aș crește ca pe copilul meu, dacă s-ar ajunge până acolo ...

Despre aerul și pășunile din Dobrăi, întâi, mai apoi despre toate platourile, marile șesuri ale munților din jurul Văii Jiului Ardelean și Șureanului (numite prin istorie și Kogayon!), păstorii momârlani și hațegani, cei sebeșani, gugulani, mărgineni și chiar novăcenii afirmă că sunt adevărate colțuri de rai pentru animalele urcate vara pentru păstoritul de obște sau particular. Izvoare nenumărate brăzdează pe sub culmi, desenează în piatra muntelui și oierii se bucură de apă vie la toate stânilor, Ghiță era ales an după an nu doar baci mare, ci și șef de strungă, adică i se recunoșteau calitățile de gospodar adevărat, grijuliu nu numai cu averea lui, ci și cu averile celor din sat.

Cum bine se știe, legea muntelui e clară: când se căsătoresc tineri din sate diferite, cu animale în drept de

pășunat, cele intrate în zestre vin la stâna unde bărbatul are toate drepturile, dintotdeauna.

Astfel, căsătorindu-se cu Ana din Iscroni, Pătru a urcat toate cele primite ca zestre în Dobrăi, la stâna de sub Cracul Mielului. Ghiță i-a refăcut calculele de plată pentru sare și lemne de foc, pentru simbriași, alte taxe de pășunat, de curățat muntele, refăcut adăpători și multe altele, cu un fel de bucurie pe care nu o mai simțise de mult timp: Ana semăna cu Marioara în tinerețe, era destul s-o privești în ochii de cetină proaspătă și toate se aprindeau...

Fără să-și dea seama, se trezea uneori noaptea mângâindu-și podoaba dintre picioare, una întocmită mai mare decât a multora, care îi dădea dreptul să rostească „minciuni” de felul „am o p...ă cât un par,/unde-o bag e vai și-amar!”. Cam toți și toate îl credeau, momârlanul fiind clădit de Doamne-Doamne cu de toate, iar dacă scăpa calul în porumbiștea vreunei muieri doritoare, persoana în cauză îl lăuda ...

În ziua când a văzut-o pe Ana între muierile venite la stână după lapte proaspăt și brânzeturi, a îngenuncheat și s-a rugat la bradul lui, vărsând lacrimi fierbinți:

- Doamne, au trecut ani de când ne-a lovit nenorocirea, trebuie să am un moștenitor de sânge, ajută-mă cu ceasu' ăl bun, Ana ar fi numa' bună, biata Marioara a dat în gura mare binecuvântarea, asta-i calea mai scurtă, mai dreaptă și n-ar aduce pagubă tinerilor, din contra, voi avea grijă!...

Și, ceea ce trebuia, s-a întâmplat.

Într-una din zilele, când abia sosită la Cracul Mielului, tânăra soție ajută prin comarnicul stânei la spălatul vaselor și sedilelor, Ghiță l-a chemat într-o cotroană de pază la târlă pe norocosul soț, i-a spus câte în stele și în lună despre oieritul în Dobrăi și l-a „cinstit” cu țuică de prună d'aia bună, până tânărul cioban s-a îmbătat criță și a uitat că Ana venise nu numai după lactate proaspete și brânzeturi, ci și să-l mulțumească, să-l mângâie și să i se dăruiască, așa după cum toți bălcașii acceptau și înțelegeau asemenea relații în zona momârlănească. Pe

adormit, ciobanul cel vârstnic l-a acoperit în adăpost cu un cojoc, i-a lăsat dulăii în pază strașnică, apoi el a coborât la stâna mare, spre miezul nopții de vară, când toți dormeau, obosiți, în afară de Ana, care își aștepta soțul. A făcut așa după cum a gândit cu mult timp înainte, s-a strecurat pe întuneric lângă tânăra, pofticioasa și frumoasa muiere care, crezând că e bărbatul ei, s-a lăsat mângâiată pe o parte (cam așa se „găseau” unul cu altul în aglomerația din acele zile...) și i-a oferit plăcerea mult așteptată șoptindu-i dragăstoasă „Pătruțule drag, se vede că-ți priește aerul în Dobrăi, ți se arată mai mare și mai vrednică, lasă c-o aranjez eu cum trebuie, pe la spate, să nu se prindă careva din jur, să te miști ușor și când va fi, să nu lași sămânța în mine, iubitule, să nu rămân grea, că trebuie să terminăm casa și să ne apucăm de grajdul cel mare, așa, așa, apoi vom face și copii câți ne va da Domnul, să fii atent!”...

Și Ghiță, hoțomanul, ajuns la borcanul cu miere, cum se spune, o băgă hotărât precum spusa „o băgă pe dânsantrânsa și-ncepură felegunsa” cu osârdie și dorință fierbinte tare, că femeia se ținea cu mâinile de gură, ca gemetele ei de plăcere să nu-i trezească pe ceilalți, uitând să-l ajute s-o scoată, zicându-și în extaz că „fie ce-o fi, unii ca noi și-au ridicat grajd nou și cu copii mici alături, și cu muierele grele, noi de ce să ne tot ferim?...”

Pornită pe partea aceea, păstră podoaba bărbatului în ea pentru încă o plăcere, chiar mai mare, că aerul Dobrăilor întrema, însănătoșea ...

Dimineața, în zori cruzi, când se începea treaba după regulă, în timp ce Ghiță ținea muierele care găteau mâncare din glumă în glumă, spre marea mirare a Anei, Pătruț apăru dinspre locul târlei de noapte mahmur, strigând de departe „Ană dragă, sunt rupt de foame, pune-mi ceva să mănânc, că aseară am sărit peste masă, m-a tot cinstit baciul Ghiță până m-am îmbătat de n-am mai știut de mine, am dormit ca boul pe coadă în cotroană... ce te uiți lungă și mirată la mine? Grăbește-te, am treabă de numi văd de cap!”

Atunci tânăra soție, încă îmbujorată de câte plăceri trăise noaptea, și-a dat seama, a privit scurt către Ghiță, acesta a dus degetul la buze și, când au fost între patru ochi i-a spus în șoapte fierbinți, convingătoare:

- Anuță, nu trebuie să afle nimeni ce s-a întâmplat noaptea trecută între noi, dacă dă Dumnezeu și se prinde prunc va avea avere destulă de la mine, vorba aceea, numai să-mi semene și să fie flăcău, că ți-a plăcut mult, după câte am văzut, o să mai vrei, ce spuneai de aerul sfânt al Dobrăilor? Doamne-ajută și să fie într-un ceas bun, că eu am făcut ce am făcut cu binecuvântarea Marioarei, știi că săraca nu mai poate face copii, după ce s-o prăbușit în prăpastie !..."

Și, după ce războiul cel mare l-a silit pe Ghiță să ascundă oi din turmă prin peșteri și desigur numai de câțiva vârstnici știute, să nu le confişte ba unii, ba alții, Pătru s-a prăpădit pe front. Acasă, la Ana și copii au venit decorații și decrete regale, sărăcie și lipsuri grămadă. Atunci, flăcăul cel mare de pe numele Pătrului a primit prin donație avere mare, de la cineva care nu și-a dat numele, dar pe care toată lumea îl știa, că fiul semăna bucată ruptă cu tatăl său adevărat.

Totodată, oierul tăian răspândea peste tot că el îl va plăti bine pe flăcăul care era ascultător și harnic, care sărea în ajutorul celor neputincioși din sat, pe care îl ținea mereu lângă el, în sat sau în transhumanță...

Marioara, pe care neamurile și sătenii o trăgeau de limbă, răspundea zâmbind că toate s-au făcut cu știrea și cu binecuvântarea Celui de Sus. Călărea pe iapă urcând aceeași cărare către stâna din Dobrăi și cotroană, mereu plânsă când trecea pe lângă prăpastia care îi răpise o parte din viață. După ce trecea stâncăriile, ochii ei de momârlancă împăcată se luminau. Își spunea: ceea ce a fost dat să se întâmple s-a întâmplat... și adesea, cum făceau mai toți momârlanii tăieni, se ruga la bradul fără vârstă pentru o soartă mai bună, știind că-n inima lui rotundă și cu miros de rășină stă, câteodată, Dumnezeu.

Gheorghe JURCĂ

Ploaia de la capătul lumii

Mă trezesc într-o zi c-un telefon de la bunul meu prieten Ambrozie, care îmi propunea să facem un drum la Feria, un sat aruncat la dracu-n praznic. Voia să mă ducă într-un spațiu ciudat, care era sigur că o să mă sperie la început, apoi o să-mi placă, o să-l îndrăgesc după ce retina mea se va obișnui cu liniile, cu culorile lui, cu ceea ce avea el specific. Așa că am încălecat bidiviul meu ce sorbea benzină și ulei și-am țâșnit-o la drum. Îmi dăduse întâlnire la kilometrul ics, la ceva depărtare de orașul în care locuiam, unde se va posta la stația de benzină aflată în spatele unui crâng de arțari. Mi-am zis, rulând pe șoseaua argintie a acelei dimineți de septembrie, dimineață dulce ca o boabă de strugure sau ca o caisă, că de, se coceau strugurii în vie, pomii erau încărcăți de poame coapte ce răspândeau o aromă parfumată, că bunul meu amic voia să-mi facă o surpriză cum îmi făcuse de atâtea ori de-a lungul anilor.

Când s-a urcat în mașină, mi-a spus să nu-l întreb unde vrea să mă ducă, pentru că impactul cu locul acela să fie unul incognoscibil.

- Bine, Ambro, am zis eu, numai să nu ne înghită vreo gaură neagră sau să dăm peste o bestie nera.

- Nicio grijă, amice! Te-am dus eu vreodată la pierzanie?

- De bună seamă că am încredere în proiectele ca și în instinctele tale.

- Atunci dă-i bice bidiviului tău. Corbaci!

Drumurile, hoinărelile mele cu preotul Ambrozie fuseseră întotdeauna fulminante, dacă nu extraordinare. În plus de asta, amicul meu era un rafinat povestitor. Era înainte de toate un om foarte cult, citise o sumedenie de cărți și folosea un stil, o limbă română foarte cizelată, un limbaj metaforizant, ghirlande lingvistice ce-ți mângâiau auzul și sufletul, îți îmbogățeau mintea. O zi petrecută

alături de el îți destupa toate canalele colmatate ale creierului și rămâneai cu o gamă întreagă de epitete, superlative, noțiuni pe care nu le puteai dobândi decât stând aplecat pe tratate lingvistice, pe dicționare de omonime, antonime, sinonime, neologisme, enciclopedii de fonetică, de expresii rare.

În timp ce am oprit la o minusculă cafenea la marginea soselei, ca să ne refacem forțele cu o cafeluță bună, cu multă ciocolată și să bem un suc de zmeură, a ținut să mă bine dispună cu o parodie pe cât de stranie, pe atât de plină de umor. Cică a fost odată un copil necăjit, rămas orfan de ambii părinți la o vârstă foarte fragedă. Trăia săracul de el din mila și compasiunea unei mătuși dinspre mamă, care nu avea nici ea bărbat și nici copii, doar o capră, câteva orășanii, precum și o mică grădină cu zarzavaturi, care le asigurau celor două suflete traiul zilnic. Și mai primea câte o pungă cu făină de mălai, un borcănel de unsoare, cinci-zece ouă atunci când era chemată să spele morții înainte de a fi îmbrăcați pentru a trece hotarul acestei lumi și a se muta în cea a eternei tăceri.

- Ei, prieten drag, acest copil sărman s-a rugat la Dumnezeu în pătuceanul lui să-i dea și lui o bicicletă, iar când o fi mai mare să-i asigure o slujbă cu un venit din care să trăiască și el cu mătușa lui Saveta ceva mai bine. A așteptat el ce a așteptat și nici vorbă de bicicletă, ba mai mult, în iarna viitoare lupii i-au hăcuit capra din coteț, iar vulpea i-a furat și cele câteva hoare pe care le avea. Atunci, să vezi câtă semeție avea copilul acesta necăjit și amărât. S-a apucat și a furat o bicicletă rezemată de gardul boldei din sat, apoi pândind casa unui bogătan și când stăpânii pleaseră toți la bălciul din orașelul apropiat, a dat iama în curtea acestuia, unde a sucit gâtul unui cocoș, a intrat în cuhne de unde a furat o tablă de slănină și a zbughit-o cu ele spre casă.

Când a crescut mai mare, s-a făcut popă și-i curgeau de toate. Apoi din întâmplare sau din ambiție, în împrejurări rămase confuze a ajuns episcop. Și-a schimbat bicicleta cu o mașină de lux. O ducea dragul nostru copil orfan cum

nu-și imaginase nici în vis... Când intrase în a doua parte a vieții, după ce-și ridicase o casă ca un palat, văzuse țări străine, fusese la mormântul Sfânt, se întâlnise cu Papa la Roma, l-a apucat teama, frica spaima. Și l-a rugat pe Dumnezeu să-l ierte pentru toate câte le făcuse și Tatăl Ceresc nu i-a îndeplinit dorința. Atunci a zis Sărăcuț, că așa îl chema: Doamne, Doamne dacă nu vrei să mă ierți, am să mă iert singur. Așa cum am făcut tot ce am singur, așa mă voi ierta singur pentru toate fărădelegile făcute!

- Părinte Ambrozie, îmi tremură mâinile pe volan! Mai continuă parodia ta? Să nu intrăm într-un copac și să...

- Nu te speria amice. Am pus punct.

- Te rog, freacă-mă pe gât, să-mi revin!

- Nu te-am crezut așa slab de îngor. Doar ți-am spus că asta e o parodie.

- Parodie, neparodie, dar prea seamănă cu ce se întâmplă în zilele noastre.

Am oprit la un izvor de pe marginea drumului, unde țâșnea dintr-o țeavă îngropată într-un bolț de beton un suvoi limpede de apă. Am luat cu palmele făcute căuș apă rece din țâșnitoare și mi-am udat obraji. Într-o clipă am fost alt om. Uitasem de strania poveste a amicului meu preot. Speram să nu creadă în ceea ce îmi povestise.

În fine, ne-am întins mai departe la drum. Am ieșit din orașul sării și am intrat într-un spațiu aproape pustiu, ici și acolo câteva case, nici țipenie de om. Începeau să-mi tremure gândurile în cap. Oare unde vom ajunge? De-o parte și de alta, dealuri râpoase, golașe, cu o vegetație austeră. Am trecut pe lângă niște biserici care luceau cu cupolele lor smălțuite cu table de alamă ce străluceau în lumina blândă a soarelui de toamnă. Ori erau ridicate recent ori fuseseră tencuite, că arătau foarte bine, ceea m-a făcut să exclam în sinea mea: „aici există viață, există oameni cu credință” și dintr-o dată totul mi s-a părut viu, prietenos. Omul de lângă mine tăcea meditativ. Abia reușeam să-mi reprim vorbele ce voiau să-și ia zborul de pe buzele mele: „Și totuși unde mergem părinte?” Doar n-o să ajungem pe Coasta de Fildes? Încercam să mă liniștesc. L-am văzut apoi pe Ambrozie cum scoate din

buzunarul interior al sacoului o sticlură lată, îi desface capacul metalic și trage de câteva prin ea. Am rămas stupefiat. Mai văzusem așa ceva în filmele acelea americane turate în Vestul Sălbatic. Și chiar prietenul meu aduce puțin cu John Wayne. Firește că pe mine nu m-a îmbiat, știa că fiind la volan nu am voie să beau alcool.

După vreo cinci kilometri, Ambrozie îmi spune:

- Acum, peste vreo cinzeci de metri cârmește-o la stânga!

Așa am făcut, intrăm pe un drum plin de piatră și praf încât în urma noastră se ridicau nori imenși de colb. „Asta chiar mă duce în afara planetei”, mi-am zis eu rumegând gândurile ce se iveau buluc în capul meu. „Sper că n-o să-mi piară oasele în pustietățile astea, care făceau să-mi clănțane dinții în gură...”

Și după vreun kilometru, dragă Doamne, dragă mamă și dragă tată, care m-au părăsit demult, am ajuns chiar la ieșirea din lume sau mai bine zis, la capătul lumii. În fața noastră am avut senzația că timpul ne-a deschis o poartă prin care să ieșim în afara lui și să intrăm într-un alt timp, cu iz de stătut, de uscat, arid, piatră și vegetație arsă. Nici urmă de iarbă, doar pietre și iar pietre, cioturi uscate, două culmi singuratice care sfidau lumea și timpul, pe care se încăpățâneau să reziste vântului niște acăți și tufe de sânger, iar undeva între o mănăstire neterminată și o clădire aflată în construcție, își etalau ca niște fecioare pline de păcate sâni, câțiva meri ionatan cu fructele smălțuite într-un roșu aprins, precum niște sori minusculi. Am coborât din mașină în apropierea clădirii aflate în construcție și a apărut în fața noastră ca din pământ un călugăr cu barbă roșcată. Rămân surprins de această apariție inopinată, dar Ambrozie nu. Mai mult, observ că cei doi se îmbrățișează și se bat reciproc pe umeri, ca doi vechi amici. Dau și eu mâna cu acest bărbat, în jur de cinzeci și ceva de ani care îmi spune:

- Sofronie Suflețel.

- Alex, îmi rostesc și eu numele.

- Dânsul e starețul acestei mănăstiri, care după un periplu pe la mai multe așezăminte monahale din țară s-a

stabilit aici, îmi spune prietenul Ambrozie... Și face o treabă extraordinară. Acum doi ani, aici nu era nimic, zbura vântul ciulinii de pe o culme pe alta a dealurilor.

Loc pietros, arid, nu trece un fir de apă, nu cresc arbori, nu sunt așezări omenști, până și păsările zboară rar.

- Și cum de ați venit aici preacuvioase monah, în pustietatea asta?

- M-a îndemnat, m-a mânat aici un duh al meu. Călugărilor le place pustia, singurătatea și, dacă ar putea, ar intra și trăi într-o peșteră.

- Și totuși nu puteți trăi ca un lup singuratic.

Călugărul Sofronie mă privește cu niște ochi blajini, plini de o lumină care răzbate de undeva dinăuntrul sufletului său, greu încercat, dar fidel misiunii sale. Îmi spune că s-a născut într-un sat din apropiere de Luduș, o așezare cu gospodării puține și oamenii trăiau din prelucrarea lemnului, făurind diferite tipuri de mobilă. Au fost zece copii la părinți și a fost nevoie să lucreze de mic, nu împlinise nici patrusprezece ani când l-a luat tatăl său în micul atelier de fabricat mobilă, folosind în special lemnul de nuc, căci aveau în grindină peste o sută de nuci, dar și din paltin, din ulmi, din corni. Apoi s-a trezit cu o voce ce venea, nici el nu știe de unde, din abisurile sale sau de undeva de sus, de dincolo de astre, care i-a spus că locul lui, rostul, menirea, misiunea lui e să se roage în pustie pentru a răspândi binele în lume și a face ca iubirea pentru cei săraci și nevoiași cu duhul să-i facă pe aceștia să se bucure de viață, să facă să izvodească din sufletele lor, precum o tulpiniță de molid, de pin din vârf de stâncă, iubirea, armonia, pacea sufletească. Îmi spune că a trecut prin multe necazuri, prin suferințe, fiind operat pe cord deschis, întorcându-se de câteva ori din moarte pe masa de operație și îmi arată urmele operației, care semănau cu o cruce de-a lungul și de-a latul pieptului.

- Și atunci, zice Sofronie, ca să nu mă umilesc și să mă rog Împăratului ceresc pentru binele ce mi l-a făcut, mi-a dat Dumnezeu minte și putere și am urmat Școala de catiheți, apoi Facultatea de Teologie și acum pot să îmbin ambele îndeletniciri. Ziceați, cum de pot îndura

singurătatea dintre aceste două coline, unde nu prea plouă și pământul e sărac în cernoziom. Petru mine, pustietatea, singurătatea sunt niște mantii care mă ajută să mă înfășor în veșnicie. Priviți această mică depresiune, unde vara și toamna suflă vânturile cele uscate, iar iernile mușcă din tine ca niște fiare flămânde, în doi ani am ridicat cu ajutoare primite de la diferite instituții și organizații de caritate, din așa-zisele sponsorizări, chiar și din Spania, o biserică, o mănăstire, iar în clădirea din fața noastră se va amenaja un cămin pentru călugări, un fel de hotel dotat cu mobilier modern, instalații de apă, curent, spălătoare, bucătărie, băi pentru abluțiune, o sală pentru bibliotecă.

- De la ce vârstă v-ați călugărit?

- De la șaisprezece ani. Văzând atâta dezmăț în lumea asta, am simțit nevoia sufletească să acced pe calea credinței, a corectitudinii, de a fi mai aproape de Dumnezeu. A încolțit mai întâi chemarea, care poate veni pe neașteptate, apoi urmează un proces de deliberare interioară, de căutări a unor răspunsuri. Dragostea pentru Hristos și viața monahală au fost motivele care au dus la această decizie. A fi monah înseamnă a trăi în singurătate, înstrăinat de cele lumești. Mănăstirea este oaza de liniște și împăcare a sufletului. Înseamnă împlinire, mulțumire, liniște, seninătate. Mănăstirea este tinda raiului. De ce? Pentru că este aproape de rai... Un călugăr trebuie să trăiască pe pământ ca în cer, să-și găsească timp cât mai mult pentru a sta în fața lui Dumnezeu. Nu cu cartea deschisă pe masă, cu lumânarea aprinsă, cu candela...ci cu inima deschisă pentru Dumnezeu, cu gândul la EL. Cuvântul călugăr vine de la grecescul „calos gheron” care înseamnă „bătrân frumos”. Din păcate unii călugări nu sunt călugări, ci așa cu spune părintele Arsenie Boca, „niște cuiere de haine călugărești”.

Ieromonahul Sofronie tace. Se aud parcă totuși niște păsări, vântul foșnește prin iarba pipernicită și uscată. Privește apoi spre cer.

- Astăzi, zice el, are să plouă.

Ne uităm toți trei la cer, e alb ca pielea unui prunc.

- De unde știți că o să plouă?, îl întreb.

- Simt, zice el. N-o să ploaie acum, ci pe la amiază. Nu vedeți că suflă un altfel de vânt?

Mă uit după un alt vânt. Nu-l văd. Stăm toți trei pe un butuc de fag, care așteaptă să fie tăiat, ca o felie de pâine.

- Da, unde v-ați pornit? ne întreabă el.

- Unde se sfârșește lumea, îi zic și-mi vine să-l strâng în brațe pe călugărul care a venit aici cu misiuni speciale.

- La Fundătura Feria.

- Da, zice el, chiar acolo ați nimerit. Numai că lumea nu se sfârșește aici, cum ați zis, aici abia începe.

Lăsăm vântul să treacă, vântul care așa cum spune monahul Sofronie, va aduce ploaia...Ascultăm croncănitul unor ciori ori poate coțofene, liniștea, un strigăt de huhurez. Privim toți trei spre culmile celor două dealuri țuguiate.

- Când o să vină ploaia, vine de pe versantul acela din fața noastră. De acolo de sus începe ploaia. Lumea-i ca apa. Izvorul e tot sus. Oriunde ați merge izvoarele sunt sus. Jos doar curg pârâiașele. Dacă vezi de unde vine apa, trebuie să te întorci, nu să te duci. Acu glumesc și eu cu dumneavoastră, acu mergeți și vă întoarceți, mai pipăiți cu picioarele și cu ochii pământul pustiei de la Feria. Bag seama că n-ați umblat niciodată pe-aici.

Merg ca să mă întorc. Chiar dacă nu știu drumul, iar la Fundătura Feria e apă, chiar dacă mi se pare că totul e uscat, arid.

- E acolo sus un izvor, pe care trăbă să-l vedeți. Acolo apa chiar nu mai curge. O oprește și-o ia Dumnezeu și-o duce toată sub pământ, sub niște stânci albe, o să le vedeți când ajungeți. Se strânge acolo sub pământ într-un tău mare pe marginea căruia cresc nuferi.

Eu, fire mai voluntară, mai curioasă, plec să urc dealul, să văd acel izvor. Ambrozie nu vrea să vină, probabil că el a mai fost pe aici. Când ajung pe la jumătatea Dealului Ponor îmi apar în cale niște stânci albe ca varul. Observ că printre ele se cascadează un intrând. Și undeva departe răzbate o răcoare umedă, semn că acolo se strânge apa, celui izvor pe care îl înghite pământul. Merg, merg de-o parte și

de alta, piatră și iar piatră, tufe de sânger. Ceva mă atrage ca un magnet. Întrândul descinde într-un hol îngust. În partea dreaptă părea lung, iar în stânga ajungea la o cotitură. Vizavi era un alt întrând, care ducea într-o peșteră întunecată și răcoroasă. O arcadă deschisă în partea mai îndepărtată a peșterii aducea o briză care trecea ușor prin spațiul întunecos, mărginit de pietre, iar lumina se reflecta în lumina în spatele unei cascade care bolborosea de partea cealaltă. Trecând dincolo de cascadă, am pășit într-o grădină atât de frumoasă, încât aproape că era dureros s-o privești. Flori minunate, în orice nuanță îți puteai imagina, creșteau dintr-un haos de arbori și frunze, iar stoluri de fluturi se plimbau printre ele. O stâncă de culoarea sării, dar minunat șlefuită, se ridica deasupra mea, iar în vârful ei creșteau alți arbuști, care se ridica deasupra mea, iar în vârful ei creșteau alți arbuști, care se ridicau până la acoperișul de sticlă. De o parte și de alta, se înălțau pereți negri, din care se profilau mici bucăți de spațiu liber, care păreau a duce spre camere cum era și cea în care mă trezisem.

Grădina interioară era uriașă, impresionantă mai întâi prin dimensiune, și-apoi prin nebunia de culori. Cascada se vărsa într-un pârau, care la rândul lui ducea la un lac micuț, plin de nuferi și crini. De la el, mici alei cu nisip alb duceau spre alte uși.

Lumina care cobora prin acoperișul de sticlă era de culoarea lavandei, cu insertii de indigo – era seară așadar. Fusesse o după-amiază însorită când fusesem luat de vraja acelui spațiu subteran, dar nici nu-mi trecea prin minte că ar fi putut să fie aceeași zi. M-am rotit ușor pe călcâie, încercând să cuprind totul cu privirea. Era copleșitor. Ochii mei nu puteau cuprinde nici jumătate din tot ce se afla acolo, iar creierul nu putea să proceseze decât o mică parte din ceea ce vedem.

Dintr-o casă mică ce avea ferestrele larg deschise prin care ieșeau aburii unor miresme de plante aromitoare, se auzea un cor de voci.

- Oare ce naiba se află aici? mi-am zis.

Un cap de femeie cu părul ascuns sub o bonetă albastră s-a aplecat peste pervazul geamului și-a zis:

- Ce să fie, străinule? Ați nimerit în Grădina cu lavandă!

M-am apropiat de geam s-o întreb pe femeia aceea ce a vrut să spună, dar într-o secundă draperiile la geam au căzut și n-am mi auzit nimic. Am strigat la femeile aflate înăuntru că mi-e sete și vreau un pahar cu apă. N-am mai auzit nici un foșnet, ca peste câteva clipe să mi se întindă pe o tavă de argint, o cană din care ieșeau aburi. Era o fiertură aromitoare. Am luat cana și am băut toată licoarea și i-am înapoiat tava. Când am ieșit afară din tunelul acela dintre stânci, ploua cu găleata, parcă se deșertaseră norii peste colinele din jurul mănăstirii. La gura intrândului calcaros mă aștepta ieromonahul Sofronie Suflețel cu o pelerină cu glugă pe care am îmbrăcat-o și apoi ne-am dus la adăpost în clădirea pe jumătate ridicată. Coborând cu pași agale colina, Sofronie m-a întrebat:

- Ați mai văzut o ploaie ca asta ce cade ca o mană cerească?

- Nu, părinte Sofronie.

- Să ne oprim o clipită și să ascultăm cum respiră pământul.

Auzeam un oftat care venea din necuprins. Pământul uscat sorbea apa ca un însetat. Se bucura că-și stămpără setea și hohotea de bucurie.

Eram în ceasul amiezii, așa cum prevăzuse părintele Sofronie că va ploua. Aveam senzația că trecuse peste mine timp nemăsurat și că voiam să-l întreb pe părintele Sofronie dacă nu sunt bătrân, alb pe cap. Părintele mi-a spus că stătusem în peștera sau în Grădina cu lavandă cam două ceasuri.

- Ce ați băut la „Farmacia călugărilor” că arătați foarte bine la față, că-mi vine să zic că ați întinerit.

- Am cerut unei măicuțe printr-o fereastră deschisă să-mi dea un pahar cu apă, dar când acolo mi-a dat o cană mare cu o fiertură atât de aromată că la început era să-mi pierd răsuflarea.

După ce-i descriu părintelui Sofronie ce arome, ce gust avea, mi-a spus:

- Aveți probleme digestive. Și parcă v-a ghicit baiul și v-a dat un ceai cu ingrediente de rădăcină de angelică, valeriană, șofran indan, scorțișoară, smirnă, cardamom, mentă, stafide și miere de salcâm.

Am mai mărunțit de-ale lumii monahale, după care părintele Sofronie ne-a invitat la o gustare: o ciorbă de legume foarte gustoasă și câte un copan de pui, nu înainte de a bea un păhărel de țuică făcută din cireșe amare.

Ploaia încetase și s-a ivit un soare zglobiu care aurea ținutul dintre coline. I-am mulțumit părintelui Sofronie pentru ospitalitate, ne-am urcat în mașină, cu promisiunea că o să mai venim în primăvara viitoare.

Prietenul Ambrozie mă ispitea din priviri și parcă voia să mă întrebe cum m-am simțit aici la Feria.

- Țin să vă mulțumesc pentru această escapadă făcută la capătul lumii.

Ion POP

Grecia! Grecia! (V)

[28 martie 1976]

Gălesc repede un hotel - „Paladio” - condus cu mașina de Monsieur le Capitain, care-mi oferă, amical, și o plăcintă grozavă cu brânză cretană, pe terasa unei cafenele din Piața Nikeforos Phokas, la câțiva metri de leii fântânii venețiene a lui Morosini, din secolul XVII. (Același care, din nenorocire pentru toți, a lansat bomba stupidă și a făcut să explodeze Parthenonul transformat de turcimea imbecilă în... depozit de pulbere...).

Mă despart în cei mai buni termeni de dl. Zotos și, după ce-mi iau în primire modesta cameră de hotel, ies în recunoaștere prin oraș, așteptând să se facă ora 10, când se deschide Muzeul Arheologic. Multe din prăvăliile de artizanat s-au deschis, deși e duminică: o paradă de țesături splendide, în culori foarte vii, dar perfect armonizate. Covoarele nu sunt departe de unele de același gen de la noi. Nu sunt nici exagerat de scumpe, dar sunt obligat la economii, așa că îmi înfrânez tentațiile de cumpărător. Încet-încet, apare la capătul străzii, marea: tulbure la mal, verde transparent mai încolo, iar spre larg de un albastru foarte intens, sub munții din zare. Un mic golf adună câteva zeci de bărci pescărești colorate viu, în preajma fortului venețian: leul e prezent și aici în basorelieful zidului de piatră masivă, cenușie.

La ora 10 sunt la Muzeu. Mulțime de vizitatori, mai ales americani și nemți. Câteva gupuri de elevi au invadat literalmente sălile. Din păcate, partea dedicată din Muzeu picturii murale de la Cnossos e închisă pentru reamenajări, însă cele treisprezece săli ale ceramicii, bronzurilor și aurăriei pot fi văzute: sunt comori nemaipomenite, din perioadele zise - în funcție de epoca de construcție a palatului lui Minos - pre-palațială, neo-palațială și post-palațială. Majoritatea vaselor expuse sunt vase de libații, urne funerare. Foarte mare deosebire față

de ceramica greacă peninsulară: mai „primitive” ca formă (nu se cunoștea încă roata olarului), ele fac notă aparte prin culoare și desen: domină negrul și roșul-teracotă, griurile - și desenele groase, florale sau animaliere, ori geometrice. Îndeosebi spirala. Foarte frumoase - vasele de libații din piatră, porfitrit sau steatit - în formă de cap de bou (animal sacru, ca la egipteni), negru, cu coarne azurii, sau în formă de scoică și pâlnie. Din perioada neo-palațială, și de mare finețe, sunt vasele negre cu reliefuri, precum o cupă reprezentând grupuri de oameni întorcându-se de la culesul recoltei însoțiți de muzicieni. Alte reliefuri, de aceeași calitate, se regăsesc în bijuterii: splendide stilizări animaliere, figuri de zei, de luptători... Tiparele unor asemenea desene și reliefuri se văd în „pecețile” foarte numeroase, expuse în câteva vitrine. Frecvente sunt și figurinele de teracotă sau bronz, în majoritate reprezentând taurul sacru sau figuri de zeiță (acestea din urmă prezente și în dimensiuni mai mari - vezi zeițele cu brațele ridicate, ținând șerpi în mână sau purtându-i încolăciți pe brațe, iar pe cap având o ciudată coafură rituală. E mult „egiptianism” în toate acestea (confirmat și în pictura reconstituită de la Cnossos). Printre figurinele de teracotă se poate vedea și un fel de „horă” sacră, destul de rudimentar lucrată, ori o masă rituală cu șase mici ulcioare. De unde va fi venind și cu ce semnificație „acrobatul” întâlnit de mai multe ori pe bijuterii și arme, sculptat în ivoriu? O pictură de la palatul lui Minos, înfățișând un taur prins de coarne de către un zeu (?) - gest de îmblânzire? - introduce în scenă și pe arobatul în salt spectaculos pe spinarea animalului. Alte curiozități: o figurină reprezintă un personaj dându-se huța în leagănul lui de teracotă; o zeiță cu șerpi poartă o rochie cu volane și șorț, iar sâniile îi sunt goi.

Foarte des apare decorul cu halebardă - sau secure cu două tășuri - în perioada neo-palațială. Vasele cu reliefuri-țepi. În fine, ciudatele sarcofage de teracotă în forma unor vane de baie decorate cu motive în general vegetale, deși nu lipsesc nici păsările sau motivele geometrice. Lămpi de piatră, cu picior decorat, altare mici,

linguri de bronz (Haghia Triada). Un obiect singular, alături de tabletele de ceramică cu scriere hieroglifică: un disc, tot de ceramică, cu mici figuri stilizate, imprimate *en creux*: printre primele modele de scriere hieroglifică...

După-amiaza o petrec la Cnossos, la palatul reconstituit al regelui Minos. Trimiteri mitologice: Minotaurul, fiu bestial al Pasiphaei, soția lui Minos, - Theseu, firul Ariadnei. „Modelul” palatului, văzut la Muzeu, propunea într-adevăr un labirint perfect, construcție de surprinzătoare eleganță „modernă”. Aflasem că „labirint” a însemnat inițial „palat al securilor” - după decorul cu semnificație probabil ritualică al acestor duble securi găsite și pe vasele din Muzeu.

Confruntarea cu reconstituirea de pe teren m-a decepționat ușor. Evident, Arthur Evans, arhitectul pasionat care a realizat această refacere, dă o idee despre ce a putut fi extraordinara construcție, însă mult din emoția altor ruine se pierde: când privești culorile noi ale coloanelor negre-roșii, frescele-imitații, betonul vopsit ca să pară lemn - e mai mult decor de teatru decât vestigiu istoric. Prefer de departe Delphi-ul sau chiar Corintul. Între pomii înfloriți ai primăverii, tot acest ansamblu dă însă emoția delicată a reînvierii unui trecut îndepărtat și deci aproximativ - și, în mod curios, nu atât acest trecut mă impresionează „pe teren”, cât pasiunea refacerii lui de către un om al secolului nostru. E, în toate astea, o iubire de „maniac” - vezi profesorii de limbi clasice de altădată - foarte înduioșătoare. Iar apoi, plasată în peisajul cretan - fondul de piatră al colinei muntoase și valea cu măslini verzi -, construcția în fragmente are totuși un fel de măreție ce nu te lasă indiferent.

Mă gândesc, însă, mai mult la o idee de poem, cu labirintul cuvintelor, cu Minotaurul om-animal, cu ruperea firului Ariadnei. Sau: un poem al cărui autor ar fi Minotaurul însuși, conștient că va fi ucis de Theseu.

Seara, la hotel, în timp ce scriu aceste rânduri, dintr-o cameră alăturată aud o frumoasă voce greacă acompaniată de *buzuki*. Cântece melancolice, făcându-te să visezi la mări și la soare, cu gândul ce se pierde în nicăieri.

[29 martie]

Toate ghidurile turistice spun că în Creta nu plouă aproape deloc în lunile aprilie-septembrie. Noroc că nu e încă tocmai aprilie - și ploaia a venit, fertilă pentru câmpille și colinele insulei, rea însă pentru turistul care sunt. Căci călătoria pe care am făcut-o astăzi de la Iraklion la Festos a fost numai pe jumătate din ceea ce trebuia și putea să fie, sub cerul acesta negru de nori. Pe deasupra, ghidul care conduce grupul mic de turiști din autobuzul Creta-Tours vorbește numai englezește și nemțește.

Până la Gortys, unde oprim să vizităm niște insignifiante ruine al fostului mare centru cretan de pe vremea romanilor, ploaia e numai o amenințare: primele picături cad doar în momentul când pășim pe cărarea ce duce spre ruine. Traversăm, însă, un peisaj de vis; rareori am văzut atâta frumusețe adunată pe un spațiu atât de mic: între munții maiestuoși se întinde o țară de blânde coline cu imense suprafețe de vie: printre butucii înălțați cam la o jumătate de metru de la pământ - mulțime de flori galbene, albe liliachii. Nesfârșite livezi de măslini ocupă până și locurile cele mai neașteptate, niciun metru pătrat nu rămâne necultivat. Aerul umed face și mai puternice culorile acestea, de la țipătul galbenului ce inundă viile, până la ovalurile mătăsoase ale măslinilor de un verde cald, pe sub care pasc, legate de țărșul lor ascuns în ierburile înflorite, capre arcadiene cu iezi sprinteni. Câte un măgar mișcă urechi deștepte în iarba care îl acoperă aproape sau, alteori, suportă povara bidoanelor cu lapte (de capră, probabil) ori a bătrânei sau moșului negricios și neras care coboară în diagonală pe panta dealului. Anemone sălbatice, de un alb suav ori de culoarea sângelui se amestecă cu margaretele și galbenul rapiței, într-o inundație de paradis. Iar în fundal, de o parte și de alta a șoselei, munții cu piscurile de zăpadă.

Satele sunt albe, privite de departe, în aglomerări în trepte, dar când treci prin ele ești surprins de lipsa de grijă pentru frumos. Într-o regiune atât de bogată - și pământul e lucrat cu o grijă aproape migăloasă - ți se pare cel puțin

ciudată sărăcia așezărilor umane: neglijența orientală, lucruri aruncate cu grămada, la întâmplare, varul căzut de pe pereți și, în general, spațiul extrem de redus al locuinței. Ce fac acești oameni cu toate bogățiile pe care le culeg an de an din vii și din livezi? Portocalele și lămâile sclipesc solar în frunzele veșnic verzi...

Minunată vale a Messarei, numită de localnicii înșiși paradis - depresiunea între dealuri, e, privită de sus, o nesfârșită înșiruire de splendori vegetale. Oamenii lucrează ca în vremurile patriarhale, cu plugul tras de boi, măgari sau cai, mijlocul de transport esențial e același catăr sau măgarul cuminte și răbduriu...

Popasul la Gortys e modest, deși nu lipsit de interes. Ruinele orașului vechi nu sunt deloc spectaculoase, dar, într-un adăpost de piatră arcuit în stil roman, se află blocurile de piatră, un perete întreg, numite „legile de la Gortys”, gravate într-un fel de dialect doric: textele scrise de la stânga la dreapta și de la dreapta la stânga (alternativ, cu litere inversate) se referă la libertatea individului.

Ruinele basilicei Agios Titu (secolele VII-VIII) sunt și ele sărace: mai rezistă bolțile absidei, deschise straniu spre un mic câmp de ruine - coloane romane și corintice. Din palatul lui Radamantes, fratele regelui Minos, de la Festos, n-a mai rămas mare lucru. Planul îl amintește pe cel de la Cnossos, însă aici, în lipsa reconstituirilor, vestigiile sunt destul de anodine - salvate doar de magnificul cadru natural: deschidere, în vale, spre bogățiile câmpurilor roditoare, iar în spate spre muntele Ida, înzăpezit.

De la Aghia Triada, unde se află și ruinele, zărite de departe, ale unei vile de vară a lui Radamantes, rămân în memorie anemonele de pe colina din preajmă, fulguire de alb imaculat. Apoi ploaia, mai ales la întoarcere, când muzica grecească pe care o ascultam nu poate ascunde griul luminii murdare.

Seara, mă grăbesc să ajung pe puntea vaporului „Rithimnon”, frate geamăn cu „Kantia”, cu care plecasem. Vremea rea va face să rămânem în port până spre miezul nopții, cu patru ore de întârziere. Și, în plus, la ora 12 sunt

trezit de niște horcăituri și țipete sinistre, - unul dintre tovarășii de cabină, pe care-l lăsasem citind grav ziarul în pijama lui elegantă, trecea prin teribile convulsii provocate de răul de mare. Valurile zgâlțâiau, ce-i drept, vaporul în toate părțile - și am mulțumit tuturor îngerilor că am scăpat de asemenea surprize. Urletele repetându-se de vreo patru ori în cursul nopții, m-am trezit tot de atâtea dăți, speriat și îngreșat de spectacolul din imediata apropiere. Am ieșit la un moment dat pe punte, temându-mă să nu mi se facă greață de greața celui alt: viziune extraordinară a valurilor pe care vaporul aluneca în șerpuiuri destul de îngrijorătoare, așa că m-am întors la somul nesigur. Când am ajuns la Pireu - pe soare și un cer aproape pe de-a-ntregul senin - era trecut de ora 11 și vaporul meu spre Mykonos plecase, cum am aflat din port, la ora opt și jumătate...

Trebuie deci să rămân la Atena. Din nou la „Exarchion”, îmi folosesc după-amiaza hoinărind pe lângă Akropole, pe colina Muzelor, în auria lumină a soarelui. Parthenonul e de un alb suprem pe cerul fără de niciun nor, iar eu sunt iarăși plimbărețul fericit, regăsindu-mi starea de grație. Totul e atât de pur, atât de exaltant-limpede și solemn, încât întârziu minute în șir cu ochii pe aceleași coloane, pe aceleași ritmuri marmoreene.

Spre seară, când umbrele se lungeau în Cimitirul de Ceramică, m-am dus să colind printre pietrele vechi. Urmele valoroase nu sunt prea multe, dar ce atmosferă! Doar câteva stele funerare au mai rămas aici, cu reliefurile lor elegante - scene de adio, cu mâna întinsă a părintelui sau a fiilor, cupluri întristate, un călăreț ce doboară un luptător, taurul sacru deasupra unui tablou votiv, gol de personajele inițiale... Dar nu acestea sunt lucrurile cele mai importante, sau nu ele însele luate izolat, ci - repet - atmosfera de calm desăvârșit ce vine din marmura îmbrățișată de ierburi și florile de romaniță, din dulceața luminii de miere ce dă celui mai modest relief o umbră de taină. Și aceste urne cu cenușa pierdută, prezențe elegante ale unei morți inofensive și coloanele cu nume șterse grecești, adunate toate la un loc - căci morții au dispărut

de mult de sub ele - și aceste sarcofage părăsite de trupuri, și iarba plină de sevă țâșnind de pretutindeni. Și chiparoșii printre care se vede, departe, în același blând aur, Parthenonul pe albastrul cerului...

[31 martie]

Sunt iarăși pe mare, în drum spre insulele Mykonos și Delos. Mi-am luat bilet încă de la sosirea din Creta. Mai mic și mai puțin elegant decât vapoarele din cursa cretană, „Nais” e totuși un vas agreabil. Ziua e splendidă, cu un cer limpede și soare mult, marea liniștită contrastează plăcut, cu albastrul ei intens, cu albul dominant în Pireu. La ora opt și jumătate ne desprindem de țarm, sunt instalat pe puntea mijlocie, printre tineri de toate națiile: americani, nemți suedezi, francezi, italieni... Mă abandonez legănării line a vaporului, soarelui, ritmului egal al zgomotului făcut de motoare. Briza, ușoară la început, devine din ce în ce mai puternică, încât trebuie să ne deplasăm de pe o latură pe alta a punții, căutând locuri adăpostite. Cu creșterea vântului, marea se neliniștește și ea - stropi sărați ne umezesc din când în când fețele. Din barul de alături vin sunete grecești, melodii ce-mi sunt deja familiare...¹.

¹ Notele mele de călătorie grecească s-au întrerupt, din păcate, aici. Neînregistrate la timpul lor, imaginile rămase din cele două insule pe care le-am vizitat într-o destul de rapidă trecere îmi apar, firește, mai estommate după peste patru decenii. Mi-au rămas totuși pe retină morile de vânt alb-albastre de la Mykonos în preajma caselor de un alb sporit de soarele generos... La Delos, am vrut să ajung pe urmele lăsate de evenimentul mitologic al nașterii lui Apollo, în acel spațiu acum numai ruine... Poate că imaginile cel mai bine întipărite în memorie sunt cele al celebrilor « lei din Naxos », înșiruiți, roși de vremuri, printre macii fâlfâind mici eșarfe roșii... A fost, în ziua următoare, întoarcerea la Paris cu un Jumbo-Jet asemeni celui cu care pornisem spre Atena... Da, Grecia! Grecia!...

Rodica-Gabriela CHIRA

Cu Françoise Hérítier, despre noi

Vacanța de iarnă, ultima din cariera mea de dascăl, se dovedește a fi și un fel de desprindere de ceva. Un sentiment de nostalgie, gândul că m-am investit în anumite cercetări, din nevoia de a publica ori pur și simplu pentru că am descoperit un autor ori o lucrare ce mi-a stârnit interesul și am vrut să aflu mai multe. Dacă mă gândesc bine, tot ce am făcut, dintr-o nevoie exterioară, cea a pregătirii de cursuri noi ori a doctoratului, s-a transformat în neașteptate surprize, cele ale revelării unor „secrete” ale lumii acesteia. Ordonat, în dosare, în folie protectoare, articole, capitole din cărți, pe care sunt notate atent reperele bibliografice. Articole pe care le-am cărat în spate de prin străinătăți ori de prin diferite biblioteci ca pe lucruri de mare preț. Unele le-am păstrat până azi. Ubuescul lui Alfred Jarry ori date despre Jacques Sternberg, atâtea articole despre genul science-fiction, despre specificul teatrului cornelian ori detalii ale existenței și creației lui Cyrano de Bergerac și câte altele. Cui îi mai folosesc? Majoritatea sunt în limba franceză, ori limba franceză nu mai are căutare în societatea tehnologizată pusă în mișcare de economia de piață. O fi și un curs al istoriei, nimic nu e veșnic. Doar că ce se întâmplă aduce tare bine a sfârșit de civilizație. Pentru mine, în clipa aceasta e, de bună seamă, bine să fac loc pentru altceva. Până la urmă, comoara mea nu stă în aceste obiecte trecătoare ci în ceea ce a rămas în mine după trecerea prin ele. Rămâne, prin urmare, să fac loc în jurul meu pentru sarea vieții, ingredient care de des-tule ori a lipsit din rețeta parcursului.

Iată că, dintr-un raft al bibliotecii, m-a chemat Françoise Hérítier. Poate s-a înțeles cu mama, au văzut amândouă cum mă tot frământ în van și, de acolo, din lumea celor plecați, mi-au făcut semn. Căci a trebuit să ajung la capătul cărțiclei *Au gré des jours – În voia zilelor*, publicată la Odile Jacob în 2017, ca să aflu de pe Internet că, în același an, în 15 noiembrie, exact în ziua în care a împlinit 84 de toamne, autoarea

și-a luat rămas bun de la lumea aceasta. În voia zilelor m-a trimis apoi la celelalte două, de aceeași factură: *Le Sel de la vie. Lettre à un ami – Sarea vieții. Scrisoare unui prieten* (2012), apoi *Le Goût de mots – Gustul cuvintelor* (2013), toate la Odile Jacob.

Le țin în mână, le „cântăresc” cu grijă și mulțumesc pentru dar. Din nou coincidențe. În prima parte a lungii scrisori din *Sarea vieții*, adresată lui Jean-Charles Piette, medicul care a îngrijit-o atâția ani, ajutând-o să se salveze dintr-o boală aparent incurabilă, Françoise Héritier numără zilele dintr-o viață de om cu media de vârstă de 85 de ani. Aceasta în încercarea de a calcula cât timp ne rămâne zilnic pentru sarea vieții, dacă scădem toate celelalte îndatoriri. Câtă vreme suntem activi profesional, aproximativ o oră și treizeci de minute. Cinci ore și treizeci de minute înainte sau după această perioadă.

Avem apoi, din august până în octombrie, o înșiruire de momente-sare a vieții sale, dintre care: „... să ceri îndrumare într-o seară ploioasă de iarnă la ieșirea pustie a metroului Censier-Daubenton unui grup punk format din trei persoane, cu tunsoare irocheză și Doc Martens tachinându-se la adăpostul unei uși, și să fii însoțită de trei tineri îndatoritori până la intrarea în piața Vermeuse : «Ba nu, nu ați fi găsit locul singură, și apoi, nu se știe niciodată...»” (10 octombrie, p. 79).

Această ultimă zi de notare a lungii scrisori precizează că „nu e vorba despre înalte speculații metafizice ori de reflecții profunde asupra vanității existenței, nici măcar despre intimitatea arzătoare a fiecăruia. E vorba doar despre modul în care facem din fiecare episod al vieții o comoară de frumusețe și grație care sporește neîncetat, de la sine, și care poate fi alimentată în fiecare zi. Nici un fel de vrăjitorie aici, nu-i așa? Există cu siguranță în acest amestec heteroclit de sentimente, senzații, emoții, fericiri experimentate cândva ori mereu. [...] Am învățat să le recunosc drept ceea ce sunt: jaloanele delicioase ale vieții noastre. Dintr-o dată ea devine mult mai bogată și mai interesantă decât credeam. Și mai ales spuneți-vă că nimic din toate acestea nu vă poate fi luat vreodată” (p. 82).

În „Prezentarea” scrisorii, Françoise Hérítier explică ce a generat-o sau cine se află la originea ei: medicul extrem de dedicat de la care a primit într-o zi de vară, o ilustrată cu textul „O săptămână «furată» de vacanță în Scoția”, pe Insula Skye. De aici, Françoise a început să brodeze la gândul că, de fapt, medicul s-a lăsat mereu „furat” dedicându-se într-una celorlalți, nepermițându-și să se consacre mai mult propriei persoane. Sarea vieții e făcută din clipe în care te regăsești tu în natură și în univers, așa cum ești, percepi darurile pe care le primești: vacanță, teatru, lectură, arte, plimbarea cu nasul în vânt, grădinaritul, visarea, flirtul, chiar și „plăceri vinovate”. Prilej pentru autoare să enumere momente „sărate” din propria existență.

Scrisoarea se încheie cu „Să întoarcem pagina”, un fel de concluzie care începe astfel: „Nici un fel de vrăjitorie, îi scriam destinatarului acestui text. De acord, dar de o necesitate imperioasă totuși. Cine sunt «eu» dincolo de definițiile exterioare care-mi pot fi atribuite, cele ale aparenței fizice, a caracterului prezentat în linii mari, a raporturilor cu ceilalți, a ocupațiilor profesionale și personale, a legăturilor de familie și de prietenie, reputației, a angajamentelor, a rețelilor de apartenență, dincolo de definițiile fără îndoială corecte dar în egală măsură construite și înșelătoare? «Eu» cel din adânc. Iar acest «eu» ce reprezintă bogăția noastră e făcut dintr-o deschidere spre lume – dintr-o aptitudine de observator, de empatie cu viul, din capacitatea de a fi una cu realul. «Eu» nu e doar cel care gândește și face, ci și cel care simte și experimentează potrivit legilor unei energii subterane mereu reînnoită. Dacă ar fi cu totul lipsit de curiozitate, de empatie, de dorință, de capacitatea de a simți supărare și plăcere, cine ar fi acest «eu» care, în plus, gândește, vorbește și acționează?” (p. 83-84).

Cartea, adresată în egală măsură prietenului și cititorului, el însuși prieten, ne invită să recunoaștem nu doar copilăria, cea care ne-a creat principalele afecte, ci și pe cele ale celorlalte vârste, să ne acordăm timp pentru „sarea vieții”. Pentru că „Acest «eu» este făcut și din amintiri, dar cui i se supune alegerea amintirilor?” (p. 85) care se face „fără intervenția voinței. [...] Evenimentul își ia zborul, dar rămâne esențialul,

înscriș în trup, care revine la farmecul trecător al uni evocări, la tremurul unei senzații, la forța surprinzător de vie și de neînțeles uneori a unei emoții. De ce țin toate acestea, dacă nu de arzătoarea voce interioară, acest dinam vital pe care nici măcar nu știm că l-am elaborat de-a lungul timpului. Amintirea nu mai este, dar memoria senzuală a corpului vorbește întotdeauna. Suntem o țesătură dotată cu captoare ce înregistrează amprente tenace care ne servesc drept tutori spre a ne dirija. Prea multe amintiri ne-ar paraliza. Rămân prototipurile a ceea ce ne impresionează cu adevărat în marele registru al emoțiilor posibile.” (p. 85-86)

De asemenea, pentru că „lumea există prin simțurile noastre înainte de a exista în mod ordonat în mintea noastră și trebuie să facem totul pentru a păstra de-a lungul existenței această facultate creatoare de sens: să vedem, să ascultăm, să observăm, să auzim, să atingem, să mângâiem, să simțim, să mirosim, să gustăm, să avem «gust» pentru tot, pentru alții, pentru viață” (p. 87).

Cea de-a doua carte este percepută de autoare ca un joc, un joc al cuvintelor, o fantezie, „una mai serioasă decât s-ar putea crede la prima vedere” (p. 9). De la mirarea copilului în fața sunetelor transformate în cuvinte descoperite odată cu gustul bomboanelor și al dulceturilor, la limbajul adus de scriere. În mintea adultului se nasc întrebări legate de „ce se petrece de fapt în capul meu când încerc să disting de mai aproape procesul gândirii și al acestui limbaj neobosit? Cuvinte aud? sau văd? sau descifrez, pe care le pronunț *in petto*? pe care le am în gură, nu doar în cap? Care vin singure sau care sunt înfulecate în mod imperativ de altele într-o nesfârșită derulare? Sunt imagini globale, sunete sau litere? foneme clar separate? în stare brută? litere pe care le pronunțăm în minte? Ansambluri ce se substituie unele altora în galop, precum caii sălbatici care nu aleargă niciodată singuri?” (p. 10). Neputând veni cu un răspuns clar la aceste întrebări, autoarea adresează cititorilor o invitație. Acea de a fi atenți la modul în care se articulează gândurile în minte: dacă sunt citite ca dintr-un calculator ori de pe buze, dacă există în noi un „manipulator vorbăreț”, ori dacă simțim reacții epidermice de genul „crampe în stomac, piele

de găină, surâs fără motiv aparent (cum li se întâmplă adesea oamenilor pe stradă...)” (p. 11). Comparând coexistența limbajului vorbit cu cel scris, Françoise Héritier se întreabă dacă nu cumva aceasta a făcut să se piardă din puterea imaginației: „ce ne rămâne din facultatea creatoare de sens în funcție de sunete, cea pe care o posedă copilul înainte de a scrie, așa cum o avea umanitatea la începuturi? Cum funcționează formatarea în corp?” (p. 11) Cu alte cuvinte, care este diferența dintre semn și sens, dar nu dintr-o perspectivă lingvistică, nici semantică ori neuroștiințifică. Dincolo de expresiile gata făcute pe care le încadrează în al doilea registru, autoarea dorește să înțeleagă emoția care o cuprinde uneori în fața anumitor cuvinte și ciudățenia pe care o capătă pentru ea asocierea intimă a lucrului și a cuvântului pe care îl exprimă. Această curiozitate o conduce spre gruparea cuvintelor în trei categorii: prima este cea în care sonoritatea se lipește de obiectul pe care-l reprezintă; cea de-a doua, cea a siderării, e reprezentată de cuvintele ce nu seamănă cu lucrul pe care-l desemnează, nu se știe din ce motive, fără a putea explica neapărat senzațiile care au provocat apariția lor; în a treia categorie, cea personală, se încadrează cuvintele, numeroase, care, pentru ea, au un alt sens decât cel obișnuit. Astfel, „pornind de la cuvântul pronunțat, scris, auzit, adus în cavitatea bucală, încerc să regăsesc o definiție care, dincolo de denumire, pornind de la toate evocările pe care le trezește în minte și trup, care nu sunt imediat descifrabile în același mod, îl va face să intre într-o lume paralelă în care se va bucura de autonomie deplină și de o eficacitate cu atât mai mare cu cât definiția este mai fidelă ființei sale. [...] Cuvântul are una sau mai multe aure, fiecare depinzând de calitățile cuvântului: sonoritate, litere, foneme, înțelegeri secrete ale sensului bazate pe asocieri...” (p. 22-23).

Aceste definiții se impun în două moduri. Mai întâi prin culoarea și alura literelor, caracterul și savoarea lor, după modelul lui Arthur Rimbaud, deschizător de drumuri, pentru care vocala A are culoarea neagră, E, albă, I, roșie, O, albastră, U, verde. Autoarea adaugă movul pentru Y, și toate nuanțele. Dar culorilor li se asociază și calități morale. Astfel,

negrului vocalei A i se asociază „ranchiuna, fierea”, în vreme ce E este „clară, limpede, inocentă”, I, „colerică, infatuată, perversă uneori”, O, „mirată, naivă, generoasă”, U, „liniștită, senină, bucolică” (p. 24). În registrul muzical, vocala A apare „gravă, sumbră, precum sunetul unui clopot de alamă”, E „are sunetul limpede și fluid al harpei”, I, „sunetul ascuțit al fluierelor și al pâraitoarelor”, O, „sunetul plin și vibrant al corzilor, viorii, alto-ului, violoncelului”, U, „derularea unduitoare a pianului”, Y, a oboiului și a clarinetului (p. 25). Registrul mirodeniilor ne aduce, pentru A, „savoarea amară a ciocolatei negre”, pentru E, „blândețea dulce a vanilieii”, „focul ardeiului iute și al piperului” pentru I, „rotunjimea scorțișoarei” pentru O, „picantul ierburilor proaspete parfumate, asmațui, arpagic...” pentru U, în vreme ce Y „se asociază cu ierburile uscate, cimbru, cimbrisor, dafin” (p. 26).

Cât despre consoane, B-ul este „zăpăcit, țărănoi, scos din glod”, C-ul „arată cu degetul, pălăvrăgește, e închizitor”, D-ul e „liniștit, atent, deschis, clar”, F-ul „ingenuu, naiv, încântător, îndatoritor”, G, „cu un caracter bun, dar vag bănuitor, jucăuș”, H-ul este „aerian, subtil”, J-ul, „șmecher, observator, în așteptare”, K-ul, „sigur de el, arogant”, L-ul, „lichid, fondant, înmuiat, umed”, M-ul, „înghesuit de el însuși, foarte conștiincios”, N-ul, „echilibrat, senin, iradiant”, P-ul, „febril, rapid, harnic, exploziv”, Q-ul, „masiv, inamovibil”, R-ul, „direct, dominator”, S-ul „sinuos, bănuitor, gelos, suspicios”, T-ul, „diplomat, autor de compromisuri”, V-ul, „curajos, pornește la asalt”, W-ul, „se bâlbâie, complexat”, X-ul, „îngrijorat, timid”, Z-ul, „coboară de la munte cântând”; totul în asonanță...

Dincolo de culoarea și alura cuvintelor, vine a doua modalitate de construire a definițiilor și anume „cea a asocierii libere între idei, crearea de rețele conceptuale care se deschid singure, dintr-un fel de necesitate internă”, pornind de la antropologia simbolică a corpului. Cuvântul crizantemă, de exemplu, este asociat cu spațiul și cultura japoneză pornind de la o carte intitulată *Crizantema și sabia* de Ruth Benedict : „harakiri ori sabia deschide în corp forma și culoarea florii” (p. 30).

Registrul al doilea, cel al locurilor comune, aparține expresiilor izvorâte din „teritoriul unui sentiment încercat, al unei emoții, al unei experiențe concrete resimțită și transcrisă în trup” (p. 36), expresii care extrag „esența realului într-o situație dată” (p. 36-37), un fel de „scurtături magistrale în registrul emoțiilor universal împărtășite” ce primează „asupra gândirii analitice și a cunoașterii”, ca în „a despica firul în patru” (p. 40), de exemplu. „Întrepătrunderile acestea de emoții brute sunt imediat înțelese într-o cultură dată prin intermediul expresiilor în care cuvintele vehiculează cu totul altceva decât sensul primar, exprimând o acumulare de experiențe similare și un anumit mod de a le închipui și de a le sublima”. Expresiile acestea reprezintă o mare dilemă educațională pentru copil, ele constituind apanajul adulților. Doar că, prin asimilarea lor, adulții intră într-un spațiu al conformismului în care puțin loc îi mai este rezervat intimității.

Ideea aceasta este sugerată și printr-o schemă (p. 49), și ea menită să exprime aceeași idee de bază, anume că sensul și conceptele, respectiv schema și locurile comune amestecă planurile spiritului cu cele ale trupului mergând de la percepție la identificare în primul caz, de la emoție la abstracție în cel de-al doilea, într-o întrepătrundere a faptelor și artefactelor (realitatea) cu reprezentările (idealitatea).

Partea a doua a cărții vine cu exemplificări în primul registru, apoi în cel de-al doilea, și chiar într-un al treilea, în care expresiile-locuri comune sunt puse în practică în scurte texte amuzante, ca „Mamă în pragul unei crize de nervi”, dialog „Între colegi crispați”, „Patron enervat și angajat prost”. Ele pun la serioasă încercare competența lingvistică a vorbitorului nenativ. Ultima parte, „Ieșirea din joc”, e o invitație de a continua exercițiul, cu câteva pagini liniate ca spațiu de manifestare.

Dacă am da curs acestei invitații, făcând asocieri între literele numelui autoarei și semnificațiile mai sus reluate, am putea oare descoperi vreo legătură între ea și renescentistul François Rabelais? Căci enumerările nesfârșite de cuvinte și expresii, de experiențe de viață surprinse în fraze scurte ori nesfârșit de lungi, amintesc de renumitul povestitor și medic.

Ajungem și la cea de-a treia carte, structurată de data aceasta în două părți. Prima, „De bric et de broc” – „La întâmplare”, are vreo patruzeci de pagini și e formată din două fraze. Prima, o înșiruire de amintiri-străfulgerări din copilărie, cu cărți citite, filme, întâlniri, emoții. A doua, ceva mai scurtă, cu același gen de amintiri-străfulgerări din adolescență și din primii ani de studiu în istorie-geografie, când se vedea ca o fată simplă, ajunsă de la țară la Paris, în mediul universitar.

Partea a doua a cărții, „Façonnages” – „Modelări”, e o conștientizare a drumului său, a modului în care el s-a construit prin întâlnirea cu Claude Lévi-Strauss care a dirijat-o spre antropologie și al cărei portret îl creionează cu multă sensibilitate, faptul că acesta a ales-o drept continuatoare a muncii sale de cercetare, căci i-a pregătit drumul profesoratului când a știut că urma să se retragă, căldura și înțelepciunea unei vieți, modestia, un anumit mod de raportare la lumea aceasta fără a neglija trecutul, invitația de a fi noi înșine și de a prețui darurile primite de la Natură, sunt doar câteva indicii ale manifestării acestei personalități importante a spațiului francez și internațional.

Cele două părți ale ultimei cărți sunt încadrate astfel: prima, printr-o pagină pe care scrie „Luați loc, vă rog”, apoi un fel de prefață botezată „Intrați”; a doua parte se termină cu „Când plecați, închideți încetisor ușa”. Plecarea lui Françoise Héritier, antropolog și scriitor a fost la fel de discretă ca invitația de la sfârșitul cărții, a celor trei cărți de fapt, toate luate din experiența personală.

Ioana CISTELECAN

9/ 11. Între real și imaginar

La origine, grecescul *traumă* se referă mai degrabă la o suferință a corpului, și nu a minții. Mai târziu, așa cum Cathy Caruth¹ observă inspirat, paradigma se modifică esențial, vizând tot mai mult o caznă mentală. Spre deosebire de rana corporală, a cărei sursă e lesne identificabilă și de cele mai multe ori curabilă, suferința mentală ori mai bine zis cea înrădăcinată în subconștient e de o complexitate dificil de gestionat dat fiind faptul că nu e asumată în timp real, ceea ce o face mai greu de digerat și, respectiv de diagnosticat, tratat.

Dacă e să scanăm la repezeală primele teorii ale traumei, nu putem să nu-l amintim pe Freud: interesul său în aria traumei e plasabil la finele secolului XIX, când e convins că îndărătul a ceea ce el numește *isterie* feminină s-ar ascunde, în fapt, o traumă psihologică. În al său studiu *Project for a Scientific Psychology* (1895), el sugerează persuasiv că de vină pentru instalarea fenomenului „isteriei” ar fi abuzurile sexuale ale femeilor în cauză, abuzuri datând din copilărie ori adolescență. În opinia lui Freud, trauma ca atare circumscrie în realitate două scene/ momente distincte – cea inițială având conținut sexual, dar lipsindu-i sensul, cea ulterioară având semnificație sexuală, dar vidată fiind de substanța erotică violentă, agresivizată². Astfel, el conchide că trauma reală ar fi provocată de relația dialectică instituită între cele două evenimente, pe de o parte și procesul de așteptare în stare latentă ce amprentează intervalul temporal, răstimp în care subiectul încă nu își etichetează ori realizează suferința, pe de altă parte. Tocmai acest răgaz

¹Vezi Cathy Caruth, *Unclaimed Experience: Trauma, Narrative and History*, Johns Hopkins University Press, 1996.

² Vezi Freud, S. (1966) *Project for a Scientific Psychology* (1950/1895) in *Complete Psychological Works*, Hogarth Press, London.

cronologic suspendat în sfera latenței, inerent traumei, e responsabil pentru ceea ce Freud numește *belatedness*. Autorul teoriei și-a remodelat și nuanțat conceptul și implicit sfera sa o dată cu experiența primului război mondial, când soldații supraviețuitori au dat semne clare ale unei nevroze de război, până și cei care nu trăiseră propriu-zis o astfel de „binefacere”, căci nu participaseră niciodată direct la o bătălie sângeroasă, dovedind simptomele-i specifice. Această stază a fost identificată și în cazul participanților la al doilea război mondial, însă abia în 1980 Asociația americană de psihiatrie i-a atașat un nume propriu, ca urmare a efectelor războiului din Vietnam, înregimentând-o sub umbrela azi arhi-cunoscută a „sindromului de stres post-traumatic”, o pălărie generoasă ce include simptome care inițial fuseseră fragmentar ștanțate, îngust și minimal diagnosticate.

Dacă e s-o credem pe cuvânt pe Shoshana Felman¹, „Secolul douăzeci poate fi definit drept un secol al traumei”. Evenimentele de-a dreptul șocante din 9/ 11 septembrie 2001 au inspirat și încurajat autorii să-și defuleze beletristic, și nu numai, experiențele trăite ori imaginate a ceea ce au însemnat atacurile teroriste din S.U.A. Cărțile lor nu doar au rezonat cu cititorii, nu doar au articulat angoasele supraviețuitorilor, martorilor haosului de atunci, ci – mai ales – au semnat certificatul de naștere al unei noi paradigme literare, al unei noi direcții în studiul istoric, sociologic, psihologic, cultural; așa se face că fie și evenimente ulterioare, obvios distanțate de atacurile din 9/ 11 septembrie 2001, sunt acum interpretabile din prisma acestui episod.

Destule definiții generice ale paradigmei nou-născute au tentat și multe dintre ele sunt adăpostite de colecțiile de studii semnate de Cathy Caruth². Una din ele pare a însuma

¹ Profesor și critic literar american; vezi Shoshana Felman, *The Juridical Unconscious. Trials and Traumas in the Twentieth Century*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts and London, England, 2002, p. 171 (*“The twentieth century can be defined as a century of trauma”*).

² De pildă, Cathy Caruth, *Trauma: Explorations in Memory* (1995) and *Unclaimed Experience: Trauma, Narrative and History* (1996)

caracteristicile comune ale tuturor – trauma ar descrie experiența covârșitoare a unui event catastrofic și neașteptat, imposibil de controlat; reacția la acesta este deseori întârziată și rezidă în halucinații recurente, imposibil de raționalizat sau alte asemenea fenomene intruzive¹.

În opinia lui Dominik LaCapra², chiar faptul că evenimentul a fost atât de covârșitor și surprinzător pentru subiectul victimă ne oferă indicii clare asupra a cât de nepregătit era creierul victimei pentru o asemenea situație dramatică. Carevasăzică, victima nefiind capabil să simtă, să experimenteze durerea și anxietatea în momentul producerii traumei, nu a făcut altceva decât să (se) consume (înăuntrul acestui) proces pe care Freud îl etichetase deja sub numele de *belatedness*.

Acestea fiind zise, trăsătura esențială a traumei rezidă în faptul cert că victima nu își conștientizează suferința, angoasa în momentul producerii, al instalării acesteia în mental. Din cauză că evenimentul traumatizant a fost atât de subit, atât de neașteptat, neprevăzut, creierul uman se află în incapacitatea de a procesa șocul imediat, în consecință creându-se o prăpastie între momentul zero al traumei și momentul instalării sale în conștient. Miezul traumei constă nu doar în a fi supraviețuit evenimentului tragic, ci mai ales în a fi supraviețuit fără să fi conștientizat asta. Prin supra- și retro-proiecție repetate la infinit, istovitor înmiit, subiectul animat se confruntă efectiv pentru prima oară cu misterul propriei supraviețuiri în opoziție radicală cu moartea celorlalți, astfel inserându-se sentimentul acut al culpabilității supraviețuitorului, vina colosală de a fi scăpat în timp ce alții au pierit. LaCapra ne avertizează însă că nu toți subiecții percepuți ca traumatizați intră în paradigma

¹ *"In its most general definition, trauma describes an overwhelming experience of sudden or catastrophic events in which the response to the event occurs in the often delayed, uncontrolled repetitive appearance of hallucinations and other intrusive phenomena."* în Cathy Caruth, *Unclaimed Experience: Trauma, Narrative and History*, Johns Hopkins University Press, 1996, p.11.

² Dominick LaCapra, istoric american, profesor universitar la Cornell University.

victimelor; cercetătorul fiind convins că trauma istorică își are specificitatea sa și nu oricine poate îmbrăca haina victimei ori poate fi asociat cu aceasta¹. Cathy Caruth pare a-i completa și lămurii avertismenul, aducând în discuție senzația de inaccesibilitate ce vizează pe oricine nu a fost martor al traumei în mod direct; autoarea e de părere că trauma nu e deținută exclusiv de cel ce a trăit-o la propriu și că istoria are un fel al ei de a-i implica și pe ceilalți în angoasă, astfel conturându-se o posibilă cale de vindecare: trauma trebuie împărtășită, articulată, exorcizată pentru a asigura dezintoxicarea, remodelarea, subzistența².

Anne Whitehead³ vine și parafează oarecum actul de naștere al literaturii traumei, constatând că între cele două paradigme estetice ale literaturii postmoderne și ale literaturii traumei se instituie un denominator comun, căci ambele fac uz mai mult sau mai puțin metaforic de strategii ale memorării, respectiv ale uitării; totodată, atât una, cât și cealaltă împărtășesc o tentație a fragmentării și a sentimentului de neverosimil date narațiunii.

Ceea ce e azi acceptat ca literatură a traumei a cunoscut o dinamică aparte: din subiect odată central, atacurile teroriste din 9/ 11 septembrie 2001 au sfârșit în staza de ramă sau pretext sau fundal al intrigii propriu-zise. Romancierii folosesc evenimentul ca atare doar pentru a aduce în atenție fragilitatea condiției umane, pentru a amenda o societate consumeristă prin excelență, golită de morală și compasiune, revelând nu atât suferința individuală, cât în speță pe cea colectivă.

1 Dominick LaCapra, *Writing History, Writing Trauma*, Johns Hopkins University Press, 2001, pp. 78-79.

2 "For history to be a history of trauma means that it is referential precisely to the extent that it is not fully perceived as it occurs; or to put it somewhat differently, that a history can be grasped only in the very inaccessibility of its occurrence" în Cathy Caruth, ediția citată, p. 18.

3 Vezi Anne Whitehead, *Trauma Fiction*, Edinburgh University Press, 2004.

Romanul lui Jonathan Safran Foer, *Extrem de tare, incredibil de aproape*¹ este plasat în proximitatea atacurilor teroriste din 9/ 11 septembrie 2001. Protagonistul este Oskar Schell, un băiat de 9 ani, ce și-a pierdut tatăl, pe Thomas Schell, în aceste evenimente tragice. Oskar e în multe privințe un copil precoce, extrem de inteligent și curios, autor al mai multor invenții ezoterice; în esență însă, e un copil traumatizat, locuitor al unei permanente spaime. Vina sa primară rezidă în faptul că în ziua cu pricina tatăl său a încercat în repetate rânduri să-și contacteze telefonic familia, dar Oskar – deși acasă – n-a avut puterea de a ridica receptorul, fiind astfel martor al mesajelor pe care părintele le-a lăsat înregistrate de robot. Aparent, Oskar se îndepărtează de figura maternă, de care nu s-a simțit niciodată la fel de legat ca de tatăl său. Se bucură de atenția și îngrijirea bunicii, aceasta neputând să umple golul patern. Întriga se declanșează în clipa în care protagonistul descoperă o cheie într-un plic pe care era trecut numele Black; cheia, presupune Oskar, reprezintă un mesaj secret lăsat de tatăl său, o continuare a jocului lor detectivist, atât de familiar copilului. Ca urmare, eroul pornește într-o aventură prin New York, încercând cu obstinație să dea de urma destinatarului, nădăjduind că acesta îi va regala o revelație, o ultimă comuniune fabuloasă între sine și tatăl pierdut. În această aventură, fără să știe, Oskar e atent supravegheat de mama sa, care contactează în prealabil telefonic toate persoanele înregistrate sub numele de familie Black, avertizându-le de posibila vizită a fiului și astfel înlesnindu-i acestuia călătoria. În expediție, băiatul e însoțit de un personaj straniu, ce se va dovedi în strânsă relație cu eroul nostru. Cutreierând New York-ul, Oskar are de gestionat o grămadă de fobii: călătoria cu metroul, mâncarea non-vegană, traversarea podurilor și mai ales încrederea acordată volens-nolens străinilor și bunăvoinței acestora.

Construit pe mai multe straturi narrative, toate debordând și implicit respirând dureros experiențe traumatice, romanul

¹ Jonathan Safran Foer, *Extremely Loud and Incredibly Close*, Verbestel 2009.

rostește deopotrivă o istorie paralelă, adânc suferindă, a bunicilor paterni ai lui Oskar. Personajul misterios ce-l însoțește taciturn pe copil prin New York se dovedește a fi bunicul acestuia, purtând chiar numele tatălui său, bunic ce poartă semnele traumei celui de-al doilea război mondial: în Dresden își pierde părinții, iubita, pe Anna, dar și pe copilul lor nenăscut în urma unui atac cu bombe. Rezultanta directă a unei asemenea lovituri este că bunicul se va afla de acum încolo în incapacitatea organică de a articula cuvintele, el alegând ca modalitate de comunicare tatuarea pe palme a unui arhi-suficient DA, respectiv NU, addendată de un carnetel în care va nota ceea ce nu poate sau nu dorește să glăsuiască. Surprinzător îndeajuns, bunica lui Oskar este nimeni alta decât sora Annei, iubita din Dresden a bunicului. Într-un pur și agonizant compromis, cei doi se căsătoresc, evitându-se reciproc într-un apartament ce se împarte în spații desemnate ca „Nimic” și, după caz, „Ceva”. Ca urmare a încălcării regulilor stabilite de conviețuire de către bunică, aceasta din urmă rămâne însărcinată, iar bunicul părăsește S.U.A. Pe 11 septembrie 2001, bunicul vă urmărește la televizor știrea despre doborârea turnurilor gemene și, mai apoi, va descoperi numele fiului său printre victime. Se va întoarce în apartamentul bunicii, substituind un compromis cu un altul, fiind tratat drept chiriaș și în această ipostază îl cunoaște în cele din urmă Oskar.

Pe lângă scrisorile de la bunicul, Jonathan Safran Foer mai include în arhitectura romanului o epistolă substanțială semnată de bunică și adresată nepotului, epistolă ce mărturisește cathartic traumele trecutului și se întinde de-a lungul mai multor capitole; din nou surprinzător, scrisoarea deoalează în final faptul că un al treilea compromis locativ s-a instaurat între bunici, ei habitând aria neutră a aeroportului.

Cele două povești ale traumei se intersectează inedit și totodată firesc. La cea de-a doua comemorare a pierderii tatălui, Oskar va fi însoțit de bunicul său la cimitir, unde acesta din urmă va așeza propriile lui epistole netrimise către fiul său (cititorului rămânându-i incertitudinea adresantului:

să fie oare vorba de tatăl lui Oskar ori de copilul nenăscut al Annei?) în sicriul gol, metaforic, al lui Thomas Schell.

Din toate aceste ingrediente narative răzbate trauma și aceasta pare a-și întinde aripile imprimându-și angoasa și suferința în toate personajele cărții. De pildă, Oskar, nu tocmai un copil tipic vârstei sale dintru bun început, e silit oarecum să-și gestioneze vina inițială de a nu fi fost capabil să ridice receptorul în ziua atacului, silit să-și depășească paralizia deopotrivă organică și mentală, o reacție plastic descrisă de autor, neîncercând schița cu detalii inutile. În acest sens, Sien Uytterschout¹ identifică o aparte dihotomie când se referă la melancolie și doliu în cazul romanului lui Foer, notând că Oskar încearcă obstinant să evite anumite situații tocmai pentru că acestea poartă mărcile angoasei. De altfel, Cathy Caruth se referă și ea la această modalitate de gestionare a traumei prin evitarea de către victimă, de către subiectul animat suferind, a tuturor stimulilor traumatizanți. Calea de la evitarea traumei la acceptarea și implicit gestionarea ei e lungă și anevoioasă în cazul tuturor personajelor romanului în discuție. Din nefericire pentru Oskar, cheia ce l-a trimis în aventură nu reprezintă un mesaj secret, dincolo de mormânt, al tatălui său, nu i se adresează și nu îi vindecă trauma personală, dar oferă încheiere unei alte traume, aparținând unui alt personaj suferind, pe nume Black.

Conectând și – în speță – inter-conectând atâtea varii povești traumatice, autorul ca un maestru păpușar nu face decât să le forțeze să reacționeze, să se ajute, să se urnească, să-și depășească temerile, să-și ardă coșmarurile, să le articuleze, exorcizeze, defuleze, ca parte a unui noi suferind, ca parte a unei traume colective de care pomenea și Cathy Caruth². De cele mai multe ori, eroii lui Foer par a exemplifica beletristic ceea ce cercetătoarea tocmai

¹ Sien Uytterschout, autoarea unei disertații pe tema traumei în romanul lui J.S. Foer; vezi *Melancholy and Mourning in Jonathan Safran Foer's Extremely Loud and Incredibly Close*, 2008. (Universiteit Antwerpen)

² Cathy Caruth, *Unclaimed Experience...*, ediția citată, p. 24.

pomenită notează în studiile sale, și anume că trauma stăpânește și articulează o limbă care paradoxal sfidează puterea noastră de înțelegere¹. Așadar, aventura lui Oskar are și ea morala ei: îl învață până la urmă că e esențial să-și împărtășească trauma ca prim pas înspre o cvasi-vindecare; o sumă debordantă de vini care împovărează sistematic și progresiv eroii romanului întârzie cura acestora de dezintoxicare, parcursul lor către conștientizare prin simpla lor omisiune, ascundere față de ei înșiși și față de ceilalți.

Culpa și trauma reprezintă cei doi poli fundamentali ai ecuației narative în romanul lui Foer. Nu doar individual, cât mai ales colectiv, aceștia doi perpetuează și supraetajează o ecuație într-un echilibru profund instabil, dar într-un registru persuasiv, șarmant al poveștii.

¹ "trauma demands a language that defies, even as it claims, our understanding", Idem, p. 6.

Nadia VESA

Cornel Regman - Tentația aforismului. „Aforisme vesele și triste”

Râsul pentru Cornel Regman nu este o batjocură răutăcioasă, ci o reacție, un mod de manifestare și de apărare în fața stupidității, inculturii, mediocrității și nu în ultimul rând expresia irezistibilă a „unei funciare alergii la prostie”¹, atât în ceea ce privește manifestările mai vechi, cât și în cazul manifestărilor mai noi, moderne ale prostiei. „Împotriva acesteia terapia adecvată e o *terapie de șocuri*, de neîncetate șocuri ale bune dispoziții, al cărei principiu e un principiu moral.”². Manifestând un umor negru, uneori acid și simțindu-se atras de aforism, Cornel Regman strânge în 1997, într-un volum, aforismele de-o viață, volum intitulat *Reflexii și reflexe. Aforisme vesele și triste*. Însă, exemple de aforisme și de reflexii pot fi identificate și în celelalte volume sau articole ale criticului.

Volumul *Reflexii și reflexe...* se deschide cu un *Cuvânt înainte* de Alexandru Paleologu, intitulat *Anecdota primează!* în care autorul *Alchimiei existenței* realizează o scurtă comparație între „oamenii de spirit” (Rivarol, Lordul Chesterfield, P.P. Carp, V. Pogor, C. Negruzzi), autori de comedii, epistole, maxime și aforisme, concisi în exprimare și greu de contraargumentat și „oamenii duhlii” (Nastratin, Păcală, Ion Creangă), oarecum legendari și de cele mai multe ori necunoscuți. Analizând mai departe Alexandru Paleologu ajunge la concluzia că un duhliu se mai poate numi și „hâtru”. „Creangă era în chip sigur un hâtru; tot hâtru și Părintele Cleopa. Duhliu și hâtru nu sunt tocmai-tocmai același lucru dar în cea mai bună parte coincid.”³ Realizând

¹ Alexandru Paleologu, *Anecdota primează!*, în Cornel Regman, *Reflexii și reflexe. Aforisme vesele și triste*. Cuvânt înainte de Alexandru Paleologu, București, Editura Jurnalul Literar, 1997, p. 6

² *Ibidem*

³ *Ibidem*, p. 5

aceste asociații și comparații, autorul *Cuvântului înainte* urmărește, de fapt, să-l caracterizeze pe Cornel Regman ca autor al volumului de față. Astfel, Cornel Regman apare nu doar ca un critic atipic, serios, obiectiv și malițios, ci și ca un „om de spirit”, un critic mucalit, hâtru și duhliu. Reținem: „Cornel Regman e un critic literar destul de atipic. Mai întâi nu numai că nu e pedant nici «doct» dar are aerul de a nu voi să se înscrie în categoria celor pentru care critica ar fi așa zicând o «magistratură», un «sacerdoțiu» sau mai știu eu ce instanță; dă impresia că în forul său intern (dar nu prea secret) cam ia peste picior aceste pretenții. El e un critic literar («nici mai mult dar nici mai puțin decât atât») penetrant și malițios. Dar mai e și mucalit pe deasupra; vezi titlul unuia din volumele lui, *Cică niște cronicari...* [...] Față de «metoaghele mogherne» ale «noii critici» și ale celorlalte și mai noi, Regman a rămas, ca și mine, perfect imun. De moftologii puritani și maoiști, de iacobinii teoretizanți, pedanți și «actanți» ai structuralismului, neostructuralismului, textualismului, transtextualismului, postmodernismului, el, mucalitul, hâtrul, duhliul și omul de spirit nu putea și nu poate decât să se amuze, dar nu prea mult.”¹

Cuprinsul volumului de aforisme, vorbe de spirit și vorbe de duh, calambururi și observații de moralist, ne dezvăluie șapte secțiuni: *D’ ale epocii de aur*, *D’ ale tranziției*, *D’ ale scrisului și scriitorilor*, *Existențiale*, *Istoricele*, *Eroticești* și *Moftologicele*.

Prima secțiune (*D’ ale epocii de aur*) este străbătută de un umor negru și amar, de ironie și sarcasm, dezvăluind, în primul rând, tristețea conștientizării existenței într-o societate controlată strict de un regim opresiv și limitat. Semnificativ aforismul: „Sunt atât de rare bucuriile încât/ măș mulțumi și cu una a nebunilor...”² Să încercăm, metodic, dând exemple de fiecare dată, să notăm toate aspectele

¹ *Ibidem*, p. 6

² Cornel Regman, *Reflexii și reflexe. Aforisme vesele și triste*. Cuvânt înainte de Alexandru Paleologu, București, Editura Jurnalul Literar, 1997, p. 9

demascate de „bucățile” din prima secțiune. Vom începe cu demascarea lipsurilor, a mizeriei și a umilințelor la care era supus poporul român în acea perioadă, semnificative pentru aceasta fiind reflexiile următoare: „În România se consumă 11 milioane de locuitori pentru o jumătate de porc./ Alții 11 milioane pentru cealaltă jumătate.”¹, „Restaurantele în România:/ - Urticariate de stat.”², „Femeia către prezumtivul făt din pântec:/ - Să nu te pună dracu să vii pe lume, că afară-i caca!”³, și „Strigăt vlahuțian actualizat:/ - Unde ni sunt proteinele?”⁴. Urmează mai apoi ura față de regimul comunist: „- Fostu-ne-a Partidul călăuză? - Călău – zău!”⁵, „Spionierii patriei...”⁶, „Ciopârțiră victima mărunț-mărunț, dar îi dădură o ultimă șansă: bucățile au fost zvârlite într-un lac de acumulare.”⁷ și activitatea opresivă a comuniștilor și a organelor însărcinate cu asigurarea ordinii: „Întreprinderea ceașistă de mare randament:/ «Filatura română de bumbăceală».”, „Golgota e individuală. Gulagul e colectiv. Gherla e... Pitești.”⁸ Nu lipsesc cugetările și aforismele care sugerează imaginea decăderii umane, a compromisurilor pe care ajung să le facă românii și „trădările” intelectualilor: „Să fi fost nevoia propagandei ateiste mai puțin presantă pentru dictatorul comunist decât cealaltă urgență, de a dispune de «urechi» credincioase printre credincioși? Mai probabil este că dărâmatul de biserici mergea mână în mână cu corupătorul de suflete, dar pentru aceasta era oricum nevoie de «materia primă» a masei de practicanți.”⁹, „«N-am putut fi abject pentru că nu mi s-a dat voie», zise păgubosul marginalizat, privind cu jind la isprăvile lui E. Barbu și Adrian Păunescu.”¹⁰. Dacă am menționat de „trădările”

¹ *Ibidem*, p. 10

² *Ibidem*, p. 17

³ *Ibidem*, p. 18

⁴ *Ibidem*, p. 22

⁵ *Ibidem*, p. 10

⁶ *Ibidem*, p. 11

⁷ *Ibidem*, p. 12

⁸ *Ibidem*, p. 20

⁹ *Ibidem*, p. 11

¹⁰ *Ibidem*, p. 19

intelectualilor, să ne oprim și asupra condiției scriitorului și a presei în „epoca de aur”: „Ce este azi scriitorul român?/ - Spuma de drojdie a societății.” și „Ziarele românești sunt ca bolnavii incurabili: le deschizi ca să le închizi la loc.” De cele mai multe ori fuga din țară a fost văzută ca singura soluție viabilă pentru a-ți păstra integritatea: „Parafrază «îmbogățitoare» la Arghezi:/ «Deocamdată, feții mei frumoși,/ O să lipsească tata vreo lună...»/ ... până se lămurește cum și unde să ceară azil politic.” și „Vers din clasici actualizat:/ - A plecat cu bursă și n-a mai venit.”² Iată și câteva exemple de calambururi erudite și de ironii înțepătoare foarte reușite: „Noul *Tănase Scatiu* a cam amestecat *Viața la țară* cu *În război*, a trecut el la niscăi *Îndreptări*, dar acum se izbește de *Ceea ce nu se poate*.”³ „Să asigurăm înaintarea fermă, neabătută a omenirii spre înaltele pliscuri ale comunismului!”⁴ Nu trecem la secțiunea următoare până când nu vom da și câteva exemple ce pot intra, fără doar și poate, în categoria „românul face întotdeauna haz de necaz” și care, în ciuda amărăciunii mesajului transmis, reușesc să-ți stârnească un hohot de râs: „De ce nu se aprind chibriturile românești?/ - Pentru că «tot ce-i românesc nu piere».”⁵ și „Trăim atât de prost, pesemne în credința că «Românul are șapte vieți în pieptu-i de aramă» și că, oricum, îi mai rămân șase.”⁶ Putem afirma, după analizarea primei secțiuni că lucrarea are pe bună dreptate subtitlul *Aforisme vesele și triste*, Cornel Regman reușind să ne transpună într-o stare sau alta foarte ușor, demonstrând un talent excepțional de umorist.

D' ale tranziției, la fel ca și prima secțiune, reușește să contureze un „tablou” al perioadei respective cu toate caracteristicile ei: din nou compromisurile făcute de către popor, corupția, noua mafie ce s-a dezvoltat destul de repede, procesul de parvenire al noilor lideri, coaliții mai

¹ *Ibidem*, p. 15

² *Ibidem*, p. 14

³ *Ibidem*, p. 10

⁴ *Ibidem*, p. 11

⁵ *Ibidem*, p. 17

⁶ *Ibidem*, p. 20

mult sau mai puțin înșelătoare, noua putere, apariția unor „personaje” influente dar semidocte, imaginea poporului român ținut atâta vreme în neștiință și ignoranță și acum debusolat în fața atâtor schimbări și informații, mineriadele și jocurile de culise, furtul practicat de toate categoriile sociale și relațiile internaționale. Să exemplificăm fiecare caracteristică amintită mai sus. Mai întâi situația poporului român în perioada de tranziție: „Unii spun ce cred, alții au aerul de a crede ce spun, în fine, năpăstuiții cred ce se spune și spun ce se crede.”¹, „Originalitatea opoziției românilor: ei rezistă... suportând.”², „Să cerșim, să ne întremăm nițel!”, „Boala românului după eliminarea subvențiilor:/ - Scleroză în plăți!”³ Tot aici și noile „îndeletniciri” ale poporului: „După două zile obositoare de odihnă, românii încep săptămâna de chiul.”⁴ și „Furtul generalizat – faza finală a socialismului, conform principiului: «De la *Nimeni* (subl. aut. – n. n.) – pentru sine» – fiecăruia cât poate căra.”⁵ Pentru eternele compromisuri și lipsuri: „În viziunea unora:/ De la Tisa pân’ la Nistru/ Tot român-u-i compromis.”⁶ sau „Ce mănâncă românul?/ - Ciolane indexate, gătite la butelii nefurnizate.”⁷ Noua mafie și activitățile ei: „La spălarea banilor, mafioții noștri răspund cu spălarea dosarelor.”⁸, „Profitori nu vă neliniștiți: prostia se reface cu fiecare nouă generație.”⁹ Apariția personajelor influente dar semidocte: „- Cum ți se pare stimabilul?/ - Un adevărat semidoctician!”¹⁰ Iată și mineriadele văzute ca o nouă formă de păstrare a puterii: „Se vorbește de două garnituri care au adus minerii la București, suficiente pentru a răsturna guvernul de *unicate* (subl. aut. – n. n.). Întrebare: de câte garnituri de unicate mai dispune

¹ *Ibidem*, p. 26

² *Ibidem*, p. 28

³ *Ibidem*, p. 32

⁴ *Ibidem*, p. 27

⁵ *Ibidem*, p. 26

⁶ *Ibidem*, p. 25

⁷ *Ibidem*, p. 32

⁸ *Ibidem*, p. 25

⁹ *Ibidem*, p. 34

¹⁰ *Ibidem*, p. 25

F.S.N.-ul spre a-și asigura menținerea la putere?”¹, „O văzurăm și pe asta. Bucureștiul transformat peste noapte într-o așezare de Far – West:/ - Cottonoga – City./ *Minerii* (subl. aut. – n. n.):/ Noi nu gândim. Noi venim.”² Să nu uităm nici relațiile internaționale: „ – Cum vedeți integrarea României în Europa și în NATO?/ - Bine ar fi ca Speranța să bată la scor Nădejdea.”³ și „Rostită de unii cu năduful... satisfacției:/ - NATO frântă, că ți-am dres-o!”⁴ Și în această secțiune întâlnim calambururi și aforisme erudite: „Cazul Stăulești II și Bacovia:/ «Sunt câțiva ticăloși în oraș, iubito,/ Și-ncet cadavrele se descompun».”⁵ și „*Tache, lanche și Cadâr*./ Dacă lanche a plecat în Israel, în schimb turcul Cadâr, plecat și el, s-a întors la București pentru negustorie bună. Câte despre Tache, fost cooperador la UCECOM, el cu... indexările!”⁶

Următoarea secțiune (*D' ale scrisului și scriitorilor*) are în vedere o gamă largă de aspecte: scriitorii, noile moravuri literare și, așa cum ne-am obișnuit deja, condiția criticii românești și sancționarea inculturii. Nu lipsesc nici câteva încercări de definire a aforismului și a condiției lui în zilele noastre, a eseului și reflexiile ce au la bază diverse cugetări ale unor filozofi, mai ales români. Vom începe prin a exemplifica condiția criticii: „Culmea amabilității la criticul «rău»:/ «Drept recunoștință albina îi mulțumi frumos: îl înțepă cu cea mai mare gingășie.»”, „Unii critici se pun singuri în poziție critică, iar dintre poeți mulți se dovedesc versatili.”, „Cum se scrie critică de către unii./ - Lungi-va citatul și-și va spori cronica sa și denarul său.”⁷ Iată și câteva cugetări despre rolul criticii: „Critica: disciplină care relativizează tot timpul din respect pentru absolut.”⁸, „Justificarea criticii: de a face sensibilă «infinita gamă a

¹ *Ibidem*, p. 26

² *Ibidem*, p. 34

³ *Ibidem*, p. 29

⁴ *Ibidem*, p. 31

⁵ *Ibidem*, p. 29

⁶ *Ibidem*, p. 32

⁷ *Ibidem*, p. 41

⁸ *Ibidem*, p. 40

nemulțumirii».¹ și despre critica structuralistă: „Critica structuralistă: deconfecționează din convingerea că opera literară e în primul rând confecție.” și „Tot structuraliștii:/ Nu văd pădurea din cauza actanților.”² Sanctionarea inculturii este exemplificată de reflexii precum: „Unii poeți iau peste picior... limba.”³, „*Teză de doctorat* (subl. aut. – n. n.):/ «Gad și gadget metafizic în poezia lui Marin Sorescu».”⁴, „Înjurăturile românești cu trimitere fac parte din *mătalimbaj* (subl. aut. – n. n.).”⁵, „Un gen muzical intens practicat: - cântecăria.”⁶ Dar, iată și noile moravuri scriitoricești, dintre care se remarcă mai ales plagiatul: „Poreclă caragialiană de dat unuia care trăiește din citate: «Nae Ghilimea sau Ghiță Popescu-Ghilimele».”, „De când cu plagiatele astea, regula clasică a celor trei unități ar trebui modificată, introducându-se încă una: unitatea de autor.”⁷ Nu lipsesc nici exemplele de perseverență în mediocritate: „Punea un fel de perfecțiune în a duce la capăt ceea ce nu trebuia dus la capăt.”⁸ Un îndemn pentru scriitori: „Scriitori!/ Nu lăsați fraza să înghețe de frig! Încălziți-o cum știți mai bine, suflați asupra ei ca vita din staul peste Copilul Sfânt!”⁹ Să dăm și câteva exemple de ironii adresate diverselor grupări literare, mai vechi sau mai noi: „Titlu de roman sămănătorist:/ «Odolean și Condoleanța»”, „Fugind de sat, pe care îl adorau, sămănătorii se complăceau să trăiască fie la «București, orașul prăbușirilor», fie în târgul «provinciei care ucide».”¹⁰, „Poreclă pentru unii optzeciști, dar mai ales nu pentru puțini nouăzeciști:/ - Hliziții!”¹¹ Dar și unor confrăți de breaslă: „De ce «a ales libertatea» criticul Lucian Raicu?

¹ *Ibidem*, p. 41

² *Ibidem*, p. 40

³ *Ibidem*, p. 39

⁴ *Ibidem*, p. 45

⁵ *Ibidem*, p. 42

⁶ *Ibidem*, p. 52

⁷ *Ibidem*, p. 45

⁸ *Ibidem*, p. 39

⁹ *Ibidem*, p. 42

¹⁰ *Ibidem*

¹¹ *Ibidem*, p. 48

Poate ca să scape de «fratele siamez» Valeriu Cristea. Să fi presimțit ionescologul nostru rinocerizarea confratelui?” și „Unii critici și publiciști ce-și zic apolitici se ocupă de emigrație dintr-un elan de denigrație.”¹ Vom încheia această secțiune cu reflexiile ce au la bază cugetările filozofului român C. Noica: „*Noicisme* (I)/ «Stă să ningă»... acest *stă* e asemenea avionului care a luat poziție de la capatul pistei de decolare și-și ambalează motoarele în vederea desprinderii.” „*Noicisme* (II)/ Atenție la sintagma «o bucată de vreme»!/ Timpul se oferă românilor în bucăți. Trei – patru dărațe din astea și te trezești deodată bătrân.”²

Secțiunea *Existențiale* oferă câteva reflexii legate de aspecte diferite ale vieții într-o formă mai mult sau mai puțin amuzantă, deschizându-se cu două cugetări despre viață: „Viața? O stare de răsfăț și jubilație a materiei.” „Scopul vieții? Însăși viața! Numai că, pentru această învârtire în cerc, ea are de plătit un preț. La pleonasm se răspunde cu pleonasm.”³ Fiind vorba de „existențiale”, nu lipsesc aluziile la compromis („Uneori dracu nu-i așa de negru./ Bate spre gri.”⁴), la absurdul existenței („Surdului să-i vorbești citeț.” „Zgârciții și morții își poartă costumul până se roade de tot.”⁵), la condiția realilor oameni de cultură („ – Ce face maestrul?/ - E ocupat cu dispariția.”⁶), la starea de iritare declanșată de prostia umană („Vederea câte unui agitat mă stârnește la un joc deloc amabil. Caut să mi-l închipui cu trăsăturile încremenite, întins pe catafalc.”⁷), la bătrânețe și efectele ei („Nu știu cum se face că, odată cu complexe, bătrânii își pierd și reflexele.” „Proaspătul septuagenar reflectând:/ «Am intrat în linie dreaptă. Acuma totul e să nu forțez!»”⁸), la moarte („Sosit cu întârziere la căpătâiul bolnavului, doctorului nu-i rămăsese decât să constate a

¹ *Ibidem*, p. 51

² *Ibidem*, p. 43

³ *Ibidem*, p. 55

⁴ *Ibidem*, p. 56

⁵ *Ibidem*, p. 58

⁶ *Ibidem*, p. 55

⁷ *Ibidem*, p. 57

⁸ *Ibidem*, p. 57

stare avansată de sobrietate.”¹, „Dacă n-ar fi moartea, ce succes ar avea ateismul!”²) și la boala fizică („Hyperion alcoolic:/ «Redă-mi ficatul meu dintâi/ De vrei să faci minune».”³). Nu lipsesc nici încercările de definire ale unor concepte, cum ar fi: eroismul („Eroismul: încercare de ieșire dintr-o situație fără ieșire.”⁴), modestia („Modestia este podoaba prostiei.”⁵) și chiar omul („Ce e omul?/ - 5% lână, restul colesterol.”⁶) Menționăm, așa cum am făcut și mai sus, și o serie de reflexii erudite legate de diverse aspecte ale existenței: „Rousseauism (subl. aut. – n. n.):/ Degetul mic de la picior naște bun de la natură, dar societatea pantofului îl pervertește.”⁷, „«Mai bine-i la sapă de lemn decât la sapă de fier» - gândi post-mortem Ionu’ Glanetașului.”⁸, „O fată tânără pe patul morții:/ - Decesul ăsta îmi strică toate socotelile.”⁹

În ceea ce privește secțiunea *Istoricele* ne vom opri asupra unor cugetări ce vizează: omul și condiția umană, războiul, conflictele politice și jocurile de culise, situația românilor, evoluția demografică și informatizarea. Să reținem, mai întâi cugetările despre război și conflictele politice care au afectat umanitatea în general: „Nu mai e nevoie de război pentru a se descoperi tehnologii tot mai sofisticate. Pentru aceasta ajunge teama de război./ E oricum mai ieftin!”¹⁰, „În conflictul cu fosta Iugoslavie «toți sunt slavi» - ni se spune. Numai că unii sunt mai slavi, iar alții mai puțin slabi.”¹¹ Tot aici își vor face loc și triste cugetări despre jocurile politice de culise: „Un sfat pentru oamenii de stat:/ - A se folosi cu mare circumspecție războiul preventiv. S-ar putea să fie

¹ *Ibidem*, p. 60

² *Ibidem*, p. 61

³ *Ibidem*

⁴ *Ibidem*, p. 56

⁵ *Ibidem*, p. 57

⁶ *Ibidem*, p. 59

⁷ *Ibidem*, p. 55

⁸ *Ibidem*, p. 56

⁹ *Ibidem*, p. 58

¹⁰ *Ibidem*, p. 66

¹¹ *Ibidem*, p. 70

propriu-zis.”¹ „Cu regularitate, marea noastră vecină intră în rahat și cu tot atâta regularitate marile puteri sar s-o scoată, cu grijă să nu-i șifoneze prestigiul, dar ținându-se zdravăn de nas.”² și „Pozitia geografică a unor țări duce la *limitrofierea* lor.”³ Situația românilor, atât în ceea ce privește mentalitatea noastră și relațiile interne, cât și în cazul celor externe: „După cum am observat, înjurăturile de dumnezei sunt sfinte la români.”⁴ „Onomastica românească a furnizat bolșevicilor numele unor generali ca Frunze și Creangă, iar americanilor le-a dăruit pe Pomuț./ «Ce popor vegetalo-milităros» ar putea exclama oximoronic Ana Blandiana.” „La 24 ianuarie 1959 s-a desăvârșit unirea dintre Moromete și Molcomete.”⁵ Mai departe, omul și condiția umană: „*Umanitarism* (subl. aut. – n. n.):/ Nu puțini visează la o armă care să nu ucidă oameni, doar să le facă viața imposibilă.”⁶ și „Am citit că 14.000 de ofițeri polonezi au fost scoși din armată. Tot mai bine decât scoși din viață, ca la Katyn”⁷.¹ Evoluția demografică comparată cu o explozie

¹ *Ibidem*, p. 66

² *Ibidem*, p. 67

³ *Ibidem*, p. 70

⁴ *Ibidem*, p. 68

⁵ *Ibidem*, p. 70

⁶ *Ibidem*, p. 65

⁷ **Masacrul de la Katyn** (cunoscut și ca *incidentul de la Katyn* sau *masacrul din pădurea Katyn*; Katyn este un sat situat la 20 de km vest de orașul Smolensk din Rusia) Acolo a avut loc o execuție în masă a unor cetățeni polonezi de către forțele poliției secrete sovietice în timpul celui de-al doilea Război Mondial. În timpul acestei acțiuni, aproximativ 22.500 (potrivit cercetătorului rus Victor Zaslavsky) de cetățeni polonezi au fost executați în trei locuri diferite în primăvara anului 1940. Majoritatea celor uciși erau ofițeri capturați ca prizonieri de război în timpul Războiului polonez de apărare din 1939, dar printre cei executați se aflau și numeroși civili. Cum sistemul polonez de recrutare cerea tuturor absolvenților unei universități să devină ofițeri în rezervă, sovieticii au reușit prin acele asasinate să distrugă o mare parte a intelectualității poloneze, ca și a evreilor polonezi și a bieloruşilor polonezi. Din documentele cercetate îndeosebi în perioadele guvernărilor Gorbaciov și Elțin reiese că poliția politică NKVD a

nucleară: „Explozia nucleară și explozia demografică – la fel de devastatoare. Deosebiri: una «curăță», cealaltă maculează.”² În încheierea acestei secțiuni câteva reflexii erudite: „Noi republici antiutopice sau Montesquieu redivivus:/ - Lingușeția,/ - Detestan, - Turpistan.”³, „Rușilor le e ciudă pe americani că au/ ... resurse mai multe,/ Boabe și cornute.”⁴

Secțiunea cu cele mai puține cugetări este *Eroticești*. Sunt surprinse câteva aspecte des întâlnite: naivitatea feminină („A crezut naiva că-i va face curte, dar el a dat buzna în grădină.”⁵), anumite „obiceiuri” femeiești („Se spune despre unele că sunt *japițe*; dar după cum se prezintă, mai drept ar fi să li se spună *jupițe* (subl. aut. – n. n.)”⁶ etc.) Nu lipsesc nici aici asociațiile și cugetările erudite: „*Completare la Caragiale* (subl. aut. – n. n.):/ Fanfara atacă cu brio *Soldățeasca de Pederaski*.”⁷ și „Afemeiat à la Shakespeare:/ - Percutio!”⁸

Titlul ales pentru ultima secțiune este cât se poate mai potrivit. *Moftologicele* apar drept niște exerciții de gândire simple, autorul exersându-și, parcă, talentul aforistic, fără a mai avea intenția de a transmite mesaje importante și fără a avea impactul primei secțiuni a volumului. Secțiunea se deschide cu o definiție a calamburului („Calamburul:/ - Echivalentul surprizei a doi călători care din vorbă în vorbă

selecționat cu premeditare pentru execuție ofițeri și oameni cu pregătire, ingineri, profesori, avocați, funcționari înalți, latifundiari, aristocrați, preoți. NKVD-ul a aplicat o epurare pe criterii de „clase sociale” (subliniază, bazat pe documente, cercetătorul Zaslavsky). Ordinul de execuție, a fost emis de NKVD la 5 martie 1940 și a fost semnat și de Nikita Hrușciov, potrivit unei mărturii documentate din partea șefului NKVD-ului, Lavrenti Beria.

¹ Cornel Regman, *Reflexii și reflexe. Aforisme vesele și triste...*, p. 66

² *Ibidem*, p. 65

³ *Ibidem*, p. 67

⁴ *Ibidem*, p. 68

⁵ *Ibidem*, p. 75

⁶ *Ibidem*, p. 73

⁷ *Ibidem*, p. 74

⁸ *Ibidem*, p. 73

constată că sunt rude prin alianță.”¹), urmată de o mărturisire a autorului: „Mă caracterizează preocuparea pentru un fel de calambur «echipat».”² Sunt ironizate mai apoi aspecte diverse și banale din viața cotidiană: beția („Bețivul își face zilnic *mea cupa* (subl. aut. – n. n.).”³, neîndemânarea („Dobora tot pe ce punea mâna:/ - Avea dibăcia stângăciei.”⁴), excesul („Un zeu le lipsea grecilor care să sancționeze ghițuiala:/ - *Herpes!* Și o zeiță pentru bețivi:/ - *Hepate!* (subl. aut. – n. n.).”⁵) și prostia omenească („Culmea contradicției în geometrie: o masă rotundă cu capatele pătrate.”⁶ și „În era greșelilor de tipar, spre binele dv. feriți-vă a vă declina calitatea de *creștin* (subl. aut. – n. n.).”) Și în final o reflexie erudită: „*Idee neoașistă* (subl. aut. – n. n.). / De vreme ce există *Wienner – Walzer*, de ce n-am boteza și noi trenurile cu numele unor dansuri de-ale noastre? Pentru personal am avea *bătuta*, pentru accelerat *sârba* («sârba» de Suceava are 20 de minute întârziere), pentru rapid – *ciuleandra*. Chiar unele curse locale ar putea fi individualizate sugestiv: *săbărelul* de la Găești, *someșana* de la Gherla. Cât privește trenul de centură, nu văd nume mai potrivit ca *învârtita* (subl. aut. – n. n.).”⁷.

¹ *Ibidem*, p. 79

² *Ibidem*

³ *Ibidem*

⁴ *Ibidem*

⁵ *Ibidem*, p. 85

⁶ *Ibidem*, p. 83

⁷ *Ibidem*, p. 81

de
Mircea STÂNCEL

Între eros și polis

Maria Pilchin

Poeme pentru
Ivan Gogh

Edit.Paralela 45

Maria Pilchin (n. 1982) scrie o poezie în care corpul erotic, plasat într-un anume moment istoric, post-colonial, este politizat, cu o pasiune tantrică așa spune. Senzualitatea, câtă este aici, se desfășoară pe un teren politic și, evident, este și o formă de emancipare, de ce să nu spunem, pe care poeta o construiește pas cu pas. Poate este o încercare de împăcare a lumii prin alianțe, prin mariaje, care ar putea împleti două culturi aflate în luptă, două obiceiuri distincte, două națiuni... Metafora ei politică este închisă în senzualitate, în social, și acestea se hrănesc reciproc. Femeia îndrăgostită lansează impulsuri erotice, glorifică un act sentimental firesc ce depășește frontierele: „sunt rusoaică la bucurești/ și româncă la moscova/ dar în patul tău/ sunt femeia de iubit/ femeia de atins/ femeia de legănat/ femeia de înțeles“, p. 39. Schimbările politice, reșezarea lumii noi creează însă imagini revoltătoare: „uterul meu se crispase/ de durerile facerii ieri/ născusem copiii căzuți/ din avionul de la Donețk“, p. 43. Estetismul căutat al Mariei Pilchin se îmbină cu actul politic într-un mod acceptabil, printr-o conectare pasională la viață. Sensibilitatea ei poetică are rolul de a elibera sentimente și afecțiuni intime în efortul de a împăca două lumi, prin emoții puternice. În toate aceste demersuri, Maria nu este conflictuală, e foarte senzuală încercând să-și clarifice, la nivel ei, situația în *mesopotania* natală, cum ea însăși o afirmă, pentru că „miezul ei/ ca un bănuț de sămânță/ își face treaba“, p. 23. Putem vorbi de o poziție

feministă puternică și vizibilă, care nu trădează, plasată în contextul acesta istoric.

În primii ani ai tinereții sale, când schimbările politice începuseră, întâlnim o voluptate de factură instinctivă, neînhibată, una *animalică*, cu o insolentă specifică vârstei, de o violență sănătoasă, juxtapusă peste dezmembrările sociale, una care nu mai lua în seamă nimic: „ei strigau cu pancartele/ noi ne iubeam/ nebun și paradisiac/ jos sus/ strigau ei/ toate culorile/ curcubeului politic/ se revărsau în urbe/ și noi citeam/ cu ivan gogh/ viile roșii/ albastre și verzi”, p. 6, o voluptate care nu prevestea însă implicarea în viața socială de mai târziu. Putem vorbi apoi despre o dragoste în timpul spargerii națiunilor, despre o destrămare dusă până la nivel de alfabet, dar și despre cum oamenii pot trăi în această schismă. Până la urmă, poemele Mariei sunt rezultatul unui vis cald cu efectele dure și reci ale unei realități ce îl deformează mereu: „copilul nostru/ împarte cărțile casei/ în „«română» și «rusă»/ și copertele noastre/ ca două oști/ stau deoparte/ și de alta/ a drumului/ pe care îl trecem/ prin marea roșie/ a vieții”, p. 13. Pe de altă parte, întâlnim aici un experiment cu alte sensuri în poezia generației din care Maria Pilchin face parte, și care pune în evidență extremele ca formă a existenței. Erotismul ei creează un spațiu în care dispar fricile generate de situația social-politică, de revoltele dramatice inerente, un loc al răsfățărilor adânci: „să ne ascundem în turbinca ta/ și din petrecere în petrecere/ s-o ducem tot așa/ ca în uterul mamei”, p. 7. Verbele ei vizează un trecut cât și un prezent, prin care încearcă să pună în mișcare două perioade istorice la care se referă mereu în paginile sale. Poemele ei sunt emoționale, viscerele și, așa spune, crude uneori, și „activismul” lor este vizibil.

Maria Pilchin este o poetă din generațiile noi care își expune opiniile cât se poate de deschis și aplicat. Cultivă o sensibilitate dramatică și se implică într-o formulă în care existența contrariilor este atât de vizibilă în plan politic, geografic și cultural. Călin Vlasie scrie pe coperta a IV-a

următoarele: „Asociind *Ivan* cu *Gogh*, în afară de jocul de cuvinte foarte reușit, Maria Pilchin realizează o poezie care vrea să exprime, în primul rând, dramatic dar și ironic, o realitate duală, contradictorie, greu de suportat și în care, cu un mare efort, își găsește propriul eu feminin”. Iar Răzvan Voncu spune tot acolo: „*Poeme pentru Ivan Gogh* este unul dintre cele mai frumoase și mai gingașe volume de poezie pe care le-am citit în ultimul timp”.

Poemul ales:

Copiii mei de la Donețk

uterul meu se crispase
de durerile facerii ieri
născusem pe copiii căzuți
din avionul de la donețk
copiii mei ah copiii mei
pe care i-am zămislit
în durerile morții
i-am purtat în pântecul
meu de femeie o zi
și tată le fu
neputinciosul sentiment
al disperării
convulsiile mele uterine
ca marea nașterii
mă dor și acum
ah copiii mei de la donețk
urlu din toți rinichii
și ovarele mele
scormonesc în țărâna
de scrum și cărbune
țâțele mele sunt pline
de lapte neînțărcat
iar copiii mei cad
ca un ovul nefecundat
câte unul câte doi

din cerul de la donețk

Poezia spațiului sentimental și nu numai

Ioana Burghel

Vis cu sandalele
roșii

Edit.Paralela 45

Ioana Burghel (n. 1968) se îndreaptă, în paginile de azi, către o poezie experimentală unde putem vedea și o dinamică a condiției feminine dar și o privire către trecut. Și-a propus să fie o poetă tragică, controversată, care eliberează tensiuni (în general negative), din propria-i condiție. Însă a “deschis prea devreme un vânt rău”, p. 35., din burdufurile sale, pe de o parte și, pe de alta, imită o revoltă și un mecanism pe care, din păcate, le întâlnim în poezia generației șaizeci, dar nu numai, până la sațietate. Ioana e, până la urmă, o poetă furioasă, agitată, vrea să fie o femeie puternică. Nu vrea să-și părăsească zona ei de confort, *cuibul* natal, pentru că știe totuși ceva: „în mâinile mamei/ cerul și pământul/ caută adăpost// se descompun fricile/ ca niște guverne prea mici”, p. 30. Se implică cu vocea ei, câtă e, în subiecte tari, insistă nervos, vrea să fie pe cont propriu, dar încă nu e. Ioana este și o *confesionalistă*, în anumite limite, rescrie drama degradării sinelui consuetudinar. Dar încă nu a depășit tensiunea dintre poetul care percepe un fapt social și lucrul în sine uzat. Vrea să recreeze o *demnitate* și nu îi iese, surprinde *femeia căzută* în câteva detalii: „deschid ferestrele cu obloane ruginite/ femeii cărunte își aruncă disperările”, p. 11. Nu și-a găsit încă partenerul deplin, persoana a doua lipsește din paginile acestei cărți, aș spune, cu mici

excepții. Face apel la istorie, personifică locul natal, pentru a explica o nemulțumire, o nedreptate. Are un fior din eroinele de altădată, sub semnul cărora și-a găsit loc: “ Patria mea/e mereu la început de crucificare// mă aștern la picioarele ei/ - cimentate -/ și plâng”, p. 36. Toate rănilor ei vin din aceste zone conectate, și are o dispoziție atroce de a se implica peste tot. Vrea să fie cât mai deschisă și neiertătoare cu lumea din jur, este foarte atentă să-și înfrâneze stările narcisiste.

Întâlnim în acest volum, probabil pentru prima dată în ceea ce Ioana a scris până acum, o răsucire ingenioasă a versului, chiar dacă uneori mai sare peste cal („nu mai scrieți/ vă spun/ o să muriți de foame”), unde cititorii pot să accepte favorabil o relație cu trecutul poetei, cu spațiul ei original, dar nu numai.

Printre temele propuse de ultimele generații, întâlnim aici, prin urmare, și aspecte ale spațiului sentimental, dar în formula „poemelor sumbre”. Sunt referințe la *cuibul* familiei de altădată, ce se destramă, ce se pierde, unde funcționau câteva elemente esențiale, creștine: căldura, afecțiunea, siguranța etc.; sunt rememorări scurte și intermitente, dar fără să ne gândim însă ca la un îndulcitor artificial al actului poetic, cum deseori sunt unii tentați să le eticheteze (în genere). Ele au profunzimea lor, încă actuală, prin reluare: „în casa scundă/ din lemn/ bunica țese timpului/ un covor fermecat”, p. 10. Sau: „un dulap cu lucruri vechi/ o scoarță de lână aspră și caldă/ în învelind naiv/ păsări șchioape și fluturi slabi/ în inima mea?”, p. 14. În cazul acesta, imaginarul din garderoba ei este incisiv, însă în absența umorului, cu o pedală mai apăsată pe dominantă emoțională. Remarcăm o acută conștiință a locului, a *cuibului*, metonimic vorbind, așa cum nu o întâlnim la alte poete din promoția ei, în reasamblarea unor structuri din timpuri diferite, și fără să ne gândim la manipulări afective, în mod direct. Din păcate însă Ioana

Burghel nu a reușit să-și elimine toate conexiunile imature
și să-și controleze imaginarul cu rigoare până la capăt.

Poemul ales:

la fel de frumoasă

să știi
sunt la fel de frumoasă
ca și frontierele
la care privești dimineața

nu mă mai doare nimic
de când mi-am cumpărat
o bucată de iarbă
doar ploile le mai simt
fiindcă îmi spală cămașa
și mă tem să nu o destrame
am moștenit-o dintr-o dragoste imposibilă
i-am refăcut cu grijă toate reliefurile

sunt și mai frumoasă când mă dezbrac

Dorința de transcendent a poetului

Vasile Tudor

Escortele tăcerii

Edit. Charmides

Mircea A. Diaconu este criticul care girează pentru poetul Vasile Tudor (n. 1955, reîntors în literatură după mai mulți ani), și face, cred, acest gest cât se poate de firesc, privind cel puțin o parte a poemelor din *Escortele tăcerii*, carte apărută la Edit. Charmides în 2014, ce sunt în descendență interbelică directă, iar confesionalitatea lor este una construită din limbajele acelor vremuri. Criticul este fascinat de emoția expresionistă a poetului, de cum e dezvoltată ea în aceste pagini „introvertite”. Eu merg pe mâna prefațatorului, în ceea ce privește trecutul autorului, condiția lui, despre care mărturisesc că nu știu mai nimic. Poezia de azi a lui Vasile Tudor se înscrie în ritualul condiției umane profunde, care reîncarcă spațiul poetic cu elemente grele din legile Naturii, dar nu numai. E ceea ce ne confirmă încă odată, dacă mai e cazul, că el vine acum dintr-un alt timp literar și că lucrează cu alte elemente poetice decât cele impuse de modă; accentuează și dramatizează conflictul dintre existență și suferința umană, și este interesat de misterele cuplării materiei sub semnul civilizat al intelectului: „Niciodată nu voi mai avea/ liniștea de dinaintea luminii,/ singurătatea din întunecime”, p. 14. Vrea să verifice, probabil, dacă această viziune mai are forță de comunicare în zilele noastre, când poezia se orientează spre alte orizonturi: „Inima mea/ e anticarul altor inimi,/ gol pendulat pereților străini./ Chipurile dizolvate-n întuneric/ le simt cum umblă/ fără contur”, p. 15. Evident, simțim și un fel de compasiune pentru condiția poezilor actuali, îndepărtându-se

încet de discursul colocvial în umbra unei discreții totale; tentat, totuși, de a se apropia de paradoxul brilliant, de emoția suferinței. Este clar că poetul percepe lumea ca fiind irațională și încearcă să o înțeleagă așa cum este, nu însă fără revoltă. De fapt, credem că acesta este unul dintre resorturile paginilor de față, poate cel mai important (: „...mereu pierd ceea ce câștig/ în rest/ nimicul mă menține”), pe care și-a construit sistemul (dacă putem spune așa), opunându-se acestei iraționalități: „Sufăr în liniștea chipurilor./ Ceea ce altădată a fost real/ e numai iluzie;/ indiferența-n care dor/ sunt lucrurile toate”, p. 18. Aș spune, mai mult, că Vasile Tudor reîncarcă spațiul liric cu bătaii grele ale inimii, pe care poezia le folosea în special în modernitate. Simțim un aer metafizic care plutește în paginile acestui poet, acum când toate direcțiile sunt îndreptate spre suprafețe și flexibilități, spre mișcări ușoare și spre mlădioșenii. Poetul forjează o tensiune mocnită a ființei. În finalul prefetei, Mircea A. Diaconu spune „Cum va scrie Vasile Tudor în continuare? Deocamdată să reținem unicitatea lui, pe care i-o asigură un fel de situate pe graniță, pe muchea de cuțit care desparte (sau unește) literatura și viața”.

Poemul ales:

Einstein

I se spunea Einstein.
Trăia în umbra luminii
cu simplitatea aerului
ce flutură interior
aripi și frunze.

Uneori locuia în cuvinte,
în întunecimea vorbirii.

Închipuirile-i erau
un viciu rar
când asculta zidirea.

Prin gravitații dense

unite-n sentimente –
stîrnind plutirea-n lucruri,
mișcîndu-le contur –
dispare-ades lăuntric.

Mihai ARDELEAN

Când așteptarea în purgatoriul amintirilor nu schimbă decât numărătoarea filelor, de frunze atârinate

Pășesc ținându-mă de o balustradă supraviețuitoare imperiului lui Franz Joseph al Austriei și al Ungariei, balustradă de care se putea ajuta oricine trecea de sub un acoperiș la altul, fără gânduri pentru stăpânirile trecute sau viitoare. Privind în jos, descopăr într-o curte largă, într-un șopron imens, un munte de cărți acoperit cu saci de plastic.

Nu este o reverie dacă văd cum cu fiecare pagină, cu fiecare carte mi se mai deschide o ușă în lumea pe care credeam că o cunosc. Chiar și strada pe care stau, orașul în care locuiesc îmi par altfel. Mi se dezvăluie fapte, persoane de care nu știam, dar care sunt în legătură unele cu altele, de care auzisem sau despre care bănuiam că există. Nu te lăsa, îmi zic, mergi mai departe în cea mai ieftină și nemaipomenită călătorie! Cu fiecare pagină mai fac un pas spre satisfacerea nepotolitei curiozități umane de a-mi cunoaște toate vecinătățile, din aproape în aproape.

Acesta-i un îndemn pentru toată lumea, dar bibliotecile în care adevărul stă pitit au primit un preaviz: „Locul cărților este printre oamenii care le iubesc și le dăruiesc, nu aruncate din casele în care nu-și mai găsesc rostul”. De teamă să nu piară, e salvator, pentru muritori, cărțile să circule, să fie trase înapoi de pe pragurile unde șovăie înainte să cadă în golul reciclărilor.

Cu rucsacul în spate și copilul împins de un tată cu-minte, mama, cu un pas în urmă, privește cărțile unui anticariat în aer liber. I-am întâlnit la Banja Luka, orașul cutremurat de nebunia pământului și a războaielor. Orice ar fi, omul civilizației noastre, sfâșiată zice-se de contradicții, nu se poate despărți de carte. Din câte fragmente de

gânduri și trăiri se alcătuiește o carte?

Nu putem să ne jignim pentru felul în care gândim, dar sunt îndurerat pentru aceia care, după atâția ani de întrebuițare a minții lor, hotărăsc să rămână pe același palier al unei obediente și nesimțitoare gândiri.

Aducându-mi aminte unde trăiesc, gândesc să scap și eu de o astfel de servitute. Dar ce fac dacă reușesc doar pe jumătate? Pe cine să dau vina dacă nu pe modelul promovat de o ploaie de vorbe, fapte, stiluri de viață și de afirmare socială mediatizate de aceiași, mereu aceiași ștabi din clasa politică? De când s-a răspândit în lumea românească, se știe, modelul social nu mai este unul european, nici unul oriental, ci unul inițiat de Asociația Pescuitorilor în Ape Tulburi, cu sediul pe faimoasa baltă, furată de la un stat vizat să fie modelat ca plastilina. Inițial, Asociația Pescuitorilor s-a ocupat cu colectarea și vânzarea pe ascuns de lipitori, viermi din încrengătura anelidelor, o sursă de inspirație, la îndemână, pentru abilitii pescuitori. Nemaivorbind de contiguitatea de loc întâmplătoare, devenită chiar simbolică, când, la nevoie, în lipsa hârtiei cerate, lipitorile rămase pe stoc au fost împachetate cu programele xeroxate ale Asociației. Modelul lipitoare a fost servit zilnic mulțimilor, în buletinele de știri, ca marmelada din vremurile de început ale comunismului, cu date aranjate și completări făcute după ureche. Era proiectat să funcționeze pe o perioadă nedeterminată, o angajare politică, așa zis, populară pe ani și ani de zile. Modelul cuprinde, printre altele, falsele motive pentru neputința de a-i dovedi pe psihopați și faptele lor abominabile, permisiunea de a manipula anchete de către cei interesați, tergiversările și sprijinul acordat pe la spate rețelelor constituite ca la mafioți. Toate acestea, propuse să fie preluate la nivel instituțional, se regăsesc atât în vorbăria confuză care, în mare parte, ține locul de viață politică, cât și în noile comportamente sociale.

Jucându-mă cu timpul rămas în clepsidră, mă relaxez cu amintiri din anii '80 ai secolului XX, când din România puteai ajunge cu OJT-ul în RDG, unde ți se părea, ca în

Cehoslovacia, că e mai bine. Magazinele cu alimente nu erau goale, era curat, civilizat. În mijloacele lor de transport în comun, din orașe, nu te înghesuiai, la urcare pe scară nu te împingea nimeni înapoi, și jalea nu o citeai în ochii oamenilor de pe stradă. Asta nu înseamnă că e ceva de regretat, dar o excursie în RDG te făcea să visezi la Occidentul de peste Zidul Berlinului. Îi puteai vedea sclipirile seara, din Turnul Televiziunii din Alexanderplatz. Luminele lui capitaliste se revărsau peste noaptea comunistă, atât de nerușinat lipită de Poarta Brandenburg. Germanii au plăcerea cuvintelor compuse.

Mai actuală mi se pare îngrijorarea firească a unui cetățean cu o veche și cuviincioasă credință într-o țară încă vie: să fie puterea românilor de a idealiza și de a trăi în imaginar mai mare decât ale altor popoare, națiuni, etnii, sau cum o fi la modă să le spunem? S-ar explica astfel în parte plecarea alor noștri, să fie mai aproape de mirajul Occidentului, de la Debrețin până-n America. Mai cu seamă că s-a terminat cu privitul în afară, pe gaura cheii, se pleacă cu ușă cu tot.

Vor rămâne tot mai singuri arborii, iar dintre ei, aceia care nu-și mai pot păstra rectitudinea se vor plânge că nu l-au găsit încă pe cel căroră să li se închine. Pentru recăștigarea aceluia dram de speranță, rămasă de izbeliște acasă, se pune întrebarea dacă or mai fi călugări în creierii munților, credibili pentru înțelepciunea și barba lor mare și curată, sau fără barbă și alte dichisuri, umblând deloc știuți printre noi.

Dar dacă se întorc ororile Evului Mediu? Biata omenire, nici grozăviile, despre care se credea că aparțin istoriei, nu poate să le stăpânească întru totul.

Douăzeci se milioane de oameni într-un oraș cotropit de gunoaie și muște dovedesc că progresul omenirii e numai pentru unii. În rest, câte iaduri sunt pe lume nu știm, ori nu vrem să știm, pentru că așteptăm să trăim ca-n rai. „Roiuri imense de muște au invadat cel mai mare oraș pakistanez - «Trăim în iad»”, George Traicu, 07/09/2019, Stiripesurse.ro

Sunt și iaduri uitate, precum cele ale închisorilor politice. Cine nu a trăit pe vremea lui Dej, păpușa lui Stalin până la un moment dat, nu poate înțelege cum frica de a nu fi ridicat cu duba, de pe stradă sau noaptea de acasă, îi stăpânea pe oameni. Dar cei care falsifică trecutul se bazează pe faptul că martorii sunt tot mai puțini, iar despre Ana Pauker născocirile sunt tot mai greu de raportat la ce a fost în realitate. Ca de pildă, dacă mulțimile la defilări vociferau la comandă, „Ana, Luca și cu Dej bagă spaima în burgheji (sic)”, cine din generațiile de azi ar rezolva enigma intrării ulterioare la pușcărie a lui Vasile Luca și a ostracizării Anei? Persecuții hotărâte de către aceiași inițiatori comuniști ai luptei de clasă până la moarte, dirijate împotriva nu numai a burghezilor, ci a tuturor celor care nu gândeau și nu acționau în ton cu ei.

De ce nu se amintește de munca grea și tăcută a lui Mihail Șora - l-am ales pe el ca exemplu -, unul dintre pomeniții înțelepți fără barbă? Atunci, în anii de constrângere, Șora era un angajat tăcut în misiunea aleasă, drept refugiu, a editării literaturii clasice universale, ca acum să i se reproșează că stă „de veghe în lanul” conștiințelor noastre.

E un monument situat central, în Cluj, închinat rezistenței anticomuniste, cu placa comemorativă spălată de ploi, așa după cum merită. Mie îmi evocă acele trepte care duceau la intrarea anonimă și bine întreținută a unui apartament burghez, unde, în anii '50 ai secolului trecut, au bătut cu pumnii niște haidamaci „să ridice” un „dușman de clasă”, familia urmând să i-o alunge în stradă.

Becuri, multe becuri, câteva străzi mai departe, pregătite să lumineze, ca la o chermeză, casa lui Matia Corvin, fără ca Măria Sa să-și fi închipuit vreodată, că Evul, în care s-a născut, poate fi transformat în scenă pentru o trupă de saltimbanci.

Vorbim fără să știm cât de multe ne spun cuvintele. „Gura prostului adevăr grăiește”. Bată-l vina de subconștient și pe unul dintre făcătorii ăia de iznoave, mai de

demult, de își zicea Freud și scria în nemțește despre lapsusuri și alte lucruri rușinoase. De s-a luat lumea după el și-l tot pomeneste când adevărul iese la iveală prin alte feluri decât acela de a minți. În ce categorie de acte supuse mecanismelor inconștientului ar fi catalogat Freud dreptatea populară, fluturată ca o mănășă de box, tovărășește?

Fiecare țărișoară cu hoții ei, unii profesioniști pentru traiul lor zilnic, alții doar ca să-și transpună născocirile de grandoare, motivându-le prin faptul că-și zic politicieni.

La Racșa, în Oaș, și pe vremea lui Ceaușescu șefii locali se împăcau bine cu autoritățile. Cel mai bogat și cu influență om din Racșa era proprietarul unei pălincii (sediul unde zi și noapte alambicul distilează țuică). Cu toate că drumurile comunelor din jur erau impracticabile, lui, pălincarului înavuțit, i se trăsesse o porțiune de asfalt neted până în buza pălinciei. Stăpânirea închidea ochii la ilegalitățile care însoțeau producția de alcool, în schimbul peșcheșului dat tuturor autorităților cu drept de semnătură și al pupatului mâinii acestora când veneau „în vizită de lucru”. Obiceiurile pălincarului șef sunt reînnoite azi prin servilismul conducătorilor locali față de politicienii de care depind banii dați de la așa zisul buget, care mai cinstit ar fi dacă s-ar numi cozonac.

Din inăș, cum se spunea ucenicului, pe vremuri, în Ardeal, unul s-a făcut azi patron și crede că de el depinde tot ce ține de legea și viermuiala obștii. Așa-i când sunt puși prea repede la masă inășii cu stăpânii. Le intră în cap gărgăunii!

În schimb, pentru alții, s-ar putea să fie așa cum scriu în cele ce urmează? Cu plagiatul, prea norocitul fost demnitar s-a scuzat mințind. Tertipurile avocățești și susținerea politică l-au salvat de scoaterea din rândul universitarilor. Cu titluri, pe nedrept, însușite, și-a continuat o carieră așa cum mai sunt și altele. Profesor și șef de clinică, bun de gură, ca orice politician, consideră că legea poate fi supusă bunului său plac, adevărul depinzând, în cazul lui,

de avocați și de politică. Dovadă, deja, sunt și cei care, fiindu-i aidoma, îl apără.

La noi, pentru că mi-e rușine să specific „la români”, nu se poate separa ambiția și datul din coate - în escaladarea pe scara din spate a gradelor universitare -, de hoțomăneală, lucrări plagiate și snopi de pupături. Aceste obiceiuri proaste duc însă numai la clevetiri, singurele răspunsuri reflectate în oglinda mentalității comune a truditivilor. Putem spune că în celălalt fel de mentalitate, a profitivilor, obiceiurile vinovate sunt înscrise, deja, într-un ADN social, în urma unei mutații produse în timpul colectivizărilor. S-a forțat fuga de la sat la oraș și apariția unor, așa ziși, activiști, cu origine sănătoasă. Fără modele morale, aceștia au luat minciuna drept normă socială obligatorie, deoarece enunțarea adevărului dispăruse din definirea realității.

În instituții, în care este șef câte un profesor arivist, lipsește compasiunea, fiind înlocuită uneori cu bunăvoința ocazională sau cu atitudinea de a-i face cuiva hatârul de a-l îngriji la timpul cuvenit, toate acestea într-un cadril al pașilor mentali ai pomenii. Referitor la funcționarea roțițelor umane din sistemele de asistență socială, sanitară sau al oricăruia altul, care au ca scop întrajutorarea omului, există ca oriunde în lume și excepții ale acelor care nu funcționează ca roțițe, ci ca persoane care au un sigur sens în viață: să facă bine. Statistic, câte câtimi din omenire suferă azi din lipsă de omenie ?

Lumea românească este încă plină de răni nevindecate și de aceea, câte planuri de revenire, atâtea reluări surprinzătoare de neplanificate. Credința noastră în curiozități de felul semnalelor de pe alte tărâmuri, pretabile la interpretări, dezvoltă dezbateri, precum cele despre noutatea cu papagalii liberi. Papagalii au poposit în Parcul Tineretului, dar probabil și în apropiere, în Parcul Natural, aflat pe locul dărmatei mănăstiri Văcărești, din București. Metropola a devenit cu ocazia aceasta mai prietenoasă, vădindu-se deschisă schimbărilor faunei, iar prin extrapolare, și a celei umane.

„Inedit în București: Papagali exotici liberi, în Parcul Tineretului”, Daniela Mihai, HotNews.ro, 20 decembrie 2019.

Papagalii liberi n-au de unde să știe, ca s-o dea mai departe, povestea lui Ioan Slavici. Cum i-a fost dat lui să pătimească acolo unde, în locul Parcului Natural, era închisoarea mănăstirii Văcărești. Potrivit prețurii acordate de Titu Maiorescu, „cel mai capabil scriitor al întregii Junimi” trebuia să-și răscumpere chemarea la unitate pe care o lansase referitor la capitala României, atunci când prevestise atât de simplu „Soarele pentru toți românii la București răsare”.

Culoarea gri ne-a însoțit în ultimele decenii, noi nu mai putem vedea istoria nici în alb și negru, nici nuanțat în mai multe culori. De aceea penajul papagalilor aduce în capitală alte lumini, altele decât cele artificiale.

Pe alte meridiane, libertatea, liberă de orice regulă, urmărește până-n în pânzele albe personalitatea umană. Cu o tulburare de personalitate compensată prin acțiuni nonconformiste, acceptate totuși de o societate în criză morală, Greta Thunberg (adolescenta care de la 16 ani îi ceartă pe mai marii lumii că nu se pun stavilă poluării) provoacă schimbări în mentalitatea occidentală și în modul de reacție la situații care impun o altă poziție față de viitorul omenirii. Iată cum personalități dizarmonice gen Jeanne d'Arc și Rosa Luxemburg fac și rămân în istorie. Istoria rămâne un motiv de ceartă pe care nu o împacă, decât, aparent, tot istoria.

Coruri de copii îi țin Gretei isonul, răspunzând parcă la comanda: „Asmuțiți-i împotriva vârstnicilor!” Școlarii vor rămâne de mici cu părerea că orișicine a trecut de vârsta mai multor decenii face degeaba umbră pământului, acreditând ideea că până și umbra vârstnicului e poluantă. Cine va rămâne să le spună că tot bătrânii, trecuți prin vămile istoriei, sunt cei care încearcă încă să le arate drumul pe care accidentele provocate de totalitarisme pot fi evitate?

Sunt confruntări în viață în care ne iluzionăm că reînvățăm să ne organizăm așteptarea.

Se pare că treaba părinților copiilor de azi este să aștepte. Iar când așteptarea cred ei că li s-a împlinit să reia ciclul așteptărilor cam de acolo de unde a început. Profesorii, în opoziție cu părinții, se plâng de acești copii ajunși studenți. „Prof. Patrick J. Deenen: Studenții mei nu știu nimic. Obiectivul principal al educației moderne este de a șterge resturile oricărei identități culturale sau istorice, care ar putea să se lipească de studenții noștri, și de a-i transforma în angajați”. Raluca Oanță, 11 decembrie 2019, <https://www.activenews.ro>.

Neștiința supunerii lor la lipsa de cultură, în avantajul unui job, îi va ajuta să rabde mai ușor consecințele necunoașterii trecutului lumii lor. Repetându-l, însă, la fel de derizoriu ca înaintașii lor, care erau întotdeauna cu trecutul în gură. În schimb, se vor adapta din mers la omogenizarea din viitor a Occidentului. Împotriva cui se dezlănțuie gherila urbană, chiar și în cartierele sărace? Ai cui sunt copiii piromani de 10 ani? Sistemul de educație dintr-o Franță, cu un trecut și un prezent cultural atât de avansate, ce hibe are, încât sunt elevi de școală primară care știu să incendieze și să atace pompieri cu pietre mai bine decât să citească? Ce vor face mai departe în viață? Ce-și doresc acești copii pentru viitor? Devine Occidentul o junglă?

Totuși, teatrele în Franța, și în alte țări cu vederea spre infern, sunt o supapă și un loc de bezmetică și de trecătoare înnoire. Acolo nu numai că nu-ți mai aduci aminte de ce a fost înainte, dar te și poți aiuri, îți ieși din tipare, intri într-un fel de zbucium, nu pe vreo temă dată, ci pe faptul că se joacă strașnic. Se poate urla, țipa împreună cu toate personajele. De ce nu te-ai urca și tu pe masă, să bați în tigaie, dar mai bine râzi cum râde lumea care pentru asta a venit la teatru. Bate din palme și pleacă cu impresia că nu ai dat banii degeaba.

Filmul e o altă evadare, dar până și acolo corectitudinea politică își bagă coada. Feminismul nu iartă. Dacă Polanski e ostracizat, și opera lui cinematografică trebuie pusă la index? Ce să pun în locul filmelor „Doi bărbați și un dulap”

(lucrarea lui de licență) și „Cuțitul în apă”, filme făcute în Polonia, în timpul socialismului, care mi-au explicat și susținut revolta de adolescent neadaptat la tot ce-mi reproșa partidul și statul comunist că făcuse pentru mine?

Ce plată și nemărginită e prostia, dar și libertatea de a o răspândi. Dar cât de lăudată este libertatea despre care se crede că desparte grâul de neghină.

Cu prostia și prostirea oamenilor s-a ajuns până acolo încât roboții pot prelua acțiuni distructive, mintea omului imaginând și permițând astfel de posibilități.

„Roboții sexuali îi pot ucide pe utilizatori. [...] O simplă eroare de programare poate transforma roboții sexuali în «mecanisme mortale» pentru utilizatori. Avertismentul a fost lansat de un expert american și colecționar de păpuși. Roboții sexuali sunt predispuși la comportamente agresive și pot ataca utilizatorii dacă intervine o eroare de codificare, a explicat Brick Dollbanger, scrie The Mirror”. „Avertismentul unui colecționar”, *Stirileprotv.ro*, 30 august 2019

Dar nu-i mai bine să ne lăsăm duși de liniștea unui covor de frunze între copacii de strajă, ca un regiment de gardă, cu consemnul să nu se schimbe culorile prea repede, decât la comanda generalului Iarnă?

O fântână cu vagi trimiteri la verișoarele ei rococo, chiar dacă nu e decât o imitație de început de secol XIX, are un dulce aer de pace, într-o seară fără politică!

În contextul mileniului III, Obeliscul Carolina, cunoscut și ca Stâlpul Carolina sau Ștatuța Carolina, ridicat pentru a celebra vizitarea Clujului, în 1831, de către Împărăteasa Carolina Augusta și Împăratul Francisc I, fost Francisc al II-lea, pentru că și la împărați dacă apare un Bonaparte și Napoleon, pe deasupra, ordinea numărătorii se poate schimba. Fiul său, Împăratul Ferdinand I, cu un retard mintal cunoscut, a rămas în istorie prin afirmația: „Ich bin der Kaiser und will Knödel!” (Sunt Împărat și vreau găluște!)

Și astăzi sunt șefi de șefi, care fără să fi moștenit vreo împărăție, ci dimpotrivă, după ce au înhățat de gât o

democrație, vor să-și dea găluștele, comandate la imprimante subvenționate, contra voturilor gloatei de alegători. Nu cine dă din gură mai tare și face giumbușlucuri verbale în fața publicului doritor de spectacol este cel mai bun, fiindcă o dictatură se resimte peste tot în viața cotidiană a supușilor ei, de la marile interdicții la cele mai de neînchipuit detalii. Când conducătorii de state fac pe istoricii, ceea ce spun nu e de bun augur. Își pregătesc argumentația pentru ceea ce cred ei că ar putea fi „o reparație istorică”. Cum îl supăra cineva sau ceva pe împăratul din poveste, pașol na turbinca, ciorti! Acesta-i avantajul urmașului unor Ivani, Nicolai și al unicului tătuc Stalin.

Se pune întrebarea câte lumi paralele sunt în națiunile care populează acest pământ? Întrebarea este și pentru cine într-o discuție își decupează dintr-un început de monolog, învățat din copilărie, strigarea „noi care suntem dintotdeauna aici, pe acest pământ”. Sunt 196 de țări pe Terra, dar niciuna nu e din aur pur, de 24 de carate. Ca de pildă: ce se întâmplă cu românii din Timoc, cu bucovinenii și cu cei din sudul Basarabiei, cu cei din Julia (Ungaria), cu cei la sud de Dunăre, din Bulgaria, cu aromânii pe care statul grec nu-i recunoaște, cu fărșeroții din Albania? În aliajul cu statul națiune în care viețuiesc, cum i se mai socotesc acestuia caratele? Sărăcăcianii, o populație vorbitoare a unei limbi derivate din latina vulgară, săraci ca număr, foști păstori din Balcani, cât de sărace sunt informațiile despre ei? Poate povestea lor este doar una dintre amintirile tot mai sărace despre aromânii din Balcani.

Conform intereselor dintr-o anumită perioadă, în Imperiul Otoman macedo-românii aveau mai multe drepturi și posibilități de păstrare a identității naționale decât în statele succesoare acestuia, state, așa zis democratice, obligate prin tratate internaționale să respecte drepturile omului. Minciuna împărtășită de diplomațiile actuale pentru a ascunde un trecut împănat de delictе nu poate fi un criteriu de departajare în judecățile morale asupra alegerii decidenților Europei contemporane.

Nu prea departe, în Transnistria, rusificarea se face cu forța. Miliția are printre cunoscutele ei metode pedagogice intimidarea și arestarea personalului ultimelor și puținelor școli românești. Ca o dovadă că respectul Rusiei pentru popoarele învecinate, din Europa, începe cu obligarea la renunțarea identității naționale. În primul rând încearcă să desființeze învățământul în limba maternă.

„CEDO condamnă Rusia la plata a peste 100.000 de euro pentru 4 școli în limba română din Transnistria”, 17 Septembrie 2019, Ziare.com.

Naționalismul șerpuitor prin arborescența ramurilor timpului, de prea multul exces pe care-l cară după sine, decade prin corupția pe care și-o permite în numele salvării nației aflate permanent „în primejdie”.

Balcinii nu mai sunt butoiul de pulbere al Europei, dar ar putea fi bazarul în care trecutul se vinde la prețuri încă foarte pipărate. De aceea, reclama făcută, din când în când, Habsburgilor adaugă culori și parfumuri deosebit de atractive teritoriilor supuse influențelor puterilor mari și mijlocii - pe acestea din urmă, din cauză că istoria le-a mai micșorat întrucâtva -, puteri care vor să participe la negustorie să-și stabilească cele mai avantajoase prețuri.

Să nu scape însă nimic inchiziției limbilor, rugul corectitudinii politice să nu se stingă niciodată. Să dăm niște șuturi și limbii române pentru că „ei” și „ele” nu vor să se conformeze neutralității de gen, ca în engleză.

„Dicționarul Merriam-Webster a ales cuvântul anului 2019”, de G.S., HotNews.ro, 10 decembrie 2019

„«Ei», un termen comun, dar din ce în ce mai puternic și foarte folosit, referitor la persoanele care nu se identifică nici cu sexul masculin, nici cu cel feminin, a fost declarat cuvântul anului de Merriam-Webster, cel mai credibil dicționar american, potrivit Business Insider, preluat de Mediafax”. Ciudățenia schimbărilor în felul care potrivim cuvintele este dictată de acei vorbitori transsexuali (transgender) care nu se mai identifică cu marea masă de oameni cuvântători în aceeași limbă. Vor pune

controlori la gura celor care nu se vor conforma noilor dicționare? Nu încă, dar vor pretinde și mai abitir să fie recunoscuți ca atare, de teama de a nu fi din nou stigmatizați și aduși înapoi în timpurile în care medicina nu contrazicea așa de facil natura umană.

În aceeași notă de a face pe plac celor frustrați că nu au totul de-a gata și doar de dragul găsirii nodului în papură, s-a pus la mezat pe piața ideilor următoarea deducție: dacă animalele sunt ca noi, au cultura și politica lor asemănătoare cu ale noastre. După cum se afirma recent, noi oamenii carnivori comitem o nelegiuire sacrificându-le și consumându-le. Deci, corect politic ar fi să renunțăm la orice hrană de origine animală. Până atunci să empatizăm cu ele, furnizoarele de carne, așa cum până în prezent doar ele au empatizat cu noi.

Dacă toate religiile sunt respectate, cu excepția convenită că trebuie aplicată numai creștinismului, autorul articolului, în ton cu alți autori cu gândire corectă politic, găsește în Biblie originea complexului dăunător de superioritate al creștinilor față de animale. Prin urmare, schimbarea de mentalitate propusă ar fi cu bătaie mai lungă, de la dietă și promovarea egalității cu animalele la relativizarea credinței și demitizarea pe rând a textelor Bibliei.

„Își iau animalele la revedere? Fac cimpanzeii politică?”
Interviu cu Carmen Strungaru, etolog, despre inteligența animalelor, contributors septembrie 30, 2019.

Încă un șir de vorbe pătimește de prisos, le auzi, le scrii, le citești și doar atât. Cu toate acestea, fără să știi, din tot ce spui te construiești și-ți duci veacul, fără să poți răspunde la întrebarea: de ce sufletul nu se liniștește la răspunsurile logice, uneori chinuitoare, ale minții? De curând, de câțiva ani, mai ai o datorie amânată, să-ți revii, să te trezești din tulburarea pe care ți-o dă invitația la navigatul fără oprire pe Internet. Nu te-ai născut cu el, dar te va urmări continuu fără nicio șansă de a-l mai putea ocoli vreodată. Pe partea cealaltă, să nu cazi, tot făcând echilibristica perdantului, în capcana conservatorismului opiniilor unei epoci încheiate, opinii exprimate sub forma

părerilor de rău și a criticilor răuvoitoare în defavoarea Internetului.

Înainte, presa scrisă se servea la micul dejun sau se frunzărea când un cititor de ziare ajungea la locul unde-și petrecea prima parte a zilei. Azi, toată ziua bună-ziaua, uneori și noaptea, servim știri – știri de groază, știri drăguțe -, fără să rămânem cu ceva bine lămurit. În schimb, adevărurile fiind lungi și plictisitoare, o știre plină de calomnii e mai ușor de disimulat, ca să fie acceptată în subconștient, și să se transforme într-o prejudecată de necombătut.

Cu toate acestea, ne-a rămas arta, arta adevărată. Dar - darul dat în vorbire de „dar” nu se dezmințe -, devalorizarea artei se extinde până la ridicol prin creditarea cu grămezi de bani a expunerii unor banane cumpărate de la un magazin alimentar oarecare. Pentru sumele enorme, bananele vor putrezi, dovedind cât de perisabilă e lumea care ne înconjoară. Oare asta a vrut să spună omul cu bananele lipite, destul de precar, pe o pânză,? Cică 15 ani a lipsit din expoziții. Cu ce va mai ieși pe piață, când va reveni în vreo galerie în care adevărata artă, dacă se poate spune așa, este aceea de a face bani din prostia altora. Dacă inspirația i-ar fi fost alunecoasă ca gheața și ar fi venit mai către noi, către Orient, poate i-ar fi fost dat să lipească ce avem mai simbolic: trei sarmale.

„Un artist italian a lipit trei banane cu bandă adezivă la o expoziție. Două s-au vândut cu 120.000 de dolari bucata, a treia costă mai mult” de G.S. HotNews.ro, 5 decembrie 2019.

Cât de trecătoare și iluzorii pot fi gândurile noastre, ale amatorilor de fraze, dacă simțim nevoia să le consemnăm în lumea cu atâtea înțelesuri a cuvintelor. Pentru noi, pentru alții, pentru a avea impresia că am avut ceva de spus important. Ceva ce omenirea o spusese în alte forme, exact în momentul descoperirilor noastre de vechi corigenți la toate materiile intelectuale. Cuvinte fără rost ca praful dintr-o bibliotecă pregătită să fie dusă la topit. Și totuși, unele gânduri, - așa să fie oare?- supraviețuiesc, deformate, celor care le-au rostit, uneori în joacă, alteori la ceas de cumpănă.

Aurel PANTEA

Interviu cu poetul Dumitru Chioaru

Aurel Pantea: *Dragă Dumitru Chioaru, unde ai copilărit? Crezi că are vreo semnificație locul copilăriei pentru viața unui scriitor?*

Dumitru Chioaru: Dragă Aurel, eu m-am născut la țară la mijlocul secolului trecut, cu câțiva ani înainte de cooperativizarea agriculturii. Am fost un fel de martor naiv al schimbărilor dramatice care au marcat viața țăranilor și a satului românesc. Păstrez și azi vagi amintiri din atmosfera tradițională a satului meu, Sîngătin, cu zilele lui de muncă, dar mai ales de sărbătoare, când participam cu însuflețire la obiceiurile ancestrale împreună cu familia sau întreaga comunitate de oameni. Tot astfel mi-au rămas în memorie convoaiele de oameni îmbrăcați în port românesc, care însoțeau pe ultimul drum țăranii morți de inimă rea îndată după ce li s-a luat pământul, printre care și bunicul meu. Am înțeles atunci că el a fost ultimul țăran și motivul pentru care părinții mei, ca și alți tineri țărani, și-au abandonat satul și au plecat să-și facă alt rost la oraș, unde s-au angajat muncitori în fabrici, înlocuind secera cu ciocanul. Așa că, după ce am început școala generală la Sîngătin, am continuat-o la Sibiu în condiții precare de viață, care au alimentat nostalgia satului cuibărit între dealuri împădurite și o melancolie însoțită de revolta mocnită a unui adolescent însingurat. Am descoperit însă un prieten, Sibiul vechi, cu atmosfera lui magică, misterioasă, care cred că și-a pus definitiv amprenta asupra firii mele, contribuind la nașterea mea ca poet, deși poezii începusem să scriu încă de la țară după cele din manuale.

A.P.: *La ce vîrstă ai început să citești cărți ce te-au marcat?*

D.C.: Tot la țară am început să citesc cărți de la biblioteca școlii sau cumpărate de mine de la librăria din Miercurea-Sibiului, pe la care mă abăteam cînd mă

trimiteau ai mei cu bicicleta după cumpărături. Așa i-am descoperit **Pastelurile** lui Alecsandri și **Baladele și idilele** lui Coșbuc, sub influența cărora am umplut caiete întregi de versuri fără talent. Pe Eminescu începusem să-l citesc tot în acei ani, dar abia la Sibiu am făcut pentru el o pasiune bolnăvicioasă, încercînd să-l imit nu numai în poezie ci și în viață. El era Poetul și numai poeziile lui le mai citeam, ajungînd să știu multe dintre ele pe de rost. A fi poet mi se părea cea mai înaltă treaptă pe care poate s-o atingă un om, asumînd-o ca destin.

A.P.: *Ce importanță au pentru constituirea personalității unui scriitor primele lecturi? Cînd ai avut conștiința că ești scriitor?*

D.C.: Abia pe la mijlocul anilor de liceu, după lecturi aprofundate din Bacovia și Blaga, dar și din Nichita Stănescu, care m-au vindecat de "boala" Eminescu, am început să scriu în stil modern și, încurajat de profesori și prieteni, să citesc în cenaclul revistei *Transilvania*, condus de poetul echinoxist Ion Mircea, unde m-am bucurat de aprecieri și am debutat în revistă, în 1976, cu **Poemul memoriei**. Atunci cred că a început formarea conștiinței și vocii mele de poet.

A.P.: *Ai făcut parte din echipa Echinox. Fiecare echinoxist are propria sa experiență a climatului de la Echinox. Cum te-a marcat pe tine această experiență?*

D.C.: În același an, 1976, am devenit student al Facultății de filologie din Cluj, desi eu visam în liceu să fac Filosofia ca Eminescu și Blaga, dar nu am putut să dau concurs de admitere la această facultate din cauza unei note scăzute la purtare într-un trimestru din anul III cînd, mergînd în practică agricolă, am cîntat cu alți colegi de clasă niște cîntece mai deocheate. Nu-mi pare rău însă că n-am putut să fiu student la Filosofie, unde mi s-ar împuiat capul cu marxism, dar am învățat/ citesc în continuare filosofie ca autodidact. Și mă bucur că am ales Filologia, pentru că aceasta m-a legat și mai mult de poezie/ literatură, deschizîndu-mi încă din primul an ușa revistei *Echinox*. În redacția acestei extraordinare reviste studențești, alcătuită sub coordonarea universitarilor Ion

Pop, Marian Papahagi și Ion Vartic, m-am format cu adevărat ca scriitor și am învățat să fac o revistă. Discuțiile lungi, uneori boeme, cu colegi de redacție, poeți (Emil Hurezeanu, Ion Mureșan, Viorel Mureșan, Marta Petreu, Traian Ștef, Andrei Zanca ș.a.), prozatori (Ioan Groșan) și critici (Radu G. Țeposu, Ion Simuț), deși critică literară făceam toți, dar și cu cei din serii anterioare rămași în Cluj, ca regretatul prozator Alexandru Vlad care lucra la anticariat, ori revenind din când în când la Cluj, ca tine, dragă Aurel, m-au îndrumat spre marile cărți, făcându-mi mai multe ore pe zi program de citit la BCU. Și tot datorită prestigiului revistei *Echinox* din acei ani, am cunoscut mulți scriitori din Cluj și din țară, împrietenindu-mă cu cei din generația mea, cu care corespondam sau mă întâlneam la diverse manifestări literare, militând solidari pentru o nouă poezie/ literatură, care să dea seama de realitate. La terminarea facultății în 1980, aveam deja un nume și un volum pe care l-am trimis la un concurs de debut al editurii Albatros, debutând editorial în 1982 cu **Seară adolescentină**, care s-a bucurat de o bună receptare critică în aproape toate revistele din țară și a primit Premiul Uniunii Scriitorilor din România, întărindu-mi încrederea în steaua mea de poet.

A.P.: *Cum s-a schimbat poezia pe care o scrii după plecarea din Cluj? Critica literară a remarcat estetismul, eleganța, dar și treptata implicare a biografiei și cotidianității în poemele tale. Cît de mult/puțin a înțeles critica literară din poezia ta?*

D.C.: Pînă în Decembrie 1989, fiind profesor de limba română în școli sau licee din Piatra Neamț (repartiție), Agnita, Cislădie și Sibiu, am continuat să citesc cu aceeași pasiune și să scriu la un volum de poezii, **Secolul sfîrșește într-o duminică**, pe care l-am văzut an de an în planul editorial al Cărții Românești, dar n-a apărut decît în 1991, cînd nu mai era „o carte cu probleme”. Scris și rescris de mai multe ori, volumul ajuns să fie prea elaborat, pierzînd din spontaneitatea celui de debut, dar a fost la rîndul său bine receptat, ca și celelalte volume care au urmat, **Noaptea din zi** și **Viața și opiniile**

profesorului Mouse. Am avut, în timp, parte de cronici în general favorabile, semnate de unii dintre cei mai importanți critici literari de toate vârstele: Nicolae Manolescu, Laurențiu Ulici, Gheorghe Grigurcu, Ion Pop, Al. Cistelean, Nicolae Oprea, Ioan Holban, Ion Bogdan Lefter, Mircea A. Diaconu, Andrei Terian ș.a., dar și una foarte defavorabilă a colegului echinoxist Radu G. Țeposu, reprodusă și în cartea sa **Istoria tragică & grotescă a întunecatului deceniu literar nouă**, din ale căror judecăți de valoare rezultă o imagine, cred, destul de corectă a poeziei mele, care ocupă un loc aparte în generația 80, prin sinteza personală de neoexpresionism ardelean, de tradiție blagiană și echinoxistă, și un postmodernism asimilat prin contactul cu poezia membrilor Cenaclului de luni, dintre care Traian T. Coșovei, Alexandru Mușina, Mircea Cărtărescu și Mariana Marin mi-au devenit prieteni, făcînd ca – așa cum observi și tu – estetismul să interacționeze cu biograficul, metafizicul cu cotidianul. Mai puțini poate dintre critici au sesizat orfismul poeziei mele, moștenit de la Eminescu și Blaga, dar și de la Rilke și Trakl, pe care încerc să-l recuperez în postmodernitate.

A.P.: *Ești un subtil observator al devenirii poeziei române contemporane. Studiile tale, antologiile o dovedesc. Ești în măsură să oferi un portret al poeticității din imediata contemporaneitate. Ce nuanțe diferențiatore ai remarca în succesiunea promoțiilor?*

D.C.: Am urmărit și comentat trei decenii multe dintre volumele noilor poeți din valurile 80, 90 și 2000, în *Euphorion* și alte reviste, publicînd apoi aceste cronici în volumele **Developări în perspectivă** și **Noi developări în perspectivă**, iar la sfîrșit am publicat antologia cu titlul **Noua poezie nouă**. În viziunea mea, aceste trei promoții alcătuiesc aceeași generație de creație, în sensul acordat de Tudor Vianu termenului, înnoitoare, în ultimele două decenii ale secolului XX și în primul deceniu al secolului XXI, a poeziei românești, marcînd ceea ce în succesiunea logică a celorlalte două generații din secolul XX, interbelică sau modernistă, și postbelică, neomodernistă,

s-ar putea numi perioada ei postmodernă. E sigur că, deși există precursori printre poeții generației anterioare, formarea conceptului postmodern de poezie începe cu poeții optzeciști, iar valurile '90 și 2000 au dus la îmbogățirea, nuanțarea și chiar la transformarea lui.

Reluând unele idei încă actuale din prefața volumului **Noi dezvoltări în perspectivă**, constat că, după Decembrie 1989, au apărut multe nume noi de poeți care s-au alăturat unor grupări ori se manifestă izolat, raportându-se prin continuitate sau mai ales prin negație la optzecism. Consider însă că nouăzeciștii și douămiiștii nu sunt niște epigoni în raport cu optzeciștii, ci trebuie judecați în contextul social-cultural schimbat prin revoluție, în care aceștia au produs unele mutații radicale în privința ariei tematice și a posibilităților de expresie față de realizările predecesorilor. Dar ceva fundamental nou/ original în concepția de creație nu s-a produs. Deși au existat încercări de a impune denumiri ale unor programe estetice novatoare, asumate individual sau în grup, cum ar fi himerismul și fracturismul, acestea sunt doar vectorii prin intermediul cărora s-au precizat diferențele de la un val la altul de poeți. Căci, de fapt, nouăzeciștii și douămiiștii se înscriu, individualizându-se în expresie, tot în cele trei direcții principale: postmodernismul, neoexpresionismul și neoavangardismul, asumate de optzeciști. Dar o trăsătură comună poezilor douămiiști, ca și celor optzeciști și nouăzeciști, este obsesia autenticității opusă tentației estetismului, marcînd încă o dovadă a apartenenței lor la aceeași generație de creație. Remarc însă că, dacă poezia optzeciștilor postmoderniști se deliricizează până ce înglobează totul în ființa de hârtie a textului, fiind preocupată mai mult de autenticitatea scriiturii, cea nouăzecistă și, într-un mod mai radical, cea douămiiștă se reliricizează, prin reorientarea atenției către substanța ontologică a discursului. Departe de mine, așadar, încercarea de a uniformiza mișcarea poetică contemporană pe tiparul creat de optzecism și de a minimaliza realizările nouăzecismului și ale douămiiștilor, cred însă că tocmai

conștiința apartenenței la aceeași generație de creație dă sens diferențelor ideologice și estetice.

A.P.: *Ai întâlnit personalități care te-au marcat profund, care ți-au schimbat viziunea despre poezie, despre literatură, în general?*

D.C.: Au fost mulți scriitori a căror întâlnire m-a marcat, dar primii au fost mentorii „Echinocțiu”-ului, universitarii Ion Pop și Ion Vartic, de care am rămas atașat toată viața. N-am să uit niciodată seminariile Ioanei Em. Petrescu, abia odată cu care am ajuns să înțeleg în profunzime și să interpretez cu instrumente critice moderne poezia lui Eminescu. Un rol important în evoluția mea au avut apoi membrii Cercului Literar de la Sibiu încă în viață, la care admiram nu numai cultura filologică, ci și filosofică. Dintre ei, Ion Negoieșcu și Ștefan Aug. Doinaș au fost cei care, imediat după Decembrie 1989, m-au sprijinit prin discuții sau corespondență să dau naștere unui vis al tinereții lor, revista „Euphorion”. Acestora li s-a adăugat mai târziu ultimul cerchist, Nicolae Balotă, marele cărturar pe care l-am cunoscut mai bine în amurgul vieții sale, întâlnindu-l la Sibiu sau în alte locuri din țară și, ultima dată, în Franța la Nisa. Dar niște întâlniri admirabile au însemnat pentru mine marii scriitori din Sibiu, Mircea Ivănescu și Joachim Wittstock, ambii fiindu-mi însoțitori spirituali și morali în unele dintre momentele de cumpănă ale vieții mele sau ale „Euphorion”-ului.

A.P.: *Ești universitar. Cât de mult te ajută sau te împiedică experiența aceasta?*

D.C.: Am mai spus/ scris că experiența de universitar m-a ajutat tot atît de mult cît m-a și împiedecat în viață și creație. Programul de cursuri și seminarii m-a salvat din capcana boemei în care aș fi căzut dacă rămîneam numai redactor la revistă. Contactul cu studenții mi-a păstrat nestinsă dorința de cunoaștere și de a-mi împărtăși ideile tinerilor. De altă parte însă, obligațiile profesoriale au lăsat în plan secundar poezia. Sper însă ca, încheind experiența universitară care nu-mi mai place de cîțiva ani încoace, poetul, dacă nu a fost ucis de profesor, cum cred unii, să-și ia revanșa.

Ruxandra DRAGOLEA

Despre scriitori, jurnaliști și grafomani.

Interviu cu Ilie Rad

(continuare din numărul anterior)

III

Ruxandra Dragolea – *Trăim într-o perioadă când călătoriile sunt mult mai facile, atât din punct de vedere financiar, cât și organizatoric, grație dezvoltării industriei turismului. Dar cum „locațiile” sunt deseori alese în funcție de mesajele mass-mediei și de sugestiile cercului social în care trăim, mai putem vorbi despre acel “broadening our horizon” (lărgirea orizontului nostru), care a alimentat dorința de explorare a fervenților turiști americani pe vechiul continent, așa cum îi descria Henry James în **Ambasadorii**, sau a intelectualilor români, care ne-au împărtășit experiența lor în Statele Unite (îmi vine în minte **America ogarului cenușiu** de Romulus Rusan)?*

Ilie Rad – „*Good question!*”, cum ar zice americanii! Într-adevăr, mai putem vorbi despre lărgirea orizontului nostru de cunoaștere, prin intermediul literaturii de călătorii, când avem la dispoziție Internetul și facilitățile acestuia, prin care putem plonja, în doar câteva secunde (necesare căutării pe Google), în orice punct al globului? Mi-am pus și eu această întrebare, de câte ori am tipărit un volum cu note de călătorie. De fiecare dată, concluzia era una optimistă, în sensul că Internetul și posibilitatea de a călători nu vor diminua interesul pentru acest gen de literatură.

„Cărțile de călătorie – scria cunoscutul scriitor, jurnalist și diplomat, Ioan Grigorescu – au doar aparentul avantaj de a fi, pentru moment – atunci când reușesc –, oglinda prezentului viu, dar imediat sânt atacate de continua transformare a vieții și singurul lor merit este de a ne lăsa

imaginea surprinsă în traiectoria unei continue mișcări, dezmințită sau completată de procesul de devenire a lumii descrise. Perenitatea unei astfel de literaturi nu rezidă decât în forța ei de document-mărturie, care nu poate să apară decât din acuitatea spiritului de observație și din obiectivitatea scriitorului. Când reușește să se desprindă de ideile preconceptuate asupra subiectului, când izvorăște din adevăr și când detaliile de viață la care face apel au forță generalizatoare, când autorul evită snobismul, prețiozitatea și parada de cultură față de temă, dar mai ales când știe să trezească interesul, curiozitatea și chiar uimirea cititorului – fără a face mereu apel la propria-i uimire –, o astfel de literatură are șanse să dăinuie măcar ca punct de referință.” (Ioan Grigorescu, *Dilema americană. Spectacolul lumii*, II, Editura Cartea Românească, București, 1981, p. 6)

Eu voi publica în acest an o carte despre America, intitulată *America din Cortland*. În 1981, tot Ioan Grigorescu spunea: “Până la scrierea acestei cărți, în lume s-au publicat nu mai puțin de... 126.810 volume despre Statele Unite, <<țara cu 50 de țări>>. Vreo duzină – dar nu toate <<de duzină>> – au apărut și la noi.” Cartea mea se va adăuga, probabil, celor peste 200.000 de cărți, care se vor fi scris despre SUA. Am încredere că voi aduce o notă personală, adică propria mea viziune despre cele văzute și trăite în „lumea nouă”.

Și apoi sunt absolut de acord cu jurnalistul american Robert D. Kaplan, pe care l-am mai pomenit, care spunea: “Cu cât vezi și trăiești profund mai multe peisaje, cu atât viața îți pare mai lungă și mai bogată.” (Robert D. Kaplan, *În umbra Europei. Două războaie reci și trei decenii de călătorie prin Europa și dincolo de ea*. Traducere din engleză de Constantin Ardeleanu și Oana Celia Gheorghiu, Humanitas, București, 2016, p. 251).

RD– Care sunt noile dumneavoastră proiecte în direcția jurnalului de călătorie, ce ar continua seria pe care ați început-o cu *Peregrin prin Europa. File de jurnal: Viena, Praga, Varșovia, Budapesta și De la Moscova la New York*?

IR– Într-adevăr, prima mea carte publicată a fost una conținând note de călătorie: *Peregrin prin Europa. File de jurnal: Viena, Praga, Varșovia, Budapesta* (1998), continuată cu *De la Moscova la New York. Note de drum din Federația Rusă și fragmente de jurnal american* (2005), *O călătorie în Țara Kangurului* (2012), notele și impresiile călătoriilor prin țară fiind reunite în volumele *Un ardelean la București* (2011) și *Călătorii prin Țară (1995-2017)* (2017).

Chiar în aceste zile va merge la tipar volumul *O călătorie la capătul lumii*, scris împreună cu soția mea, Doina Rad, ca urmare a unei vizite pe care am făcut-o în Republica Chile, în luna ianuarie, în cadrul unei mobilități Erasmus. Rod al unui imens efort de documentare, făcut atât înainte, cât și, mai ales, după revenirea din Chile, cartea se înscrie în domeniul literaturii de călătorie, o specie literară de mare interes în toate culturile.

După prima secțiune a cărții, care include zece reportaje despre realitățile văzute în Chile, urmează capitolul dedicat lui Pablo Neruda, laureatul Nobel pentru literatură, în 1971, căruia i se analizează prezența sa în România (unde a scris mai multe poeme, unul fiind reprodus în carte), memorialistica și antologia puțin cunoscută la noi, *44 poetas rumanos*, pentru care autorii cărții au făcut demersuri, la Ambasada României din Argentina (unde a apărut antologia), pentru a se dona un exemplar Bibliotecii Academiei Române din București. Informațiile despre Pablo Neruda sunt completate de interviul inedit cu scriitorul și omul politic Dumitru Popescu, care l-a cunoscut pe poet la reședința sa preferată, din Isla Negra (unde este și înmormântat).

Demn de tot interesul este și secțiunea dedicată celor doi scriitori chileni, Isabel Allende și Omar Lara, în special interviul în exclusivitate cu Isabel Allende, cea mai cunoscută scriitoare chiliană a momentului, ale cărei romane au fost vândute în peste 70 de milioane de exemplare.

Capitolul cel mai consistent este consacrat președintelui chilian Salvador Allende, personalitate tragică a istoriei, care s-a sinucis în timpul loviturii

militare din 1973. Se publică în această secțiune ultimul interviu al lui Salvador Allende (realizat de jurnalista Anca Voican), ultima lui cuvântare adresată poporului, la radio, înainte de sinucidere, mărturia extraordinară a fiicei celei mici a președintelui, Isabel Allende Bussi, despre ultimele minute de viață ale tatălui său, informații completate de interviurile cu Petru Popescu, Anca Voican și Ilie Ciurescu.

Cartea conține circa o sută de fotografii alb-negru și color (dar și portrete grafice, hărți etc.), marea majoritate realizate de Doina Rad, unele fiind rare (precum fotografia lui Nicolae Ceaușescu înconjurat de studenți peruani) sau absolut inedite – fotografia lui Salvador Allende cu Anca Voican (publicată după 46 de ani).

Într-o perioadă în care superficialitatea și amatorismul au invadat și literatura de călătorie, volumul acesta se remarcă, îmi place să cred, prin acribia și rigoarea absolută a redactării, prin precizări bibliografice, indicarea surselor fotografiilor etc.

În mod cert, volumul constituie cea mai complexă carte care s-a scris în România despre Chile, patria lui Pablo Neruda, pe care poetul o numea „petala albă de mare, de vin și zăpadă”.

Tot în acest an va apărea volumul *America din Cortland*, o reeditare a părții americane din cartea *De la Moscova la New York*, la care adaug încă vreo 15 capitole, cu impresii din cea de-a treia călătorie pe pământ american.

Intenționez să public această carte și în limba engleză, ca un omagiu adus prietenilor mei americani, care mi-au facilitat călătoriile în America și care s-au arătat interesați de modul în care vede un român patria lor.

După aceste două cărți, mă voi opri cu însemnările de călătorie, pentru a mă putea concentra pe trei proiecte pe care le consider foarte importante pentru mine: *Jurnaliști, publiciști și memorialiști clujeni (1838-2018)*. *Dicționar analitic ilustrat și O istorie ilustrată a presei românești*, la care aș vrea să adaug memoriile mele, intitulate *Viața ca un dar*.

RD – *Dată fiind bogata dumneavoastră colaborare cu universități de prestigiu din SUA, care este imaginea pe care au partenerii dumneavoastră de acolo despre direcțiile de dezvoltare a jurnalismului și respectiv studiilor umaniste românești actuale?*

IR – Am relații foarte puternice doar cu State University of New York College at Cortland, unde am fost de trei ori. Eu aplic aici principiul *Non multa, sed multum!* Mai mulți profesori de la această universitate au ținut la noi cursuri modulare, conferințe, workshop-uri etc. Necunoscând limba, este greu, pentru americani, să-și facă o idee despre evoluția jurnalismului românesc sau a studiilor umaniste românești. Pot să spun doar că, analizând curricula facultății noastre, care este disponibilă și în limba engleză, unii mi-au spus că încă predomină disciplinele teoretice și că facultatea parcă vrea să facă din toți absolvenții niște savanți! Universitățile americane sunt renumite pentru pragmatismul lor. Toate premiile Nobel pentru științe sunt obținute, în SUA, de cadre didactice universitare, pe când la noi așa ceva este imposibil. La noi predomină încă *umanioarele*, deși în ultimele decenii s-au făcut pași importanți spre modelul american de universitate.

„Masificarea studiilor doctorale a dus la banalizarea acestora, la decredibilizarea instituției doctoratului.”

RD – *Cum s-a adaptat Facultatea de Științe Politice, Administrative și ale Comunicării a Universității „Babeș-Bolyai” la reforma Bologna? A fost un proces dificil?*

IR – „Procesul Bologna” este numit așa după Universitatea din Bologna, unde declarația de la Bologna a fost semnată de ministrii Educației din 29 de țări europene, în 1999. România a semnat rapid această declarație, pentru că noi aspiram la intrarea în Uniunea Europeană, care va avea loc abia în anul 2007. Conform acestei declarații, studiile universitare trebuiau reduse la 3-4 ani, continuate apoi de studii masterale și doctorale.

Pentru facultatea noastră, adaptarea la cerințele declarației de la Bologna nu a fost dificilă, noi fiind o facultate tânără, cu un corp profesoral încă în formare și căutare. Probleme au avut facultățile de tradiție (Literă, Istorie, Matematică, Drept etc.), unde era un excedent de cadre didactice. Ca să poată menține normele didactice, disciplinele care se studiau în patru ani au fost „înghesuite” în trei ani, iar profesorii pensionari au fost obligați să plece din facultate, cu toate consecințele de rigoare asupra studenților. Repet, facultatea noastră (inclusiv Catedra de Jurnalism, cum se numea atunci) nu a avut probleme cu normele didactice.

Pe măsura trecerii timpului, s-a dovedit că unele prevederi ale declarației de la Bologna au avut rezultate negative. Mă refer la faptul că, dintre absolvenții unei facultăți, doar jumătate urmează cursurile masterale, iar la cele doctorale accesul este și mai mic. Asta înseamnă că o parte dintre studenți, dintre viitorii specialiști, rămân doar cu studii de trei ani, ceea ce este foarte puțin, mai ales că numărul de ore pe săptămână este mic (circa 20 de ore, în timp ce generația mea, de pildă, avea 40 de ore, planificate și sâmbăta, care era zi lucrătoare în toate domeniile), frecvența al cursuri este facultativă etc. De aceea există în ultima vreme voci foarte critice împotriva unora dintre prevederile declarației de la Bologna.

Masificarea studiilor doctorale a dus la banalizarea acestora, la decredibilizarea instituției doctoratului, care a atins la noi (și spun asta în cunoștință de cauză!) nivelul cel mai de jos din istoria României. Cazurile de plagiat, crearea posibilității ca oricine a trecut examenul de abilitare să poată conduce un doctorat, durata scurtă a studiilor doctorale (trei ani) sunt factori care au aruncat doctoratul în derizoriu. Am semnalat în mai multe cărți ale mele și în diverse articole aceste aspecte, dar am vorbit ca Moise în pustiu. După cum poți vedea pe site-ul meu (www.ilierad.ro), am fost membru în peste 60 de comisii doctorale, în toată țara, așa că știu ce vorbesc.

Când eram student, participam la susținerea tezelor de doctorat ale profesorilor mei, la care veneau Liviu Rusu,

Ion Zamfirescu, Edgar Papu, Iorgu Iordan, Al. Rosetti, Paul Cornea, Iosif Pervain, Mircea Zăciu și alții. Sustinerea era un autentic spectacol intelectual, iar tezele sustinute au devenit cărți capitale ale domeniului. Îmi amintesc de o glumă făcută de profesorul G. Gruită, care a elaborat o teză despre *Acordul în limba română*. Zicea că a lucrat la ea 9 ani, corespunzător celor 9 luni necesare nasterii unui copil! Iar cartea cu același titlu a rămas până azi un model de cercetare lingvistică. Dar as putea exemplifica și cu tezele de doctorat sustinute de alți profesori ai mei: Ioana și Liviu Petrescu, Ion Vlad, Mircea Zăciu, Sergiu Pavel Dan, Doina Curticăpeanu, Octavian Șchiau și mulți alții.

RD – *Cum poate o universitate „tânără” să atragă studenți și apoi să pregătească generații de masteranzi și doctoranzi, care să devină alumni?*

IR – Facultatea noastră a fost, încă de la înființare, una dintre facultățile Universității „Babeș-Bolyai”, la care s-a înregistrat un număr foarte mare de studenți la admitere. Domeniul comunicării îi atrage mult pe tineri. La un moment dat a intervenit și chestiunea de modă. Științele politice și studiile europene (inexistente la noi, înainte de 1989) au avut cândva o mare atractivitate, crezându-se că aceste facultăți pregătesc parlamentari, ambasadori, miniștri etc. Desigur, de pe băncile acestor facultăți ies și asemenea categorii de oameni. Dar cei care au acest noroc sunt puțini. Și jurnalismul constituie un pol de atracție, prin puterea pe care ți-o dă statutul de jurnalist, legitimația sau microfonul inscripționat. Studiile de Jurnalism concureau, la un moment dat, cu relațiile internaționale, pe care vedetele de carton și le treceau în CV.

Este adevărat, pe de altă parte, că șansele de a-ți găsi un loc pe piața muncii sunt mai multe în cazul unui absolvent de Jurnalism, decât ale unuia care a terminat Literele, Istoria, Matematica, Fizica etc. și pe care îl așteaptă, de obicei, cariera de profesor. Or, cu diploma de jurnalism (parte a științelor comunicării), care presupune solide cunoștințe de limbi străine și informatică, poți lucra, în afara instituțiilor de presă propriu-zise, ca

purtător de cuvânt la diverse instituții, expert în birourile parlamentare, specialist PR, redactor la edituri etc. Facultatea are apoi un corp profesoral tânăr, foarte receptiv la nou, apropiat de studenți, care se îmbracă la fel ca ei, nu umbla cu geantă diplomat, ci cu rucsac în spate etc. Am avut cândva o experiență interesantă în acest sens. La începutul facultății noastre, titularii de curs țineau și seminarii. S-a nimerit să fiu cu asistenta mea, care ținea seminariile la un curs unde eu eram titular. I-am întrebat pe studenți cine vrea să facă seminarul cu mine și cine cu tânara mea asistentă. În proporție de 90%, studenții au optat pentru asistenta mea! Un alt exemplu. Spuneam că, la început, facultatea, fiind tânără, era în deficit de cadre didactice, încât apelam la colegi de la alte facultăți, pentru diferite cursuri. Am reușit să îl conving pe acad. Camil Mureșanu, unul dintre cei mai mari istorici clujeni, să țină un curs opțional de istorie a presei. Puțini studenți s-au înscris la acest curs, încât a trebuit să renunțăm la reputatul istoric, după un an sau doi de colaborare. Așadar, tinerețea corpului profesoral este un factor important în alegerea facultății.

Cât privește masteratul, există la facultate o paletă largă de masterate (în științe politice, comunicare, jurnalism, PR, publicitate, politici de sănătate, administrație publică), masterate care atrag mulți studenți și de la alte facultăți.

La fel este cu doctoratul. Împreună cu regretatul meu coleg și prieten, Aurel Sasu, am înființat școala doctorală de științe ale comunicării, care era (și a rămas) a treia școală doctorală în științele comunicării din România (primele două funcționând la București). Și aici avem candidați din toate centrele universitare ale țării, atrași nu numai de prestigiul tot mai mare al Universității „Babeș-Bolyai”, ci și de farmecul și potențialul municipiului nostru.

Apropo de acest farmec, o colegă de departament, doamna conf. univ. dr. Cristina Nistor, mi-a arătat într-o zi un mesaj de pe Facebook: „Un student oltean, care s-a

mutat în Cluj, le-a scris părinților că nu se mai întoarce niciodată în România!”

Iată cum a devenit facultatea noastră o „fabrică” de alumni!

RD – *Au tinerii reprezentanți ai jurnalismului românesc aceleași șanse de dezvoltare profesională precum cei din Statele Unite, respectiv din Vestul Europei?*

IR – Răspund fără ezitare: au aceleași șanse și poate chiar mai mari, românii fiind recunoscuți ca oameni talentați, inteligenți și muncitori.

Un prim argument îl constituie faptul că atât de mulți români au lucrat la renumitele posturi de radio Europa Liberă, Vocea Americii, Deutsche Welle etc. Andrei Codrescu, poet plecat din România, a devenit unul dintre cei mai cunoscuți oameni de radio din America. Adaug apoi sutele de jurnaliști care au editat presa românească din exil și diasporă.

În al doilea rând, curricula de la Jurnalism este în proporție foarte mare adaptată după modelele americane și vest-europene. Departamentul nostru are un program de jurnalism (licență și master) exclusiv în limba engleză, la care predau mulți profesori străini, unde studenții învață și anumite particularități ale jurnalismului de limba engleză.

La revista americana electronică *Neo-Vox*, despre care am discutat, membrii subredacției din România au fost apreciați nu doar pentru perfectă stăpânire a limbii engleze, ci și pentru calitatea materialelor publicate (documentare, originalitate, obiectivitate etc.).

Cred că acestea sunt argumente suficiente pentru a răspunde pozitiv la întrebarea pusă.

“Fondatorul presei în limba turcă a fost un clujean, etnic maghiar din Cluj, unitarian ca religie, care s-a convertit la islam.”

RD – *Ați coordonat proiectul internațional **Transparency in Public Communication**, unde ați colaborat, printre mai multe state, și cu Turcia. Care sunt*

concluziile dumneavoastră cu privire la dezvoltarea jurnalismului pe teritoriul turc, un areal atât de complex, cu o cultură civică atât de dinamică și de bine conturată?

IR – Și aici fac precizarea că nu eu am inițiat și coordonat acest proiect, din 2009, ci profesorul olandez Ton Veen, de la Universitatea Creștină Ede din Olanda, la care au participat, în afară de Universitatea „Babeș-Bolyai”, Universitatea „Károli Gáspár” din Ungaria și Universitatea de Stat din Istanbul. Proiectul, care s-a extins pe durata a trei ani, a însemnat cursuri, workshop-uri și alte activități și la Universitatea de Stat din Istanbul, oferindu-mi ocazia, mie și tuturor participanților, de a cunoaște diferite aspecte ale vieții sociale și culturale din Turcia, inclusiv în ceea ce privește presa.

Vreau să îți spun aici o curiozitate, pe care o știe puțină lume. După ce am ajuns la Istanbul și ne-am cazat, am văzut în fața hotelului o statuie (un bust mai bine zis), statuie pe care am găsit-o apoi și în alte zone ale orașului. Întrebând-o pe prietena și colega mea, Nilüfer Penbecioglu Öcel, cadru didactic la Universitatea de Stat din Istanbul, cine este acest personaj, mi-a spus că e fondatorul presei în limba turcă. Cercetând puțin problema, am aflat un lucru surprinzător: că fondatorul presei în limba turcă a fost un clujean, etnic maghiar din Cluj, unitarian ca religie, care s-a convertit la islam, sub numele Ibrahim Muteferrika ori İbrahim Müteferrika (1674-1742). El a tipărit și primele cărți turcești cu caractere arabe, făcându-se cunoscut și ca geograf, astronom și filosof, apoi a primit permisiunea, de la marele vizir Nevşehirli Damat İbrahim Pasha, și de la însuși sultanul Ahmed, să tipărească lucrări nonreligioase (spre dezamăgirea caligrafilor epocii și a liderilor religioși). În 1729, el tipărește prima carte, tirajul fiind de câteva sute de exemplare. De aceea multe statui din Istanbul imortalizează figura acestui învățat, care a adus servicii imense culturii otomane!

Desigur, fiind la Istanbul, am vizitat și numeroase obiective turistice: Muzeul de Artă Modernă (unde am putut admira o expoziție de fotografii și unele lucrări

datorate lui Brâncuși), Insula Prințesei, fosta Catedrală Sfânta Sofia, devenită ulterior muzeu, Palatul Topcapi, Moschea Albastră, Muzeul de Istorie al Presei din Turcia etc. Era vară și n-am putut să nu vizităm și un loc special pentru români, unde se spune că ar fi fost ucis domnitorul Constantin Brâncoveanu, ginerele și cei patru copii ai săi.

Cât timp am stat în Istanbul, am avut unele tangențe cu presa turcă. Am vizitat CNN Türk, care emitea în limba turcă, apoi redacția unui ziar, unde am avut o mică surpriză. Nilüfer, care mă însoțea, a spus că sunt un profesor din România, țara lui Hagi, care jucase mulți ani la Galatasaray. În locul unor sentimente se simpatie, la aflarea originii mele, am citit pe fețele redactorilor niște grimase ciudate. Am aflat apoi că membrii redacției erau fani ai altei echipe de fotbal, adversara tradițională a lui Galatasaray (cum sunt la noi Steaua și Dinamo), deci nu aveau cum îl privi cu simpatie pe Hagi, și nici pe mine!

Impresia cu care am rămas atunci despre presa din Turcia era că aceasta atinsese standarde occidentale, era democratică, liberală, cu multe publicații în limba engleză. Știu că ulterior, venind la conducerea Turciei oameni de altă orientare politică, aceste standarde s-au pierdut, dar nu cunosc în detaliu metamorfozele care au avut loc în domeniul mediatic.

Să nu uit să spun că la Istanbul mi s-a consolidat o veche obsesie a mea, anume de a înființa la Cluj-Napoca un Muzeu al Mass-Mediei, după modelul Newseum, din Washington DC. La Jimbolia, noi avem doar un muzeu al presei scrise, nu al mass-mediei în general. Toată lumea a îmbrățișat acest proiect, pe care în final l-am abandonat, pentru că nu am avut spațiul adecvat, unde să organizez muzeul, care ar fi fost un obiectiv unicat în Europa.

După cum vezi, dragă Ruxandra, în viața ai și insuccese, nu numai „succesuri”, ca să parafralez un cunoscut personaj politic!
(*va urma*)

Théophile GAUTIER

Din Emaiuri și camee

Prefață

Goethe a scris sub Bonaparte,
Când tunul bubuia brutal,
Divanul său Occidental
Pătruns de suflul marii arte,

Pentru Nisami dând deoparte
Pe Shakespeare și, vărsând santal,
A pus în ritm oriental
Al lui Hudhud suspin pe coarde.

Senin ca Goethe pe divan,
Rupând petalele, ușure,
La fel ca-n Hafiz, rozei pure,

Făr' a-mi păsa de uragan,
Ce-n geam, teribil, îmi scânteie,
Eu fac *Emaiuri și camee*.

Roza de ceai

Cea mai gingașă dintre roze
E cea de ceai, cum bine știm,
Iar ale ei petale roze
Abia-s atinse de carmin.

Ai zice că-i o roză albă,
Care roșește, rușinos,
Când fluturele, pus pe zarvă,
A devenit prea drăgăstos.

Iar boiu-i are prospețime,

Ca pielea de catifelat;
Pe lângă ea vulgar devine
Și veșted orice încarnat.

Precum un ten de-aristocrată
Ce nu-i nici oacheș, nici vermeil
Ea înnegrește dintr-o dată
Toți nurii semenelor ei.

Dar când în mâna ta se-aține
În revărsarea-i de parfum,
Lângă obrazurile-ți fine,
Devine-un trandafir comun.

Că-n primăveri strălucitoare.
Spuzind cu floare deal și văi,
Nu-i roză ce să se măsoare
Cu, optsprezece, anii tăi.

O-ntrece pielea-ți pe petală,
Iar croiu-ți mândru, ce-l admir
Și-unde junețea se etală
Învinge orice trandafir.

Carmen

Pe unde-și face Carmen veacul
Încrâncenată, slabă tare,
Îi argăsește pielea dracul,
Sinistru-negre meșe are.

Femeile îi zic: Procleto!
Dar soții lor îi sunt lachei,
Iar episcopul de Toledo
Stă în genunchi în fața ei,

Căci ceafa ei de ambră poartă
Un coc trufaș, ce bate-n mov,

Și, despletindu-se cu artă,
Devine mantie-n alcov

Iar din paloarea-i răbufnește
Gura de foc, ca un ardei,
Al cărei roșu se-ntețește
Din sânge de la cicisbei.

Câți nuri mai altieri nu fură
Învinși de nurii ei pe rând,
De oacheșă-i căutătură.
Ea flămânzește saturând,

Atrăgătoarea ei sluție
Având un bob de sare – nu? –
Din marea amărui-acrie
Din care Venus se născu.

Mansarda

Pe țigle, unde se hazardă,
Motanii numai, la vânat,
De pe balcon văd o mansardă
Lîngă un horn dărăpănat.

S-o fac ceva mai dichisită,
Dac-aș minți ca un autor,
În ferestruică-i prăpădită
Aș pune un ghiveci de flori.

Pe Rigoletta cum privește
În oglinjoara sa, ehei,
În timp ce sticla oglindește
Jumate doar din fața ei.

Sau pe Margot, descopciată,
Pe jumătate goală deci,
Stropind, când zorii se arată,

Grădina ei dintr-un ghiveci.

Ori un poet fugit de lume,
La versuri sibilin scandând
Care contemplă-n soare-apune,
Montmartre, morile de vânt.
Mansarda mea-i reală însă,
Nu are volbură la geam,
Unde-și atârnă biata pânză
Niște cearșafuri de haram

Pentru artist, pentru modistă,
Pentru vădanul ros în cot,
Mansarda-i totdeauna tristă,
În cântece-i doar bine-n pod.

Cândva-n asemenea odaie
Tot sărutându-se molcóm,
Ferice pe-o saltea de paie
Vorbea amoru-mi cu Suzon

Pentru plăcerea ce ne luase
N-aveam un cuib capitonat,
Dantele scumpe și mătase,
Culcuș de Monro festonat.

Acum Margot, cea seminudă,
Și-a luat bagajul și-a ușchit,
Iar Rigoletta,-ntreținută,
Nu-și mai ia floarea la stropit

Poetul, altădată-n floare.
Lehămesit de-al rimei zbor
E-acum reporter la jurnale,
Trecând din cer la antresol

Și doar profilul vreunei babe,
Apare pe la geam arar,
Când frunzărește prin ceasloave

Și se distrează c-un rozar.

Norul

Un nor în zare se învoală,
Sculptându-și forma în azur;
Ai zice: o fecioară goală
Ce se-mbăiază-n lacul pur

Și stă pe scoica-i sidefată
Care plutește prin văzduh,
Precum o Venus nencarnată,
Ce plămădită e din duh.

Îi vezi undind domol în poze
Trupul incert și serpentin,
Iar Aurora pune roze
Pe umerele-i de satin

Doar marmor, doar zăpada, vezi-o
Cum se topește c-un suspin
Ca-n clar-obscurul lui Coregio,
Al Antiopei trup divin.

Se-nalță-n unduiri sublime,
Mai sus de Alpi și Apenini,
Reflex al frumuseții prime,
Un nor. Eternul feminin.
Spre trupul său ce înfioară,
Având pasiunea drept blazon,
Năvalnic sufletul meu zboară,
Ca să-l cuprind, ca Ixion.

Rățiunea-mi spune: „Formă vagă!
Un fel de altă Nephelée;
O umbră ce cu vântul pleacă
Și dintr-o dată nu mai e.”

Pasiunea îi răspunde: „Poate.
E-al frumuseții trist tipic.
Pe care vântul o abate
Și dintr-o dată e nimic.

Tu însă sufletu-ți descheie,
Spre ideal s-o iei înnot
Iubește-un nor sau o femeie!
Iubește numai! Asta-i tot.”

Turturea mânănită

Turturea mânănită,
Gângurind mereu,
Pe a ta aripă
Du amorul meu.

Ca și ție, crângul
Mi-e străin deja;
Mă jelesc și plângu
Neputând uita.

Du-te și din zborul
Tău nu coborî,
Căci pe mine-amorul
Mă va omorî.

Nu căta ocoale,
Zbori fără răgaz
Nicăieri în cale
Să nu faci popas

Tristă păsărică
Gângurind abia,
La palat, la rigă,
Du scrisoarea mea.

Și, dintr-un răsuflăt,

Pune-te pe zbor,
Adu-mi al său suflet
După care mor.

Seară frumoasă

Ce timp câinos! Ce vreme aspră!
Birjarii bocnă îs pe capră
Pe sub cojoc;
Pe vremea asta ticăloasă,
Mai bine-i să rămâi acasă,
Clea la foc.

Din colțul ei, unde palpită,
Soba cea bine burdușită
Mă tot momi;
Și cu o mângâiere lină
Îmi spune, ca o concubină,
Rămâi aci!

Sub abajururile-i frele
Ca un sân alb de sub dantele,
Pus la obroc,
Lăptos revarsă pe tavane
Niște reflexe diafane
Al lămpii glob.

Prin liniștea ce mă-nvelește.
Numai pendula ticăiește
Încetișor,
Iar vântul, care plânge-afară,
Prin fraudă mi se strecoară
Pe coridor.

E bal la ambasada anglă;
Stă pe un scaun haina-mi neagră
De la costum;
Cămașă mea de sărbătoare

Întinde niște mâneci goale,
Nu mi-o mai pun.

Pantofi de bal veghează pragul
Dar geaba le scânteie lacul
Ca un ghețuș;
Și geaba-n colț, lângă cravate,
Stau precum două mânuri plate
Niște mănuși.

Să ieși acum! Ce mai corvoadă!
Ar trebui să stau la coadă
După trăsură,
Privind frumoasele-altiere
Ce au blazoane pe portiere
Și mândri nuri.

Să stau la ușă de escortă
Privind cum trece o cohortă
De invitați.
Hârci chele, chipuri prospețele,
Lungi fracuri, umeri de mam'zele,
Mult decolțați.

Să văd apoi, ca la parade,
Masculi cu pustule pe spate
Trecând șontic,
Mari dandyes, diplomați pesemne,
Cu chipuri ca de Strâmbă Lemne,
Buni de nimic.

Să mă ciocnesc de niște babe
Cu ochi de uliu sub arcade
Sau de condor,
Și la urechea-i ca o fragă
Să nu-i pot spune că mi-e dragă
Și că mi-e dor!

Nu merg. Dar poate că nu strică

Să îi trimit o scrisorică,
Prin cine-o fi,
Într-un buchet de violete
Și cum sunt meșter la bilete,
Ea va veni.

Am un volum de Taine la mine,
Pe Heine, cu-ale sale rime,
Cei doi Goncourt
Și timpul ce mi se îmbie
Până când ea va fi să vie
Părea-va scurt.

Traducere de Octavian SOVIANY

Michel BÉNARD

Poet, eseist, pictor abstract intuitist, Michel Bénard este Laureat al Academiei Franceze, Cavaler în Ordinul Artelor și Literelor, Poeta Honoris Causa.

De asemenea este Vicepreședinte al Comitetului director al Societății Poetilor Francezi, Consilier cultural al Cenaclului European Francofon al Artelor și Literaturii, Ex-Vicepreședinte al Societății Poetilor și Artiștilor din Franța.

La mănăstirea Izvorul Miron – România –

Poarta pictată a mănăstirii
Se deschide încet
Înaintea pelerinilor,
A celor exilați din viață,
A celor tulburați înfricoșați,
A celor crucificați răpuși.
Totul devine tăcere,
Linii ușoare și colorate,
Muzica sferelor,
Suflu celest.
Deodată, un miracol interior
Ne fu revelat
Printr-un chip radios
Purificat de apa lustrală,
Inefabila frumusețe
În forma unui privilegiu,
În care fiecare icoană
Devine o rugăciune.

Adevărul

Baobabul, biserica, moscheea și mărăcinișul.
Fiecare dintre ei are milenii
De istorie să ne povestească.
Dar falsificate de om

Pentru un același, singur și unic Dumnezeu,
Biserica stă mereu de aceea să evanghelizeze
Bieții oameni supuși păcatului originar,
Moscheea mai mult ca oricând
Să lupte cu necredincioșii.
Mărăcinișul chiar în coroană
Poartă mereu sângele uscat
Al fiului Omului.
Singur, nepăsător confident
Al pălăvrăgelilor seculare,
Cu rădăcinile bine ancorate în inima pământului,
Cu ramurile dezgolate oferite toate cerului,
Singur, baobabul deține adevărul.
În fața lui-însuși caprele
Se pun în genunchi
În așteptarea miracolului ploilor.

Chip fragmentat

Chip fragmentat
În plasele pescuitorilor de cețuri,
Omul își pune întrebări
Despre efemera fragilitate
A existenței și a visurilor.
El se întoarce la gesturile fondatoare
Adormite în argilă,
Restituie suflul inițial
Și se încăpățânează să culeagă
Florile roz ale sării.
Sub aripa spartă a îngerului de bronz
Menhirul mormânt se înalță
În mijlocul pietrelor,
Ca o rechemare simbolică
La perenitatea vieții.

Să restituim verbului originea sa

Să restituim verbului originea sa
De arabesc suprem,

În țările unde se instalează
Nesigure tenebre.
Să sperăm că se poate merge încă
Până la sensul real al iubirii,
Transmițându-i universala vibrație.
În această dimineață cerul este în destrămare
Poemul singur va fi alinarea lui.

Prin buzele voastre în formă de inimă

Prin buzele voastre în formă de inimă
Care mărturisesc tăcerea,
Există în voi
Această notă de ireal.

În ținutul umbrelor deodată
Sub primele raze ale primăverii
Proaspetele înfrunziri izbucnesc
În albastru și aur.
Sub privirile noastre martore
Aripile îngerilor se îmbrățișează
La căldura cerului.
Noi ne imaginăm că descoperim
O nouă Arcadie,
Călătorim în parfumurile voastre
Până în miezul sidefului vostru roz.

Prin buzele voastre în formă de inimă
Care mărturisesc tăcerea,
Există în voi
Această notă de atemporal.

Privirea sa de blândețe

Privirea sa de blândețe
Traversează stelele
Ca început al unui vis supreal.
Ea reinventează focul,
Recompune lumina,

Femeie sursă de enigmă
Pe pragul necunoscutului,
Femeie cu linii frânte
Fragilă ca zborul tulburat
Al unei tinere păsări albastre.
Ea decriptează pe nisip
Limbajul ideogramelor,
Feeria caligramelor,
Imagini ale unei luni
Care se rostogolește pe palme.
Este speranța renăscând
Dintr-un pământ spoliat,
Care fertilisează vâlul diafan
Al unei burnițe fine.
Femeie împodobită purtătoare
De gemeni și de fructe,
Dispărând în cețurile
Irizate de căldură,
Unde privirea sa de tandrețe
Se revarsă asupra-ne ca o mângâiere.

*Traducere din limba franceză
de Elisabeta BOGĂȚAN*

Éliane HURTADO

Poet și pictor intuitist, Éliane Hurtado este secretar general al Societății Poetilor Francezi, președintă a Academiei Europene de Artă, medaliată cu Aur, Argint sau Bronz la diverse Saloane de Artă și Concursuri literare, între care Academia Internațională din Lutèce, Premiul de poezie la Trévis, Italia

O mână misterioasă

O mână misterioasă
Trage perdeaua de ceață
Lăsând loc unui peisaj radios.

În acest moment,
Omul care merge pe firul
Ce leagă vârfurile arborilor
Se simte devenind
Element al universului.
El este atât de mic față de acest pământ
Cu drumuri de vânt
Presărate cu picături de rouă.

Cornul lunii se șterge încet
În fața răsăritului de soare
Care luminează domul celest.
Un prețios parfum de seninătate
Se întinde pe ultimele pulberi cenușii
Ale nopții.

Viața nu este decât reflexul culorilor
Care îi sunt date.

Loc de solitudine

În acest loc de solitudine,
Cer și mare se amestecă
Se confundă cu pământul.
O simplă linie de orizont
De un albastru profund
Striază spațiul,
Pe când un verde pastel acoperă marea
Plimbându-se încet până la mal,
Mângâind cu spuma sa diafană
Galeții care, ca un metronom,
Cântă vesel în ritmul vieții.

Atemporal moment
Depunând pe destinele noastre
Spuma scânteietoare a picăturilor de lumină.

Când cântecul vântului
Însotește această simfonie,
Apoteoza siderală
Iluminează acest fragment de eternitate.

Meditație de vară

Tocmai am ieșit din torpoarea mea
Și din orele mele meditative.
Am nevoie de soare, de căldură,
Atunci pictez culori, culori,
Și cer albastru fără nori,
Un albastru providențial cu reflexe moarate.

M-am îmbrăcat cu un mantou de lumină
Și-mi cufund privirea departe,
În spatele oglinzii celeste
Pentru a descoperi o lume magică
Dulce și primitoare,
Care ar putea șterge
Acele lungi ore sumbre și sinistre.

Un ținut în care totul nu e decât frumusețe și mireasmă
Drapat cu o dulce simfonie eterată.

Vizibilul se naște din invizibil
Și depune pe destinele noastre
Îreale vise
Înluminate cu spumă argintată.

Cerneala

Degetele mele sunt pătate cu cerneală
Ca foaia mea albă.
Stiloul meu este nou
Și trimite reflexe de aur,
Mâna mea desenează în spațiu
O linie de orizont
Făcută din cuvinte și din semne.
Apa și cerul se confundă,
Linia de plutire se pierde,
Cuvintele au nevoie de o pauză
Pentru a trece de cealaltă parte
A universului albastru.

Imagini

Bine aranjate
Ca niște flori într-o vază,
Aceste imagini onirice
Lunecă încet
Între paginile cărții.

Răsfoindu-le una câte una,
Ele își iau zborul umplând spațiul
De culori, de miresme,
De perle de lumină.

În acest sanctuar de spumă roz
Fiecare povestește o istorie
Ritmată la metronomul timpului.

Amonitul

În fiecare zi privesc
Acest amonit fosil
Cu spirala atât de pură
Că nu poate fi copiată :

Mi-ar plăcea ca el să izbucnească în confidențe
Despre tenebre luminoase,
Despre nopți fără lună,
Și despre improbabilă eternitate,
Perenitate a tăcerilor
Din adâncul memoriilor noastre.

*Traducere din limba franceză
de Elisabeta BOGĂȚAN*

Scrisori de la pictorul albaiulian Avram Mentzel

Pictorul Avram Mentzel s-a născut la Teiuș, în anul 1924, și s-a stins din viață la Haiffa (Israel), în anul 2010. În 1949 a intrat la Institutul de Arte Plastice „Ion Andreescu” din Cluj, unde i-a avut ca profesori pe renumiții Catul Bogdan și Aurel Ciupe, fiind unul dintre cei mai buni studenți. Din 1955, după terminarea facultății, s-a stabilit în Alba Iulia. În urma numeroaselor expoziții de artă la care a participat în mai multe orașe din țară, a fost ales membru al Uniunii Artiștilor Plastici din România și vicepreședinte al Filialei Artiștilor Plastici din Sibiu. În Alba Iulia, Avram Mentzel a fost o personalitate apreciată de oamenii de cultură ai municipiului și s-a bucurat de respectul lor. În 1979, împreună cu plasticienii Viorel Mărginean, Eugen Cioancă, Ovidiu Paștina și alții, a făcut demersuri pentru înființarea Filialei Alba Iulia a U.A.P. și a Galeriei de Artă a municipiului Alba Iulia, care s-a deschis în 1983 cu expoziția pictorului Viorel Mărginean; prezent fiind criticul de artă, Dan Hăulică.

În 1986, Avram Mentzel pleacă în Israel cu toată familia unde se stabilește definitiv. Ne-am cunoscut la începutul anilor șaptezeci, ai secolului trecut, și de atunci am avut dese întâlniri cu diferite ocazii, atât la atelierul său de pe strada Primăverii cât și în alte locuri. Odată, la începutul anilor optzeci, m-a invitat să-i văd portretul episcopului greco-catolic Ioan Inocențiu Micu-Klein, la care lucra, și care se afla într-o fază aproape definitivă, detalii ale lucrării au fost refăcute mereu. Nu era decis cum să-i așeze mâna dreaptă care ținea un manuscris. Am vorbit despre acest detaliu și despre importanța lui în ansamblul lucrării. Avram Mentzel a fost un portretist remarcabil, care l-a admirat mult pe Rembrandt, dar nu numai. *Tăietura* lucrărilor lui Mentzel este însă de o altă factură. Publicăm mai jos câteva scrisori, ce au ajuns din fericire până la mine!, în anii aceea, provocate, în special, din

dorința noastră de a scrie o carte împreună despre trecutul pictorului, despre profesorii lui, dar pe care, din păcate, nu am reușit s-o finalizăm, până la urmă. (M. Stâncel)

Nazareth Illit 20 XII 88

Dragă D-le Stâncel,

A trecut mult timp de când nu am mai stat de vorbă și vai multe s-au mai adunat și ne-au încărcat sufletul, și așa puternic rănit. Am așteptat cu nerăbdare continuarea dialogului nostru și cu atât mai mult cu cât între timp am fost lovit de trista veste a stingerii din viață a Maestrului meu Aurel Ciupe. Editarea memoriilor este deci și mai actuală mai ales în urma scrisorii ce am primit-o din partea soției mele și chiar din partea sa – deci ultima, și odată cu aceasta s-a încheiat o prietenie nobilă și profundă de 39 de ani.

Și dacă timpul nu a depus stratul uitării pe marea și vechea mea prietenie cele actuale le retrăiesc din inimă, simțindu-mă mereu printre voi.

Vă doresc ca anul care vine să vă aducă multă putere de muncă spre mari realizări și satisfacția succeselor ce le vor urma, sănătate, succese și numai bucurii. La mulți ani '89.

Cu drag și dorul revederii și cu nealterată prietenie, A. M.

Aceleași gânduri bune familiei Dv.

Nazareth Illit 28 III 1988

Dragă domnule Stâncel,

„Cuvintele acestea se cer spuse până nu se înseară/ altfel razele soarelui luminează în gol”.

Aveți perfectă dreptate!

Atât de puternică a fost impresia produsă de gestul Dvs. și atât de coplesitor conținutul operei pe care mi-ați dăruit-o, încât prin simpla subliniere a unor rînduri și

gînduri aş putea constitui descrierea a tot ce aş avea de spus despre viața mea și a familiei mele aici, din această lume „împins în lături de abatoarele istoriei”.

Aș vrea să stau de vorbă cu Dvs. și zile întregi nu mi-ar ajunge pentru a vă putea împărtăși starea în care mă simt după atîta amar de vreme de cînd trăiesc rupt de tot ce a constituit, cîndva, pentru mine, acel edificiu moral pe care cu migală, cu cinste și mai ales cu sufletul curat l-am construit. De atunci, în fiecare zi nu numai „Duminica puteam vedea înăuntrul meu și întotdeauna mă întristau acele adâncimi ce nu se mai schimbau”.

Am recitat de repetate ori toate *Cînturile* și am meditat mult, mult de tot asupra titlului. Nu știu de ce, dar îmi simt marele adevăr. Mie, acum, mi se potrivește în întregime. O singură întrebare însă mă frămîntă – și nu de azi, de ieri. Dacă „Neliniștea” mi-o simt pînă în cele mai mici fibre ale ființei, caut cu aceeași neliniște explicația și, mai ales, motivația supremă a necesității ei, a ordonării ei. Va trece încă mult timp – simt că foarte mult timp, pînă la multe, nenumăratele, infinitele întrebări ce mă frămîntă și mă neliniștesc voi găsi măcar un singur răspuns.

„De fapt nu știam ce este liniștea pînă atunci/
pentru că nu fusesem niciodată atît de aproape
de trupul imens al zgomotului”.

Și, aş putea continua epopeea mea. Las însă ca „lucrurile să depună mărturie despre timpul în care am trecut fiecare”.

Felul în care s-a produs ruptura mea de Alba Iulia, de toți prietenii mei la care țineam, de tot ce îmi era drag în acest oraș – și nu erau puține, încep să cred că a fost un joc al unei mîini a sorții, a hazardului nevăzut și puternic care a vrut să plec din orașul ce mi-a fost drag, fără a-mi lua rămas bun, cu scopul, cred, ca să nu fie o despărțire definitivă. Pe zi ce trece, convingerea devine certitudine, și cred, că, nici nu este!

Dvs. știți, în măsură mult mai mare decât oricine, cât de mult am fost eu legat de Alba Iulia, cât de mult m-am zbatut ca să putem avea o ambianță și un climat de creație în Alba, de creație adevărată demnă de numele și prestigiul acestui oraș. M-am străduit să ajut cu tot ce am putut, să punem bazele unei activități de creație plastică sprijinind totul dezinteresat atât colegii profesioniști cât și amatori (pictori) și orice, ce ar fi putut constitui o cărămidă la acest „început”. Marea parte a creației mele, compozițiile, le-am dedicat istoriei acestui oraș și, cred că vă puteți imagina câtă dăruire am depus la proiectarea compoziției care acum se execută în mozaic la Alba, pe care am dorit-o ca un omagiu adus poporului Român și orașului Alba Iulia și câtă durere simt acum că nu sînt și eu prezent acolo, decît cu sufletul. Și alte, și alte multe, multe, multe lucruri.

Și cum spuneți „Desigur, drumul este imens! El iese de-a dreptul din Tine, iar „Dvs.” care „sînteți” „un cîntăreț de profesie, știți că fluierul (arta) nu este un instrument din care se poate, cînta la întîmplare”! Am fost întotdeauna sincer și pasionat în tot ce făceam, și tocmai de aceea mă doare că este doar o amintire. Cu toate astea „numărarea frunzelor „o fac” cu inima, o nu cu tîmpla, nu cu tîmpla” și mă liniștește gîndul că nu am fost unul din cei care se mulțumește numai cu „discursul despre pădure”. Dar cu toate acestea, la mine aceste lucruri nu au tras în balanță, rămînînd imperios – al doilea cuvînt din titlul cărții!

Înainte plecării mele din Alba Iulia, am fost atît de grav bolnav încît nu am mai putut ieși din casă. O sîngerare rebelă (pietre la vezică) cu dureri nemaipomenite m-a imobilizat total. Nu aș fi putut concepe sau visa vreodată că plecarea mea din Alba Iulia se va produce în acest fel. Singurul Ovidiu Paștina care a fost cu mine și la aeroport, m-a văzut în ce stare sînt. Starea mea psihică a contribuit desigur și ea la totala mea dărîmare și nu am avut altceva pe suflet și înaintea ochilor

decît tabloul acelor oameni pe care ar fi trebuit să-i îmbrăţîşez la plecare şi să-i asigur de toată afecţiunea mea. Mă doare şi le înţeleg surprinderea, uimirea şi condamnarea lor. Şi, poate, tocmai acestea sunt acele rădăcini ce mă trag înapoi, rădăcini din oameni vii!! „Cei în care ai intrat atît de adînc se ridică acum în nopţile cele înalte, alunecă spre zvonul ieşit din miezul întîmplărilor”.

Ajuns aici, surorile şi fratele nu m-au recunoscut. Boala s-a accentuat – cu dureri fantastice încît nu a mai fost scăpare fără cuţit. La 2 sept. am fost operat (5 pietre imense scoase din vezică, plus prostata). Acum mă simt total refăcut fizic, şi încep marile întrebări, pentru restul omului ce a mai rămas.

Şi iarăşi trebuie să vă dau dreptate, punîndu-mi întrebarea „Oare toate geamurile deschise vor mai putea da drumul Naturii înăuntru?” Acesta este acum imperativul! Şi dacă nu vă va supăra – o să vă scriu cu plăcere etapele „timpului activ” ce va urma, în ce ne priveşte.

Lumea de aici?! ce aş putea să vă spun despre ea? Încă mai sînt necesare multe, multe observaţii pentru a fi sigur că nu greşesc prin apreciere. Dacă însă judec şi prezentul, nu numai frunzele (!) cu inima, la prima vedere, nu aş putea spune că mă încîntă. Asta desigur, nu înseamnă că nu sînt lucruri pe care încă nu le-am pătruns.

Nouă, obişnuîţi cu unitatea de măsură europeană multe lucruri ni se par diluate, mai ales în domeniul creaţiei literar-artistice. Amestecul de ultramodern cu orientalul ni se pare oarecum ciudat. Dacă am privi însă separat fiecare specific, pur şi neamestecat, s-ar putea să ne lărgescă cunoştinţele (mai ales la o luare de contact cu realitatea specifică – nu mijlocită prin cărţi) dar cu atît mai mult am ţine la exigenţele noastre „europene” în multe din componentele creaţiei.

Invia de occidental însă în multe domenii ale vieţii practice de zi cu zi, industriale – denotă o fantastică fantezie şi întoarcere a tot ce poate crea mintea umană. Şi, îmi pun marea întrebare, oare ne putem acomoda ca

oameni, cu un anumit grad și posibilitate de adaptare, oarecum limitată, la viteza și ritmul cu care apar noi și noi produse ale minții umane și deci a realizării industriale? Unii s-ar putea – alții în mod sigur nu! Atunci apare acea ruptură produsă de goana și graba pe de o parte și neputința de asimilare a omului, pe de alta – și atunci „din ea lipsește ceva, spun lucrurile „zeul s-a ridicat mai sus. Dar nu-i nici acolo, nu-i nici dincolo. Vei avea flori (industriale) însă te împuținezi”!

Despre viața artistică de aici doresc să vă relatez mai amplu într-o scrisoare viitoare.

Ce mai faceți Dvs.? Ce noi opere aveți pe șantierul creației? Nu am renunțat de a colabora cu Dvs. la publicarea memoriilor despre vechii maeștri ai Școlii de artă clujene (de care am vorbit odată) am păstrat tot materialul.

Ce face familia Dvs. Soția. Copiii. Sper că totul e bine. Surorii Dvs., șefa de la librăria Slavici, v-aș ruga să-i transmiteți caldele și cordialele mele salutări. Nu am uitat-o, și explicați-i cauzele care m-au împiedicat de a-mi lua rămas bun de la „librăria” pe care atât de mult am îndrăgit-o, și unde atât de mult am fost servit!

Ce mai fac scriitorii din Alba? Artiștii? Dragi salutări D-lui Aurel Pantea. Nu i-am uitat pe nici unul. Mă simt tot timpul aproape, de tot ceea ce constituie trecutul comun și nu mă consider rupt de preocupările voastre. Cu mâna pe inimă și cu toată sinceritatea, Vă asigur că atât eu cât și familia mea nici nu ne putem concepe altfel viața decât rămânând adevărați patrioți și fidel țării și poporului român la a cărui cultură ne-am format și din a cărui tezaur spiritual ne-am tras seva. Cum poate cineva iubi mai mult decât mine? (Dar) M-am apropiat și am văzut (la unii) purpura sîngelui lor vopsită” (!)

M-ar bucura dacă așa m-ați considera și Dvs. și prietenia noastră ar rămâne și s-ar cimenta în continuare, așa cum a pornit. Ar fi păcat ca șiragul de perle să se

destrame, pierzându-ne în neant – din cauza unei distanțe imaginare!

Vă mulțumesc încă odată pentru prietenia și gestul Dvs., în speranța ca și revanșa mea să fie la aceeași înălțime. Sincerele mele felicitări pentru tot ce cuprinde volumul! Succes! Succes! Succes!!!

Dragi salutări familiei Dvs. și aștept vești cât mai multe de pe meleagurile albaiulene. Vă urez multă putere de muncă în creația Dvs. și numai bucurii în toate.

Cu dragoste și profundă afecțiune, A.M. Cordiale salutări din partea Soției și a fiicei mele!

Nazareth Illit 9 VII 1988

Dragă Domnule Mircea Stâncel,

Nu știu dacă aceste rânduri întârziate se vor constitui ca răspuns la scrisoarea Dvs., sau, sînt în continuare sentimentele ce se nasc, încă și încă, din gândurile Dvs. semănate și ordonate în „neliniște”. Mi-am luat îndrăzneala și libertatea de a considera scrisoarea Dvs. ca un „Post Scriptum” la volum, și Vă cer scuze pentru faptul că nu o simt o scrisoare ci parte integrantă a acestuia, acea parte care aduce „Cînturilor” și gîndurilor Dvs. „ecoul” reflectat de distanțele și profunzimile la care a pătruns. Alăturate cugetelor „neliniștii”, noile sentimente s-au suprapus, împiedicîndu-mă să pot discerne din noianul gîndurilor pe acelea pe care să vă redea în modul cel mai fidel (lipsindu-mi harul scriitoricesc) mesajul afecțiunii și atașamentului meu.

Întîrzierea răspunsului nu e datorită neglijenței. Am avut o perioadă foarte grea în care cele mai frumoase gînduri au fost brutal tulburate de realitățile dure și neplăcute ale ultimelor săptămâni. Mi-a trebuit mult timp pentru a mă reface și constat, cu tristețe, că pe zi ce trece tot mai greu îmi revin după încercările sufletești care apar din când în când. Chiar și acum, numai reamintindu-mi-le, simt că mă indispun.

Mereu îmi reappare și mă stăpânește ideea din volum „mi-ai scos de sub tâmple trecutul”. L-am simțit cu atît mai mult în ultimele zile, cu cît am primit o seamă de scrisori de la oamenii pe care într-adevăr îi consider ca parte integrantă și chiar componentă a unei lungi perioade plină de trăiri – evenimente și mari învățăminte. Am simțit o mare durere, cauzată de distanța (chiar și numai ca spațiu) ce ne desparte, dar, totodată o profundă bucurie văzîndu-le frumusețea gândirii și marea omenie cu care, și ei, își aduc aminte de acele zile când, împreună fiind, arta și însușirea învățămintelor ei ne-au fost scop, far și călăuză. Am dorit cu toți, profesori care aveau de dat și de transmis învățămintele unei vieți petrecută în munca de creație și, studenți, gata să sorbim fiecare picătură de știință și experiență și, dacă putem, să ducem mai departe mesajul, prin meșteșugul artei, mesaj al omeniei! (Vis al tinereții!??).

(Vorbînd, mai bine zis scriînd acestea, îmi aduc aminte, și nu fără să vreau, de regretatul meu profesor, Catul Bogdan, care în contradicție cu o serie de „profesori” „făcuți de azi pe mâine” ne spunea mereu „copii, voi să nu gîndiți ca ăsta (!?) care crede că studentul nu-i poate ajunge decît pînă sub umăr, pentru că în felul acesta veți face o scară a valorilor ce va coborî. Voi să învățați de la mine, să ridicați tînarul cu ambele brațe deasupra capului vostru, ca el să învețe fireshul acestui lucru pentru a proceda și el la fel, și astfel, să creăm o scară a valorilor ce urcă”).

În zilele astea am primit o scrisoare de la Maestrul Aurel Ciupe, ca răspuns la felicitarea trimisă pentru a 88-a sa aniversare. (Ne cunoaștem deci de 40 de ani)! M-a impresionat de-a dreptul felul în care își amintește și ne caracterizează prietenia.

În scrisoare am reamintit Maestrului de vechiul nostru plan cu publicarea „amintirilor” despre profesorii mei de la Cluj, printre care un loc de frunte, desigur, îi revine D-sale. I-am și scris că un prieten scriitor și poet se ocupă de acest lucru. Tare aș dori ca în Toamnă, probabil septembrie, cînd vă voi vizita, să-i facem o vizită la Cluj, să

culegem importante impresii și amintiri direct de la dumnealui. Cred că va fi încântat, și dumnealui abia așteaptă revederea. Avem multe să ne spunem. Eu mă voi strădui să-l țin la curent cu programul drumului meu și dacă va apare ceva neprevăzut, o să vă scriu și o să vă rog să-l vizitați singur. Desigur eu am să-i anunț vizita Dvs.

Dragă Domnule Stâncel, am meditat mult asupra pasajului din scrisoarea Dvs. că „noi nu ne-am despărțit niciodată” și că „abia acum a venit vremea să venim unul spre celălalt, mai bogați, mai plini și împliniți”. ...

Am pus aceste multe puncte ca semnale unui gol, un gol sufletesc de care sînt stăpînit. Iar dacă e să mă îndrept spre Dvs. nu pot aduce altceva, alte valori și, mai ales împlinite, decît acelea pe care le-am adus cu mine și care aici, nu numai că n-au fost înlocuite dar s-au cimentat ca eterne. Poate vă surprinde. Acesta este însă adevărul real și simțit. Prea m-am identificat cu arta și cultura în care m-am format ca să pot pune în loc altceva, total străin formației, gîndirii și sentimentelor mele. Tot ce s-a depus în anii de pînă acum s-a depus cu caracter definitiv și sub nici o formă nu mai poate fi transformat în temporar. Ce vine acum este în plus, doar o vagă suprapunere fără putința de a influența măcar, fondul – nemaivorbind de modificare. Dar aș avea îndrăzneala de a spune chiar mai mult; simt că această suprapunere mă incomodează, mă deranjează, mă ștrangulează chiar. E o crustă care nu poate prinde rădăcini și trebuie, iremediabil, să cadă.

Pe zi ce trece, tot mai puternic simt chemarea trecutului (dacă pot vorbi de un trecut) a acelui trecut în care m-am format, care mi-a încântat culorile, care mi-a inspirat creația, care mi-a creat arta!! „și cântecele lui au puteri miraculoase, că ne întorc din când în când spre ele” (*Cîntul V.*) În afară de acesta, pentru mine totul aici este vid, dacă, nu țin cont de multe lucruri, și iad dacă țin cont, deci trebuie să aleg.

Mai țineți minte *Cîntul XVI* – „De azi nu mai am altă avere decît valul de vise/ ce ies din adâncile pivnițe”sau

Cîntul XV. „Pe stradă ai acces la umbra lucrurilor,/ niciodată nu vei ajunge în casa lor dinainte./ Asta pentru că nu ai știut să eviți iadul”.

Aceasta este marea întrebare – Vom ști să evităm totul ce ne asaltează zilnic, fără a fi nevoiți să sacrificăm tot ce am considerat valoare sacră? Sau își pierd valorile semnificația în funcție de loc? Dar oare și cele umane, morale? Și, iată cum, semnele de întrebare se înșiră din ce în ce mai multe, și, se pare, că răspunsurile, în mod paradoxal, sînt din ce în ce mai puține, dacă nu se reduc chiar la unul singur, cel firesc!

Așa cum v-am mai scris, timpul petrecut în această lume, alta, din toate punctele de vedere, nu a fost suficient pentru a o putea pătrunde în toate compartimentele ei. Dar dacă trecem pragul a tot ce-ți fură ochiul la început, dai și de un strat respingător și multe te dezgustă. Am avut câteva ocazii de a discuta o seamă de probleme de fond, și, concluzia mea este negativă. Sper ca într-o scrisoare viitoare să vă pot relata cîte ceva din optica de aici, și vă veți edifica asupra tot ce va face să ne punem întrebarea, ce ne-am pus-o în prima zi, și o punem și azi și, poate chiar, cu un accent mărit „Când se va termina drumul acesta lung?” (*Cîntul X.*).

M-ați întrebat de poezia tînă de aici. Poezia în ebraică nu-mi este încă accesibilă în așa măsură ca să-mi pot permite o apreciere sau o caracterizare a ei. Se scrie mult aici și în alte limbi. Sînt reviste și în limba română, ziare. Preocupările literare nu au o arie prea amplă. (Nu știu dacă îi putem și sînt de condamnat sau nu). Pe undeva, răzbate încă tendința de a lega (ocroti) rănile produse de lagăre și cuptoare și condamnarea lumii pentru tăcerea ei. Pe de altă parte, permanenta amenințare din partea vecinilor, își pune amprenta, aducînd condeiele în postura de autoapărare. Am avut ocazia să întîlnesc un prieten din copilărie. Pe vremea aceia citea cu pasiune „*Aventurile submarinului DOX*” (foileton la modă atunci, 1941-45). Visul lui era să devină

comandant de submarin, vis de copil, avea atunci 13-14 ani! A venit în Israel în 1947 și într-adevăr, a devenit; mare amiral, erou național cu mari acte de vitejie – ajungînd să fie mîna dreaptă a lui Moshe Dayan. Deci un om serios! Ce mi-a spus acest om, cu ocazia întîlnirii; „Israelul, de cînd există, a avut ciclic 8-10 ani, cîte un război și așa va tot fi, deocamdată! – noi știm asta, și căutăm ca în perioadele de liniște, să trăim intens” „Aceasta este viața noastră, în felul acesta trăim”. Cred că aceasta explică multe și profund! Deci unitatea de măsură a unei Europe liniștite nu este speranță aici (cel puțin pentru moment)!

Se pune însă problema „europenilor”, și aș adăuga a celor din România, care sînt nevoiți a îmbrăca haina care nu li se potrivește. Ce le pot spune?: Decît „aruncă-ți vestonul cel fals de pe tine, călătorule,/ încalță ghetele acelea călduroase,/ pînă nu vine iarna – cînd fulgii nu te vor mai recunoaște”.

Iar în ce mă și ne privește; „mergem alături de un alt trup despre care nu ni s-a spus nimic. – Vom învinge însă cînd știm să-l desprindem de noi”! (*Cîntul I.*)

Cam aceasta este starea noastră. Totul ne cheamă și căutăm să putem să ne desprindem pentru a ne realipi de unde ne-am rupt!

Aștept multe, multe vești despre Dvs. despre familie unde, fiica cred că a avut succes, despre șantierul Dvs. de creație unde mă bucur că veți include cartea pe care ați plănuț-o. Am reținut propunerea cu cărțile. Ce noutăți în Alba Iulia?...orașul pe care îl port în suflet!

Cu gîndul și dorința sinceră de a reface întîlnirile la un „ceai cu biscuiți”, să ne continuăm viața așa cum o simțeam. Vă urez succes în toate, așteptându-vă rîndurile cu vești și gînduri de pe meleagurile ce ne recheamă! Cu drag și afecțiune al Dvs. A. M. și toată familia. Salutări cordiale D-nei Milica, mi-e dor să-i fac o vizită în librărie! Soția mea și luți la fel – salutări din partea lor.

P.S. Aștept și eu timpul cînd mersul vieții va aduce mai multă seninătate întîlnirilor noastre! - și să vă pot relata amplu despre tot ceea ce ne interesează!

Tel Aviv 7 VII 1990

Dragă domnule Stâncel,

Poate această scrisoare f.f. scurtă să aibă altă soartă decât cele ample și f. lungi pe care vi le-am trimis. Nu îmi pot imagina ce a putut surveni și a determina tăcerea Dvs.– în afară doar de faptul de a nu fi ajuns pînă la Dvs. Nici nu vreau să mă gândesc că motive de sănătate sau familiare să fie motivul absenței gândurilor Dvs. în această mare încheștare a staticului cu avîntul spre un nou „Destin”.

Am contat mult pe prietenia cu Dvs. și în multe gânduri îndreptate spre viitor m-ați însoțit adesea. V-am luat prieten de drum și multe idei am dezbatut cu Dvs. fiind convins că mi-ați citit scrisorile. Nu vreau să cred că Mircea Stâncel să fie alt om decât acela pe care l-am descifrat din toate „Cînturile” sale, și de a căror profunzime am convins multă lume de aici.

Iertați-mă pentru aceste rînduri, dar nu m-am putut stăpîni de a nu vă întreba. Ce s-a întîmplat? Tăcerea Dvs. nu îmi este indiferentă. Și refuz să vă înrolez printre aceia care f. repede au devenit „alții” (!!?)

Noi nu am abzis de ideea revenirii și ar fi pentru noi deosebit de dureros ca să nu mai regăsim tocmai pe acei oameni care au devenit prin caracterul lor, exemplu de frumusețe a relațiilor umane.

Am ținut legătura cu mulți prieteni, colegi, înainte și după marea zguduire prin care au trecut împreună cu toată țara. Am scris multe scrisori, săptămîni întregi am fost cu pana în mână, așternîndu-mi sentimentele și afecțiunea pentru poporul în sînul căruia ne-am format și conturat. Am fost alături de voi toți clipă de clipă, zi de zi.

Mulți ne-au răspuns, dar unii nu au mai considerat firească relația și, brusc, au tăcut!

Este adevărat că f. mulți nu ne-au primit scrisorile, ne-au confirmat întrebându-ne, ce e cu noi că nu le scriem?

Vreau să cred că numai neprimirea scrisorilor mele poate fi motivul!

Refuz să cred altceva!!!

Aștept un semn din partea Dvs. – cu multe urări de bine familiei și Dvs., SUCCES în tot ce creai. Cu aceleași sentimente de prietenie ca altădată, al Dvs. A.M. și fam.

P.S. În mod special Vă rog dați-mi o veste ce este cu Dl. Ion Popa, tatăl lui Luci Drăgan – și la fel cu arhitectul Neluțu Străjan cu care am fost la Dvs. – Nici ei nu mi-au mai răspuns.

Tel-Aviv 28 sept. 1990

Dragă Domnule Stâncel,

Îmi cer mii de scuze pentru răspunsul întârziat la scrisoarea Dvs. pe care speram să-l pot înlocui cu surpriza de a vă vizita, lucru ce ar fi trebuit să se întâmple mai demult, în vară. Amânarea a fost determinată în primul rând de schimbarea domiciliului nostru.

Adresa pe care mi-o știți *Merkaz Klita*, tradus în l. română înseamnă „centru de absorbție”. Dorința noastră de care nu am abzis nici o clipă, de a fi din nou printre voi, nu este chiar în spiritul acestei instituții și de aceea am considerat firesc ca, înainte de orice, să ne luăm în primire apartamentul ce ne-a fost repartizat (acum 3 ani, în mod cu totul excepțional la Haifa). Mutarea a necesitat enorm de mult timp, bani și multă muncă depusă de mine. Dar este un pas spre „acasă” în sensul amintit.

Un alt motiv de amânare a călătoriei a fost, tulburarea apelor „din Golf” și pericolele iminente. Este în plan să plec cu fiica mea, și așteptam să se limpezească un pic apele ca să nu-mi las soția singură aici, în pragul unui cataclism, ce se anunță. Sper ca până la primirea acestor rânduri să știm cu toții ceva mai mult, mai clar! Dar, sperăm, ca încurând să fim totuși la Alba Iulia.

Scumpe Domnule Stâncel, de la primirea rândurilor Dvs. nu am încetat o clipă să mă gândesc la cele scrise și, mai ales, caut să-mi explic nuanța de amărăciune ce (dacă nu greșesc) o descifrez. Nu am înțeles exact ce a intervenit în viața Dvs. și care sunt acele „nimicuri” cu care vă ocupați timpul. Dar, nu uitați! Aveți la îndemână condeiul

care, cred, este traducătorul fidel al lumii Dvs. interne. Nu-l părăsiți! – La unul din Congresele UAP la care am participat, pictorița Titina Călugăru a spus „fiecare om valorează atât câtă cantitate de trecut are în el”. Desigur, mulți, și chiar foarte mulți, mai ales „acum” doresc și vor ca această cantitate de trecut să fie compusă și numărabilă în „sume”. Istoria, sau mai bine zis generațiile ce ne vor urma vor fi dornice (curioase?) să descifreze din „rînduri” sau „printre” că, de fapt ce a fost, iar oglindirea și transmiterea mai departe, pentru a-i ajuta cu acesta în „mersul lor” este sarcina acelor suflete, curate și binevoitoare pe care o pot face, și numai ele! chiar cu îndrumarea unor „greutăți” și „lipsuri” care, desigur, este destul de incomodă.

Fiind sufletește nedezlipiți de Dvs., de prietenii de „acasă”, de tot trecutul nostru dăruit orașului Alba Iulia cu tot ce am avut mai bun, mai pur, am trăit alături de Dvs. marile momente istorice. Nu o dată am depus flori la Biserica Mariei din Nazaretul Biblic pentru sufletele ce au plătit cu viața lor demnitatea viitorului. Este datoria sfântă a celor ce mînuiesc idei și condeie, să nu permită ca jertfele aduse și lacrimile celor ce și-au pierdut pe cei mai scumpi, să fie acoperite de interese meschine, ce ar putea chiar compromite viitorul și „jertfa”.

Regretăm toată familia, că tocmai în aceste momente cruciale a trebuit să fim, spațial departe de voi! Sperăm însă că viitorul ne va aduce satisfacția de a ne putea aduce și noi aportul de care sîntem în stare și din tot sufletul, orașului a cărui istorie a stat mult timp și stă în preocupările mele și căruia vrem să-i fim din nou cetățeni utili și dăruți.

Vă felicit pentru revistă și Vă mulțumim din suflet de a ne-o fi trimis! Am savurat-o cuvînt cu cuvînt toată familia.

Am rămas la fel profund impresionați și de gândurile Dvs. în legătură cu o colaborare viitoare. M-am gîndit mult la aceasta și sper cînd voi fi la Alba Iulia (în

octombrie) să discutăm toate amănuntele de care ați amintit în scrisoare. Am câteva idei.

În ce privește ideea de a scrie „Cartea” sînt perfect de acord. Am primit aici o ultimă scrisoare de la Maestrul Aurel Ciupe (înainte de a pleca dintre noi) de o mare frumusețe sufletească, precum și una de la soția sa după moartea Maestrului, scrisori ce pot figura în cartea ce ne preocupă. (De altfel toată corespondența mea cu maestrul, scrisorile sale, sunt păstrate la o familie la Alba Iulia).

Avem datoria de onoare, aș spune chiar misiunea de a nu da uitării și a scoate la lumină, caracterul profund uman și etic al unui om ce aduce numai cinste națiunii prin ținuta și arta sa. Vă sînt recunoscător că nu ați uitat!! Și, sper că va fi un lucru reușit. Mulți o vor păstra în bibliotecă ca un ghid de conduită, a unei vieți dăruite și, mulți vor învăța din ea ce a însemnat existența unui mare om în condițiile binecunoscute.

În ce privește viața noastră de aici sunt f.f. multe de spus. Dar, pe lângă tot (și sunt fantastic de multe) ce-ți fură ochii, nu ne-au putut fura sufletele care, au rămas fidele locului, culturii și spiritualității românești în care s-au format și conturat. Nu ne putem dedubla (cum o fac din păcate f.f. mulți) și ne continuăm firescul cu dorul și speranța unei definitive reîntîlniri.

Ne bucură orice realizare frumoasă în Alba Iulia. Vă felicit pentru fiica intrată la Liceul de Artă la Alba. (M-am zbatut mult, cîndva, pentru a implanta în Alba Iulia o viață artistică și de aceea mă încîntă orice pas înainte).

Cu un pas „înainte” Vă înțeleg și „întoarcerea” la religia originilor Dvs. (Și eu sînt, chiar din Teiuș!!) Acolo am copilărit, acolo simt că aparțin!

Vă mulțumesc pentru vestea primită despre Dl. Popa, eram îngrijorat că nu mi-a mai răspuns la scrisori. Salutări la fel Dlui Drăgan și lui Luci.

Domnului Prof. Pantea felicitări pentru revistă și multe salutări cu urări de succese. Poate la un „ceai” vom discuta despre această realizare, și poate îmi voi putea aduce un

umil aport?! (Am făcut revistei, aici, un pic de reclamă, a fost apreciată). Calde urări familiei Dvs. –Și mult, mult succes – spre un viitor luminos. Cu sinceră prietenie și dragoste A.M.

P.S. Domnului Ion Sîngereanu, sincere urări și multe salutări – nu l-am uitat în ciuda aparenței și regret că nu l-am putut întâlni când am fost la Alba Iulia. Cine sînt profesorii la Liceul de Artă (la plastică)? Noua mea adresă este cea de pe plic!

Haifa 5 I. 1992

Dragă Mircea,

Iartă-mi termenul – poate este o deformare de aici unde, în vorbirea curentă nu există nici D-ta, nici Dvs. și, chiar și președintelui Statului i se spune direct Tu. Cred că sîntem suficient de buni și vechi prieteni pentru a ne adresa unul altuia direct.

Înainte de toate: *Pășind în al doilea an al ultimului deceniu al mileniului II. Vă dorim din toată inima numai și numai bine întregii familii, sănătate trupească și sufletească, robustețe morală, spirituală, artistică și creatoare încununată de succese și viață lungă, cel puțin pînă la același deceniu al mileniului III, toată familia Mentzel.*

(O paranteză: văzînd că multe scrisori trimise în țară îmi rămîn fără răspuns, știind că se întîmplă cam multe am început să fiu îngrijorat. Am rugat deci cîteva cunoștințe care auzeam că pleacă în România ca turiști, nu chiar la Alba Iulia, să sune de oriunde la telefon pe cîteva prieteni a căror tăcere nu mi-o puteam explica și să-mi aducă o cît de vagă veste. Nu ești singurul care după cum scrii nu mi-ai primit scrisorile. Este adevărat erau cam voluminoase. Am atașat decupaje din ziarele de aici de limbă romînă referitoare la unele articole apărute în ziare din țară ca: „Europa” „România Mare” și chiar altele. Am citit nu de mult chiar într-un ziar din țară că au fost găsite mormane de scrisori venite din străinătate aruncate în saci și lăzi la grămezile de gunoi. Oare de ce? Pe cine or

fi jenînd? închei paranteza și mă bucur că numai această dereglare a cauzat tăcerea).

Să revin la problemele mileniului din care a mai rămas puțin și, după cum merg lucrurile se pare că nu-și va apuca sfîrșitul! Am avut la Alba Iulia un foarte bun prieten, preot romano-catolic, Dr. Tiberius Reiod – care a fost 18 ani profesor de istoria artei la Vatican! (Ne-am împrietenit după studenție – nu la mult timp după asta a murit). Odată îmi spunea că: „Nu știe dacă Turnul Babilonului de care vorbește Biblia a fost în realitate sau a fost introdus numai ca simbol, dar chiar ca și simbol este perfect. Cînd se merge prea sus este inevitabil dezechilibrul și apoi prăbușirea, după care, ca în descriere oamenii nu se mai înțeleg”.

La fel Brueghel are o lucrare „Construirea Turnului Babilon”, pe care nu îl reprezintă ca și construit în etaje I-II-III etc. ci în spirală, deci practic fără limite. Iată un adevăr spus atunci și, poate, valabil și azi!

O lume s-a prăbușit. O lume a apus lăsînd la orizont multe, enorm de multe și mari semne de întrebare. Oare Viitorul (chiar scris cu V mare) va reuși să dea vreun răspuns la tot ce se așteaptă de la el. Oare celebrul „V” pe care mulți îl arătau cu entuziasm și delir, cu două degete de la mînă, reprezintă și VIITOR sau e pur și simplu numai VICTORIE – și, punct!?

Înaintea primirii scrisorii tale tocmai îi scriam unui prieten, tot la Alba (Ing. Iepure) o glumă simpatică citită într-o revistă de aici: În timpul unui spectacol lumea a început să-l huiduie, să-l fluiera. Unul singur doar a aplaudat, bătînd din palme. Vine la el un huiduitor și-i spune revoltat. Toată lumea huiduie și fluiera numai tu te-ai găsit să aplauzi? Pardon, domnule, îi răspunde omul, eu aplaud pe cei care huiduie și fluiera!! Ți-am scris asta tot ca făcînd parte din marile noastre semne de întrebare! Ale noastre și ale epocii în care trăim cînd toate și totul și-au schimbat locul și toate stau ca aruncate de o forță invizibilă. Nu distingem în marele haos identitatea

gălăgiei! Nu este exclus că vom mai asista la noi și imprevizibile erupții, care pe unii îi pot arunca departe și pentru totdeauna, poate de tot ce și-au făurit ca vis, fie material, fie spiritual, iar pe alții, din contră, să-i apropie și visul lor mai vechi sau chiar nou, făurit acum, *ad hoc*.

M-ai întrebat care este situația scriitorilor aici, cât costă o carte de versuri? Problema editării cărților, fie proză, fie versuri este cu totul alta aici decît în sistemul socialist. Statul nu alocă fonduri pentru acest scop. Autorul își asumă riscul finanțării legat de publicarea operelor sale (tipografie, hîrtie, publicitate etc.). Am văzut un scriitor din București care și-a editat un volum mic (100-120 pag.) care pare-se nu a putut învinge cenzura anilor 70-80 în România. Era vorba de scurte povestiri. A scos circa 200-300 exemplare în limba română ceea ce l-a costat cam 3000 dolari. Nu a reușit să vîndă atît cît să-și scoată cheltuielile deși prețul fixat a fost în jur de 10 dolari. Este adevărat că lucrarea nu putea fi citită decît de originarii din România (cam 7-8% din populație). Un scriitor israelian nu se lansează la eșecuri înainte de a-și construi un nume, în cadrul revistelor, ziarelor etc. Dacă soclul este bine construit și are priză la public datorită mesajului, calității artistice etc. volumul se vinde la apariție la 30-40 dolari – dar dacă zace pe rafturile librăriilor nepermis de mult, trece pe standuri unde îl vei găsi cu 1-3 dolari și poate nici nu se cumpără, deci predomină ca la orice marfă legea cererii și ofertei plus o mie de alte legi din lumea capitalistă. Piața are legi mult mai precise când e vorba de umbrele sau ciorapi!

În general în societatea de consum de la sfîrșitul acestui veac accentul cade pe supraviețuirea materială care este primordială pe tot globul. În ce privește situația scriitorilor din țară și de aici nu se poate face comparație, întrucît au un statut mai consolidat bășinașii și cei care au reușit în ani grei să-și însușească limba țării în așa măsură ca să poată crea în această limbă (lucru deloc ușor). Există sute de publicații, mișcare teatrală, reportaje TV. de înaltă calitate etc., care folosesc ziariștii, scriitorii,

reporterii etc. Din cîte am reușit să aflu salariile celor ce lucrează în redacții, presă etc. sînt relativ modeste.

Scara de valori este complet răsturnată. Din URSS de exemplu curg încoace cei 20.000 emigranți lunar, majoritatea cu pregătire universitară. Israelul este o țară mică, deloc bogată și confruntată cu greutăți ca nici o altă țară (politice, sociale, economice etc.). Este imposibil de a-i absorbi creîndu-le locuri de muncă conform pregătirii. De aceea, sute, mii de scriitori, muzicieni, medici și ingineri se văd nevoiți a accepta, în vederea supraviețuirii diferite munci necalificate, pînă la spălatul scărilor sau măturatul străzii. Cu toate că toți știu ce-i așteaptă (din scrisori, informații etc.) ei continuă să vină, ieșind de pe vasul și visul de 70 de ani care acum se scufundă. Istoria a dovedit că cei cu adevărat valoroși răzbat cu timpul și, desigur, ca la orice luptă există și victime.

Într-una din scrisorile pe care nu le-ai primit ți-am atașat cîteva poezii de aici în limba română de poeți originari din România. O să încerc să-ți mai trimit încă o dată, poate recomandat.

Poate totuși vei reuși să publici volumele pregătite. Aș fi f.f. bucuros. Cam cît ar costa publicarea? Ai abzis de volumul proiectat, cu profesorii de la Institutul F. Andreescu din Cluj? Știi de care vorbesc! În ce mă privește (la fel toată familia mea) am rămas și ne considerăm în continuare albaiulieni. Am rămas cu sufletul și gîndul între vechii prieteni, alături de ei. Și dacă, după terminarea studiilor am avut ambiția de a fundamenta în orașul Alba Iulia, de care mă simt legat sufletește, o cît de mică viață artei plastice, cu atît mai mult sunt preocupat acum cu ce aș putea în continuare să fiu de ajutor. Mă frămîntă mereu gîndul că eu nu trebuia să fiu adus în situația de a lua dureroasa hotărîre de a părăsi și a mă despărți de tot ce a fost și îmi este drag, pas pe care alții îl fac ușor, din spirit de aventură. Gîndul și dorul revederii nu m-a părăsit. Maestrul Ciupe (cu care știi ce prieten bun am fost) îmi spunea odată cînd auzea că unii și alții au fugit din țară „dragă și eu am fost plecat din țară și încă

mult timp dar niciodată nu m-am gândit să o părăsesc sau să o denigrez, ci mai degrabă i-am arătat calitățile și pe unde am fost am căutat să învăț cât mai multe pentru a-i fi de folos”. Sînt întru totul adeptul lui. Și, aștept de la Viitor ziua să-i pot fi din nou util.

Mi-ai făcut o mare bucurie scriindu-mi că te-ai întîlnit cu Puiu Munteanu la Teatrul de Păpuși. Eu, aici chiar fără prezența vechilor prieteni (prezență fizică) îmi rememorez frumoasele preocupări care ne-au încălzit sufletul. Cu Puiu Munteanu, la început am fost în legătură de aici. Mă leagă de dînsul o prietenie mai veche (și pe deasupra sîntem și teiușeni). Am regretat că legătura s-a întrerupt dar am înțeles că poate (din anumite motive) era mai bine așa. Îmi pare f.f. bine că nu a uitat acele clipe și oricînd m-ar bucura reluarea vechii prietenii. Eu nu am uitat-o. Te-aș ruga chiar să-i predai cele mai calde salutări și urări din partea mea, spor și succes în tot, întregii sale familii.

Dacă mai treci pe la Teatrul de Păpuși transmite-le din partea mea numai și numai bine. Nu mai știi cine mai activează din „Vechea gardă” și cine s-a pensionat. Dacă îl întîlnești pe Sângereanu, la fel numai bine și sănătate. Mă interesează în ce condiții lucrează acum Teatrul de Păpuși? La fel mă interesează cine și unde a deschis Galeria de Artă pe drumul spre gară, de care scrii?

Dacă drumurile te duc spre Muzeul de Istorie calde salutări vechiului și simpaticului colectiv. Nu i-am uitat: Dir. Anghel, Doina Drăghici, Viorica Suciu, Dl. Fleșeriu, D-na Hațegan Viorica (fosta d-na Popa) Băluță etc. M-ar interesa dacă trăiește caricaturistul Handi. Vezi, dacă am pășit în Alba Iulia, apar întrebările. Cine mai conduce destinele municipiului și ale județului? E adevărat că Dl. Ilarie Oargă este prefectul?

Am încă o rugăminte de ordin practic de care fac dependentă o ședere mai îndelungată la Alba Iulia în vara aceasta. În cadrul reglementărilor actuale privind cazarea în hoteluri aș dori să știu dacă avînd statutul de cetățean român stabilit în străinătate, aș putea plăti în lei cazarea și cam cît este prețul actual al unei camere de 1-2 paturi pe zi

– la Hotel Cetate, de ex.? Explică-mi te rog mai detaliat vulcanul de care îmi scrii că te zbați atât tu cât și soția la slujbă și pruncii la școală. Nu am înțeles despre ce concurență este vorba. În speranța că aceste rînduri vă vor găsi teferi și apți de a-i învinge pe concurenți și că nu vom mai avea pauze lungi în a ști vești. Vă îmbrățișez și Vă sărut cu toată dragostea și nealterată prietenie, Puiu Mentzel.

P.S. Doresc să subliniez încă odată, nu vă faceți nici o problemă din cauza financiară, mă voi achita de absolut totul!

Mă frământă o întrebare, ce este cu Dl. Prof. Ion Popa, tatăl lui Luci Drăgan – Nu mai știu nimic de D-sa? Și o întrebare finală. Nu știu dacă ați invitat-o la expoziție pe Angela Delmondo, din Sibiu – (E născută la Simeria – dar a copilărit la Alba Iulia – de aici a mers la facultate, a fost eleva mea). Plus sculptorul Carol Pleșa din Cluj, născut, crescut la Alba Iulia.

Și acum o mică anexă. În timp ce vă scriam scrisoarea, am primit o ilustrată frumoasă din Munții Apuseni de la Mariana Buda – o f.f. bună prietenă de a mea, a aflat de la Arca Egei despre noi. Nu mi-a comunicat însă adresa ei. Vă rog să i-o cereți pentru mine, vreau să-i scriu. Soțul ei a lucrat la Teatrul de Păpuși, iar dînsa la „Porțelanul”. Cu mulțumiri vă rog să-i predați bunele mele urări și gânduri, și din partea familiei.

Pt. Dvs. – nu am cuvinte să mă scuz pentru marele deranj ce vi-l produc și pînă la dorita revedere. Vă mulțumesc din suflet, la fel Oficialităților pentru TOT!! A. Mentzel

Sper ca ghiața tăcerii între noi să se fi spart și dialogul nostru va continua. Am f.f. multe să vă spun, ca unui suflet pe care îl simt f.f. aproape de mine. Nu uit nici acum

clișeele cînd stăteam de vorbă la un ceai. Sînt momente componente ale existenței!

Pe aici situația politică este f.f. încordată, crime zilnice. Unii cred în PACEA mult visată, alții spun că PACE e o noțiune demodată, nu există nicăieri pe pămînt.

Ce știți despre colegii mei artiști? Nu am absolut nici un semn de la ei. Vă rog să transmiteți salutări tuturor celor pe care mi i-ați știut prieteni. Ce lucrează? Ce fac? Abia aștept să-i revăd. Cu Horia Paștina și V. Mărginean sînt în legătură prin corespondență.

Această scrisoare o las pur „expozițională” și voi reveni cu pozele și cu alte detalii. Doar atît Vă rog să-mi comunicați dacă în condițiile descrise, participarea mea la expoziție poate fi posibilă? Dacă da, voi încerca și eu să găsesc rezolvarea aducerii lucrurilor la expoziție.

Nu vă întreb de noutățile din Familia, activitatea Dvs. etc. etc. –, știri din Alba Iulia pentru că sînt convins că Dvs. îmi puteți scrie cu mult mai multe decît aş putea eu întreba.

Familiei Dvs. – numai cele bune, multe și mari bucurii și succese în tot ce întreprindeți – la fel „tinerei artiste”!

Din partea întregii mele familii, cu nealterate sentimente de prietenie, afecțiune și drag, A. Mentzel

P.S. În marea frămîntare ce ne cuprinde încet, încet problemele personale devenind tot mai mici dacă nu chiar inexistente, văd că am uitat să înghesui „printre”, chiar și numai două-trei cuvinte despre ce ar trebui și aş putea să spun mai mult, lumea artelor plastice de aici și în cadrul ei preocupările mele.

Am afectat mult timp, poate nemeritat și nepermis de mult, pentru a o pătrunde și înțelege. Multele expoziții văzute, o spun sincer cu mîna pe inimă, nu m-au încîntat și poate, tocmai de aceea nici nu m-am zbatut încă pentru o expoziție personală.

Am desenat însă f. mult căutînd să aprofundez drumul pe care am pornit cîndva, demult. Azi (după cele văzute) sînt tot mai conving, îndrăgostit chiar de alegerea mea de atunci. Am expus cîteva desene, în genul meu, la o expoziție organizată de municipalitatea orașului pentru artiștii noi veniți din diferite țări (desene care deși mi se solicitau nu doream să le înstrăinez sub nici un motiv). Rezultatul, cîțiva artiști israelieni m-au căutat cu rugămintea de a lua ore de desen de la mine. (Pe cîțiva mai talentați i-am primit). La fel mi-a folosit enorm faptul că predau la o școală de artă (1/3 normă, cît permite statutul de pensionar). Necunoscînd bine (la nivel profesional) limba, în loc de explicații verbale folosesc explicații desenate. Dar nu despre asta ar trebui să-ți scriu ci de faptul că cu toate astea, sînt ca un pom scos din sol, dezrădăcinat și, oricît o mai duce îi lipsește solul de unde se alimenta, restul e aliment artificial – flori, dar mi-e teamă să nu fie de hîrtie! numai! Și dacă aveam de ceva oroare era arta artificială! Deci îmi înțelegi dorul sufletesc de sol!

Iuți lucrează la o mare întreprindere de informatică cu multă competență. La fel și e solistă! Buba cu treburile casei. Între noi tot timpul vorbim de cei de „acasă” și cu drag, Puiu.

Haifa 28 XII 1993

Scumpe Domnule Mircea și Familia,

Doresc din toată inima ca în noianul de urări ce cred că s-au adunat în fața „celui chemat” prin misiunea ce o are să asigure fericirea „creației sale” ca urările mele să aibă ascultare și anul '94 care, pe cînd gîndurile și rîndurile mele ajung la Dvs. este deja în plin curs să fie pentru Dvs. și familia Dvs. UN AN MULT ÎNSORIT, să aducă LUMINA BINEFĂCĂTOARE în Toate compartimentele Vieții și

Totală Liniște în Suflet și Spirit pentru a vă putea consolida puterea de muncă și creație spre a avea Fericire și Satisfacție. Toată Viața în urma dăruirii Dvs.

La Mulți Mulți Mulți Ani!

De când această lungă lipsă de comunicare ce s-a instalat între noi – determinată numai din motive externe, s-au adunat multe, f.f multe probleme ce-și caută rezolvare și, poate o discuție directă între noi, ne-ar mai liniști sufletele atât de grav zguduite de realitățile zilnice.

Am avut plănuită pentru vara lui '93 o ședere mai lungă „acasă”. Dorul și permanenta durere a „rupturii” mă recheamă mereu și tot mai accentuat pe acel mic loc de pe pământ unde m-am format, unde am gândit, unde am creat și, unde m-am simțit profund și total atașat. Nemaivorbind de oamenii de care mă simt în continuare legat prin multe multe fire. Nu mi-am putut realiza această dorință întrucât necesitatea unei intervenții chirurgicale programată pt. 2 mai mi-a determinat amânarea, iar pentru refacere totală am avut recomandată o perioadă scutită de eforturi fizice. Ori pentru ce am avut plănuit de a rezolva „acasă” se cerea mult de umblat și mai ales multe călătorii. Sper însă că '94 îmi va aduce mult dorita revedere cu „prietenii de acasă” cu „totul de acasă”.

Am multe multe să vă povestesc și, mai ales am multe probleme ce vreau să le discut personal cu Dvs. și numai cu Dvs.! bazându-mă pe luciditatea, sinceritatea Dvs. și pe prietenia noastră pe care timpul nu a alterat-o, ba, am curajul să spun „din contra”! lucru, de altfel, din ce în ce mai rar întâlnit în noul context al existenței de azi.

Colegii și-au rărit corespondența, mai bine zis nu mai am nici o veste de la ei, despre ei. Eu le-am scris la fiecare și în multe probleme legate de viața și creația lor aș fi vrut să le aflu părerea. Mă gândesc la mai multe dar aș vrea să cred că numai mărirea foarte a taxelor poștale a determinat tăcerea, lucru față de care am toată înțelegerea. Cîndva am depus multă trudă, multă muncă

pentru a realiza ceva în viața artistică a orașului, căruia, doresc să-i aparțin din nou!

Nu vreau să continui cu banalele întrebări; ce mai faceți? ce mai... etc... etc? Mă interesează absolut totul, totul despre Dvs., activitatea, creația, viața, familia, relațiile umane, sociale, societatea, și sînt convins că Dvs. îmi puteți spune mai multe, infinit mai multe decît aş putea eu întreba. Deci aştept, aştept, aştept așa cum mi-ați scris la începutul lui '93 că va fi un timp al dialogului.

Aici viața politică este foarte încordată și tensiunea o resimte fiecare. Se încearcă o pace cu vecinii, în care oamenii mai realiști nu cred, aceștia spun că PACE e o noțiune demodată și niciunde pe glob nu există, și dacă nu se războiesc două țări, se bat oamenii între ei într-o singură țară. Aici s-a ajuns!

Unii merg mai departe și spun că dacă cel care a „făcut” lumea ar fi convins că e un lucru bun, ar fi rămas aici, nu s-ar fi urcat în cer. Ar fi cazul să mai coboare să facă ordine aici – că numai „el” o mai poate face.

Dar noi trebuie să ne străduim să ne înțelegem unii pe alții și să încercăm „să-l ajutăm” ca lumea să fie așa cum a gîndit-o – și cred, așa cum „trebuie să fie”. Încă odată numai și numai gînduri bune. Cu mult dor și drag și Vă aştept rîndurile cu nerăbdare. Puiu Mentzel și familia.

P.S. Problemele profesionale plănuiesc să vi le transmit în viitoarea mea relatare.

Haifa 15 oct. 1994

Dragă Domnule Stîncel,

Dacă aş avea harul Dvs. scriitoricesc aş fi în măsură să Vă exprim la modul superior, marea, deosebita și impresionanta surpriză ce am trăit-o primind rîndurile și gîndurile Dvs.

Deși o f. lungă tăcere s-a instalat între noi, dialogul cu Dvs. nu a încetat o clipă, și, ca să fiu absolut sincer (de

altfel ca întotdeauna), prietenii, trăirile, locurile de „acasă” sînt în permanență esența existenței, fără acestea viața mea nu ar avea rădăcini, și florile ar fi artificiale... Las însă, intrarea în esența acestei probleme „de viață”, pentru o mai amplă tratare într-o viitoare scrisoare, rezumîndu-mă acum la problemele conținute în scrisoarea Dvs.

Înainte de toate, multe și sincere felicitări pentru succesul fiicei Dvs. Izvora și îi doresc din toată inima să aibă puterea și dăruirea de a aprofunda dificilele esențe ale picturii, pentru a putea face față noii „Renașteri” în fața căreia „se pare” că ne aflăm!

În continuare felicitări pentru noua Dvs. operă publicată „a suferinței” cum o numiți! Și, trăiesc în continuare cu speranța că și cartea cu profesorii mei de la Cluj va vedea într-o bună zi lumina tiparului. În contextul artei de azi, poate fi deosebit de interesantă. Am folosit termenul „în contextul artei de azi”, termen ce îl voi explica în viitorul capitol al corespondenței noastre. (Și, doresc să vă propun – fără să vă supăr, și contribuția mea financiară la editarea ei. Aș dori să apară în condiții grafice f.f. frumoase, ca un omagiu profesorilor mei!)

Și, acum, expoziția.

Dar... înainte de a intra în problemele de ordin practic, doresc să Vă subliniez că sînt profund impresionat, onorat și emoționat de gîndul și dorința forurilor Oficiale și a Dvs. de a fi și eu invitat pentru participarea la această expoziție.

Vă rog din suflet să aveți amabilitatea și bunăvoința de a transmite Forurilor respective profundele mele mulțumiri și, mai ales faptul, că văd, că numai eu mă consider „neîncetat și permanent albaulian”. Cel mai mare vis al meu este să fiu din nou „acasă” definitiv, și am speranța că viitorul se va achita de această sarcină cu care, îmi este dator!!

(În vara aceasta am avut planul de a merge la Alba (despre care v-am scris). O boală rebelă de coloană m-a imobilizat complet mai bine de 2 luni. Drumul a devenit imposibil, dar sper că la primăvară ne vom revedea!)

Participarea mea la expoziție poate fi realizată numai cu lucrările ce se află în țară. Și, pentru a nu produce perturbări sau deranj unor prieteni mă gândesc la cele ce se află la Alba Iulia.

Iată-le: Muzeul Alba Iulia

- „AUDIENȚA LUI HOREA LA VIENA”

Două lucrări 100 x 80 cm. (în ramă)

140 x 200 (fără ramă – pe șasiu)

- „ADUNAREA DE LA MESTEACĂN” 110 x 140 cm.

(Crișan vorbind în biserică poporului – un preot aprobă)

- „1907” (Dacă mai e actuală??) 110 x 140 cm.

- „CETATEA DE OȚEL” (Hunedoara) 70 x 100 cm. (o lucrare f. frumoasă)

- „DECEBAL” (Un desen f. frumos în cărbune)

„Afișul original” „2000 ANI – ALBA IULIA

Comitetul de cultură

- „CETĂȚI DE OȚEL” (Trecutul istoric – prezentul activ și deci

(70 x 100 cm.) (viitorul – formînd „cetăți de oțel”)

- „PORTRETUL HOREA – UN MARTIR” – Cred că se află în Casa de Cultură a satului natal a lui Horea.

(110 x 140 cm.)

- după o poezie de A. Păunescu (e f. frumos – merită adus)

Casa de Cultură (din Centru)

- „INTRAREA LUI MIHAI VITEAZU LA ALBA IULIA”.

Cu titlul „POHTA CE-AM POHTIT”, e o lucrare f. frumoasă 140x200 cm. – conține elemente deosebit de importante.

- O schiță a acestei lucrări – e la Muzeu la Alba.

- La BLAJ – „Portretul lui „INOCENȚIU MICU CLAIN” 110 x 140 cm.

- La SIBIU - la Societatea „Astra” **PORTRETUL „ANDREI ȘAGUNA”** 110 x 140 cm. merită adus - e f.f. frumos

- „**PREDAREA LUI OSMAN PAȘA**” 110 x 180 cm.

- La ALBA IULIA - La Ovidiu Paștina. **PROIECTUL DE MOZAIC „ETNOGENEZA POPORULUI ROMÂN”** (170 x 65 cm.)

- La Horia Vințan. Str. Marcus Aurelius 27 lăsat pentru păstrare „**COLȚ DE ATELIER**” - tratat modern

- La Dr. Kadar - Chirurg - proprietatea lui „**NATURĂ STATICĂ PORUMB ȘI FLOAREA SOARELUI**”.

Cam acestea ar fi în mare, în special lucrări cu caracter istoric, legate special de meleagurile în care m-am format și cărora simt că le datorez tratarea istoriei lor. Nu știu dacă caracterul expoziției e axată și pe astfel de lucrări.

Problema cea mai grea este, cui să mă pot adresa pentru a aduce aceste lucrări la locul unde juriul va lucra. Nu știu câte lucrări de la fiecare artist poate cuprinde expoziția?

Doresc să subliniez că absolut toate cheltuielile de transport, organizarea etc. etc. le voi suporta fără nici o îndoială.

Nu știu pe cine să rog să aducă lucrările. La toți colegii cărora le-am scris, le-am trimis felicitări de anul nou, de la nici unul nu am primit nici un răspuns.

Nu știu care dintre prieteni au mașină sau eventual să se închirieze o mașină. De când nu am legături, mai bine zis de când nu primesc nici un răspuns de la colegi, nu știu care este situația.

Mă gândesc că dacă l-am ruga pe Dl. Băluță (în numele meu) fiind pensionar, să-mi facă D-l acest serviciu. Sau poate inginerul Iepure (de la care la fel nu am primit nici o veste) sau poate pe Dl. Dr. Kadar!

În orice caz eu Vă rog să vă interesați la acești oameni și să-mi scrieți (Vă rog să nu vă supărați dar toate taxele poștale, știind că sunt mari, le voi restitui). Mă refer în special la lucrările din Alba Iulia, și, eventual „**MICU CLAIN**” de la Blaj.

M-ar bucura nespus să pot fi prezent în expoziția de la Alba măcar cu lucrările (dacă acum nu pot fi și personal). Nu uit nici un moment câtă luptă și trudă am depus pentru a se realiza Galeria de Artă de la Alba Iulia cu toată opoziția multora, chiar dintre colegi, în afară de Dl. Gh. Homoșteanu, care a înțeles perfect totul și ne-a ajutat substanțial. Într-un viitor pasaj o să vă relatez o întâmplare, care, caracterizează pe „unii colegi” și evidențiază caracterul pozitiv al „altora chiar necolegi” – Vedeți,... avem ce ne spune!!

În cu totul altă ordine de idei, sînt convins că aici va avea un răsunet pozitiv – (extrem de pozitiv) mai ales că se tinde în mod foarte serios și substanțial la lărgirea relațiilor de prietenie Româno-Israeliene! pe toate planurile! (Eventual aş publica chiar în presa Română de aici, pentru a le arăta multora că Românii sînt „OAMENI” și nu toți sînt Vadimi Tudori! (Probabil bănuți la ce mă refer.)

Vă scriu această scrisoare să ajungă repede la Dvs. dar încă înainte de a primi răspunsul Dvs., Vă voi face și trimite copii după pozele lucrărilor despre care este vorba.

Haifa, 7 XI 1994

Dragă D-le Stâncel,

Am reușit în sfârșit, să adun o parte din lucrările ce se află în țară, mai bine zis „acasă” (Am întârziat puțin din cauza sănătății. Din nou nu m-a lăsat în pace coloana – probabil va trebui un tratament mai complicat și îndelungat. Pentru moment sînt sfătuit de medici să nu trec la prea mari eforturi – călătoriile sînt absolut interzise, ceea ce e cea mai mare durere a mea, pentru că aş fi dorit cu orice preț să fiu la expoziție și cu prezența, dar simt că trebuie să închid acum această paranteză deosebit de dureroasă)! Sînt sigur că mă înțelegeți!!

V-am pregătit (xeroxuri nu prea reușite) după fotografiile ce le am aici, la fel nu prea reușite. Sper ca linii mari să Vă puteți orienta asupra lucrărilor.

Pe lângă aceste lucrări, după cum V-am scris data trecută mai sînt la Alba Iulia, la Muzeu, un desen f. frumos în cărbune, portretul lui „Decebal” și poate mai au medalioanele mari 70 x 70 cm. Horia și Cloșca după desene din epoca respectivă, iar portretul lui Crișan care nu a fost considerat „demn” pe vremea aceea pt. a fi realizat atunci, l-am creat personal atunci pentru a crea martirii a căror viață m-a impresionat și mă impresionează mereu și acum.

Sper să Vă pot trimite și aceste poze chiar și după expoziție.

Plus de cele amintite mai am două lucrări, una la Muzeu „Cetatea de Oțel” Hunedoara, iar la Comitetul de Cultură tot la Alba o lucrare tratată mai modern „Cetăți de Oțel”. Să vă explic de ce „Cetăți de Oțel”. În primul rînd este prezentă Cetatea Huniazilor, deci „Oțel prin trecutul istoric”. În mijlocul lucrării, furnalele cu un imens aspect de activitate și producție prezentă, de „oțel prin prezent”. Iar în partea dreaptă sus, orașe moderne ale viitorului pe bază istorică și activitate intensă, deci „Oțel al Viitorului” (Poate lucrarea e încă la Comitetul de Cultură din Alba).

Plus de toate astea, afișul original creat pentru a 375-a aniversare de la prima unire politică a țărilor române și 2000 de ani de atestare documentară a orașului Alba Iulia, se află la Muzeul Alba.

Vă mărturisesc din tot sufletul că mă simt profund mișcat de expoziție și de-a dreptul mă îndurează că nu pot fi și prezent și personal.

Aș depune toate eforturile posibile pentru ca această expoziție să ridice în ochii lumii valoarea orașului Alba Iulia. Regret din suflet că am fost adus în situația de a mă despărți „sper temporar” de acest oraș.

Vă rog încă odată să aveți bunăvoința și amabilitatea de a transmite tuturor forurilor ce v-au încredințat invitația

mea – și că dacă nu voi putea fi prezent decît cu lucrări, nu voi înceta de a arăta aici, și de aici în alte părți a lumii lumina și spiritualitatea Albei Iulii și sunt sigur că va avea efectul meritat.

Și tuturor numai SUCCES. SUCCES. SUCCES.

În cu totul altă ordine de idei „În zilele astea am aflat că actualul primar al orașului Alba Iulia a fost aici în Israel în orașul Nazareth, înfrățindu-se cele două orașe. Regret că totul am aflat, după. Dacă știam din timp mă duceam și eu la Nazareth și puteam prezenta orașul Alba Iulia celor de la Nazareth în adevărata lui lumină și mai ales istorie. Cele două orașe sunt orașe istorice – și, am convingerea că nu toți Nazaritenii – chiar cei cîțiva (6-8) care sînt din Alba au putut face asta la un nivel care să impresioneze pe cei prezenți. Adevărata lumină, adevărata istorie, adevăratul conținut al Albei pe care l-am studiat profund pentru lucrările mele – expuse fiind la un nivel profund și exemplificat prin reproduceri și articole din ziare ar fi putut produce o lumină superioară acestui oraș, creându-i un prestigiu și un nimb înalt absolut și sigur meritat.

Dar, eu nu mă voi abține de la nici o formă de a fi din nou albaiulian, adică „acasă”, și de a-mi aduce acel aport pe care doream din tot sufletul să-l aduc acestui oraș.

Vestea că „a fost” aici primarul Alba Iuliei pe care nu-l cunoșteam, a primit-o soția mea telefonic de la un fost elev al ei, aici de 30 de ani, care desigur este f. departe de acele preocupări pt. care noi am depus eforturi de a le încetățeni în oraș, mergînd și apelînd chiar pînă la cele mai înalte foruri – lucruri pe care Dvs. le știți f.f.f. bine.

Sper că Izvora a început calea spinoasă a artei și îi doresc deplin, deplin succes în tot cursul studiilor – care nu sunt deloc ușoare –!

Familiei Dvs. la fel numai bine și liniște sufletească, și succes în tot ce întreprindeți!

Vă urez din toată inima și afecțiunea. A. Mentzel

P.S. Colegilor, pe care nu i-am uitat pe nici unul, numai succese și dacă soarta mă va aduce din nou „acasă”, sper să continuăm în aceleași bune, prietenești și colegiale relații – PT. EXPOZIȚIE – SUCCES –SUCCES –SUCCES!

P.S. P.S. – În această clipă am primit și xeroxurile anexate – Decebal – Horia – Cloșca – Crișan – „Colț de atelier” și la Ovidiu Paștina mai am o lucrare „Spațiu Matematic”

Dragă D-le Stâncel,

Aici la poștă am desfăcut plicul. Mi-am adus aminte de un coleg al fiicei mele care a lucrat la IJCM, Mircea Precup. Știu precis că are mașină și dacă îl găsiți – (Acum nu știu unde lucrează) rugați-l în numele meu, și în mod precis va face totul să Vă și să ne fie de folos pt. transportul lucrărilor pe care le credeți de cuviință.

Merci pentru osteneală și D-lui la fel mulțumiri și salutări din partea mea.

Vedeți, vedeți ce greșit și cum a procedat istoria, că ne-a rupt unul de altul – Eu mă simt, cu toată depărtarea f.f. aproape de cei de acasă – și în special de Dvs.!!

Mihai-Octavian GROZA

La început a fost cuvântul „Malembach”: 775 de ani de la prima atestare documentară a oraşului Sebeş

La început a fost cuvântul „**Malembach**”, iar cuvântul fusese aşternut pe o mică epistolă, adresată plebanului/preotului Theodoric de Sebeş, de papa Inocenţiu al IV-lea. Începând cu acel mic gest, săvârşit de cancelaria papală la 22 februarie 1245, se poate vorbi despre „intrarea” Sebeşului pe scena istoriei scrise, deceniile şi secolele care au urmat înregistrând noi file şi însemnări documentare care au completat „scenariul” evoluţiei acestui mic burg din inima Transilvaniei. Rândurile următoare, rezultat al parcurgerii şi sintetizării informaţiilor furnizate de literatura de specialitate, şi-au propus prezentarea contextului istoric în care oraşul Sebeş a fost atestat documentar, destinatarul principal al acestora fiind publicul larg, pasionat de istorie, şi mai puţin cel specializat.

La începutul secolului al XIII-lea, Sebeşul era o mică aşezare, întemeiată de coloniştii aduşi de regalitatea maghiară din spaţiul german, îndeosebi din zona Rinului, în jurul căreia gravitau o serie de aşezări locuite de populaţia românească (Gusu, Jan, Ierla, Vinţişoara etc.). Conform datelor transmise prin tradiţia orală săsească, aşezarea coloniştilor în zona Sebeşului ar fi avut loc în jurul anului 1150, în perioada domniei regelui maghiar Géza al II-lea, aspect care i-a îndemnat pe unii istorici şi călători pe aceste meleaguri să afirme că aceasta ar fi fost prima aşezare întemeiată de coloniştii saşi. Din aproape în aproape aşezarea a început să prindă contur, negoţul şi meşteşugurile să capete avânt, cercetările arheologice derulate în anii '70 ai secolului trecut demonstrând faptul că locuitorii acesteia, bucurându-se de o anumită stabilitate financiară, au demarat chiar şi lucrările

edificării unui lăcaș de cult din piatră, în stil romanic, șantier început înainte de anul 1241.

O primă mențiune documentară, cu posibile referiri la zona Sebeșului, în jurul căreia s-au născut o serie de teorii și dezbateri încă nefinalizate, datează din anul 1224 când, regele Andrei al II-lea a emis celebra „Diplomă Andreană” (document cunoscut în literatura germană drept „Hrisovul de aur al sașilor transilvăneni”), prin care au fost stabilite privilegiile de care urmau să se bucure coloniștii germani și teritoriul asupra căruia acest document producea efecte. În cuprinsul acestui document, a fost pomenită și „*terra Siculorum terrae Sebus*”, a cărei localizare nu a fost stabilită cu precizie, istorici precum Ferdinand Baumann, Georg Friedrich Marienburg, Ioan Cavaler de Pușcariu, Ioan Raica sau Călin Anghel vehiculând mai multe ipoteze, cea mai plauzibilă fiind aceea conform căreia documentul făcea referire la zona Seps (Sfântu Gheorghe).

Adevărata intrare a Sebeșului pe scena istoriei scrise a fost legată de momentul Marii Invazii Mongole (1241-1245), rămasă în memoria colectivă a epocii ca o „*furtună distrugătoare*”, cu efecte imediate asupra economiei și demografiei zonei. Declanșată în anul 1235, prin devastarea regiunilor și statelor din regiunea caucaziană și transcaucaziană, invazia mongolilor a atins, în anul 1241, periferiile continentului european, unde armatele mongole au anihilat cnezatele ruse Riazan, Moscova, Suzdal, Vladimir, Iaroslav, orașele Kiev, Cernigov și Pereiaslav (în Galiția), Cracovia (în Polonia de astăzi), statul bulgar la sud de Dunăre etc. În anul 1241, un corp de armată mongol, comandat de generalul Boketor, a trecut aliniamentul Munților Carpați, provocând o serie de distrugerii în zona de sud a Transilvaniei și prădând orașele Brașov, Sibiu, Sebeș și Alba-Iulia.

În urma acestui episod, de tristă amintire, care s-a soldat cu distrugerea orașului și transformarea unei părți a populației în prizonieri de război (context care a dus la nașterea celebrei expresii locale „*Lua-te-ar han tătarul!*”), locuitorii Sebeșului, în frunte cu plebanul/preotul

Theodoric, s-au adresat Sfântului Scaun cu speranța obținerii unui ajutor. Existența acestei plângeri/scrisori poate fi dedusă din faptul că în anul 1245, la 22 februarie, papa Inocențiu al IV-lea, refugiat la Lugdunum (Lyon) pe fondul conflictului cu împăratul romano-german Frederic al II-lea de Hohenstaufen, i-a răspuns preotului Theodoric, în următorii termeni:

*„Innocentius Episcopus etc. Dilecto filio Theodorico Plebano de **Malembach**, Canonico Cibiniensi, Ultrasilvane diocesis, salutem etc. Cum beneficia, que in partibus Ungarie obtines, per Tartarorum rabiem sint destructa, et nihil aut modicum percipias ex eisdem, nos devotionis tue precibus inclinati, ut preter eadem beneficia aliud, etiamsi curam animarum habet, recipere licite, si tibi canonice offeratur, ac una cum eis retinere libere, non obstante constitutione generalis concilii, valeas, auctoritate tibi presentium indulgemus, Nulli ergo etc. nostre concessionis etc. Si quis autem etc. Datum Lugduni VIII Kal. Martii. Anno Secundo”.*

„Inocențiu episcopul etc., iubitului fiu Theodoric, preot în Sebeș și canonic de Sibiu în Dieceza transilvană, mântuire etc. Deoarece veniturile pe care le ai în părțile Ungariei au fost nimicite de furia tătarilor și nimic sau foarte puțin aduni din ele, noi, binevoitori cucernicelor tale rugăminți, prin puterea celor de față îți îngăduim ca pe lângă veniturile pe care le ai, să poți primi în chip legiuit și altul, chiar dacă ar fi o parohie dacă ți se îmbie potrivit canoanelor și să poți păstra liber împreună cu ele fără împotrivirea conciliului general... Nimănui deci... Iar dacă cineva etc. Dat la Lyon, în a opta zi înainte de calendele lui Martie, în anul al doilea” (traducerea din limba latină a fost preluată din volumul *Documente privind istoria României*, Seria C „Transilvania”, volum I (1075-1250), București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1951, p. 326).

Astfel, din lecturarea acestor rânduri, care menționează pentru prima dată denumirea latinizată a orașului Sebeș („**Malembach**”), se poate constata dimensiunea distrugerilor provocate de invazia mongolă și situația

dificilă în care se afla comunitatea Sebeșului, precum și faptul că plebanul/preotul Theodoric era împuternicit să colecteze și veniturile altor parohii pentru a putea sprijini reconstruirea orașului și refacerea comunității păstorite. Beneficiind de acest privilegiu, comunitatea Sebeșului a putut relua proiectul edificării unei biserici, căreia i-a adăugat prima fortificație de piatră, în jurul acesteia formându-se nucleul orașului.

Din nefericire documentul original care menționa, pentru prima dată, numele orașului, scrisoarea papei Inocențiu al IV-lea, ajunsă la Sebeș, nu s-a păstrat, însă registrele cancelariei Sfântului Scaun au înregistrat textul, de-a lungul timpului acesta fiind valorificat în paginile unor colecții de documente (precum colecția *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, volum I, editat de Franz Zimmermann și Carol Werner, Sibiu, 1892, pp. 71-72, colecția *Documente privitoare la istoria românilor*, volum I, editat de Eudoxiu de Hurmuzaki, București, 1887, p. 219-unde documentul a fost transcris sau colecția *Documente privind istoria României*, Seria C „Transilvania”, volum I (1075-1250), București, 1951, p. 326-unde documentul a fost și tradus în limba română). În anul de grație 2020, la aniversarea celor 775 de ani de la atestarea documentară, în urma schimbului de corespondență dintre Municipiul Sebeș și Arhiva Apostolică a Vaticanului, scrisoarea adresată plebanului/preotului Theodoric de Sebeș s-a întors, sub forma unei replici digitale, acasă, aceasta urmând să-și găsească locul în expoziția permanentă a Muzeului Municipal „Ioan Raica” Sebeș.

La ceas aniversar, nu putem să nu ne întrebăm „Ce au însemnat acești 775 de ani de istorie scrisă pentru Sebeș?”. Priviți la scara istoriei, cei 775 de ani scurși de la prima atestare documentară a orașului Sebeș nu au însemnat nimic, ducându-ne cu gândul la celebrele cuvinte ale psalmistului David: „O mie de ani înaintea ta, Doamne, sunt ca ziua de ieri care a trecut”. La scara istoriei locale, acești 775 de ani au fost ani de glorie, de belșug, dar și de decădere, de sușuri și coborâșuri, de reușite și

dezamăgiri. După momentul invaziei mongole, orașul și comunitatea au fost reclădite, în anul 1341 Sebeșul primind statutul de „civitas”/oraș (statut păstrat până la începutul secolului al XV-lea), iar în anul 1387 dreptul de a se înconjura cu ziduri de apărare din piatră. Din nefericire, după asediul turcesc din anul 1438, Sebeșul a intrat într-un declin care s-a accentuat pe măsura trecerii timpului, aspect care nu a slăbit nicio clipă dorința locuitorilor săi de a-și conserva moștenirea și de a duce mai departe povestea acestui burg transilvănean. Astăzi, Sebeșul se poate mândri cu o economie înfloritoare, cu un patrimoniu istoric și o cultură bogată, însă acest lucru nu ar fi fost posibil fără sacrificiul celor care, la 1245, reușiți în jurul plebanului/preotului Theodoric, au pornit la reclădirea orașului. Datorită acelei generații, căreia ar trebui să-i acordăm recunoștință veșnică, generațiile contemporane pot trăi povestea Sebeșului, iar cei care vizitează aceste meleaguri se pot mândri cu faptul că „*Et in Malembach ego!*” („Am trecut și eu prin Sebeș!”).

Bibliografie:

- 1) Archivio Apostolico Vaticano, seria „Registra Vaticana”, volum 21, f. 157 v.;
- 2) Anghel, Călin, *Evoluția urbanistică a orașului Sebeș*, Alba-Iulia, Editura Altip, 2011;
- 3) Heitel, Radu, *Monumente medievale din Sebeș-Alba*, București, Editura Meridiane, 1969;
- 4) Hurmuzachi, Eudoxiu, *Documente privitoare la istoria românilor*, volum I (1199-1345), București, 1887;
- 5) Mureșan, Ovidiu, *De la Antichitatea târzie, la amurgul Evului Mediu (secolele IV-XIII)*, ediția a III-a revăzută și adăugită, Cluj-Napoca, Editura Toderescu, 2007;
- 6) Raica, Ion, *Sebeșul-istorie, cultură, economie, confruntări sociale și politice*, Cluj-Napoca, Editura „George Barițiu”, 2002;
- 7) Zimmermann, Franz; Werner, Carol, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, volum I, Hermannstadt, In Kommission bei Franz Michaelis, 1892;
- 8) ***, *Documente privind istoria României*, Seria C „Transilvania”, volum I (1075-1250), București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1951.

Cornel NISTEA

Gospodar de omenie

Nu exista bucurie mai mare a bunicului decât să primească oaspeți pe care să-i găzduiască, fie și pentru o noapte, de obicei oameni din satele de peste munte care veneau în lunile de vară la târg în satul nostru. Și cu cât găzduia mai mulți oameni, cu atât mai mare îi era bucuria. Iar cei care îi solicitau găzduire erau bucuroși să doarmă fie și într-un pod cu fân al șurii, ca pe prieteni să-i culce în casă, urmând ca el și soția lui să doarmă pe pătuceanul din târnațul casei. Erau un minunat prilej târgurile acestea de întâlnire, de omenire a musafirilor cu mâncare și băutură. O țuică de fructe sau de bucate, făcută crampă prin fierbere, dreașă cu mirodenii, dezlega limbile și făcea să continue poveștile până noaptea târziu. Așa, oamenii se cunoșteau mai bine și se legau prietenii durabile, favorizând vizitele reciproce și cu alte ocazii, mai ales la marile masluri ce se făceau la crucile dintre hotare, dar și la nunți, la clăci de tot felul și la jocurile din imășuri ale tinerilor.

Mi-aduc aminte cât de mândru era bunicul că putea oferi adăpost drumeților, care de bună seamă îi laudau ospitalitatea și găzdușagul: Măi, ce gospodărie faină are omul ăsta, ce sălașe mari și ce animale faine are! Și lauda era una întemeiată pe adevăr, gospodăria Gândăreștilor din Valea Largă era printre primele patru-cinci gospodării de frunte din sat, iar ca suprafață agrară probabil era cea mai întinsă după seria de procese prin care bunicul câștigase mare parte din averea lui Șilip, un unchi bogat al soției sale.

M-am întrebat mai târziu de unde venea această plăcere și bucurie a bunicului din partea mamei de a avea oaspeți și-a găzdui drumeții. Ei bine, dacă cineva l-ar fi auzit vorbind despre câte clăi de fân și câte de grâu, de ovăz și de secară a recoltat, câți bani a luat pe boii vânduți la italieni sau pe cele două vagoane de lemne de foc

vândute la Turda, bani cu care plătea taxele școlare ale copiilor săi Ilie și Laura, dar și că podul casei încă geme de porumb, ar fi apreciat că bunicul era un orgolios căruia îi plăcea să se laude peste măsură, doar că bunicul trăia într-o realitate verificabilă și dincolo de plăcerea de a-și prezenta gospodăria și avuția mai era ceva la care foarte puțină lume era în stare să facă referire. E vorba de condiția creștină a omului, de îndeplinirea Poruncilor vechi și noi date omului botezat întru Hristos, între care să adăpostești pe un drumeț, să hrănești un om flămând și să dai apă unui însetat, fapte care-l înălțau pe bunicul spiritual. După o asemenea găzduire îl vedeai zile în șir luminat la față. Voia bună se convertea desigur în activități gospodărești care îi probau priceperea și disponibilitatea pentru inițiative care îi aduceau spor în toate. Principala preocupare era cum să facă pământul să producă mai mult, iar aceasta în principal însemna să aibă destule oi și vite cu care să gunoiască terenurile pentru însămânțările de primăvara și de toamnă, ceea ce presupunea și mână de lucru înafara membrilor familiei pentru lucrările din vară, la prășitul porumbului și cartofilor, apoi la cosit și seceratul grânelor și culesul porumbului, dar și la căratul de pe câmp și adăpostirea păioaselor în stoguri, mai apoi îmblătirea snopilor de grâu, de ovăz, de orz, de secară și de alac. Dar cele mai mari bătaii de cap i le dădea iernarea vitelor mari la sălașele îndepărtate din munte, din Fața Natului și de După Stână, unde trebuia să asigure o permanență, un argat nefiind soluția optimă, mai ales în cazul unor ierni grele cu multă zăpadă și ger îndelungat. Ei bine, pentru lucrările de sezon din vară și toamnă, bunicul avea datornici de una sau mai multe zile de lucru pe cei care fuseseră cu vaca la montat la taurul lui sau cu scroafa la vierul lui, iar asta însemna câteva zeci de oameni la prășitul porumbului, la coasă, la seceratul păioaselor și îmblătitul lor. De obicei organiza clăci urmate de petreceri la care participa mare parte dintre săteni cu multă veselie, acestea fiind tot atâtea prilejuri ca oamenii să se cunoască mai bine între ei, obștea să ia aminte la diferite trăsături fizice și de

caracter ale sătenilor, care mai apoi intrau în „gura satului”.

Rămas văduv la 59 de ani în, plină înflorire gospodărească, după câțiva ani, simțindu-se încă în putere, cu toată împotrivirea mai ales a fiicei sale Victoria pe care o împroprietărise cu 22 de hectare de pământ, își aduce în casă o țiitoare cu care își reface parțial demnitatea de gospodar, fără însă să se mai poată lăuda cu zecile de căpițe de grâu, de orz, de ovăz și de alac, cu turma de oi și vitele numeroase. De acum ținea o vacă, doi juncani și un tăuraș, câteva galițe și un purcel pe care să-l taie de Crăciun.

Copil fiind, împotriva glumelor și bârfelor din familie la adresa bunicului, îi admiram tenacitatea cu care își ara și semăna ogorul, bucuros să stau în câteva rânduri pe grindeul plugului sau pe groapă în locul unui bolovan. Numai că după trei-patru ani Palaghia, femeia din casa lui, dacă nu cumva era Dochia, s-a îmbolnăvit și a murit. A avut cuviința să nu o îngroape pe femeie alături de soția sa și ceilalți membri ai familiei. Moartea bieteii femei și singurătatea l-au afectat mult. Se apropia de 70 de ani și cu tot efortul său n-a reușit decât pentru puțin timp să-și aducă o altă femeie în casă, o văduvă de circa 50 de ani de care bunicul era îndrăgostit. Se întâmpla asta, cred, în timpul secetei din anii 1946-1947, când femeia, probabil disperată că familia ei nu are cu ce să trăiască, a acceptat oferta bunicului de a-i fi țiitoare, odată cu neliniștea mamei că, în nebunia ce-l apucase, bunicul era în stare să treacă o parte, dacă nu toată averea pe numele acestei femei, și-a început să-l supravegheze îndeaproape, ba s-o și amenințe pe Salvina, căci așa o chema pe iubita bunicului, în fel și chip.

Cu toate ravagiile secetei, bunicul avea o rezervă apreciabilă de cereale din care, sub pretextul că merge la rude, femeia ducea peste munte familiei o pereche de desagi de grăunțe, iar asta s-a repetat și după ce mama a descoperit ce face, la care bunicul i-a replicat mamei: Lasă, atâta pagubă. Dar ei n-ar trăi!?...

Chestia e că ibovnica bunicului, după ce a cărat peste munte familiei sale mai multe ferdele de cereale, într-o zi s-a făcut nevăzută, provocându-i bunicului o mare deziluzie. Se împăcase de acum cu fiul său, unchiul Vasile și cu mama, care-i spăla rufele și-l invita, mai ales în sărbătoare, la masa de prânz. După o vreme, după ce certurile încetaseră, bunicul și-a făcut obiceiul ca duminica, după ce ieșea de la liturghie, să ne viziteze, să ne aducă prescură, prânzind când la noi, când la unchiul Vasile. Desigur, a fost nevoit să-și vândă boii și oile, ba nu mai ținea nici purcel pentru Crăciun decât câteva găinuțe, el, bogătanul.

Urca din când în când la noi pe cărăruia șerpuitoare murmurând un cântec, invocând numele femeii care i-a înșelat așteptările: Salvină, Salvină, Salvină, dragă Salvină... Imaginea aceea a bunicului, devastat de suferință m-a urmărit mereu de-a lungul vieții, umplându-mă de tristețe pentru că era un pretext ca familia să-l ironizeze, neavând nici cel mai firav respect și compasiune pentru suferința lui, căci bunicul trăia momentul unei dramatice decăderi sufletești, evidente. Din partea lui n-am mai auzit de atunci ceea ce spunea mereu: Al meu, al meu, al meu... Și mama l-a silit să se dea în tinere nepotului (handicapat!) Ionel, bețiv și iresponsabil, împotriva a ceea ce-i spunea bunicul tatălui meu investit cu gestionarea averii sale: Măi, Gheorghe, măi Gheorghe, ăsta nu-i om de avere. Și așa s-a întâmplat. Încă înainte de moartea bunicului, fratele Ionel a început să vândă din averea cu care abia fusese întabulat. Straniu lucru, primii vânduți unei fabrici de mobilă au fost cei doi nuci uriași de la Șilip, care produceau în fiecare an 20 de saci de nuci, pe care ar fi luat anual suma primită pe vânzarea arborilor, pentru că de ce să muncească el la adunatul și vânzarea pe piață a nucilor, când putea lua o sumă frumoasă de bani deodată. Și-n cele din urmă a risipit tot ce clădise o viață întreagă bunicul, handicapatul bețiv supărându-se pe faptul că, din când în când, bunicul își fierbea câte un ou, doar trebuia să se hrănească și el cu ceva. Dar oare, mi-am zis mai târziu, nepotul acesta căruia îi lăsa o avere nu era în

mintea bunicului un fel de Abaslom, fiul lui David, care și-a alungat vremelnic tatăl de pe tron?

Îmbătrânind tot mai mult, bunicul își petrecea o mare parte din timp citind cărțile sfinte, Noul și Vechiul Testament, dar mai ales Psaltirea, iar când venea la noi simțea nevoia să povestească tatii evenimente biblice care relevau condiția omului în relația lui cu Dumnezeu, dar mai ales să releve ravagiile ce le produce păcatul. Cazul cel mai ilustrativ al firii umane duale era cel al împăratului David, care l-a trimis la moarte pe Urie pentru a-i lua soția acestuia, pe Bat-Șeba. Desigur, bunicul cunoștea din Vechiul Testament grozava poveste și a sesizat că Psalmul 50 era rezultatul acestui cumplit păcat, psalm pe care bunicul îl va fi citit de zeci, poate de sute de ori, rememorându-l în momentele sale de reflecție, substituindu-se omului-David, împăratul poporului evreu, care cerea iertare lui Dumnezeu pentru păcatele sale în nădejdea că marea dragoste și mila a lui Dumnezeu îi va acorda iertarea și-i va aduce mântuirea. Așa că bunicul avea convingerea că „omului credincios Dumnezeu nu-i va scurta zilele”:

Miluieste-mă, Dumnezeule, după mare mila Ta

Și după mulțimea îndurărilor Tale, șterge fărădelegea mea,

Mai vârtos mă spală de fărădelegea mea și de păcatul meu mă curățește.

Că fărădelegea mea eu o cunosc și păcatul meu înaintea mea este pururea...

Cunoștința păcatului și a gravității sale, dorința fierbinte a „înnoirii întru cele dinlăuntru ale mele” căci „Jertfa lui Dumnezeu”: „duhul umilit, inima înfrântă și smerită Dumnezeu nu o va urgisi” erau și speranțele bunicului.

Așa că, mai târziu, în calitatea mea de scriitor, am încercat să-mi imaginez păcatele pe care le-ar fi putut rememora bunicul. Mai întâi că s-a căsătorit cu unica fiică a unor oameni fruntași ai satului, care au ctitorit biserica construită pe pământul lor în vecinătatea casei bunicului, nepoată a celui mai bogat om din sat, Birdiogiu Filypu,

sora moștenitorului principal Filypu, a cărui bună parte de avere nepoata lui Maria, fiica Teodorei, avea s-o moștenească după îndelungi procese și cheltuieli cu avocații, și o va lua de soție pe Maria Bârstan doar după ce naște primul său copil, pe Vasile Bârstan, pe care bunicul, nu-mi dau seama din ce raționament, nu l-a trecut niciodată pe numele său de familie, ceea ce a constituit și un argument în manevra sa în ce privea averea, sugerând, probabil, că Vasile n-ar fi fost fiul său natural, părerile aceasta fiind evocate în unele momente de supărare, în principal pentru a tempera pretențiile excesive de avere ale primului născut. Conștiința: „Căci fărădelegea mea eu o cunosc și păcatul meu înaintea mea este pururea” apare în forma ei tragică destul de târziu. Ani buni după moartea soției sale și eșecurile provocate de speranța refacerii statutului său de prim-gospodar al satului alături de o femeie iubitoare, cum i se părea că ar putea fi frumoasa Salvina, speranță netrebnică deoarece aceasta era împotriva firii și ofensă adusă soției cu care făcuse legământ în biserică în fața lui Dumnezeu, îi provoacă rememorarea și convingerea păcatului.

Singurele bucurii și mângâieri ale bunicului rămâneau citirea cărților sfinte, participarea duminică de duminică la liturghie, veselindu-se după ce bea un pahar sau două de vin la un parastas, apoi, nepoții, Victor care îi urmăse sfatul să se facă avocat, și noi, cei mici, care-l însoțiserăm la arat sau la moară. Dar ce plăcere îl încerca atunci când se lăsa bărbierit de unul dintre noi, care înțelegeam ce senzație plăcută avea când îi înmuiam îndelung barba pentru ca briciul să i-o taie mai ușor.

Recunoștință pentru că a dat mamei și tatălui meu 22 de hectare de pământ, că a dat lui Ion partea lui de avere, că în vreme ce Victor era student a vândut locul cel mai bun din Roine și i-a dat banii? Recunoștință pentru bunătatea și iubirea lui pentru noi? Nici vorbă de așa ceva, pentru că oamenii atunci când primesc multul sau puținul cred că este ceea ce li se cuvine, uitând de generozitatea celui care oferă darul, rar aducându-și aminte să aducă mulțumire binefăcătorului și lui Dumnezeu.

Ion BUZAȘI

*100 de ani de la moartea
lui Alexandru Macedonski*

Poezia religioasă a lui Alexandru Macedonski sau Poetul pe drumul Damascului

Poate niciun alt poet din literatura română n-a avut parte de atâtea contestări vehemente și pătimișe ca poetul „Noptilor”. În parte, cel puțin, de vină pentru această atmosferă ostilă creată în jurul lui, în timpul vieții și o vreme chiar în postumitate, este poetul însuși, cu orgoliul său exacerbat.

S-a născut în 1854, la 14 martie, în București, ca fiu al generalului Alexandru Macedonski, unul din apropiații lui Alexandru Ioan Cuza, de la Unirea Principatelor și până în 1863, când va intra în conflict cu Domnitorul Unirii. Ca și Mateiu Caragiale mai târziu, Alexandru Macedonski și-a construit un arbore genealogic ilustru, dar fantezist, pe linie paternă. Studiile sale în țară și în străinătate dovedesc același temperament neliniștit și aceeași nestatornicie, pentru că în afara liceului, niciuna din facultățile la care s-a înscris nu a fost frecventată sau absolvită. De tânăr dovedește o mare atracție pentru presa politică și literară. Întemeiază reviste antidinastice („*Oltul*”, „*Tarara*”) în care scrie pamflete politice care-i atrag luni de condamnare și detenție.

La începutul activității sale literare este, ca și Eminescu, un prețuitor al înaintașilor pașoptiști, pe care-i omagiază în poezii sau cărora le dedică volume de versuri. Mai târziu, va intra în conflict deschis cu aceștia, și mai ales cu câțiva scriitori contemporani cu el, pe care-i invidiază pentru că i se părea că se bucură de o nemerită glorie. După ce îi dedică un volum de versuri lui Alecsandri, îl critică pentru că el, om bogat, acceptă premiul Academiei, iar atunci când crede că în drama *Fântâna Blanduziei*, sub chipul lui Zoil, Alecsandri l-a vizat pe el, îi adresează următoarea epigramă: „*Orbit de-al gloriei nesațiu/ Albit de ani, dar tot copil,/ E lesne să mă*

facă Zoil/ Când însuși tu te crezi Horațiu". Este celebră în literatura română adversitatea literară Macedonski - Eminescu. Nu este locul aici să urmărim în detaliu cauzele acestui răsunător și păgubitor (mai ales pentru Macedonski) conflict. Cititorul interesat le poate afla din informată biografie *Viața lui Alexandru Macedonski*, de Adrian Marino. Voi reaminti că în iunie 1883, când poetul este cuprins de nefericita sa boală, pe pagina întâi a revistei „*Literatorul*”, publicație condusă de Macedonski, apare cruda epigramă *Unui X... pretins poet*. De fapt, nu este epigramă, care pretinde o poantă în final, ci o răutate și o satisfacție răutăcioasă, nici măcar bine mascate, în versuri: „Un X pretins poet, acum/ S-a dus pe cel mai jalnic drum/ L-aș plânge dacă-n balamuc/ Destinul său n-ar fi mai bun,/ Căci până ieri era năuc/ Și nu e azi decât... nebun.”. Scandalul a fost imens; degeaba a încercat Macedonski să arate că prin „X... pretins poet” nu-l viza neapărat pe Eminescu, lumea literară a făcut legătura între epigramă și momentul nefericit din viața lui Eminescu. Degeaba a încercat să arate că și în alte literaturi au fost asemenea schimburi de săgeți lirice între adversarii literari. Îl părăsesc o serie de colaboratori, mulți abonați refuză să mai primească „*Literatorul*” și poetul se vede înconjurat de un val de ostilitate generală, așa încât, pentru o vreme crede că este mai înțelept să se retragă în Franța, apoi în Belgia, unde scriind în franceză va dobândi gloria care i-a fost refuzată în propria-i țară.

După Eminescu, îi vine rândul lui Caragiale. E drept că autorul *Scrisorii pierdute* a ironizat în caustice parodii, poeziile simbolist-instrumentaliste ale lui Macedonski, dar acesta se răzbună într-un chip disproporționat și perfid, încurajând pe unul din obscurii săi colaboratori, C.A. Ionescu Caion, al cărui nume ar fi fost definitiv uitat, dacă nu ar fi legat de acest scandal literar, să atace, în revista sa „*Forța morală*”, pe Caragiale, acuzându-l de plagiat.

Macedonski a plătit scump aceste păcate omenești ale invidiei literare și ale unui nemăsurat orgoliu. Numele lui era pomenit adeseori cu sintagme imprecative; a fost

multă vreme scos din programele școlare și universitare. A trebuit să vină un critic literar de finețea estetică a lui Tudor Vianu, care să alcătuiască în perioada 1938-1944, la Editura Fundațiilor Regale pentru Literatură și Artă, o impunătoare ediție, în patru volume, de Opere de Alexandru Macedonski, care înseamnă o adevărată restituire literară și o convingătoare repunere drepturi a unui poet atâta vreme urgisit.

Macedonski este în literatura română un novator, un șef de școală (postură care i-a plăcut întotdeauna foarte mult) și un descoperitor de talente. Debutând în poezie sub influența vădită a pașoptiștilor, Macedonski este cel care introduce și teoretizează la noi curente poetice occidentale, ca parnasianismul și simbolismul. *Noapțile sale*, care și tematic, dar și ca valoare literară se situează în vecinătatea *Scrisorilor* eminesciene, sunt o măiastră îmbinare de romantism și simbolism; el este cel mai de seamă reprezentant al rondelului în poezia română (postum, în 1927, i-a apărut un întreg volum, *Poema rondelurilor*) care stau deopotrivă sub influența parnasianismului și a simbolismului.

La revista „*Literatorul*” a încurajat debutul literar al unor tineri scriitori. Așa cum i se recunoaște lui Iosif Vulcan meritul că în „*Familia*” a salutat debutul lui Mihai Eminovici (pe care l-a botezat literar Eminescu), așa ar trebui să i se recunoască și lui Alexandru Macedonski că l-a publicat pe Ion Theo, intuind în acest debutant pe viitorul Arghezi.

Pe Cincinat Pavelescu l-a prețuit deosebit și l-a luat colaborator la drama *Saul*; l-a publicat și elogiat pe George Bacovia, iar în ultima serie a „*Literatorului*” vom întâlni printre semnatori pe Tudor Vianu (cel care peste două decenii va întreprinde o schimbare decisivă de optică literară asupra lui Alexandru Macedonski, prin ediția de *Opere*), Victor Eftimiu care-l va evoca în cartea sa *Fum de fantome*, dramaturgul și romancierul G.M. Zamfirescu.

De fapt, viața lui Macedonski se consumă între o agitată activitate literară și publicistică, rodnică sub raportul înnoirii mijloacelor de expresie, și o permanentă

dușmănie cu „*acești contemporani ai mei*”, cum îi numește ironic într-un rondel, care i-au măcinat sănătatea și, pentru câteva decenii, și prestigiul literar.

A murit în 24 noiembrie 1920, așa cum își imaginase însuși în poema *Noapte de noiembrie*: „Deunăzi, către ziuă, visasem, că murisem.../ Zăceam sub crini și roze, suflare nu aveam...”

La niciun poet român datele biografiei proprii n-au fost atât de explicit spuse în operă ca la Alexandru Macedonski, personalitate scriitoricească puternică, urmată de mulți discipoli. Conducând câteva reviste, printre care cea mai importantă a fost „*Literatorul*” (1880), poetul a încurajat talente și a făcut școală, întreținând un fel de cenaclu permanent în jurul său. De el se leagă începuturile simbolismului românesc și toată pleiada de poeți care l-a ilustrat.

Volumele sale, de la *Prima verba* (1872), la *Poema rondelurilor* (1927) exprimă căutările unui poet care a făcut drumul de la un romantism întârziat, de la pașoptiștii noștri, pe care-i elogiază în prefața la volumul *Poesii* (1880), la formulele mai noi ale artei cuvântului. Macedonski a și teoretizat „*poezia viitorului*”, „*poezia instrumentistă*”, care avea să reunească, după părerea sa, o mare bogăție de senzații muzicale și de culoare.

Adrian Marino, cel mai important exeget al vieții și operei lui Alexandru Macedonski, spune că poetul *Noptilor* ar fi putut deveni, datorită înzestrării sale artistice, un mare poet *mistic* român (subl. ns.), dar nu s-a realizat în această direcție datorită oscilațiilor sale temperamentale. Și în poezia religioasă, Alexandru Macedonski se mișcă între extreme, închinând o *Odă lui Satan*, și smerindu-se în *Psalmi moderni*.

Poezia religioasă reflectă, de altminteri, o temă obsedantă a creației sale poetice: convingerea că este persecutat de către contemporani, invidioși pe talentul său, credința că în jurul lui s-a urzit un complot care atentează la gloria sa literară. Lui i s-ar potrivi spusele apostolului Pavel, din Epistola către Romani, 7, 14-20, în care vorbește despre structura duală și antinomică a ființei

umane, înclinată mai ales spre săvârșirea răului: „Fiindcă știu că nu locuiește în mine, adică în timpul meu, ce este bun, pentru că de voit, voiesc, dar să săvârșesc binele, nu găsesc chip. Că nu fac binele, pe care îl voiesc, ci răul pe care nu-l voiesc, îl fac”. Poezia religioasă a lui Alexandru Macedonski parcurge un drum al purificării creștine și al înălțării spirituale de la *Ura* și *Rondelul contemporanilor* prin *Psalmi moderni* până la *Rondelul meu*, care este apogeul acestui itinerar al pocăinței și smereniei poetului. Poetul își urăște atât de mult contemporanii, dorind o cruntă răzbunare asupra lor, încât într-o grandioasă hiperbolă se ipostiază ca personificare a urii, în *Rondelul contemporanilor* are un dispreț superior pentru detractorii săi pe care trebuie să-i *suporte*; în *Credința* se mângâie la gândul că „este o viață viitoare și este-n cer un Dumnezeu”, deși nici aici nu este pe deplin creștin, pentru că în ultima strofă această convingere se transformă într-o amenințare la adresa dușmanilor, pe care „deși-ntr-o viață viitoare, dar tot v-așteaptă Dumnezeu”. În *Homo sum*, poetul face eforturi pentru înălțarea sa spirituală, prin uitarea relelor de care este înconjurat, după îndemnul cântării Heruvicului, „toată grija cea lumească de la noi să o lepădăm”, dar este conștient, adresându-și sieși constatarea amară: „Te afli încă-n cercul vieții, ești încă om, ești încă om”.

Măsura talentului, în poezia de inspirație religioasă, o dă Macedonski în *Psalmi moderni*, ciclul de poezii care din punct de vedere artistic stă alături de *Noaptea* sau de *Poema rondelurilor*. Dacă facem abstracție de tălmăcirea lui Dosoftei, din vechea literatură românească (prin Psaltirea în versuri, 1673), Alexandru Macedonski este primul poet român care cultivă psalmul, o specie literară, derivată din psalmii davidici, care este și rugăciune și odă și meditație existențială. Înaintea lui Arghezi, și altfel decât poetul *Florilor de mucigai*, Macedonski cultivă psalmul. La Macedonski, legătura cu Psalmii lui David este evidentă și tematic și în atitudine poetică. Unii psalmi continuă obsesia mai veche despre mulțimea dușmanilor cărora le-a făcut mult bine și care-i fac acum viață

insuportabilă. („Dușmanii mei se înmulțesc/ Și nedreptatea mă-nfășoară/ Abia mai pot să mai trăiesc/ De cine n-am lăsat să moară/ Aleargă toți și mă-nnegresc; Ah! Viața nu este ușoară”) *cu legătură directă cu Psalmul 3,1*: „Doamne, cât s-au înmulțit cei ce mă necăjesc/ Mulți se scoală asupra mea.”. Alți psalmi își trag seva poetică din amara filosofic a Ecclesiastului despre deșertăciunea vieții, a averilor și a onorurilor lumești; ...Țărână - suntem toți țărână,/ E de prisos orice trufie.../ Ce-a fost în veci are să fie.../ Din noi nimic n-o să rămână...” Cei mai frumoși psalmi sunt cei în care poetul recunoaște, precum psalmistul biblic, că ocrotitorul său este Dumnezeu, și cu un astfel de scut n-are a se teme de nimeni! „Și-au zis... e singur - e pierdut/ Asupra mea se năpustiră.../ Onoarea mea o nimichiră,/ Am sângerat dar am tăcut.../ Mă înjosiră mă loviră.../ O țără-ntreagă s-a-ntrecut/ Să-mi dea venin - și l-am băut./ Dar, Doamne, nu te biruiră.”. De la această constatare, poetul ajunge la convingerea că toate câte sunt reprezintă voința lui Dumnezeu, repartizate într-o cumpănită proporție (suferință și bucurie), iar pentru îndurarea creștină a durerilor ne dă și virtutea răbdării, dar și mângâierea lacrimilor. De aceea, poetul se lasă în mâna voinței divine, știind că noi, muritorii, suntem instrumente *ale vrerii sale*; „Doamne, toate sunt prin tine:/ Și averea și puterea,/ Fericirea, mângâierea:/ Ce ne trebuie știi bine/ Dai cu dreaptă socotință/ Mulțumiri și suferință:/ Lui Isus i-ai dat o cruce/ Că știai c-o poate aduce/ Când dureri ne dai și nouă/ Ne dai plânsul ca o rouă... Ești puterea înțeleaptă/ Și justiția cea dreaptă/ Fă oricând ce vrei din mine./ Doamne, toate sunt prin tine.” Mulți dintre „psalmii moderni” ai lui Macedonski se aseamănă cu rondelurile în privința muzicalității și a compoziției simetrice. De obicei, primul vers este reluat și în cuprinsul psalmului și la sfârșit, căpătând pregnanța unui aforism, sugerând ideea fundamentală a psalmului.

Apogeul înălțării creștine a poetului îl reprezintă *Rondelul meu*. Este punctul opus al încrâncenatei și anticreștine poezii *Ura* și al disprețului din *Rondelul contemporanilor*. *Rondelul meu* poate fi considerat un

autoportret moral al poetului, datorită adjectivului posesiv din titlu, și este un ecou al elogiului iubirii creștine din celebra Epistolă către Corinteni a Sfântului Apostol Pavel (Corinteni 1.13). Numai la Ioan Alexandru, în poezia *Aș fi țărână*, găsim o asemenea transfigurare poetică a imaginilor din scrisoarea paulină. Întreaga poezie este construită pe contrastul dintre ură și iubire. Ura aparține trecutului din viața poetului; astăzi înseamnă iubire. Roadele urii și iubirii sunt enumerate nu prin antiteză, ci prin potențare hiperbolică: ești mare, când ești stăpânit de ură și n-ai îndurare, dar când ești stăpânit de iubire, ești cu desăvârșire mare, te ridici mai sus de fire. Ura este sterilă, dar iubirea aduce mângâierea, iar iertarea aduce înălțarea sufletească. Este și sensul Rugăciunii domnești (... precum și noi iertăm greșităților noștri) și sensul îndemnului evanghelic de iertare îndelungată și răbdătoare. *Rondelul meu*, ca și *Glossa* lui Eminescu, este o poezie gnostică, multe versuri au forma unor aforisme sau cugetări (de altminteri, timpul dominant este prezentul indicativului), asemănându-se cu rezonanța sentențioasă a multor versete biblice: „Ești mare când n-ai îndurare” sau „Te ridici mai sus de fire/ Când ți-este inima iubire/ Când ți-este sufletul iertare/ ... Mângâierea e-n iubire... înălțarea e-n iertare...”.

Vasile MOGA

Eveniment expozițional Pantheon 3D (IV) *Dionysos-liber pater și însoțitorii lor*

Cea de a patra (și ultima) expoziție din ciclul Pantheon 3D are ca tematică religia și însoțitorii zeului Dionysos (la greci) și Bacchus-Liber Pater (la romani) considerați zeități protectoare ale viței de vie și vinului, al căror cult, răspândit în lumea antică, a fost ilustrat în mitologia greco-romană și, din punct de vedere artistic, iconografic, într-o diversitate de monumente și artefacte de artă minoră, în care chipul zeului veseliei și numerosul său cortegiu alcătuit din Pan, Silenus, Satyri ori Menade, figurează în reprezentările artistice votive ale antichității.

Sărbătorile ce se desfășurau oficial din doi în doi ani, promițând salvarea sufletului după moarte, erau urmate de banchete, uneori orgii de inimaginat, în care se consuma în exces “licoarea lui Bacchus”, frunze de iederă (droguri?), carne și să le spunem dansuri, fiecare în parte excitați de vin și nu numai să obțină extazul spre care tindeau.

Este de domeniul evidenței că religia lui Liber Pater-Bacchus s-a răspândit și și-a aflat adepți și pe teritoriul întins al anticului Apulum, unde echipa profesorului Alexandru Diaconescu de la Universitatea din Cluj-Napoca a pus în evidență între 1989-1992 și 1998-2003 un sanctuar dedicat special religiei dionisiace, amplasat în interiorul acestui prim centru urban, situat pe marele drum imperial ce lega capitala Daciei de celelalte localități din centrul și vestul provinciei.

Alături de acest drum terestru tot aici exista și un port (numele Partoș derivă de la latinescul Portus) precum și un oficiu vamal ce controla mărfurile ce luau drumul provinciilor din centrul și vestul Imperiului.

Organizatorii au inclus în tematica expoziției bogăția și varietatea de artefacte, restaurate în mare măsură, scoase la lumină din incinta templului Liber Pater.

Se remarcă cîteva statui din marmură albă cu înălțimi cuprinse între 40-75 cm, veritabile opere de artă antică, în care personajul central îl reprezintă pe tînărul zeu ce se sprijină cu mîna stîngă de un toiag învelit cu iederă, ce face corp comun cu Pan, la rîndul său nud, ca și personajul principal. Pe partea stîngă, monumentul clasat în categoria tezaur cultural național, figurează o panteră, animal aproape nelipsit din cadrul acestui tip iconografic, ce privește către un vas ce sugerează o cupă de vin. Finețea execuției, detaliile coafurii și fizionomiei tînărului zeu, apariția animalului sălbatic și a lui Pan reprezintă dovezi că ne găsim în fața unor obiecte de import, ca atîtea altele din Dacia romană, origine dintr-o officină din Asia Mică, ajuns la Apulum și comandat, ca și celelalte trei, patru statui de înfocați adoratori a lui Bacchus. Pe una din statuetele cu această simbolică imagine apare pe soclu inscripția LIBER PATER C. IULIUS C(H) CHRESTUS, desigur comanditarul artefactului, după cum pe o plachetă din piatră calcaroasă figurează Pan, inventatorul naiului, Syrinx, protectorul păstorilor și turmelor. Chipul, jumătate om, jumătate animal se remarcă prin prezența coarnelor, bărbii și copitelor de țap. În mitologia romană a fost identificat cu Faunus sau Lupercus.

Pe alte plachete de dimensiuni reduse personajul apare în compania lui Dionysos, în fine un Silen și Pantera completează imagistica apulensă. În atelierele locale s-a executat și piesa cu imaginea unui dans dintre un Satir și o Menadă, apoi fragmentul cu Bacante, tipare ori vase de cult ornamentate cu motive serpiforme sau cu ciorchini de struguri.

Într-una din încăperile templului a fost plasată placa epigrafică cu textul DEO LIBERO PATRI AURELIUS RENATUS MILES LEG XIII GEM.

Organizatorii prezentei manifestări științifice și culturale în egală măsură au inclus în partea finală a circuitului expozițional două recente descoperiri; este vorba de o statueta cu imaginea zeiței Nemesis, necruțătoarea găsită într-un complex de cult cercetat pe

terenul de sport din fața Catedralei Romano-Catolice. Temuta divinitate este însoțită de atributele sale definitorii, respectiv rigla cu care măsoara faptele muritorilor și gestul din zona pieptului ce sugera îndepărtarea răului. Venerația către Nemesis vine din partea lui M. Vibius Verinus evocatus, soldat rechemat sub arme și Valerius Felicianus salariarius, subofițer retribuit pentru merite deosebite în timpul domniei comune a împăraților Marcus Aurelius și Lucius Verus, 160-168.

Excepțională prin realizare este la rândul ei și statuia ce îl reprezintă pe Hercule, nud, sprijinându-se pe o măciucă și având la picioare fie capul unui leu, fie blana acestuia. Obiectul este o replică romană găsită fortuit în anul 2012 la Partoș, ce a ajuns după intervenția organelor abilitate la Muzeul din Alba Iulia.

Luat în ansamblu, proiectul Pantheon 3D, cu tematica sa *Mituri greco-romane, Zei salvatori, Culte de mistere văzute prin prisma sincretismului religios, De la zeii Olimpului la zeii Romei, Dionysos-Liber Pater și însoțitorii lui*, singular în arheologia națională, și-a atins ținta urmărită de cercetătorii albaulieni și colegii lor din București, Cluj-Napoca, Deva, Sibiu, Turda etc. Muzeul virtual pe care îl doresc autorii, arheologi, restauratori și nu în ultimă instanță cel care a scanat, procesat și printat 3D selecția artefactelor apulense, ineditul tematicii, imaginile fotografice, explicațiile sugestive pentru fiecare din cele câteva zeci de piese din patrimoniul Muzeului apulens, notele bibliografice și nu în ultimă instanță cele patru cataloage publicate în condiții grafice de excepție între 2018-2020 reprezintă o reușită ce, obligatoriu, trebuie continuată și în viitor.

Luceafărul de dimineață nr. 1/2020, cum era și firesc, stă sub semnul celebrării a 170 de ani de la nașterea poetului național Mihai Eminescu, aniversare cu chipul emblematic al poetului, student la Viena la 19 ani, dar și sub semnul a 200 de ani de la moartea lui Ioan Budai-Deleanu, însă ceea ce captează deodată, frapant, cititorul este un articol/ studiu pe două pagini, „Viață și operă”, a lui Alex Ștefănescu despre valențele culturale românești până la instaurarea dictaturii comuniste, mai ales despre ceea ce a însemnat cultură românească de valoare despre care straniul Silviu Brucan afirma că aceasta n-ar fi existat și, în consecință, comunismul nu avea ce să distrugă. Ei bine, cu binecunoscuta-i rigoare, Alex Ștefănescu aduce dovezi ale unor excelente pagini literare care înfățișează aspecte spirituale ale satului românesc, ale structurii sufletești a românilor întâlnite în operele unor mari scriitori români începând cu Amintirile lui Ion Creangă, continuând cu scrierile lui Vlahuță, dar mai ales cu cele ale lui Nicolae Iorga și ale lui Anton Galopentia, care „a fost nu numai un sociolog competent, ci și unul înzestrat cu clarviziune. El a înțeles că satul românesc, prin oricâte schimbări ar trece, rămâne în

esență românesc”. Așadar, două pagini de revistă în care Alex Ștefănescu ne propune zăbava deosebit de benefică a întoarcerii la lectura operelor unor clasici, pentru a ne (re)descoperii pe noi înșine.

Revista publică literatură de calitate: poeme de Vasile Dan și Iuliana Miu, proză de Ion Lazus, dar și continuarea interesantelor traduceri de Linda Maria Baros, de această dată poezie de Cristophe Manon din Franța. (C.N.)

Revista ***Orizont*** nr. 1/2020 apare sub semnul „Timișoara – capitală europeană a culturii”, iar motto-ul de pe prima pagină luat din Therry Wolton „Datoria de a fi anticomunist” ne trimite cu gândul la evenimentele din decembrie 1989 din Timișoara, dar și la sloganul „fără comuniști” din Punctul 8 al celebrei Proclamații de la Timișoara, care i-a siderat inițial pe excomuniștii iliescieni. Revista se deschide în mod fericit cu două pagini omagiale semnate de Cornel Ungureanu și Grațiela Benga dedicate poetei Ileana Mălăncioiu, sugestivă sintagma „urcarea muntelui” din primul titlu, ca mai apoi să urmeze două pagini de interviu luat de Cristian Pătrășconiu celebrului Terry Wolton sub deviză deja amintită: „Datoria morală de a fi anticomunist”, odată cu

constatarea că „niciodată în istoria omenirii nu au existat atât de multe victime precum în comunism”. Revista timișoreană publică mai apoi o amplă cronică a lui Mircea Mihăieș la romanul lui Gabriel Chifu „În drum spre Ikaria”, în care criticul în final vorbește despre „revenirea prozatorilor, după câteva decenii de evazionism și minorat, la marile teme”.

Frumoasă ideea lui Alexandru Oravițan de a prezenta câteva cărți: biografiile romanțate în viziunea lui Dan Coman despre Enescu, Moni Stănilă despre Brâncuși și Simona Antonescu despre Maria Tănase, ca Alexandru Colțan să prezinte două cărți de referință: Monica Pillat (Croitorul de cărți) și Radu R. Șerban (Puterea neștiută), apoi Cristian Pătrășconiu despre „33 de motive pentru care trebuie să fim atenți la Anii urii” despre care vorbește Horea-Roman Patapievic în cartea sa. Citim cu interes „...eram noi înșine în acel vis al morților” de Viorel Marineasa, „Pe urmele unui drum, printre case bătrâne” de Daniel Vichi și „Principiul incertitudinii” de Paul Eugen Banciu.

Și parcă „in memoriam”: Octavian Doclin – 70, o pagină de poeme sub genericul „Harfa de iarbă”, un simbol cum nu se poate mai sugestiv despre

fenomenul „trecerii”, iar pe ultima pagină consemnările lui Ioan T. Morar „Tot ce am avut de spus am scris. Restul e zero”. (C.N.)

Revista *Apostrof* nr. 1/2020 apare sub emblema „Dosar: Universitatea din Cluj la centenar” sub semnătura Martei Petreu într-o excelentă rememorare a etapelor prin care a trecut universitatea clujeană începând cu acel 31 ianuarie în 1920, când în gara din marele oraș transilvănean aveau să sosească la deschiderea festivă a universității personalități de excepție începând cu familia regală, cu profesori universitari de renume din țară și din străinătate, membri ai guvernului, doi mitropoliți, unul ortodox și celălalt greco-catolic, organizarea evenimentului fiind condusă de către Onisifor Ghibu, secretar general al Instrucțiunii și Cultelor și Sextil Pușcariu, primul rector al Universității din Cluj. Și Marta Petreu aduce în fața ochilor noștri întreaga desfășurare sărbătorească ce avea loc atunci, într-un entuziasm de nedescris, detaliile dând culoare evenimentului.

Mi-am respectat obiceiul și-am răsfoit revista să mă pot decide ce voi citi mai apoi, și n-am putut renunța tentației din titlul articolului de pe

pagina a patra: „O întâlnire neașteptată: Arghezi, Tzara” de Ion Pop, ca pe pagina din dreapta să citesc poemele lui Iulian Boldea, pe care de mai multă vreme le caut prin reviste pentru prospețimea lor, ca să-i transmit imediat după lectură o primă impresie: „Felicitări speciale pentru că mi-ai dat ocazia de a-ți fi citit poemele în Apostrof!” Apoi, încântătoare proză a Ruxandrei Cesereanu „Eram cu Diego Braga în insula Milos”, uimit mereu de bogata imaginație a punerii în pagină a imaginilor care i-au stârnit de acum, într-un prag de senectute, acea revelație „a la rechershe du temps perdu”. Și-apoi, pe aceleași coordonate ale timpului – o vizită a lui Carol Iancu la Doamna Hilda Dumitrescu sub genericul „Când vin amintirile”. Două pagini mai încolo „Troia îndoielilor și alte proze” sub semnătura lui Leo Butnaru, surprins mai mereu cât de prolific este la vârsta lui, scrisul și traducerea din marea literatură din spațiul exsovietic cred că îi dau energia benefică a trăirii și creației. Și alte două memororii, de data aceasta din epoca de tristă amintire a dictaturii proletariului, prima a lui Cristian Vasile care scrie despre volumul „Morfologia protestului cultural: romantism, avangardă, folk-roch”, volum

apărut la Editura Academiei Române, 2019, și ceva înduioșător din articolul „Și ranga, și Baranga” a lui Vladimir Tismăneanu în care aflăm despre câteva minunății, între altele decorarea de către Ceaușescu a lui Aurel Baranga, dar și a lui Gheorghe Pintilie alias Pantiușa Bodnarenko, „omul care l-a ucis pe Ștefan Foris cu lovituri de rangă în cap”. Straniu, nu-i așa, cum straniu e când citim despre ritualul povestirii în povestirile lui Sadoveanu despre vânătoare, marele nostru scriitor acceptând să colaboreze cu dictatura, amintiri care nu ne mai siderează, doar ne dau o ușoară strângere de inimă. (C.N.)

Scriptor 1-2/2020. Așadar, revista Scriptor fondată și coordonată de Lucian Vasiliu, pășește cu curaj în anul al VI-lea al existenței sale grație mai întâi energiei și abilităților editoriale ale inițiatorului excelentei reviste ieșene, care apare desigur cu sprijinul Consiliului Local și Primăriei Iași, un proiect la Editurii Junimea și al Societății Culturale „Junimea 90”. De ce n-am recunoaște că revista ne-a impresionat plăcut de la primul număr, atât prin ținuta grafică dar și prin eforturile de-a aduce în paginile ei autori și creații de certă valoare, cu predilecție din zona Moldovei

de dincoace și de dincolo de Prut, dar și cu rare, dar consistente condeie din Transilvania și Muntenia, neuitându-se niciodată colaborările externe, traducerile din literatura străină actuală. Un plus față de celelalte reviste din România îl reprezintă interesul pentru actualitatea literară, revista aducând în paginile ei imagini de la evenimentele literare mai semnificative, unele dintre acestea demne de o istorie a literaturii române peste câteva decenii. Apoi, grafic, mereu proaspătă și interesantă de cea mai bună calitate din rubrica „Ars amica nostra”, acest număr fiind ilustrat de lucrări plastice ale Ioanei Boroș. Obiceiul de a prezenta grafic noutățile editoriale, nu doar cele care apar la Editura Junimea, constituie un alt factor de informare și de interes, mai ales când aceste cărți mai sunt și comentate. Dar oare nu este o onoare pentru poetul care publică pe prima pagină a revistei Scriptor „Poemul desenat”, în acest număr „Intrarea în miracol” de Daniel Corbu cu o transfigurare grafică de Dragoș Pătrașcu.? Citim în continuare, în rubrica (un poet, o pagină) poeme de Dumitru Chioaru, Ovidiu Genaru, Ioan Es. Pop, Cristian W. Schenk și Ildiko Șerban, o proză a Cristinei Frumos și o alta de Ernest

Christoph Döbel în traducerea din germană de către Octavian Nicolae, ca Ioan Spadaru să publice fragmente de teatru din piesa „Freelancer Story”. Desigur, nu puteau lipsi studii despre poezia lui Mihai Eminescu la 170 de ani de la naștere sub semnăturile lui Constantin Cubleşan, A.D. Rachieru, Gruia Novac, Nicolae Georgescu și Valentin Coșoreanu. O excelentă panoplie de cronici și recenzii, care aduc în fața cititorului cărțile cele mai recente ale unor scriitori de luat în seamă. (C.N.)